

Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму

**«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

*Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів*

(25 лютого 2016 р.)

Львів
2016

**Міністерство освіти і науки України
Львівський інститут економіки і туризму**

ББК 75.81

«Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» : [Текст] : 36. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25 лютого 2016 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2016. — 300 с. — 100 пр.

У збірнику матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених висвітлюються проблемні питання, пов'язані із визначенням поняття «етнічний туризм», його місця у структурі туризму. Статті учасників конференції описують здобутки, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні та світі; аналізують основні ресурси етнічного туризму з метою застосування їх до формування якісного туристичного продукту України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців сфери туризму, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

ОРГАНІЗATORI KONFERENCIЇ:

Львівський інститут економіки і туризму

Департамент міжнародного співробітництва та туризму ЛОДА

Управління туризму ЛМР

Львівська асоціація розвитку туризму

УПОРЯДНИКИ:

Бочан І. О. — ректор ЛІЕТ, д. е. н., професор, голова оргкомітету;

Паньків Н. Є. — проректор з науково-педагогічної роботи і туризму, к. б. н.;

Цимбала О. С. — завідувач музеївого комплексу

Василишин-Грицина Т. М. — літературний редактор

Рекомендовано до друку

Вченю радою Львівського інституту

економіки і туризму (протокол № 4 від 03. 02. 2016 р.)

© Львівський інститут
економіки і туризму, 2016
© Автори статей, 2016

ЗМІСТ

<i>Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризм .....</i>	6
<i>Алєшугіна Н. О. Етнокультурні ресурси: сутність, класифікація, значення для розвитку туризму .....</i>	8
<i>Анісімович-Шевчук О. З., Свінчук М. В. Політико-комунікаційні аспекти етнотуризму .....</i>	15
<i>Бегей О. І. Розвиток етнотуризму в Жидачівському районі: стан та перспективи.....</i>	23
<i>Берест Р. Я. Етнографічні особливості і перспективи розвитку туризму у Карпатському регіоні України .....</i>	29
<i>Бучко Ж. І. Буковина етнотуристична: можливості та тенденції для транскордонного туризму .....</i>	37
<i>Гаврилюк А. М. Український етнічний туризм як тренд національно-патріотичного виховання студентської молоді .....</i>	43
<i>Губур А. М. Історико-культурна спадщина Бойківщини у музейних колекціях .....</i>	54
<i>Головко О. М., Чорій М. В. Сучасні тенденції використання традицій та етнічних кухонь у готельно-ресторанній сфері Закарпатської області .....</i>	64
<i>Голуб М. О. Методичні основи вибору туристичних ресурсів для розвитку етно- та еко- туризму .....</i>	70
<i>Дехтяр Н. А. Етнографічний туризм у контексті відновлення інтересу до національної культури .....</i>	76
<i>Дорош Ю. С. Традиції святкування Різдва як туристичний бренд м. Львова .....</i>	85
<i>Зеленко О. О., Шепелєва Н. В. Порівняльна характеристика регіонів України в контексті розвитку етнотуризму .....</i>	93
<i>Карпенко Ю. В., Гвоздик Т. О. Етнографічний туризм як інноваційна форма збереження та відродження історико-культурної спадщини регіону .....</i>	101
<i>Клапчук М. В. Музей Делятинщини як основа для розвитку етнотуризму в регіоні .....</i>	108
<i>Костючик С. В., Герасимчук Л. В. Інноваційно-інвестиційний механізм розвитку туристичної індустрії в Україні .....</i>	113

<i>Кучинська І. В. Народні ремесла та художні промисли Карпатського регіону як важлива складова регіонального туристичного продукту .....</i>	119
<i>Кушнірчук-Ставнича О. М., Дубецька Т. В. Інвестиційна підтримка розвитку етнотуризму на Гуцульщині .....</i>	134
<i>Литовченко І. В., Ключко Є. Д. Етнографічний туризм як засіб підвищення туристичної атрактивності Полтавщини .....</i>	140
<i>Логвин М. М., Самченко Ю. В. Національно-етнічні характеристики населення ЄС як фактор розвитку етнічного туризму .....</i>	146
<i>Лозинський Р. М. Наукова спадщина Архипа Данилюка як джерело інформації для формування етнічних й етнографічних турів .....</i>	153
<i>Луців Н. В., Караман О. М. Борщівська вишивана сорочка — товарний бренд Тернопільщини .....</i>	160
<i>Матлай Л. С. Національна кулінарна дипломатія у формуванні позитивного іміджу України .....</i>	168
<i>Муравська С. В. Етнічні фестивалі як способи промоції корінного туризму в Україні .....</i>	174
<i>Корнелюк С. В., Нетробчук І. М. Етнофестивалі у Волинській області .....</i>	180
<i>Орлова М. Л., Арабаджи В. Г. Гагаузький етнічний фестиваль «Хедерлез»: концепція проведення .....</i>	189
<i>Паньків Н. Є. Сучасні тенденції ринку етнічного туризму в Україні .....</i>	197
<i>Підцерковна К. В. Етнофестивалі Луцька як засіб популяризації етнічної культури .....</i>	204
<i>Побігун О. В. Вишиванкові паради як засіб популяризації етнічної культури .....</i>	212
<i>Редько В. Є. Місце етнотуризму у формуванні туристичного іміджу Дніпропетровської області .....</i>	219
<i>Родненко К. В. Використання об'єктів історико-культурної спадщини для розвитку етнотуризму в Харківській області .....</i>	225
<i>Саркісян Г. О. Розробка проекту етнотуристичного розважального готельно-ресторанного комплексу в с. Холодна Балка Одеської області .....</i>	232
<i>Семеніхіна В. В. Унікальність решетилівської вишивки як складова розвитку етнотуризму Полтавської області .....</i>	241

<i>Смирнов І. Г., Бондарчук Ю. С., Гладка К. М., Мішенина Н. О.</i> Українське чумацтво як ресурс етнотуризму (в контексті логістики туризму та гостинності)	250
<i>Стахів О. З., Цимбала О. С. Сучасні тенденції розвитку музей під відкритим небом (на прикладі діяльності скансенів у країнах Північної Європи) .....</i>	258
<i>Тертична Ю. В. Оцінка туристичної привабливості етноекзогенного туризму Закарпатської області (за результатами соціологічного дослідження) .....</i>	267
<i>Цимбалюк М. Ф., Цимбалюк В. М., Вихопень Т., Фесюк Г. Ю.</i> Вишиванковий бренд в сільській місцевості — важлива умова розвитку сільського туризму (на прикладі Жовківського Розточчя)	278
<i>Щербань О. Етностратегія розвитку сільського зеленого туризму у Полтавщині (на прикладі етнофестивалів «Борщик у глиняному горщику») .....</i>	285
<i>Яковишина М. С., Семенюк Д. С. Перспективи розвитку етнотуризму на Рівненщині .....</i>	292

*Бочан І. О., д. е. н., професор
ректор Львівського інституту економіки і туризму*

ВСТУПНЕ СЛОВО ПРО ЕТНОТУРИЗМ!

Шановні учасники

*Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та
студентів з дуже важливої і актуальної для економіки і суспільства
нашої країни, зокрема сфери туризму, проблематики
«Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи»!*

Ми раді вітати вас у Львівському інституті економіки і туризму і туристично привабливому місті Львові.

Наша країна має унікальні ресурси для пріоритетного розвитку туризму як фактору економічного зростання через збільшення робочих місць, розвиток малого і середнього бізнесу, наповнення бюджетів різних рівнів.

Туризм займає особливе місце в житті будь-якої країни, як джерело її матеріального і духовного розвитку.

Україна має величезний природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал здатний забезпечити потужний розвиток етнокультурного туризму. Етнокультурна спадщина є невичерпною і наше завдання вміло, раціонально, використати її для наповнення туристичних продуктів елементами унікальної етнокультури.

Україна поліетнічна, багатонаціональна країна. Кожен етнос має свою історію в часі та географічному просторі. Історія етносу в різних форматах відображена у пам'ятках, його духовної і культурної творчості та матеріальних здобутках.

Етнічний склад населення має велике значення в політичному й етнокультурному житті країни і світу, тому необхідно врахувати особливості їх етнічного розвитку через вивчення його етнічного коріння, відродження місцевих культурних цінностей, народних ремесел, традицій, звичаїв та інше, щоб не допустити міжетнічних конфліктів.

Засобами туризму необхідно пропагувати національно-культурну спадщину, багате історичне минуле та привабливість рідного краю не лише на внутрішньому, але й на міжнародному туристичному ринку. Фахівці з туризму, підготовку которых здійснюють наші заклади вищої освіти зобов'язані мотивувати для вибору той чи інший вид етнотуризму виходячи із унікальних, неповторних, недооцінених етнічних туристичних ресурсів.

Україна дуже багата потенціалом етнічного туризму, завдяки своїм самобутнім традиціям, цивілізаційним досягненням, неповторній національній кухні, гостинності українців та наявності етнотуристичних ресурсів.

Нам необхідно підняти на високий рівень маркетингові дослідження у розвитку етнотуризму, через ефективні проекти та етнотури, інформаційні рекламні заходи позиціювати Україну як туристично привабливу країну. Мабуть, зацікавленням у науковій дискусії під час нашої наукової конференції будуть сучасні підходи українських та зарубіжних вчених до визначення основних понять «екотуризм», «етнічна культура» та інші. Адже немає єдності у їх визначенні і тлумаченні.

Бажаю всім нам плідних успіхів і наукових звершень!

УДК 338.483.1(075.8): 911.3.30(477)

Алєшугіна Н. О.

Чернігівський національний технологічний університет

ЕТНОКУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

У статті розглянуто сутність та значення етнокультурних рекреаційно-туристичних ресурсів, здійснено їх класифікацію, охарактеризовано їх значення та вплив на інші види рекреаційно-туристичних ресурсів та туристичної діяльності.

Ключові слова: *етнокультурні ресурси, матеріальні етнокультурні ресурси, нематеріальні етнокультурні ресурси, туристичні ресурси, туристичні умови, туристична індустрія.*

Мандрівників завжди цікавили особливості буття народів тих країн, де вони подорожували. Описи способу життя, кухні, звичаїв, вірувань, ремесел місцевих жителів, зроблені мандрівниками, вражали уяву співвітчизників. І донині туристів цікавлять пам'ятки матеріальної та духовної культури, в яких розкривається душа народу, що населяє ту чи іншу країну, регіон. Власне кажучи, знайомство з відмінностями між звичним середовищем проживання туриста та середовищем обраної дестинації, а також їх використання як ресурсів для організації відпочинку і становить одну із граней сутності самого туризму. Етнокультурні особливості поряд із природними відіграють у цьому визначну роль. Вивчення етнокультурних ресурсів, а також їх територіальних відмінностей є важливим не лише у справі їх залучення до туристичної діяльності, але й дозволяє передбачити можливі наслідки від контактування представників різних народів і культур, якими є туристи та місцеве населення, попередити прояви нетolerантності та етнофобії, спровоковані незнанням моральних приписів, прийнятих у різних народів та різним світосприйняттям.

Ще півтора десятки років тому у фундаментальних дослідженнях таке поняття як «етнокультурні рекреаційні ресурси» не розглядалося. Так, наприклад, О. Бейдик розглядає окремі ресурси, які можна вважати етнокультурними у групі гомогенних біосоціальних [1]. Проте, значення етнографічної складової для розвитку туризму нині є очевидним. Надалі починаютъ з'являтися праці І. Кулаковської [4], А. Молодецького [7], Н. Кудокоцева [3], присвячені аналізу придатності наявних рекреаційних ресурсів для організації етнотуризму.

Питанням дослідження етнографічних ресурсів присвячені роботи М. Орлової [8], яка поділяє їх на етнічні артефакти, ансамблі етнічних артефактів та етнічні ландшафти. З огляду на недостатню вивченість даного питання ми пропонуємо власне бачення сутності, різноманітності та значення етнографічних ресурсів.

Метою дослідження є розглянути усю сукупність предметів, явищ, процесів, що формують специфічні риси етносів та можуть використовуватись у туристичній діяльності.

Етнокультурні ресурси, як закладено у їх назві, — похідні етнічної культури. Етнічна культура — це сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження (рідна мова, рідна релігія) і не включає імпортних зразків (напр., світові релігії) [5]. Поняття «етнічна культура» тісно пов’язане із поняттям «етнос», під яким розуміють стійку, історично сформовану на певній території спільність людей, котрі мають спільні риси, які проявляються у етнопсихологічних особливостях та культурі, а також усвідомлюють свою єдність і відмінність від інших подібних спільнот і мають власний етнонім [6].

Поняттю «етнос» властиві часовий та просторовий виміри.

У часі його розвиток йшов за шляхом: рід—плем’я—союз племен—народність—народ—нація. Цей вимір важливий для розуміння генезису етнокультурних ресурсів.

Розподіл народів територією знайшов відображення у системі ієрархічних етнотериторіальних одиниць, якими послуговуються, здійснюючи етнографічне районування: від етнографічних провінцій, які об’єднують декілька схожих етносів, до етнографічних зон і районів, у межах яких компактно проживають окремі етнографічні групи. Наразі теоретико-методологічні засади етнографічного районування розроблені фахівцями неповністю, тому ми не наводимо цю систему у статті та не характеризуємо її основних елементів, проте пов’язуємо з цим аспектом один із перспективних напрямів подальших досліджень етнокультурних ресурсів.

Виходячи з понять «етнос», «етнічна культура», а також загального визначення туристичних ресурсів, визначаємо поняття «етнокультурні рекреаційно-туристичні ресурси», під якими розуміємо ресурси антропогенного походження, пов’язані із культурними особливостями етнографічних груп та національних меншин, що компактно проживають на певній території, та викликають туристичний інтерес з боку представників інших етнографічних груп та національностей.

Для того, щоб зрозуміти роль етнокультурних особливостей у розвитку туризму, систематизуємо елементи, які входять до їх числа (рис. 1, 2).

Етнокультурні ресурси відповідно до складових, які можна включити до цієї категорії, можна поділити на матеріальні та нематеріальні. Перші мають більш явне значення для розвитку туризму, оскільки вимагають здійснення подорожі для користування ними. Проте, психологічні особливості, вірування, звичаї, традиційні знання та досвід є визначальними для формування особливостей матеріальної культури кожного народу. Познайомитися з ними можна за допомогою різних інформаційних джерел, а відчути — лише у середовищі проживання конкретного етносу. Тобто, нематеріальна культура того чи іншого етносу теж може виступати у ролі туристичного ресурсу, який вносить свою частку у генерування туристичних потоків.

До складу нематеріальних етнокультурних ресурсів входять: етнопсихологічні особливості, засоби комунікації, вірування, звичаї, традиції, традиційні знання та досвід, фольклор.

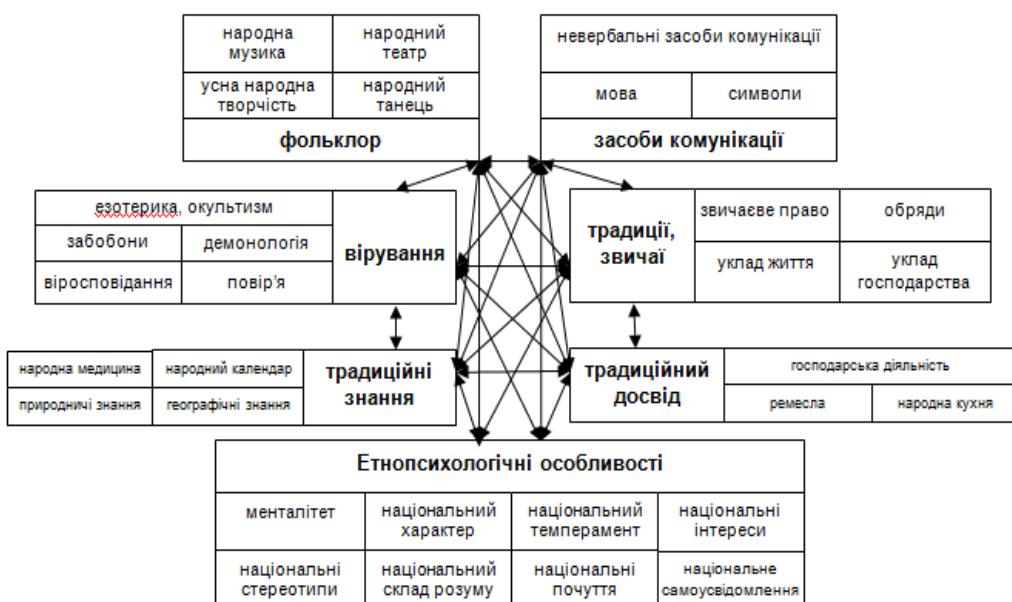
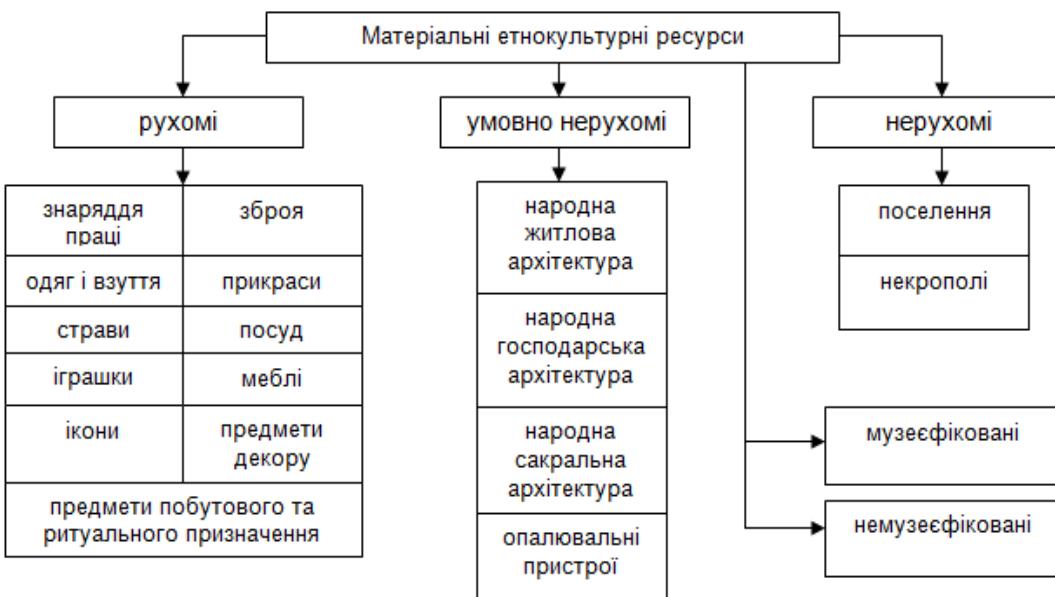

Рис. 1. Класифікація нематеріальних етнокультурних туристичних ресурсів¹

¹ Народні ремесла віднесені до нематеріальних об'єктів. Попри те, що результати праці вишивальниць, ткаль, ювелірів, гончарів, бондарів, теслярів та інших ремісників є матеріальними, самі ремесла є результатом досвіду, навичок, творчості. На користь цього розподілу свідчить той факт, що деякі ремесла або секрети виготовлення окремих виробів є втраченими, незважаючи на наявність результатів праці. Тими самими міркуваннями ми керувались і при розгляді народної кухні у складі нематеріальних етнокультурних ресурсів.

Рис. 2. Класифікація матеріальних етнокультурних туристичних ресурсів

Іноді між ними неможливо провести чіткої межі, оскільки одні можуть слугувати засобами вираження для інших, їх формування є взаємозалежним. Так, усна народна творчість залежить від менталітету, вірувань, традиційних знань, може бути частиною певних обрядів (весільні, обжинкові пісні, веснянки, плачі) та передається вербальними засобами комунікації; вірування визначаються віросповіданням, менталітетом, який залежить від середовища проживання, впливають на формування традицій та звичаїв, фольклору, знань та досвіду і т. ін.

Щодо ролі окремих складових нематеріальних етнокультурних ресурсів у розвитку туризму. Етнопсихологічні особливості, що проявляються у менталітеті, особливих характері та темпераменті, властивих кожному етносу, сформованих стереотипах, національних інтересах і почуттях, можуть здійснювати як негативний, так і позитивний вплив на розвиток туризму в країні залежно від сили їх прояву, його якісної спрямованості, а також ступеню прийняття та поваги до етнопсихологічних особливостей приїжджих.

Засоби комунікації (мова, жести, пози, міміка, зовнішній вигляд, символи) можуть виступати у ролі ресурсів та умов розвитку туризму. Досить поширеними є навчальні тури із зануренням у мовне середовище з метою ефективного вивчення іноземних мов за допомогою живого спілкування. Незнання особливостей невербальних засобів комунікації, мовні бар’єри можуть бути серйозною перешкодою для

розвитку міжнародного туризму, а також впливати на розподіл туристичних потоків у світі. Символи як відмінні знаки конкретних етносів та їх частин, умовні позначення етнонаціональних ідей, явищ, художніх образів широко використовуються для виготовлення сувенірів, які презентують ту чи іншу країну.

Народна медицина впливає на розвиток лікувально-оздоровчого туризму, духовні практики та вірування — релігійного та wellness-туризму.

Значний інтерес нематеріальна етнокультурна спадщина представляє собою для тих, хто обирає культурно-пізнавальний, етнографічний, сільський, гастрономічний туризм. Саме для цих видів туризму народні костюми, ремесла, кухня, мистецтво, звичаї, усна народна творчість, вірування є основними або важливими ресурсами для існування. Вони ж можуть надати певного колориту і тим видам туризму, в яких дані ресурси безпосередньо не задіються.

Цінність етнокультурної спадщини для розвитку туризму зростає, якщо вона представлена матеріальними об'єктами (рис. 2). Рухомі об'єкти найчастіше входять до складу музеїв або виставкових експозицій, які можуть демонструватися як на приймаючих територіях, так і за їх межами, сприяючи просуванню національного турпродукту. З умовно нерухомими об'єктами можна познайомитись у спеціалізованих музеях народної архітектури та побуту, куди вони довозяться з різних сіл та регіонів. Дерев'яні, цегляні, саманні будинки, церкви, вітряки, клуні, сажі, кузні та інші господарські будівлі не лише представляють народну архітектуру. За допомогою посуду, знарядь праці, меблів, іграшок, народних костюмів у цих спорудах та навколо них відтворюється побут того чи іншого етносу або його частини. Ці споруди можуть використовуватися і в утилітарних цілях у процесі відродження та відтворення ремесел, обрядів, презентації національної кухні. На їх базі можуть відбуватися різноманітні етnofestивалі, народні гуляння тощо. Проте, іноді ці музеєфіковані об'єкти, театралізовані дійства, стилізовані витвори ремісників не можуть задовольнити найвибагливіших туристів, що прагнуть познайомитися зі справжньою етнокультурною спадщиною, і займаються глибоким туризмом.

У нинішній час панування масової культури усе складніше знайти куточки, де люди у повсякденному житті дотримуються устоїв, що були актуальними для їх предків. Але такі поселення є. Найкраще етнокультурна спадщина збережена у сільській місцевості, населення якої більш консервативне внаслідок збереження традиційного укладу життя та ведення господарства, переважання літнього населення, меншого поширення засобів сучасної комунікації, що сприяють

поширенню масової культури; на віддалених ізольованих територіях; місцях компактного проживання етнографічних груп та національних меншин, які усвідомлюють свою особливість та прагнуть її зберегти.

Етнокультурні ресурси певної країни є цікавими не лише для іноземних туристів, але і для її громадян, між якими теж існують відмінності, тим більші, чим більша відстань між регіонами. Це зумовлено різними природними умовами проживання, іноді, різними історичними долями, сусідством із іншими етнографічними групами, народами.

Етнокультурні особливості можуть впливати на специфіку формування різних секторів туріндустрії в різних країнах. В оформленні інтер’єрів і фасадів засобів розміщення можуть використовуватися етнічні мотиви, елементи народної архітектури, агроготелі та агросадиби взагалі можуть бути збудовані у вигляді автентичного національного житла. Ті самі прийоми можуть використовуватись і у закладах харчування, які пропонують познайомитися ще з однією складовою етнокультурної спадщини — національною кухнею.

Усна народна творчість, музика, ремесла, декоративно-ужиткові мистецтва, народний костюм, свята, вірування та обряди можуть обумовити своєрідність анімаційної складової, що пропонується сектором розваг. Елементи народного одягу можуть використовуватися у дизайні корпоративного одягу представників туристичних та транспортних компаній, офіціантів ресторанних закладів, що пропонують національну кухню, персоналу готелів тощо. Навіть транспортні послуги на невеликі відстані можуть надаватися різними видами гужового транспорту, розповсюдженого у даній місцевості.

Етнокультурні особливості зумовлюють специфіку сувенірної продукції кожної країни. Більше того, народні майстри, які відроджують та надалі розвивають традиційні ремесла, є поставниками унікальної, іноді ексклюзивної продукції на сувенірні ринки.

Етнокультурні ресурси дуже різноманітні у своїй сутності та проявах. Докладна їх систематизація та вивчення закладає основи для всеобщого вивчення та використання їх у справі розвитку туризму. Причому, використання етнокультурних особливостей не обмежується лише таким спеціальним його видом як етнотуризм: це може бути і культурно-пізнавальний, і навчальний, і релігійний, і оздоровчий, і сільський, і гастрономічний. Використання етнокультурної складової також може збільшити привабливість національної туристичної індустрії.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: [Монографія] / О. О. Бейдик. — К., 2001. — 395 с.

2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник [Текст] / В. В. Жайворонок. — К. Довіра, 2006. — 99 с.
3. Кудокоцев Н. С. Этнографический потенциал и развитие этнотуризма в Донецкой области // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. — 2009 — № 13. — С. 219–224.
4. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону // Вісник Державної академії керівних кadrів культури і мистецтв. — 2010. — № 3. — С. 73–76.
5. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. — К. АртЕК, 2001. — 304 с.
6. Макарчук С. А. Етнографія України [Текст] / С. А. Макарчук. — Львів: Світ, 2004. — 520 с.
7. Молодецький А. Е. Історико-культурні ресурси в'їзного етнічного туризму у Північно-Західному Причорномор'ї / А. Е. Молодецький // Туристично-краєзнавчі дослідження. — Випуск 5. — К., 2004. — С. 106–113.
8. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): дис. канд. наук: 11.00.02 / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009. — 251 с.

Aleshugina N. O.

ETHNOCULTURAL RESOURCES: ESSENCE, CLASSIFICATION, SIGNIFICANCE

In the article the essence and importance of ethno-cultural tourism and recreation resources and their classification are reviewed, their importance and impact on other recreational and tourism resources and tourism activities are described.

Key words: ethno-cultural resources, material ethno-cultural resources, immaterial ethno-cultural resources, tourism resources, tourism conditions, tourism industry.

УДК 338.483.13:32

Анісімович-Шевчук О. З., Свінчук М. В.
Львівський інститут економіки і туризму

ПОЛІТИКО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЕТНОТУРИЗМУ

Розглядаються особливості етнічного туризму як способу безпосередньої комунікації людей. Зазначається його вплив на процес формування політичної свідомості, толерантності сучасного суспільства.

Ключові слова: етнічний туризм, нація, етнос, комунікація, культура, толерантність, політична культура.

Сьогодні в умовах глобалізації етнічний фактор не тільки не втрачає свою значущість, але й підсилюється, а конфлікти на грунті міжетнічних, міжнаціональних відносин не зменшуються. При цьому розвиток комунікаційно-інформаційної інфраструктури та процеси інформаційної глобалізації надають індивіду кардинально нові можливості доступу до інформації, освіти, культурних надбань, дозволяють йому виступати не лише споживачем, а й джерелом інформації, комунікатором. Успішно й активно функціонувати в багатокультурному середовищі, ефективно взаємодіяти з усіма його суб'єктами, комфортно при цьому почуватися сприяє такий спосіб безпосередньої комунікації як туризм.

Відповідно етнополітика української держави щодо побудови полієтнічного й багатокультурного суспільства вимагає враховуючи вітчизняну специфіку та світовий досвід, а толерантність повинна стати обов'язковою основою для формування справжніх демократичних цінностей у суспільстві. Адже, «самобутні культури змушені поєднувати усвідомлення пріоритетної цінності власної самобутності з шанобливим ставленням до відмінностей представників інших культур. Інакше вони не зможуть розвиватися у глобальному світі. І в цьому полягає серйозний виклик. Толерантність передбачає існування розмаїття» [13, с. 1]. Тому, на нашу думку, щоб встановити суспільну злагоду щодо вирішення міжетнічних протиріч потрібно дотримуватися таких вимог як відкритість, рівність, суб'єктність учасників, відсутність маніпуляції, що практично може забезпечуватися за допомогою розвитку й етнотуризму. Адже культура міжетнічних відносин, з одного боку, розглядається як характерна для індивідуальних чи колективних суб'єктів система переконань, ідей, уявлень про світ, а з іншого — як здатність носіїв певної культури усвідомлювати і не заперечувати цінності іншої культури.

Туризм — це активна форма комунікації як у державі так і на міжнародному рівні, що допомагає взаємопізнанню націй, етносів, сприяє взаєморозумінню та встановленню культурно-економічних зв'язків, формує політичну культуру українського суспільства на засадах демократії. Суспільство, що спілкується, в тому числі за допомогою туристичної сфери стає відкритим, вільніше інтегрується у світову співдружність. Якщо ж говорити про етнічний туризм, то це галузь економіки, що взаємодіє з іншими суспільно-економічними та політичними сферами життєдіяльності суспільства. Тому у «цих складних культурно-цивілізаційних соціально-економічних умовах необхідно робити все для того, щоб переорієнтувати систему суспільної свідомості за допомогою відродження історичної пам'яті, розкриття шляхів реалізації духовно-інтелектуальних резервів як самих українців, так і інших народів, що становлять разом з українцями народ України» [4, с. 196].

Міжетнічна комунікація, що здійснюється за допомогою етнічного туризму сприяє обміну матеріальними і духовними продуктами їхньої культурної діяльності. Подорожі з метою пізнання історії та культури етносу, що проживає чи проживав на певній території та процеси глобалізації актуалізують необхідність розвитку етнотуризму як чинника, що виокремлює національно-етнічні ідентичності та сприяє їхньому взаєморозумінню, толерантному ставленню один до одного, доляє стереотипи, які часто свідомо створюються політиками.

Що ж тоді таке є етнос, нація та яку роль відіграє туризм як спосіб безпосереднього спілкування? Незважаючи на різні підходи до визначення понять нації та етносів більшість дослідників вважають, що слово етнос походить від грецького (*ethnos*) і перекладається як плем'я, народність, яка склалася історично як велика група людей на певній спільній території і на основі єдиної мови. Іншими чинниками формування етносу могли бути спільність релігії, близькість певних расових ознак, спільна поведінка членів групи, «підсвідоме відчуття взаємної симпатії і спільноті людей, об'єднаних спільною історичною долею» [11, с. 291]. При цьому на певному етапі свого розвитку (для захисту свого існування, подальшого розширення площин проживання, пов'язаних зі зростанням народонаселення, збільшенням соціально-економічної, військової могутності, нарощенням інтелектуального, психологічного потенціалу) етноси перетворюються в нації. Тобто етноси через свою політичну організацію стають націями (етнічними, політичними) зі своєю культурою, ментальністю, звичаями і т.д.

Туристична ж сфера сприяє пізнанню іншого історико-культурного середовища, отримання нового знання, враження. Під час

туристичної подорожі особа доляє певні етнопсихологічні, мовно-культурні, релігійні та інші бар'єри. Етнотуризм безпосередньо пов'язаний з переоцінкою давніх культур як спроба побудувати тісні зв'язки [20, с. 33]. При цьому передається інформація чуттєво-емоційного, емпіричного, психологічного, політичного, наукового, релігійного, загальнокультурного, технологічного чи будь-якого іншого значення.

Проблеми функціонування етнічного туризму піднімаються у роботах багатьох дослідників, зокрема С. Болнік, І. Бочана, А. Гаврилюк, І. Кучинської, В. Рожнової, Н. Терес та інших. Науковці загалом в межах етнічного туризму (етнотуризму) виділяють кілька напрямків.

Одним із найпоширеніших є ностальгійний або сентиментальний туризм, який виникає як наслідок відриву людини від рідних місць, від своєї країни. Відвідування своєї етнічної Батьківщини особою, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, такий напрям в етнотуризмі є своєрідним генетично сформованим «покликом предків» [12, с. 37–38]. Хоча інші українські дослідники вважають, що поєднувати етно- та ностальгійний туризм в один напрям діяльності не вірно [17]. Адже «найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями та культурою різних етносів. Причина того, що етнічний туризм часто розглядають як ностальгічний, пов'язано з тим, що туристи, які зацікавлені звичаями та культурою певної нації, в першу чергу, хочуть дізнатися про ті народи, з якими в них є певні генетичні зв'язки» [16]. Однак, на нашу думку, це не суперечить поняттю ностальгії (з грец. *nostos* — повернення додому і *algos* — біль), туги за Батьківчиною, за минулім [15].

Етнічний туризм іноді називають також етнографічним, оскільки етнографія («народознавство») — це наука, що вивчає культурні та побутові особливості різних народів світу, а в даному випадку туристи безпосередньо знайомляться з цими культурно-побутовими особливостями, традиціями, діалектами, кухнею, мистецтвом місцевих жителів. Тобто це своєрідний різновид культурно-пізнавального туризму. Вважаємо, що такий культурно-пізнавальний напрямок етнічного туризму є більш важливий для розвитку демократичної політичної культури українського суспільства, адже знайомить з життям етнічних груп, які у повній мірі зберегли традиційні архаїчні риси матеріальної і духовної культури. При цьому приналежність туриста до етнічної групи, яку він відвідує не є необхідною умовою. І такий напрямок етнотуризму, на нашу думку, є найактуальнішим,

оскільки цікавість, яку виявляють туристи до культурного спадку інших етносів і народів, викликає прагнення зберегти свої національні традиції, почуття спільноті історичної долі, часто сприяє подоланню стереотипів, формує симпатію та толерантне ставлення один до одного [1]. Відповідно такий підвід етнотуризму спрямований не лише на збагачення духовною культурою, пізнання іншої, а й на виховання у молодого покоління національної самосвідомості, самоідентифікації.

З цього приводу варто зазначити, що етнічний туризм — важлива складова людських цінностей, специфічний вид людської діяльності, мотивацією якої є пізнання краєзнавчих та країнознавчих ресурсів, ознайомлення з цінностями етнографічних груп у місцях їх компактного проживання на території України [2]. Цей вид туризму передбачає знайомство з історією та особливостями культури, побутом, життям окремого народу чи національної спільноти. Саме знання, які отримують туристи під час таких етнотуристичних подорожей, розширяють уяву про національно-культурну самобутність населення різних регіонів, знайомлять з рівнем сучасної культури, запобігають поширенню негативних стереотипів стосовно культурної та мовної ідентичності, щодо відмінностей жителів різних регіонів [16].

Звичайно, етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говірками, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної Батьківщини, місць народження родичів, або ж пізнанням історико-культурної спадщини інших народностей світу.

Отже, етнотуризму — це особливий спосіб безпосередньої комунікації представників як одного етносу, народу так і різних народностей, що подорожують. І такий вид комунікації сприяє пізнанню історії, культури, традицій етносів, народів до якого особа належить, або ж знайомству з іншим, що сприяє формуванню толерантного суспільства. При цьому гарантією безпеки країни, її стабільності та успішного функціонування є збереження толерантності. Адже саме формування толерантності є важливою умовою досягнення консолідації суспільства та подолання загроз сучасності. І, не випадково дослідники розглядають толерантність як активну, консолідачу суспільство, етнос і націю соціальну дію [9, с. 6–7]. При цьому міжетнічну толерантність визначають як терпиме ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої етнічної спільноти, до відмінних культурних традицій, готовність до позитивної взаємодії з носіями різних етнічностей [9, с. 5].

Дослідники наголошують на тому, що «існує двосторонній взаємозв'язок між зростанням національної та історичної свідомості і політичної культури народу» [10, с. 271]. Національна культура завжди залучається до легітимації політичної системи [18, с. 533]. Тому вона може репрезентувати й політику та, навпаки, політика може репрезентувати національну культуру. Це своєрідно взаємо-залежні поняття. Від рівня розвитку та утвердження політичної культура і свідомість (як важливих структурних елементів політичної системи) залежить процес становлення суб'єктності нації [10, с. 317]. Нації як політичної форми існування етносу.

Звичайно ця взаємодія у кожному регіоні, кожній державі має свої особливості. На території України (згідно останнього перепису населення) мешкають представники 134 національностей і народностей. Хоча формально наша держава є багатонаціональною, однак у структурі розселення домінуючим є один із найчисельніших етносів Європи — українці — титульна й корінна національність держави» [7, с. 5]. Серед українців протягом століть склалися різні етнографічні групи, які мають певні відмінності в культурі, побуті, мові. Серед них найбільш відомі горяни (гуцули, лемки, бойки), які постійно проживають у західноукраїнських областях, а також (поліщуки, пінчуки, литвини, русини) — в районах Українського полісся [7, с. 7].

До складу Української держави входять різні національні меншини — групи громадян України, які не є українцями за національно-етнічною ознакою, а можуть ідентифікувати себе за політичною ознакою. Вони «менші за чисельністю ніж українці, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільноті між собою і готові добровільно зберегти і розвивати свою етнокультурну самобутність» [7, с. 12]. Тому поряд з українцями — нацією, яка дала назву країні, значний відсоток становлять росіяни, білоруси, поляки, болгари, чехи, євреї, кримські татари, німці, греки, вірмени, цигани, угорці, словаки, грузини та громадяни України інших національностей. І тому, на нашу думку, важливо навчитися цінувати людей за те, що вони інші, не потрібно вимагати від них подібності до нас. «Етнічна (міжетнічна) толерантність повинна ґрунтуватися на визнанні того факту, що за національними відмінностями ховається суттєва подібність та спільність» [6, с. 69].

Таку національно-етнічну особливість регіонів України сьогодні активно почали використовувати організатори етнотурів (наприклад, «Травневі легенди Гуцульщини» (туроператор «Етнотур»), «Карпати етнічні» (туроператор «Терра Інкогніта»), або етнофестивалів «Всесвітні бойківські фестини» (Львівська область), «Сорочинський

ярмарок» (Полтавська область). В Україні також функціонують етнографічні музеї, які активно долучають в етнічні тури. Адже в них зберігаються, вивчаються та експонуються етнографічні колекції. Такі музеї знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів.

Своєю національною ідентичністю та ментальністю, що притягує як вітчизняних так й іноземних туристів вирізняється Львівщина. Тут проживають представники різних не лише національних меншин (поляки, росіяни, євреї, вірмени, угорці і т.д.), але й різних етногруп, зокрема, бойки та лемки. Сучасне життя багате на культурно-мистецькі події, які забезпечують популяризацію краю як в Україні, так і за її межами. А туристичні організації таку етно-національну різноманітність впроваджують у своїй діяльності. Наприклад, розроблений тур «Бойківські візерунки» (турфірмою «Калина-Тур»), «Бойківські вечорниці» (турфірмою «Круїз Пленет»), «Бойківськими шляхами» (туристично-інформаційним центром ЛІЕТ), «Лемківськими місцями Львова» (турфірмою «Час на Мандри»), «Лемківські вечорниці на Львівщині» («Карпатія Галич Тур») [13, с. 40–48]. Єврейську спадщину пропонують пізнати такі туристичні організації як «Лемберг-Тур» у мандрівках «Місця єврейської культури», «Слідами єврейської громади Львова»; туристично-інформаційний центр ЛІЕТ — «Єврейська спадщина»; турфірма «Міст-Тур» — «Єврейський Львів»; турфірма «Львів-Інтуртранс Плюс» — «Єврейська спадщина Львова»; туристичні фірми «L-Travel» — «Історія єврейського Львова»; «турфірма «Захід Шоу» — «Єврейський Львів»; представництво «Кий Авіа Вест» — «Єврейськими шляхами Львівщини», «Єврейський середньовічний квартал». Не менше цікавими будуть подорожі та знайомство з вірменською громадою (мандрівка «Вірменський квартал» (турфірма «Відвідай»); «Вірмени Львова» (турфірма «Час на Мандри»)), польською культурою (мандрівка «Польський Львів» (турфірма «L-Travel»)). Дотикнувшись до австрійських та німецьких історико-культурних пам'яток можна під час мандрівок «Німецький слід в історії Львова» (турфірма «Відвідай»), «Австрійський Львів» (туристично-інформаційний центр «В Пасажі Андреоллі», «GotoUkraine»), «Львів австрійської корони» (турфірма «Всесвіт»).

Окрім зазначених турмаршрутів існує значний пласт історико-культурних пам'яток Львівщини, які у перспективі можуть бути залученими у сферу етнотуризму. Для прикладу візьмемо хоча б один Старосамбірський район області, який межує з Польщею. Тут протягом століть проживали як українці (бойки, лемки) так і поляки, євреї, німці, угорці та ін., які залишили історико-культурні пам'ятки

(наприклад, костели, синагоги, цвинтарі та інші архітектурні споруди). Таку полікультурність можна віднайти чи не у кожному куточку України. Це свідчить про етно-національну багатогранність нашої держави. А популяризація націокультурної розмаїтості через сферу туризму слугуватиме активним чинником подолання стереотипів та формуватиме сучасне українське суспільство.

Отже, етнотуристичні подорожі розширяють уяву про національно-культурну самобутність населення різних регіонів, знайомлять з рівнем сучасної культури, запобігають поширенню негативних стереотипів стосовно культурної та мовної ідентичності, щодо відмінностей жителів різних регіонів України. Етнічний туризм є одним з основних засобів пізнання країни, самобутності народу. Він формує гордість за культурні надбання власного етносу. І незважаючи на всі труднощі етнічний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального та культурного піднесення, розвитку держави, завдання якої полягає в тому, щоб «шляхом реформ швидко реагувати на зміни в суспільстві, сприяти розвитку національної економіки у всіх її проявах, а також популяризувати здобутки національної культури у глобальному середовищі» [3, с. 122], дбати про духовну, культурну єдність політичної нації, збереження самобутності етносів та націй, що проживають як в одній державі так і за її межами, формувати взаємоповагу в суспільстві.

Література

1. Анісімович-Шевчук О. Роль етнотуризму у формуванні політичної культури українського суспільства / Ольга Анісімович-Шевчук // Освіта регіонів: політологія, психологія, комунікація. — Вип. 3. — 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www. http://www.social-science.com.ua](http://www.social-science.com.ua)
2. Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризму // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів, 2011. — С. 1.
3. Вишневська О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі / О. О. Вишневська [Монографія]. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. — 293 с.
4. Вязова Р. В. Етнічний фактор у системі комунікативних відносин / Р. В. Вязова [Авт. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук за спец. 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії] / Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського. — Сімферополь, 2010. — 16 с.
5. Гаврилюк А. Етнотуризм — як «захисний код» нації / Алла Гаврилюк // День. — 14 серпня 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/etnoturizm-yak-zahisniy-kod-naciyi>
6. Довідник міжетнічної толерантності / За ред. докт. політ. н., проф. Круглашова А. М. — Чернівці: «Букрек», 2011. — 232 с.
7. Зінич В. Т. Сучасні етнодемографічні процеси в Україні / Зінич В. Т. — К.: РВПС України НАН України, 2004. — 67 с.

8. Екскурсії Львівчиною [Департамент міжнародного співробітництва та туризму Львівської обласної державної адміністрації]. — Львів, 2014. — 48 с.
9. Єльнікова М. М. Міжетнічність як основа консолідації українського суспільства/ М. М. Єльнікова [Авт. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук за спец. 21.01.01 — основи національної безпеки держави (політична науки)] / Національний інститут стратегічних досліджень. — К., 2015. — 15 с.
10. Колодій А. Політологія [За наук. ред. Антоніни Колодій]. — К.: Ельга-Н, Ніка-Центр, 2000. — 584 с.
11. Кухта Б. Основи політичної науки. Ч. 2: Політичні процеси, системи та інститути / Б. Кухта [та ін.]. — Львів: Кальварія, 1997. — 336 с.
12. Кучинська І. В., Цимбала О. С. Особливості організації етнотурів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Кучинська І. В., Цимбала О. С. // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: Збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (25–26 квітня 2012 р.). — Львів: ЛІЕТ, 2012. — С. 37–44.
13. Логвинчук В. В. Толерантність як ціннісна детермінанта політичної культури / В. В. Логвинчук [Авт. дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук за спец. 23.00.03 — політична культура та ідеологія] / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2007. — 20 с.
14. Музей народної архітектури та побуту у Львові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lvivskansen.org/>
15. Ностальгія // Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
16. Рожнова В., Терес Н. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / В. Рожнова, Н. Терес [Електронний ресурс]. — Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?
17. Туроператор «Відвідай» [Електронний ресурс]. — Режим роботи: <http://www.vidviday.com.ua/kontakty>
18. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження) / В. Кремень, В. Ткаченко. — К.: Т-во «Знання» Україна, 2013. — 415 с.
19. Bolnick S. Promoting the Culture Sector through Job Creation and Small Enterprise Development in SADC Countries: The Ethno-tourism Industry / Steven Bolnick (Series on Upgrading in Small Enterprise Clusters and Global Value Chains). — № 50. — Geneva: International Labour Office, 2003. — 70 s.
20. Curvelo Vidal Y. Ethno-ecotourism: a sustainable development tool to construct governance with the way by people in la Guajira, Colombia / Yuliza Curvelo Vidal A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Marine Affairs University of Washington, 2012. — 126 s.

Anisimovych-Shevchuk O. Z., Svynchuk M. V.

THE POLITICAL AND COMMUNICATION ASPECTS OF ETHNIC TOURISM

The features of ethnic tourism as a means of direct communication of people are described. His influence on the formation of political consciousness and tolerance of modern society are noted.

Key words: ethnic tourism, nation, ethnos, communication, culture, tolerance, political culture.

УДК 338.48-53:745/749(477.82)

Бегей О. І.

Львівський інститут економіки і туризму

РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ В ЖИДАЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Аналізується стан та перспективи розвитку етнотуризму в Жидачівському районі. Висвітлюються можливості залучення етнофестивалів, народних ремесел, художніх промислів для розвитку етнотуризму. Розглядаються шляхи вдосконалення використання етнокультурної спадщини в туристичній індустрії.

Ключові слова: туризм, фестивалі, Жидачівський район, ремесла, художні промисли.

Жидачівщина — надзвичайно багатий своєю історією край, що знаходиться у південно-східній частині Львівської області, у басейні р. Дністер, яка розділяє його на дві частини.

У Жидачівському районі знаходиться два міста (Ходорів, Жидачів), 3 селища міського типу (Гніздичів, Журавно, Нові Стрілиця), 113 населених пунктів. Територія — 1294 км². Кількість населення — 69,8 тис. осіб. Щільність населення — 70,1 особа на 1 км. Міське населення становить 42,4 % [4,с.11].

Район знаходиться на перетині важливих залізничних магістралей (Стрий–Тернопіль і Львів–Івано-Франківськ), а також автомобільних шляхів (Миколаїв–Ходорів, Миколаїв–Жидачів–Журавне, Стрий–Жидачів–Ходорів–Рогатин). Вигідне територіальне розташування, транспортні шляхи, економічний та культурний потенціал відкривають широкі можливості для розвитку різних видів туризму. З огляду на те, що в районі високий рівень безробіття, у 2013 р. в район прибуло 635 осіб, а вибуло 834, причому, більше лише у Самбірському районі [5, с.172], туризм може стати вагомим засобом соціально-економічного, культурного розвитку.

Зростаючий туристичний інтерес до етнічного колориту спонукає створювати такий туристичний продукт, котрий би повноцінно представляв місцеву культуру — через історичні пам'ятки, народні ремесла, етнофестивалі і т. п. Практика свідчить, що туристична діяльність та етнічна самобутність є взаємопов'язаними, оскільки вдало представлена традиційна культура веде до зростання туристичного інтересу, котрий, в свою чергу, спонукає до збереження традиційної культури.

Незважаючи на значну кількість унікальних пам'яток історико-культурної спадщини, туризм не став важливим напрямком соціально-економічного розвитку району, причому, навіть порівняно з іншими районами Львівщини. Через брак фінансування багато місцевих ініціатив залишаються нереалізованими. Водночас, робляться важливі кроки щодо успішного представлення Жидачівщини як краю багатого на етнокультурні та природні ресурси.

Джерельною базою даної статті є дані статистики, наукової літератури а також польові дослідження, проведені автором влітку 2013 р. Метою статті є висвітлення стану та перспектив розвитку етнотуризму в Жидачівському районі.

З ініціативи громадської організації «Удечівна» у 2010 р. в Жидачеві проходив фестиваль родинної творчості «Таланти Жидачівської землі». У березні 2013 р. відбувся фестиваль «Жидачівські чорнобривці». Міська влада планує його проводити щороку напередодні дня міста, яке відзначають кожну третю неділю вересня. Планується, що це буде молодіжний фестиваль, на ньому будуть організовані квіткові виставки.

Фестивалі козацької пісні в с. Руда проводилися раз на два роки упродовж 2007–2012 рр. У 2014 р. у зв'язку з складною політичною ситуацією фестиваль не проводився.

Фортеця збудована у готичному стилі. Вона збереглася до нашого часу без значних перебудов у відносно доброму стані. Вежа відкрита для відвідувачів щодня. Музей «П'ятничанська вежа» є відділенням Львівської галереї мистецтв. 21 липня 2013 р. вперше відбувся етнофестиваль «П'ятничанська вежа». Традиція проведення фестивалю повинна продовжувалася, що сприятиме популяризації оборонної вежі та краю в цілому серед туристів.

Особливістю проведення етнофестивалів на Жидачівщині є представлення народних домів району у вигляді національно оформленіх наметів, де знаходиться багато предметів народного побуту, різноманітних вишивок. Відбувається частування гостей народними стравами, зокрема, кулішем. На фестивалях брало участь багато народних, естрадних колективів, театралізованих змагань тощо. Необхідно більше популяризувати ці фестивалі, оскільки з-поміж інших подібних заходів, які відбуваються на Львівщині, вони є маловідомими широкому загалу.

Жидачівщина — край, де особливо активно діяла Українська Повстанська Армія, збереглося багато поховань борців за волю (УСС і УПА), декілька криївок, зокрема, восени 2011 р. у с. Бертишів Жидачівського району виявлено криївку УПА, її рекомендовано для включення в перелік пам'яток історії. У 2012 р. в лісі Бакоцино біля

Журавне встановили пам'ятний знак на честь героїв УПА, які загинули в лісі між Журавно і Новошино 23 грудня 1951 р. Серед загиблих був відомий командир УПА Петро Федун — «Полтава» — входив до Центрального проводу ОУН, відомий як автор публіцистичних творів на теми українського націоналізму, визвольної боротьби, політики і geopolітики. В Бакоцино також відкрито криївку, яку можуть оглядати туристи.

Фахівцям — науковцям, екскурсоводам необхідно попрацювати для популяризації об'єктів періоду боротьби УПА, яка в Жидачівському районі досягла значного масштабу. Потрібно систематизувати інформацію про події, постаті, криївки, народний фольклор про повстанців. На основі цього можна створити цікаві, оригінальні туристичні маршрути.

Варто було б організувати фестиваль повстанських пісень, що надавало б району особливого іміджу, неповторності порівняно з іншими, більш відомими для туристів районами Львівщини.

Важливим кроком для успішного розвитку етнотуризму є відродження ремесел. Поширеними в районі були деревообробне та ковальське ремесла, гончарство. Люди виробляли мішкове полотно і грубе сукно, обробляли шкіру, робили колеса до возів, самі вози, сільськогосподарський реманент, молотили борошно, давили олію, ловили рибу, виготовляли домашні меблі. Ковалі, шевці, кравці, столярі давали свою продукцію на продаж. Особливого поширення в Жидачеві колись набуло гончарство, а також зброярство та ковальство, у Гніздичеві традиційно розвивалося лозоплетіння. Проте, до нашого часу нічого не збереглося. Для відродження цього традиційних ремесел варто було б створити в школах відповідні гуртки, проводити майстер-класи.

Поряд з основними ремісничими справами розвивалися і художні, якими зазвичай займалися жінки. Сюди належить вишивка, в'язання, мереження, розпис тканин.

Народне вбрання Жидачівщини, має багато спільногого з поліським: таке ж довершене ткацтво, аристократичний колорит. Для жіночої сорочки характерна ткана «уставка» (орнаментована вставка між коміром і рукавом на плечах сорочки), як на Поліссі. На Львівщині цей прийом більше ніде не зустрічається. Жидачівський народний костюм молодої жінки — яскравий, довкола тканої уставки квітковий орнамент вишито хрестиком, запаска — з двох пілок червоного кольору, вся заткана геометричними візерунками. Головний убір — перемітка, краї якої вишиті хрестиком. Комплект вбрання старшої жінки ідентичний за кроєм, але стриманіший за колоритом. Ткані уставки сорочки прикрашені чорним геометричним орнаментом. По

низу однотонної лляної спідниці ткання з візерунком чорного і синього кольорів.

Особливістю краю є використання у вишивці чи ткацтві бордової чи червоної барви при підкресленні чорної, а ще поєдання яскраво рожевого та цикламенового (схожий до ультрамарину) кольорів. При цьому вишивка була глуха — біле полотно (фон основи) практично не проступало.

Практично у кожному населеному пункті нині є досвідчені вишивальниці — відомою є Людмила Хлопоніна з Підністрян, Ольга Возниця з Ходорова [1].

Мерія Жидачева має намір «узаконити» дещо незвичну візитівку міста — маленькі вишиті подушечки «ясіки». Цей промисел хочуть поставити «на потік» і з його допомогою популяризувати край. Колись жителів Жидачева поза очі часом називали «ясіками» — за декількома версіями тому, що 1) садили біля хат багато ясенів, які втягували зайву вологу з помешкань; 2) у місті дуже популярним є ім'я Іван (похідне — Ясь); 3) вирощували велику білу квасолю — яськи; 4) на думку місцевих краєзнавців, назва походить від того, що місцеві рукодільниці славляться виготовленням декоративних подушечок — «ясіків», це ремесло є традиційним майже длякої господині. Ці вироби вражають і своїми мініатюрними розмірами, і вигадливими орнаментами. «Ясіки» планується зробити декоративно-ужитковим символом, емблемою міста. Втілювати ідею будуть з організації виставки-продажу «ясіків», а згодом налагодження їх у «промислове» виробництво.

Креативні жидачівці «прописали» у себе і квітковий символ — ним стали чорнобривці — під час святкування дня міста з них виготовляють гарні композиції.

У Жидачеві також відроджується писанкарство, бісероплетіння, вишивка, виготовлення ляльки-мотанки.

Для повноцінного ознайомлення туристів з культурно-історичною спадщиною доцільним є розширення мережі меморіальних музеїв та музейних комплексів у рамках національної системи туристично-експкурсійних маршрутів. Створення тематичних музеїв чи комплексів є однією з найбільш ефективних форм пристосування пам'яток історії до функціонування в ролі екскурсійних об'єктів культурно-пізнавального туризму.

З-поміж музеїв, що функціонують на території Жидачівського району, насамперед варто назвати музей І. Виговського в с. Руда, музей історії села Бортники, літературно-краєзнавчому музею у с. Підністряни, історико-краєзнавчому музеї в м. Ходорові, музей

оборонної архітектури «П'ятничанська вежа» (філія Львівської галереї мистецтв), у 2010 р. в с. Юшківці відбулося відкриття музею Слави Стецько — у ньому знаходяться експонати, присвячені визвольній боротьбі українського народу.

Нові музеї можна створювати на базі Нородних домів, яких, станом на 01.10.2015 р. в районі діяло 99 (Народних домів сільських та селищних — 96, Жидачівський районний Народний дім, Ходорівський Палац культури, Жидачівський міський будинок культури «Папірник» [2]. У них знаходяться унікальні експонати, тому відвідування туристами народних домів та огляд цих експонатів урізноманітнить туристичну пропозицію і буде однією з особливостей туристичної привабливості району.

Варто також зазначити, що існує нерівномірність розкриття культурно-історичного процесу засобами туризму, що пояснюється порівняно легшою можливістю відтворити історичну обстановку для пам'яток XIX–XX ст., аніж для більш ранніх періодів. У зв'язку з цим доцільним є формування мережі археологічних скансенів, що надасть можливість розкрити загальну історичну картину життя давнього населення України на основі автентичних об'єктів. Це можна створити у Жидачеві на горі Базиївці, Замчиську, с. Которини. У с. Которино археологи наприкінці 70-х рр. ХХ ст. виявили 6 городищ, що вперше були заселені в добу енеоліту. Вони розташовані недалеко від давнього Галича (25 км), і можуть розглядатися як складова частина оборонної системи Галицько-Волинського князівства.

Включити до навчальних програм ряду навчальних закладів уроки-експурсії Жидачевом та тими населеними пунктами району, де знаходяться унікальні історико-культурні, природні ресурси.

Щорічно проводити конференцію з питань розвитку туризму у м. Жидачів

Необхідно активізувати рекламиування запланованих фестивалів, святкувань, інших заходів. Необхідно більше популяризувати святкування Дня міста Жидачева, також фестивалів «Жидачівські чорнобривці», «Духовної пісні», «Козацької пісні», «П'ятничанська вежа» на обласному та загальноукраїнському рівнях: інформувати на інтернет-сайтах, соціальних мережах, розміщувати відповідні афіші у м. Львові, Івано-Франківську, Тернополі.

Часто складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної сфери безсистемно, а її пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Необхідна ґрунтовна робота груп науковців — археологів, етнографів, теологів і т. д., котрі допомагали б відновлювати народні звичаї, засвідчували автентичність складових тематичного туру.

Література

1. Возниця О. Вишивка рідного краю: Ходорівщина /Ольга Возниця. Альбом. — Дрогобич: Коло, 2005. — с. 68.
2. Культура [Електронний ресурс]: Жидачівщина: Офіційний сайт Жидачівської районної держадміністрації Львівської області. — Режим доступу: www.URL: http://zhydachivrada.org.ua/?page=kultura_n
3. Культурна спадщина і туризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.URL: <http://zhydachivrairada.com.ua/cultural-heritage-and-tourism/>
4. Регіони Львівської області: статистичний збірник // Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Львівській області. Львів — 2014. — 77 с.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2013 р. // Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Львівській області. Частина II. Львів — 2014.

Behei O. I.

THE DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM IN ZHYDACHIV DISTRICT: THE STATE AND PROSPECTS

The state and prospects of development of ethnotourism in Zhydachiv district are analyzed. The possibilities of attracting ethnic festivals, folk crafts, art crafts for the development of ethnotourism are highlighted. Ways of improving the use of ethnic and cultural heritage in the tourism industry are considered.

Key words: tourism, festivals, Zhydachiv district, crafts, art crafts.

УДК 338.483.13(477.87)

Берест Р. Я.

Львівський інститут економіки і туризму

ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Розглядаються особливості етнографічного розвитку населення Карпатського регіону, які зумовлені проживанням та діяльністю різних етнокультурних груп населення. Основну увагу відведено історії виникнення, еволюції різних видів туризму, а також вагомій перспективі туристичної галузі, що базується на багатій історико-культурній спадщині.

Ключові слова: бойки, лемки, гуцули, верховинці, долиняни, тухольці, горвати, туризм, Карпатський регіон.

Серед багатьох регіонів сучасної України особливостями рельєфу, природно-кліматичних та рекреаційних умов, унікальними пам'ятками матеріальної та духовної культури помітно виділяється територія Карпатського регіону. Географічно він частково окреслюється землями Галичини, Буковини та Закарпаття, що в сучасному адміністративно-територіальному поділі включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області. Вказана територія займає доволі значний простір, який охоплює Карпатський масив, котрий з північного заходу на південний схід простягається довжиною 280 км, а з північного сходу на південний захід (ширина) сягає понад 100 км і займає площа понад 37 тис. км². Центральну частину регіону займають Карпатські гори — порівняно невисокий, старіючий гористий масив, що робить його доступним для різних вікових та соціальних категорій населення. Середні висоти становлять приблизно 1 500 м над рівнем моря, а вищі — близько 2 000 м. Помітний інтерес у багатьох туристів викликають найвищі вершини Карпат — Говерла, Маківка, Лисоня, Піп Іван, Пікуй та ін. Для Карпатського регіону властивий теплий та вологий клімат, а також — добрий трав'яний покрив місцевості, що сприяє розвитку багатьох видів туризму. Поширеними є ліси з числа хвойних і мішаних порід дерев. Відзначається багатство природи на лісові ягоди, гриби, лікувальні води, грязі та ін. Розмаїттям виділяється місцева фауна. Серед природних пам'яток увагу мандрівників часто привертають високогірні озера Синевир та Морське Око, водоспад у Яремчі, Долина нарцисів, низка лікувально-профілактичних закладів Карпат, Прикарпаття та Закар-

паття, що засвідчують великі культурно-пізнавальні й природно-рекреаційні багатства.

В етнокультурному плані Карпатський регіон заселяють багато етнічних груп населення, хоча чимало навіть сучасних дослідників намагається звести їх до числа бойків, лемків або гуцулів. Проте серед давніх етнокультурних груп виділяються верховинці, горяни, полонинці, долиняни, мадярони, русини, горвати та інші, які й досі не асоціюють себе з широко популяризованими, вище зазначеними етнічними групами українського населення. Крім цього, землі Прикарпаття та Карпат відзначаються значним числом історико-культурних пам'яток поляків, німців, євреїв, росіян та інших народів. Їх дослідження та популяризація відкриває великі перспективи для розвитку міжнародного туризму в регіоні.

Впродовж багатовікової історії на землях Карпат та Прикарпатського регіону мешкало чимало різноетнічних племен й народів. Їх вивченням займалося чимало дослідників. У регіоні добре відомими є археологічні пам'ятки фракійців, кельтів та інших стародавніх народів. Ще з кінця XIX ст. в історичній науці побутує думка, що географічну назву Карпатам дали племена карпів, які колись заселяли Карпатський регіон. Від рубежу нашої ери до часу створення Київської Русі (882 р.) історію місцевого населення представляє низка археологічних культур, а саме: зарубинецька, липицька, пшеворська, зубрицька, вельбарська, карпатських курганів, празька, райковецька та інші [1, 5–82], які представлені не тільки культурами слов'янського масиву, але й інших етнічних груп. Кожна культурна спільнота має свої характерні особливості і ознаки матеріальної та духовної культури. Поява нових поселенців, безумовно, вносила певне етнокультурне розмаїття у формування місцевих традицій, звичаїв, обрядів населення [3].

Перша вітчизняна писемна згадка про мешканців Карпатських гір наведена на сторінках «Повісті временних літ». Вона під 992 роком відображає військовий похід великого київського князя Володимира проти білих хорватів, які в той час заселяли Карпати та Прикарпатський регіон [11, 43–45].

Гористий рельєф, що ускладнював міграції та вільне переміщення людей, став однією із важливих передумов довготривалої етнокультурної ізоляції місцевих груп населення, формування та розвиток самобутніх народних традицій, промислів, занять, фольклору, особливостей мовного діалекту, культурних уподобань. Не випадково у Карпатах дослідники фіксують найбільше число етнографічних (субетнічних) груп населення, які при значній антропологічній схожості [6], а

також умовах та способах існування різняться між собою матеріальною і духовною культурою. У спадщині матеріальної та духовної культури кожної етнічної групи є багато цінного й цікавого, що відкриває великі перспективи на шляху розвитку етнічного туризму. Але особливості сучасного соціально-економічного розвитку населення Карпатського регіону помітно згладжують давні народні етнокультурні традиції, звичаї та обряди. Львівський дослідник Ю. Гошко [4] наприкінці минулого століття намагався окреслити етнічні межі тих чи інших груп, однак великою проблемою стали асимілізаційні процеси, породжені примусовим та природним переселенням й міграціями населення. Тому зараз у вітчизняній етнічній науці виникає далеко не проста проблема територіальної локалізації розпорощених етнічних груп, вивчення історії формування та розвитку туризму в Карпатському регіоні та ін.

Метою дослідження є висвітлення багатої та різноманітної історико-культурної спадщини населення Карпатського регіону та перспектив її використання у різних видах туризму.

Туристичне освоєння Прикарпаття та Карпат розпочалося ще в часи перебування краю в складі Австро-Угорщини. Загалом можна говорити про два напрями туристичного розвитку Карпатського регіону — стихійний та організований. Хронологічно стихійний напрям зародився першим, але він був слабким, нечисленним і залишається майже невідомим. Основи організованого напряму заклали Татранське туристичне товариство, яке виникло у 1874 р. Тоді ж на добровільні пожертви членів Товариства було збудовано гостинну будівлю поблизу високогірного озерця Морське Око. В 1878 р. — відпочинкову туристичну базу на Чорногорській полонині Гаджина. У 1883 р. відкрилися відпочинкові бази в Заросляку, що знаходиться в підніжжі Говерли та в Завоєлі (поблизу гори Піп Іван). Розвитку туризму сприяв залізничний транспорт, який наприкінці XIX ст. з'єднав Львов з Стриєм, Самбором, Туркою, Сколе, Славськом, Станіславовом, Ужгородом, Чернівцями та іншими населеними пунктами.

На переломі XIX–XX ст. особливу увагу організатори туризму акцентували на багатих та різноманітних природно-кліматичних ресурсах Карпатського регіону. Так, в 1912 р. за кошти працівників крайової професійної спілки працівників курортів і оздоровчих закладів Львівського воєводства було видано перший путівник. Велику увагу члени товариства надавали вивченю та практичному освоєнню нових туристичних маршрутів і, перш за все, їх маркуванню. Загалом перед початком Першої світової війни Татранське това-

риство налічувало в Карпатському регіоні 13 туристично-відпочинкових баз, які одночасно могли розмістити близько 200 осіб.

Цікаво, що після виникнення Другої Речі Посполитої (1918 р.) та в міжвоєнний період організація мало назу Польське Татранське товариство. Саме таким чином, під впливом еволюції національних ідей в умовах розвитку Польської держави робився наголос на етнічній приналежності організації.

На початковому етапі туристичного розвитку у Карпатському регіоні найбільше значення отримав піший культурно-пізнавальний туризм. Об'єктами особливої уваги ставали різnotипні пам'ятки та споруди (житлово-господарські, культові, оборонні, природні), звичаї, виробничі заняття, промисли місцевого населення. Вже тоді добре відомим на Закарпатті став середньовічний Невицький замок, а також замки Шернборнів, Паланок. Унікальністю творіння відзначали фортецю Тустань, середньовічні печерні комплекси в Розгірчі, Поляниці, Бубнищі та багато інших історико-культурних пам'яток.

Увагу туристів привертали місцеві етнокультурні традиції, специфіка господарсько-виробничих занять тощо. Зокрема, в південних районах Карпатських гір й досі добре відомими є гірські полонини: Чорногора, Боржава, Рівна, Красна, Гринява, Лосова, Свидовець та інші, які вважаються базовими осередками для розвитку вівчарства, великої рогатої худоби, виробництва бринзи, ткацтва, різних промислів, заняття. Зараз вивчення та популяризацію історії, матеріальної та духовної культури населення Карпатського регіону проводять громадські українські товариства «Гуцульщина», «Бойківщина», «Лемківщина», «Верховина», які також мають не тільки численних прихильників, осередки та філії в Україні, але й далеко за її межами.

Наприкінці минулого століття за чисельністю, площею заселення та діяльністю помітно виділялася етнічна група гуцулів. Вони проживали на території Галичини, Буковини і Закарпаття, у басейнах річок Прут, Черемош, Бистриця, Сучава, Тиса. Географічно на півночі гуцульські поселення сягали містечок Делятин та Надвірна, а на півдні — виходять на територію Румунії (сягають м. Кімполунга), на сході умовним кордоном є течія р. Прут, а на заході (Закарпаття) — р. Тиса. Станом на початок 1939 р. у Карпатському регіоні мешкало 175 тис. гуцулів. За підрахунками відомого українського дослідника В. Кубійовича з них на Галичину припадало 94 тис. осіб, на Буковину — 45 тис. чол. і на Закарпаття — 36 тис. чол. [5, 466].

Гуцули розмовляють на своєрідному діалекті у якому в розмовній мові поширене вживання звуку «е» замість «а», або трансформація «и» в «е». У вимові відчувається традиційний м'який виголос шиплячих букв.

Особливості життя гуцулів визначалися навколо іншім довкіллям. Найбільшим матеріальним надбанням кожного гуцула була гражда — його постійна оселя. За давньою гуцульською традицією гражду будували з дерева. Багато дослідників зазначає, що усе життя гуцула проходило між граждою і літовищем, тобто між оселею та полониною, де упродовж весняно-осіннього сезону випасали велику й малу рогату худобу, займалися виробництвом бринзи, заготівлею кормів на зиму, невеликими промислами, приплодом худоби і т. д.

Типова гуцульська гражда XIX — початку ХХ ст. представляє закритий житлово-господарський комплекс, який іноді можна трактувати як певне соціальне відособлення общинника від общини. Гуцульські гражди та господарські будівлі найчастіше мали рядну (тобто під одним знаходилося житло, комора, хлів, різні за призначенням господарські споруди) або скучену (відокремлену) систему забудови. Покривали будівлі гонтою.

Ще з давніх часів Гуцульщина зберігає власні традиційні смаки, зокрема, у стилі господарського і житлового будівництва, в складових частинах та вишивці одягу, рушників, у виготовленні побутових виробів, рисунку на писанках, різьбі по дереву, виготовленні керамічних виробів тощо [15, 48–143]. Прикладне мистецтво гуцуłів (прикраси й вироби з вовни, дерева, шкіри, кістки, глини, металу та інших матеріалів) є добре відомими майже в усіх куточках світу [15, 98–122]. Унікальністю й загадковістю відзначається архаїчна історико-культурна спадщина Гуцульщини [7].

Серед громадських будівель Гуцульщини архітектурним стилем виділяються дерев'яні церкви. До кінця XIX ст. культові, житлові та господарські споруди будували на «зруб» без цвяхів з мінімальним використанням металу. Подібно до житлових та господарських споруд часто храми закладали на крутих схилах, але на стійких кам'яних підмостках, які створювали рівну площину для основи будівлі. Мистецтво іконопису та оздоблення гуцульських церков вирізняється своєю самобутністю, реалістичним зображенням персонажів [15, 6–160].

Приблизно від містечок Долина, Рожнятів на північний захід починається етнічна територія бойків. Територія Бойківщини займає весь Високий Бескид, який добре видно із західних околиць Стрия. Місце проживання бойків локалізують в умовному трикутнику: Дрогобич–Івано-Франківськ–Ужгород.

Бойки складають велику етнокультурну групу населення, яку окреслюють гірськими районами Львівської, Закарпатської та Івано-Франківської областей, аж до верхів'їв річок Сян і Вовня. За статистичними даними на кінець 30-х рр. минулого століття в Карпатському

регіоні проживало близько 400 тис. бойків, які займали площу майже 8 тис. км² [2, 149].

В сучасному адміністративно-територіальному плані Бойківщина охоплює Долинський і Рожнятівський райони Івано-Франківщини, Сколівський, Турківський, частково Дрогобицький, Стрийський, Самбірський й Старосамбірський райони Львівщини та села Межигірського, Велико-Березівського та Воловецького районів Закарпатської області. Частина бойків зараз проживає в Підкарпатському воєводстві Польщі [15].

Умовним природним центром бойків вважаються передгірські райони Прикарпаття, Горгани та Бескиди, які відзначаються «колесоподібними» хребтами, пологими схилами, розлогими долинами, численними річками та водними потоками. Рослинність краю, перш за все, представлена хвойними (ялина, смерека) і мішаними породами дерев (бук, граб, дуб) [12, 2–5]. Останнім часом в етнокультурному плані серед бойків виділяють: верховинців, підгорян, долинян, тухольців.

Характерними рисами бойків відзначається житлове будівництво. Садиба представляє велику споруду, яка під одним дахом поміщає житло, хлів, господарські приміщення. Для накриття садиби використовували травостій (комиш, житню солому тощо), що вирізняє їх від гуцульських жителів. Доповнює житлово-господарський комплекс доволі широкий та довгий двір, межі якого окреслює дерев'яна огорожа. Бойківські житла споруджували з деревини на кам'яних підмостках. Будували будівельним методом «на зруб».

Особливий інтерес в культурній спадщині бойків викликають дерев'яні церкви. Найдавніші з них відносяться до XVII–XVIII ст. Так, в Турківському районі унікальні пам'ятки історії та культури знаходяться в селах Тростянець (св. Миколи), Красне (св. арх. Михайла), Івашківці (св. арх. Михайла), Либохора Горішня (св. арх. Михайла). Загалом зараз на Бойківщині налічується близько 300 християнських храмів. Значно більше їх існувало до початку Другої світової війни. Станом на 1938 рік у Височанському деканаті значилося 35 дерев'яних церков, Дрогобицькому — 30, Жукотинському — 24, Розлуцькому — 17, Самбірському — 36, Старосамбірському — 24, Старосільському — 34, Турківському — 25 і т. д. [13, 11–698].

Високоякісні мистецькі вироби бойківських майстрів та майстринь є добре відомими далеко за межами України. Характерними заняттями бойків було тваринництво, землеробство, городництво, полювання, рибальство, садівництво, різні промисли й ремесла. Архаїчні заняття та побут бойків знайшли добре відображення в експонатах фондовых збірок самбірського музею «Бойківщина». Крім цього, майже у кожному районному центрі створені і функціонують місцеві краєзнавчі музеї, які

можуть значно доповнити та збагатити уяву туриста про історію тієї чи іншої місцевості, етнокультурних й матеріальних надбань краю.

Невелику етнокультурну групу українського населення складають лемки, які колись заселяли західні прикордонні рубежі Галицько-Волинської держави. Лемки межували з поляками словаками і іншими народами, що наклало певний відбиток на їх культуру. До 1947 р. вони проживали по обидва боки західного відрогу Карпатського хребта і заселяли площу приблизно 3 500 км². Унаслідок повоєнного міждержавного врегулювання кордонів між СРСР та Польщею та результатів операції «Вісла» переважна більшість етнічної території лемків і її населення опинилися в складі Польщі. Значне число лемківських родин під примусом та іншими чинниками змушені були переселитися на територію України або мігрувати на Заход. Еміграційна статистика свідчить, що багато лемків опинилося в Західній Німеччині, Австрії, Франції, Словаччині, США, Канаді, Великобританії, Австралії, Бразилії, Аргентині та в інших країнах. Так, лише в США на початок 60-х рр. минулого століття лемківська діаспора становила приблизно 150 тис. чол. [8, 1281].

Радянська влада вбачала у лемках потенційних ворогів і тому намагалася розселити їх не тільки в межах України, а й всього Союзу. Багато лемківських сімей опинилося в Херсонській та Миколаївській областях, Казахстані, Красноярському краї, на Далекому Сході. Зараз в Україні лемки не мають великих, менш-більш компактно облаштованих поселень. Найчастіше їх можна характеризувати як локальні або розрізnenі, розкинуті вздовж державного польсько-українського та українсько- словацького кордонів. Однак й вони представляють острівці духовної та матеріальної культури лемківської спільноти. Цікавим в плануванні є житлово-господарські будівлі лемків у яких сіни слугували місцем розмежування для житла і хліву [8, 1279].

Серед різних етнокультурних груп Карпатського регіону помітно виділяється лемківська мова, у якій знайшли характерний відбиток місцеві та запозичені мовні традиції. Багатством відзначається духовна та матеріальна спадщина лемків, але вона є значно біdnішою від культури бойків чи гуцулів, хоча між культурами існує багато спільних рис, адже вони походять з одного історичного кореня.

Таким чином, етнокультурні особливості сучасного населення українського Прикарпаття складають вагомі перспективи для виконання пошуково-наукових досліджень, вивчення та популяризацію історико-культурної спадщини, формування привабливості краю, становлення і перспективного розвитку етнічного туризму в регіоні.

Література

1. Аулих В. В. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды) / В. В. Аулих, Р. С. Багрий, В. Д. Козак и др./ — К.: Наукова думка, 1990. — 190 с.
2. Бойки // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 1. — С. 149–150.
3. Гошко Ю. Г. Населення українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення, міграції, побут / Гошко Ю. Г. — К., 1967. — 244 с.
4. Громов Г. Г. Методика полевых этнографических исследований. — М., 1967. — 168 с.
5. Гуцульщина // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 466–470.
6. Дяченко В. Д. Антропологічний склад українського народу / В. Д. Дяченко / Г. Г. Громов. — К., 1965. — 129 с.
7. Кугутяк М. Кам'яні старожитності Космача / Микола Кугутяк. — Івано-Франківськ, 2007. — 99 с.
8. Лемки // Енциклопедія Українознавства / Під ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. — Львів, 1993. — Т. 4. — С. 1275–1281.
9. Наулко В. І. Культура і побут населення України. Навчальний посібник для вузів / Наулко В. І., Артюх Л. Ф., Горленко В. Ф. і ін. — К.: Либідь, 1991. — 230 с.
10. Пономаренко А. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник / Пономаренко А., Артюх Л., Бетехтіна Т. і ін. — К.: Либідь, 1993. — 256 с.
11. Полное собрание русскихъ летописей, изданое по высочайшому повелѣнию Археографическою коммиссиею. III Ипатиевская летопись. — Санктпетербургъ, 1845. — Т. II. — 377 с.
12. Турківщина — серце бойківського краю. Фотоальбом. / Ред. І.Кальмук, В. Шпитко. — Львів: Камула, 2007. — 68 с.
13. Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія / Василь Слободян. — Львів, 1998. — 864 с.
14. Украинские Карпаты. История / Редакц. колл. Ю. Ю. Сливка, В. С. Григоренко, Я. Д. Исаевич и др. — К.: Наукова думка, 1989. — 263 с.
15. Szlakami Huculszczyzny. Katalog Wystawy / Red. J. Gancarski. — Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie, 2008. — 172 s.

Berest R. Y.

ETHNOGRAPHIC FEATURES AND PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN CARPATHIAN REGION OF UKRAINE

The features of the ethnographic population development of the Carpathian region that were caused by accommodation and activity of various ethnic and cultural groups are considered. The main attention is devoted to the history of appearing, the evolution of different types of tourism, as well as a valuable perspective of the tourism industry based on rich historical and cultural heritage.

Key words: Boiky, Lemky, Hutsuls, highlanders, people of Dolyna, people of Tukhlia, Horvat people, tourism, Carpathian region.

УДК 338.486

Бучко Ж. І.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

БУКОВИНА ЕТНОТУРИСТИЧНА: МОЖЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ДЛЯ ТРАНСКОРДОННОГО ТУРИЗМУ

У статті розкриваються етнотуристичні можливості і тенденції Буковини — історико-географічного регіону, що лежить в прикордонній зоні України та Румунії — музеїв, центрів народних ремесел, звичаїв і традицій, фестивалів. Розглядаються етнотуристичні ресурси Буковини як складова етнографічного туризму. Проаналізовані матеріальна та духовна культура буковинців у контексті етнотуризму.

Ключові слова: етнотуризм, транскордонний туризм, Буковина, народні ремесла, музей, звичаї, традиції, фестивалі.

Буковина — цікавий, колоритний етнокультурний регіон Європи, що сформувався в умовах певної територіальної відособленості. Упродовж віків поглиблювалась самобутність цього краю та її мешканців, які, зберігаючи загальноукраїнські та загальнорумунські національні цінності, мали свою локальну спільність і відмінність від сусідів у мові, побуті, традиціях, матеріальній і духовній спадщині. Буковинці відомі унікальною культурою, самобутніми традиціями, що разом з неповторною красою природи може зробити Буковину однією з найпривабливіших туристичних територій для транскордонного туризму.

Гармонія традиційного способу життя і природи на більшій частині території Буковини вражає навіть на початку ХХІ ст., надаючи буковинському культурному ландшафту неповторних рис. Регіон можна сміливо вважати етнографічною перлиною Європи, що заслуговує на стабільно високий інтерес як туристична дестинація. Зокрема, туристів і гостей приваблює матеріальна культура краю, що виявляється в неповторних витворах дерев'яної народної архітектури, відомих у всьому світі виробах ужиткового мистецтва.

Упродовж останніх років спостерігається пожвавлення інтересу до Буковини як осередку етнографічного туризму, що стає можливим завдяки культурним комунікаціям. У регіоні зростає кількість (і якість) довідково-рекламної продукції та публікацій з туристичної тематики, значною мірою ініційованих завдяки впровадженню транскордонних українсько-румунських проектів за фінансової підтримки Євросоюзу «Спільна культурна спадщина» [2], «Info

Високий розвиток туристичної індустрії в транскордонному контексті» [6], «ROUA Bucovinei (Roots, People, Unity, Attractions — культурне коріння, люди і місця, єдність традицій, природні туристичні атракції Буковини)» [7], «Історична та етнографічна спадщина — частина сталого розвитку туризму на Буковині». Значну увагу приділяють проведенню етнографічних свят та фестивалів, учасниками яких є представники багатьох європейських держав.

Дослідження та популяризація туристсько-етнографічних ресурсів Буковини є передумовою успішної туристичної діяльності. Враховуючи все більший інтерес світової громади до принципів екологічності та сталого розвитку територій, вважаємо етнографічний туризм вдалим втіленням нової концепції трьох трьох «L» («Landscape—Lore—Leisure») — ландшафт, традиції, дозвілля, що прийшла на зміну концепції трьох «S» («Sun—Sea—Sand») — сонце, море, пісок. Хоча нова концепція передбачає використання переважно природних туристичних ресурсів, не остання роль тут належить традиціям та їх адаптацією до сучасної туристичної індустрії у формі анімаційних програм.

Метою нашого дослідження є з'ясування туристсько-етнографічних можливостей Буковини як передумови транскордонного туризму, виявлення й порівняння центрів народних промислів, традиційних фестивалів, свят, етнографічних музеїв, зразків унікальної буковинської архітектури по обидва боки кордону.

Етнографічний туризм, як подорож з метою ознайомлення і пізнання певного етнокультурного середовища з його самобутніми особливостями — традиціями, ремеслами, побутом, культурою — повинен зайняти гідне місце серед інших видів пізнавального туризму.

Буковини розміщена в межах двох держав: України (Північна) та Румунії (Південна). Упродовж багатьох років цей поліетнічний регіон мав спільну історію. Багато-культурна спадщина формує передумови для облаштування в регіоні етнотуристичних маршрутів з якнайшишим використанням наявної мережі музеїв, центрів народних промислів, місць проведення етнічних свят та фестивалів.

Важлива роль у презентації культурно-етнічних надбань краю належить музеям, де зберігаються пам'ятки історії, матеріальної й духовної культури місцевого населення, природничо-етнографічні, меморіальні та інші колекції [3]. Музеями історичного профілю в Чернівецькій області є Музей буковинської діаспори в Чернівцях, історичні музеї Сучави і Сірета в Сучавському повіті. Популярністю у відвідувачів користуються історико-архітектурні комплекси (музеї архітектури і побуту): Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту та Сучавський музей буковинського села.

До маршрутів етнографічного туризму активно залучають Чернівецький краєзнавчий музей, Чернівецький обласний художній музей, музей коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка (м. Вижниця).

У Південній Буковині найчисельнішими є етнографічні музеї, зокрема Сучавський етнографічний музей «Hanul Domnesc», розташований у найдавнішій громадській споруді міста (початку XVII ст.); Музей народних звичаїв Буковини (м. Гура-Гуморалуй), Музей мистецтва дерева (м. Кимполунг-Молдавенеск); Етнографічний музей м. Ватра-Дорней, розташований у приміщені міської ратуші (1897 р.).

Цікавими з погляду етнотуризму є меморіальні музеї Буковини, доповнені пам'ятками народного побуту та ужиткового мистецтва. У більшості випадків меморіальні музеї являють собою також історично-архітектурну цінність. Найпопулярніші з них у Північній Буковині: музей-садиба Юрія Федъковича в смт. Путила, музей-садиба Івана Миколайчука в с. Чортория Кіцманського району, музей-садиба Ольги Кобилянської в с. Димка Глибоцького району, музей Лук'яна Кобилиці в с. Сергії Путильського району, музей Григорія Гараса у м. Вашківці та музей Ксенії Колотило в с. Підзахаричі Чернівецької області. У Чернівцях заслуговують уваги музеї Юрія Федъковича та Володимира Іvasюка.

У Південній Буковині популярні серед туристів музеї-садиби: «Чіпріан Порумбеску» (відомий румунський композитор) у с. Ступка Сучавського повіту; Етнографічний музей «Самуїл та Єудженія Іонець» (м. Редеуць); меморіальний будинок «Савета Котрубаш» (м. Солка), меморіальний будинок «Михаїл Садовяну» та музей Іона Іримеску, художника та скульптора (м. Фелтічень).

Значну роль відіграють музеї на громадських засадах. Оригінальним музейним об'єктом для туристичних подорожей став музей етнографії та краєзнавства Гуцульщини в с. Підзахаричі Путильського району Чернівецької області. Багатством експонатів вражають музей археології та етнографії (с. Опришени), музей історії села Старий Вовчинець (Глибоцький район), де зібрано незвичайну колекцію із 5 000 писанок, предмети домашнього вжитку і навіть бивні мамонта, знайдені на околиця села.

Музей різного профілю і типів, у яких представлено експозиції, що становлять інтерес з етнокультурного погляду, є перспективними об'єктами і центрами пізнавального етнографічного туризму як для вітчизняних, так і закордонних туристів, і повинні залучатися до організації комплексних і цільових маршрутів.

Центри народних ремесел. Народне мистецтво Буковини базується на споконвічних традиціях, що втілилися в різних видах реме-

сел. Найпоширенішим видом декоративно-вжиткового мистецтва на Буковині залишається вишивка з визнаними центрами в м. Вижниця, с. Виженка, с. Підзахаричі (Чернівецька область) та Монастир Гумор (Сучавський повіт). Різьблення та інкрустація по дереву є традиційними в м. Вижниця, с. Виженка, смт. Путила, с. Підзахаричі Північної Буковини та містах Сучава, Фалтічень, Пояна, Мікулуй, Кимпулунг (Сучавський повіт Румунії). Традиції буковинського ткацтва та килимарства підтримуються в м. Вижниця, с. Виженка, смт. Путила, с. Підзахаричі (Північна Буковина) та Монастирі Гумор (Південна Буковина). Регіональні особливості писанкарства збережено в селах Виженка, Мілієве, Підзахаричі, Розтоки, Старий Вовчинець, Банилів-Підгірний (Північна Буковина) та Палтіна, Бродіна, Ізвоареле Сучавей (Південна Буковина). Традиції лозоплетіння розвивають у м. Чернівці, а в містах Редеуць та Марджіня (Румунія) виготовляють емальовану чорну кераміку. Традиційні ремесла останнім часом популяризують у вигляді майстер-класів, що активно впроваджують до програм фестивальних заходів.

Традиції та свята, фестивалі. Духовно-культурна життєдіяльність мешканців Буковини ґрунтуються на неперервності традицій і тісно пов'язана з системою релігійних вірувань. Найбільше буковинці люблять Різдво, Великдень, Василія (Новий рік за старим стилем), храмові свята, літні релігійні свята — Юрія, Івана Купала, Петра і Павла, з якими пов'язані і вихід на полонини, сходження на вершини. Саме ці релігійні свята мають багато рис давніх вірувань буковинців, відблисків їхнього традиційного укладу життя [1].

Колорит своїх обрядів та звичаїв представники Північної Буковини внесли у загальновизнані свята — «Від Різдва до Йордана», «Вихід на полонини», «Шовкова косиця», «Захарецький Гарчик», «Андріївські вечорниці», «Обнова-фест», Гуцульський фестиваль, «Букова віть», «Буковинські зустрічі».

Південна Буковина має багаторічний досвід проведення обрядових свят та фестивалів: «У годині коляди», «За прадідівською традицією», «Біля ялинки», фестиваль писанок та фестиваль форелі в с. Чокенешть, національний ярмарок гончарів та етно-фольклорний фестиваль «Пастуший аркан» (м. Редеуць), фестиваль середньовічного мистецтва (м. Сучава), свято міст Редеуць, Солка, Сучава.

Тривалу історію має фестиваль «Буковинські зустрічі», який проводять з 1989 року на день міста Чернівці. Участь у ньому беруть творчі колективи з України, Румунії, Молдови, Польщі, Угорщини, Словаччини. Відповідно, у цих країнах також відбуваються фести-

вальні заходи. У Румунії — в містах Кимпулунг Молдавенеск, Ватра Дорней, Сучава.

Уперше ідея проведення фольклорного фестивалю «Буковинські зустрічі» зародилася в середовищі польських емігрантів з Буковини, що компактно проживають у Пільському повіті, і пов’язана з діяльністю колективу «Ястров’яци», який культтивує буковинські традиції. Коло учасників фестивалю «Буковинські зустрічі» та їх географія постійно розширювалися. Активними прихильниками ідеї фестивалю поступово стають всі національні громади, що проживають на Буковині. До українських, польських і румунських груп приєдналися єbreї, німці, угорці, словаки, росіяни, а з ініціативи художнього керівника фестивалю пана Збігнева Ковальського фестиваль поширився на Румунію, Угорщину, Словаччину.

«Буковинські зустрічі» — це не тільки презентація фольклору, багатонаціональної народної культури, а й те, що Фестиваль є активним намаганням залучити дух Буковини — «Європи в мініатюрі», який формувався поколіннями, до загальноєвропейської цивілізаційної скарбниці, важливим шансом міжлюдського порозуміння, пізнання і зближення народів, і він має велике майбутнє.

Фестивалі, які відбуваються на Буковині, демонструють яскраво виражену поліетнічність регіону, як найкраще представляють збереженість працівників обрядів і традицій, що дає змогу наповнити місцевий ринок туристичних послуг новим, якісним турпродуктом. Включення до туристичних маршрутів місць проведення етнічних свят та фестивалів покращуватиме туристичну інфраструктуру регіону, роблячи його привабливішим транскордонним регіоном.

Розвиток туризму як перспективної галузі економіки на Буковині потребує пошуку різноманітних засобів зацікавлення і приваблювання рекреантів. Одним з таких засобів і цікавим напрямом туризму є етнографічний туризм, що набуває з кожним роком все більшої популярності. Практика переконливо засвідчує, що історичні й етнографічні музеї, центри традиційних ремесел, фестивалі й етнографічні дійства є важливими чинниками створення відповідного наукового ґрунту для національно-культурного відродження і розвитку Карпатського регіону та Буковини, ефективними засобами збереження його культурно-історичної спадщини та розвитку транскордонного туризму.

Література

1. Барвиста Буковина. Горизонти цільового туризму / [Бузинський М. Д., Никирса М. Д., Коржик В. П., Бучко Ж. І.]. — Чернівці: Прут, 2009. — 152 с.
2. Буковина: спільна культурна спадщина / [упоряд.: Ж. Стельмащук]. — Чернівці: Місто, 2009. — 200 с.

3. Бучко Ж. І. Етнотуристський потенціал музеїв Карпатського регіону / Ж. І. Бучко, А. Д. Кібич // Регіон-2009: суспільно-географічні аспекти: міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 квітня 2009 р.: мат. конф. — Харків, 2009. — С. 221–223.
4. Бучко Ж. І. Територіальна структура туристичних ресурсів Буковини / Ж. І. Бучко, В. Г. Явкін, В. Ефрос // Дністровський каньйон — унікальна територія туризму: міжнар. наук.-практ. конф., 16-18 травня 2009 р.: мат. конф. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. — С. 169–171.
5. Народні майстри Буковини: мистецький довідник [упоряд.: М. Шкріблляк]. — Чернівці: Колорит, 2009. — 48 с.
6. Сучавський повіт — Чернівецька область: брошура просування туристичного потенціалу транскордонного регіону / Е. Хлачук, Ю. Грицку, В. Руденко, Ж. Бучко, Ш. Пуріч, В. Мар'янчук, П. Паламар, К. Кашовські, К. Богян, Ю. Кондратов, П. Станчу]. — Сучава, 2008. — 21 с.
7. Oameni si locuri in Bucovina / V. Efros, S. Purici, V. Iavkin, S. Baisanu, A. Dorneanu, Z. Buchko]. — Suchava, 2009. — 248 p.

Buchko Z. I.

**BUKOVYNA ETHNOTOURISM:
TRENDS AND POSSIBILITIES FOR CROSS-BORDER TOURISM**

Ethnotourism capacities of and trends in Bukovyna, a historic-geographical region lying in the border-zone of Ukraine and Rumania, are disclosed (museums, folk-craft centers, customs and traditions, festivals). Ethnotourist resources of Bukovina as constituent of Ethnographic tourism are observed. Material and spiritual culture of Bukovinians in context of Ethnotourism are analysed.

Keywords: Ethnotourism, cross-border tourism, Bukovyna, folk crafts, museums, customs and traditions, festivals.

УДК 379.85: 39 (477)

Гаврилюк А. М.

Київський національний університет культури і мистецтв

**УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ТРЕНД
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

У статті доведено необхідність вивчення студентами туризмознавчих спеціальностей навчальної дисципліни «Український етнічний туризм» як базової для реалізації національно-патріотичного виховання засобами внутрішнього туризму. Подано методичні рекомендації до проведення аудиторних занять із використанням власних розробок автора. Проведено порівняльний аналіз окремих положень робочої програми з дисципліни та Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

Ключові слова: український етнічний туризм, внутрішній туризм, національна ідентичність, патріотизм, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр., Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

*Пізнай свій край, себе, свій рід, свій народ — і ти побачиш свій шлях у житті.
Якщо ти — українець, то будь ним!*

Григорій Сковорода

Наукові дослідження українського етнічного туризму та практичний досвід його застосування упродовж 2012–2015 рр. продемонстрували, що в нинішніх умовах в українському суспільстві є запит на конкурентоспроможний туристичний продукт, який потрібно формувати та підходити концептуально до розвитку і промоції, бо наше глибоке переконання, саме йому належить першість у визначені основних тенденцій розвитку внутрішнього туризму в Україні на сучасному етапі.

Однак в умовах постійної терористичної загрози, фінансової нестабільності та емоційної напруги в суспільстві серед громадян країни формується попит на засоби психологічного розвантаження особистості, організацію та проведення змістового тематичного дозвілля, підживлення патріотичних настроїв та почуттів новими емоційними імпульсами, для формування яких, туризму відведено одне з пріоритетних місць.

Отримавши до реалізації, як дар Божий, ідею українського етнотуризму на II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів у Львівському інституті економіки і туризму в 2012 р. (далі — II Конференція ЛІТ) кафедра міжнародного туризму Київського національного університету культури і мистецтв (далі — КМТ КНУКіМ) одразу почала здійснювати пошук шляхів науково-практичного застосування основних засад української національної самобутності засобами туризму та зіштовхнулася з рядом організаційних, правових, ідеологічних та інших проблем. Зокрема: недосконалістю нормативно-правової бази, що регулює розвиток внутрішнього туризму в Україні, неготовністю певної частини студентської аудиторії до сприйняття інноваційних дисциплін, спрямованих на поглиблена вивчення та популяризацію національного туристичного продукту, а також формування й утвердження почуття патріотизму, національної свідомості, національної гідності, активної громадянської позиції як наслідок відсутності упродовж попередніх десятиліть належної державницької ідеології національно-патріотичного виховання всього населення країни.

Викривлення історичних фактів, засилля російськомовної інформаційної продукції по всім комунікаційним каналам, відсутність рекламних заходів української автентики, вимушене звуження діяльності носіїв української самобутньої культури, брак необхідних просвітницьких матеріалів, неготовність частини суспільства до сприйняття змін, накопичення та невідторгненняrudimentів тоталітарного режиму й інші чинники демонстрували назрівання кардинальних перетворень в країні.

Події Революції Гідності та війни на Сході України переформатували суспільну свідомість і зробили виклик державницьким інституціям із запитом на активізацію та посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Саме тому назріла потреба в розробці та прийнятті Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. та виконання Заходів, передбачених Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді [10; 11].

Ці документи нині є базовими для реалізації архіважливого завдання суспільного виховання українців в дусі патріотизму, поваги та популяризації автентичних традицій українства, виховання гідних захисників Вітчизни на перемогах, а не поразках української історії, на успішних прикладах і досягненнях історії сьогодення.

Сферами національно-патріотичного виховання в них визначено: освіту; науку; культуру та мистецтво; профорієнтацію на військові спеціальності; історію, вшанування пам'ятних дат та історичних постатей; краєзнавство; охорону довкілля; фізкультуру, спорт, популяри-

зацію здорового способу життя; цивільну оборону; оборону України, і безперечно, туризм.

Тому мета нашого дослідження спрямована на виокремлення основ національно-патріотичного виховання студентської молоді, які впроваджуються при викладанні навчальної дисципліни «Український етнічний туризм» (далі — НД «УЕТ») в КНУКіМ.

Дослідження українського етнічного туризму останніми роками набули широкої популярності серед вітчизняної наукової спільноти. Цьому сприяють як індивідуальні наукові пошуки, так і різного рівня наукові дискурси, присвячені етнотуристичній тематиці, які гуртують однодумців з різних регіонів України.

У цьому контексті, перш за все, варто згадати наукову спільноту Львівського інституту економіки і туризму на чолі з І. О. Бочаном, якою започатковано традицію проведення науково-практичних конференцій, присвячених проблемам та перспективам розвитку українського етнотуризму. Дослідники І. В. Кучинська, С. А. Мартинович, О. С. Цимбала та ін. піднімають питання про особливості організації етнотурів Україною, сувенірний етнобрендінг [13, с. 37–44; 14, с. 61–65]. О. О. Стоколос-Ворончук, К. Р. Парійчук наголошують на важливості використання анімаційних програм під час етнозаходів [13, с. 45–48]. Л. М. Зінь вбачає в етнотуризмі важливий засіб реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю [13, с. 97–103], що є нині особливо важливим.

Значний внесок в розробку теоретико-методологічних зasad українського етнотуризму здійснено О. І. Дутчак з Прикарпатського університету ім. В. Стефаника [13, с. 110–113]. Разом з тим, представники Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського М. О. Смикова, В. І. Нога, О. О. Ващенко, С. М. Голубнича, Д. М. Ліхобабіна, М. Г. Мухіна, вивчають теоретичні аспекти етнофестивального руху, етнографічної спадщини, сувенірного брендингу [13, с. 163–166; 14, с. 133–138].

Дослідженнями регіонального етнотуристичного потенціалу займаються Л. В. Герасимчук, А. В. Волошина, Ю. П. Івашко, О. В. Спориш, В. В. Обозний з Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова [13, с. 104–109, 138–151]. На необхідність правового регулювання розвитку етнотуризму в Україні вказують науковці Львівського національного університету ім. І. Франка М. І. Бублик, С. О. Буняк, Т. О. Коропецька, О. Ю. Бордун, О. М. Кушнірук-Ставничича [13, с. 12–16; 157–162]. І це далеко не ввесь перелік тематики дослідження українського етнічного туризму вітчизняними науковцями.

Однак, незважаючи на вищезазначені багатовекторні теоретичні напрацювання вчених та практиків, досі не представлено концептуального підходу до реалізації національно-патріотичного виховання засобами українського етнічного туризму в науковій, практичній, виховній компоненті навчально-виховного процесу у вищому начальному закладі. Тому представимо власне бачення на цей науковий дискурс через презентацію розробок і напрацювань, покладених в основу викладання НД «УЕТ» та науково-дослідницьких проектів, розроблених студентами КМТ КНУКіМ під керівництвом автора статті.

Вітчизняне законодавство в галузі туризму, яке починало формуватись більше 20 років потому, не акцентувало увагу на український етнічний туризм, бо навіть в умовах патріотичного піднесення в 90-х рр. ХХ ст., суспільство не потребувало такого ресурсу. Однак законотворцями далекоглядно було створено правову нішу тезою: «Залежно від категорії осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються, чи інших ознак, існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, інвалідів, культурно-пізнавальний, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо. Особливості здійснення окремих видів туризму встановлюються законом» [12]. Ця теза спонукала нас до умовного виокремлення українського етнічного туризму серед різновидів внутрішнього туризму, адже всі перераховані вище види мають ресурсний потенціал в Україні.

З огляду на це, під українським етнічним туризмом розуміємо напрям внутрішнього туризму, що сприяє задоволенню духовних, психологічних, фізіологічних, соціальних потреб осіб, що подорожують, створює умови для ознайомлення з історико-культурною, етнографічною, природною, духовною спадщиною українського етносу (визначення — наше).

Відправною точкою, яка дала поштовх для реалізації основоположних позицій НД «УЕТ» став пошуково-дослідницький проект «Календар подієвого етнотуризму на 2013 рік» (далі — Календар), який був презентований під час II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (2012 р.) ЛІЕТ як систематизований інформаційний ресурс.

Представленій задум вдалося успішно реалізувати в результаті встановлення тісного публічно-приватного партнерства з обласними державними адміністраціями та Кабінетом міністрів Автономної Республіки Крим, якими було надано перелік подієвих заходів, що

планувалось проводити в регіонах у формі етнофестивалів за напрямами: релігійна обрядовість, мистецтво, бойова історична реконструкція, народні промисли, етномода, етнокухня, спортивна рекреація.

Календар було розміщено на сайті КНУКіМ з детальним представленням інформації про тематику етнофестивалів, дату, місце проведення. Упродовж 2013 та 2014 рр. він успішно виконував своє призначення як онлайн-навігатор для пошуку заходів етнотуристичної тематики, які в цілому формували уявлення про національну самобутність українців та ознайомлювали з історико-культурною, етнографічною, духовною спадщиною, впливали на національно-патріотичне виховання відвідувачів етномісць, етноподій, етнолокацій.

Паралельно з поширенням творчого доробку Календаря здійснювався пошук шляхів впровадження нового змістового модуля «Український етнічний туризм» в рамках навчальної дисципліни «Спеціалізований туризм» для студентів другого року навчання напряму підготовки «Туризм». За результатами проведеної новації та більшістю схвальних відгуків студентів Департаментом навчально-виховного процесу КНУКіМ було прийнято рішення про виокремлення НД «УЕТ» у кількості 90 годин. Така можливість дозволила значно розширити спектр тематики за розділами: «Український етнічний туризм — новий напрям розвитку внутрішнього туризму», «Маркетингова парадигма українського етнічного туризму» і виконати поставлені завданнями. Серед них: ознайомлення з термінологічними основами українського етнічного туризму як нового напряму внутрішнього туризму; набуття досвіду розробки й включення етнотуристичних атракцій, локацій та подій до інтерактивних ресурсів промоції України, створення на їх основі нових туристичних маршрутів; набуття знань щодо маркетингових технологій просування українського етнічного туризму; формування та утвердження серед студентської молоді почуття патріотизму, національної свідомості, національної гідності, громадянської позиції щодо важливості використання ресурсів українського етнічного туризму для розвитку внутрішнього туризму та вітчизняної туристичної індустрії в цілому [15, с. 5].

Упродовж семестру студенти працюють за принципом: кожен на власний вибір, пов'язаний з місцем народження, проживання або улюбленим місцем відпочинку, обирає для вивчення та популяризації серед однокурсників одну з областей України і м. Київ та створюють своєрідний «Паспорт унікальних об'єктів українського етнічного туризму в області /м. Києві», який виконується як творча робота у відповідності до завдань, передбачених самостійною роботою студента [15].

Наприкінці семестру кожному студентові надається право бути модератором частини заняття і проводити опитування всієї групи за результатами представленого у вигляді презентації свого творчого доробку, але вже лише у формі запитань з використанням інтерактивних засобів. Запропонована методика користується серед студентів популярністю, створює в колективі дух здорової конкуренції, і безперечно, сприяє запам'ятовуванню великого об'єму інформації за допомогою яскравих візуальних образів, вчить застосовувати найрізноманітніші маркетингові засоби популяризації українського туризму та формує загальне бачення унікальності туристичних ресурсів України, створених в процесі життєдіяльності українського етносу в конкретній області. Кінцева точка контролю (залік) проходить у формі усного опитування на основі запитань, перелік яких складається за результатами представлених студентами творчих доробків.

Таким чином, кожне аудиторне заняття містить елементи національно-патріотичного виховання. Щоб переконатися в цьому, виокремимо лише деякі фрагменти з робочої програми і співставимо їх із Додатком до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. № 641 (далі — Концепція), який є обов'язковим до виконання всіма підпорядкованими установами.

Таблиця 1

**Порівняльна таблиця тематики аудиторних занять
з НД «УЕТ» та заходів щодо реалізації Концепції**

Робоча програма НД «УЕТ»	Заходи щодо реалізації Концепції	Положення, завдання, заходи, передбачені та реалізовані під час викладання НД «УЕТ»
Тема 1. 2. Український етнічний туризм як захисний код української нації (лекція)	Пункт 4. 5. 1. Запровадити факультативний курс у ВНЗ: «Народна психологія», спрямований на вивчення звичаїв українського народу	Передбачено: — вивчення архетипових зasad української етнічної самобутності, до яких відносимо: повагу до батька, матері, родини, роду; любов до «доброї», «ласкавої», «родючої» Землі; працелюбності; свободи, доблесті, хоробрості, героїзму і відваги; — ознайомлення та співставлення архетипових зasad українця з їх художніми образами в творчості Т. Шевченка, які представле- но у вигляді замальовок, зроб- лених поетом під час подорожей Україною.

<p>Тема 1. 3. Етнічні маркери української національної ідентичності та їх вплив на розвиток внутрішнього туризму (лекція)</p>		<p>Передбачено:</p> <ul style="list-style-type: none"> — ознайомлення з основними складовими менталітету, темпераменту, характеру українців; — вивчення основних психо-етнотипів українців та їх «прив'язка» до певної території проживання та розселення; — характеристика української філософії серця та вплив її основоположників на формування основних рис гостинності українця.
<p>Під час ознайомлення з будь-якою темою НД «УЕТ» використовується інформація про конкретні туристичні локації та атракції, які підсилюють усвідомлення суті зазначененої теми та формують у майбутніх туризмознавців професійні навички розуміння географії поширення та регіональної приналежності конкретного туристичного об'єкта, особистості, заходу до місць популяризації українських народних традицій, обрядів, звичаїв. Детально розглядається кожна з областей України та концентрація на її території унікальних туристичних об'єктів, пов'язаних з життедіяльністю українського етносу.</p>		
<p>Тема 1. Архетипові засади українського етнічного туризму (семінарське заняття)</p>	<p>Пункт 4.6.8. Передбачити вивчення історії роду на прикладах кожної конкретної сім'ї, із подальшим укладанням на рівні навчального закладу курсу «Історія народу» (рекомендовано для ЗНЗ, однак)</p>	<p>Передбачено:</p> <ul style="list-style-type: none"> — виконання кожним студентом пошуку походження власного прізвища; — встановлення контактів з живими носіями історії роду; — проектування та представлення власного «дерева роду», виходячи з етнічної архетипіки (або іншого) етносу.
<p>Тематика семінарського заняття дуже влучно розпочинає цикл занять практичної підготовки і вводить студента в світ пізнання власної національної ідентичності через ознайомлення з історією походження свого прізвища (або продовжує дослідження свого родоводу, хоча 90 % студентів не володіють такою інформацією), місцями його поширення, при цьому, вивчає особливості та тісний взаємозв'язок між топонімікою, антропонімікою, генеалогією. Така розвідка слугує підґрунтям емоційної «прив'язки» до території, яку студент вивчає та досліджує упродовж семестру.</p>		
<p>Тема 2. 3. Унікальні українські етнотуристичні локації (лекція)</p>	<p>Пункт 4.5.2. Створити студентські об'єднання за мистецькими вподобаннями — вишивка, пісенна творчість, кулінарія, гончарне мистецтво, хореографічна</p>	<p>Передбачено:</p> <ul style="list-style-type: none"> — теоретичне ознайомлення студентів під час аудиторних занять з традиційними видами народних промислів, мистецтва й сучасних туристичних артефактів, місцями їх поширення та популяризації; — участь студентства у майстер-

	майстерність тощо і налагодити їх роботу	класах, квестах, фестивалях; — залучення студентської молоді до організацій та проведення етнозахідів; — ретельне ознайомлення з об'єктами сучасних туристичних артефактів, під якими розуміємо створені людиною предмети та об'єкти, що характеризують певну територію через виражені у символах та знаках ментальні звичаї, традиції, особливості поведінки населення, їх культурно-мистецькі та духовні надбання.
Тема 3. Унікальні центри популяризації та просування народних промислів, мистецтва й артефактів (семінарське заняття)		
KMT встановлено тісну науково-творчу співпрацю з Науковою бібліотекою КНУКіМ. В рамках реалізації інноваційно-освітнього проекту «Скарби нації» започатковано проведення спільних навчально-методичних (у форматі бінарних лекцій) та виховних заходів у форматі майстер-класів з писанкарства, виготовлення ляльки-мотанки, малювання петриківського розпису. Починаючи з 2012 р. кафедрою міжнародного туризму започатковано реалізацію грунтовних науково-дослідницьких проектів «Календар подієвого етнотуризму в Україні» та «Сучасні туристичні артефакти України. Нині цей ресурс має свою сторінку в соціальній мережі (https://www.facebook.com/groups/ARTEFACTYin UKRAINE) і чекає на нових друзів. Обидва проекти боролися за отримання стипендіальної програми «Майбутнє туристичної галузі» від Travel Professional Group і вибираювали призові місця серед студентів IV–VI курсів напряму підготовки «Туризм» профільних вищих навчальних закладів м. Києва III–IV рівнів акредитації: КНУКіМ, Київського національного торговельно-економічного університету, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Київського університету туризму, економіки і права.		
	Пункт 4.5.6. Започаткувати конкурс курсових робіт та наукових публікацій студентів з національно-патріотичної тематики	Передбачено: —захист курсових та магістерських робіт з національно-патріотичної тематики у контексті українського етно.

Упродовж 2013–2014 та 2014–2015 н. р. KMT підготовлено до захисту магіс-

терські роботи на теми: «Маркетингові інструменти промоції українського етнічного туризму» та «Сувенірний брендинг в Україні». У 2015–2016 н. р. здійснюється підготовка магістерської роботи на тему «Сучасні туристичні артефакти — інноваційні об’єкти територіального брендингу».

Проміжний висновок	Пункт 4.6.7. Запровадити в закладах післядипломної освіти спеціальні курси для педагогічних і науково-педагогічних працівників «Українська національна ідентичність»	Передбачено: — проведення розробником НД «УЕТ» подальших наукових досліджень, здійснення інноваційно-освітніх та пошуково-дослідницьких проектів серед студентської молоді, спрямованих на розкриття ознак української національної ідентичності засобами внутрішнього туризму в Україні; — навчання автора статті тренінгам з національно-патріотичного виховання при Міністерстві освіти і науки України в 2016 р.
--------------------	---	--

Представлена порівняльна таблиця є свідченням того, що ввівши до навчально-виховного процесу Факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу нову дисципліну, КМТ спрацювала на випередження і заклали основи національно-патріотичного виховання перед завдань НД «УЕТ», не очікуючи на прийняття нормативно-правових актів відповідного спрямування в 2015 р., і працює упродовж останніх років під гаслом «Тримай українську хвилю — відкрий для себе українську Україну!».

Нині ця навчальна дисципліна є пріоритетною у переліку вибіркових дисциплін, передбачених для опанування студентами другого року навчання напряму підготовки «Туризм», бо комплексно, через навчальну, наукову, практичну, виховну, пізнавальну компоненти реалізує систему заходів, спрямованих на формування професійних якостей майбутнього представника вітчизняного туристичного бізнесу як особистості, яка плекає і популяризує українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками для їх реалізації.

У планах діяльності кафедри міжнародного туризму КНУКіМ — розширення можливостей громадянсько-патріотичного та духовно-морального виховання студентів, удосконалення професійної компетентності за допомогою сучасних інтерактивних форм і методів роботи.

Література

1. Гаврилюк А. Вплив внутрішнього туризму на національну ідентичність українського суспільства: архетипові засади / А. Гаврилюк // Публічне управління: теорія і практика збірн. наук. пр. Асоціації докторів наук з держ. упр.: Спец. випуск. — Х.: «Вид-во ДокНаукДержУпр», 2012. — С. 229–235.
2. Гаврилюк А. Етнотуризм як «захисний код» нації / А. Гаврилюк // День. — 2012. — 14 серп. — С. 10.
3. Гаврилюк А. М. Прикладні соціально-комунікаційні технології просування українського етнічного туризму / А. М. Гаврилюк // Вісник Львівського інституту економіки та туризму: зб. наук. ст. / Мін-во освіти і науки України. Львів. інститут економіки і туризму; [редкол.: І. О. Бочан та ін.]. — Львів: ЛІЕТ, 2015. — № 10. — С. 166–172.
4. Гаврилюк А. Сучасний розвиток українського етнотуризму: зміна парадигми / Гаврилюк А. М. // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. — Випуск 665–666. Філософія. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. — С. 56–61.
5. Гаврилюк А. Туристичні артефакти сучасності — інноваційні об'єкти терitorіального брендингу / А. Гаврилюк // Географія і туризм: наук. зб. / ред. кол. Я. Б. Олійник (відп. ред. та інші). — К.: Альтерпрес, 2014. — Вип. 28. — С. 47–53.
6. Гаврилюк А. Сувенірний брендинг в Україні як маркетинговий інструмент етнотуристичної промоції території / А. Гаврилюк, К. Данник // Державне управління: удосконалення і розвиток. — 2015. — № 4. — (Електронне фахове видання) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=838>.
7. Гаврилюк А. М. Про національно-патріотичне виховання засобами туризму (з досвіду роботи кафедри міжнародного туризму Київського національного університету культури і мистецтв) / А. М. Гаврилюк // Матеріали VI Міжнародної Ювілейної до 55-річчя ЧДТУ науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання»: 26–27 березня 2015 р., м Черкаси: у 2-х т./ Мін-во світи і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. — Т. 1. — Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2015. — С. 119–122.
8. Гаврилюк А. М. Сучасні туристичні артефакти України: тематико-жанрова класифікація та географія поширення / А. М. Гаврилюк, В. Ю. Двадненко, О. О. Лесенко // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації». — у 2-х т. — Т. 1. — Київ: Видав. КНУКіМ, 2015. — С. 50–55.
9. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді): посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрочко. — К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. — 186 с.
10. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 16 черв. 2015 р. — № 641 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->.
11. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: указ Президента України від 13 жовт. 2015 р. № 580/2015.

12. Про туризм: Закон України, прийн. 15 верес. 1995 р. — №324/95-ВР.
13. Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25–26 квітня 2012р.) / Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2012. — 263 с.
14. Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 15 травня 2013 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2013. — 158 с.
15. Український етнічний туризм: робоча програма навчальної дисципліни. — К.: КНУКіМ, 2015. — 23 с.

Havryliuk A. M.

UKRAINIAN ETHNIC TOURISM AS THE TREND IS NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENT YOUTH

The necessity of study of specialties tourist discipline «Ukrainian ethnic tourism» as a base for the implementation of national-patriotic education means domestic tourism. Posted guidelines for the use of classes of their own development author. The comparative analysis of certain provisions of the work program on discipline and Measures of the national-patriotic education of children and youth.

Key words: Ukrainian ethnic tourism, domestic tourism, national identity, patriotism, National strategy and patriotic education of children and young people in 2016–2020 y., the Concept of national-patriotic education of children and youth.

УДК 94(477.86/.87+477.83)

Гбур А. М.

Львівський інститут економіки і туризму

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА БОЙКІВЩИНИ У МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЯХ

У статті охарактеризовано український етнічний регіон Бойківщина. Коротко окреслено особливості цього регіону. Виділено специфіку етнокультурної спадщини. Проаналізовано діяльність скансенів, у яких збережено історико-культурні пам'ятки Бойківщини.

Ключові слова: скансен, Бойківщина, бойки, етнографічний регіон, музейна експозиція, культурно-історична спадщина, музейні експонати.

Бойківщина — своєрідний заповідник найцікавіших зразків народної церковної архітектури, іконопису, музики, вишивки, духовної культури. Останнім часом спостерігається жвавий інтерес до бойків, їхнього походження, ментальних особливостей. Одними із найбільших зібрань історико-культурної спадщини цього регіону володіють етнографічні музеї просто неба — скансени. У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння, розкрито економічний, суспільно-політичний, науково-технічний і культурний розвиток.

Етнографічним дослідженням Бойківщини займалось чимало вчених, серед них варто виділити історико-етнографічні праці І. Франка, Р. Кирчіва, С. Павлюка, С. Макарчука [3, 4], А. Данилюк [1] та ін. Поряд із теоретичними дослідженнями важливим джерелом пізнання матеріальної і духовної спадщини бойків є музейні колекції, особливе місце серед яких займають експозиції скансенів — музеїв під відкритим небом. Саме вони допомагають краще пізнати особливості побутового і духовного життя цього етносу. Історію становлення і розвитку українських скансенів вивчав А. Данилюк [1].

Мета нашого дослідження полягає в аналізі та характеристиці історико-культурної спадщини Бойківщини, яка представлена в експозиціях скансенів.

Бойківщина — край у середній частині Українських Карпат. Заселений українським субетносом — бойками (ін. назви — верховинці, тухольці, підгіряни, підкарпатці, долішняни, долиняни), що є носіями бойківського говору. Бойківщинаежує на заході із Лемківщиною, на сході — з Гуцульщиною. За орієнтири периферій межами Бойківщини вважають ріки: Лаборець, Ослава, Сян, Стравяж, Дністер, Лімниця,

Бистриця, вододіл Тереблі і Терасви, Тиса. За сучасним адміністративним поділом територія Бойківщини входить до складу Закарпатської, Івано-Франківської і Львівської областей. Із південно-західної частини Бойківщини (колишні Ліський, частково Сяноцький і Турківський повіти) після другої світової війни відійшли до Польщі. На території гірської Бойківщини розташовані міста: Борислав, Воловець, Болехів, Долина, Міжгір'я, Старий Самбір, Сколе, Турка, Рожнятів [10].

Як зазначає С. Макарчук: «Бойківщина — етнографічний район України розміщений у північно-західному напрямку від Гуцульщини з обох боків Карпатського хребта. Дослідники Гуцульщини визначали її західну межу на північному схилі Карпат орієнтовно за течією р. Бистриці Солотвинської, а східну — басейном р. Терасви, витоки якої знаходяться в кількох кілометрах від витоків р. Ломниці [4].

Щодо походження назви бойки, існує ряд гіпотез, проте проблема походження даного етноніма залишається нез'ясованою й досі. Найдостовірніша гіпотеза українського вченого І. Верхратського, який виводив її від уживаного в бойківських говірках діалектного слова бойє (бойє, бойечко) у значенні вигуку ага, їй богу, прислівника справді, на відміну від лемків, які казали «лем», та лишаків, котрі говорили «лише» [3]. Мають місце й інші визначення. Гадають, що бойки — нашадки давнього слов'янського племені білих хорватів, яких Володимир Великий приєднав до Київської держави. Доки угри не вдерлися в Наддунайську низовину, плем'я це безпосередньо сполучало східних і південних слов'ян. Деякі давніші слов'янські дослідники (П. Шафарик, Ф. Рагкі) на підставі згадки візантійського цісаря Костянтина Порфірогента (Х ст.) про місце «Бойки», положене за Туркією (себто Угорщиною), як батьківщину білих сербів, розуміли під цією назвою нинішню Бойківщину. Така гіпотеза ймовірна, але не доведена. Пов'язування назви Бойки з кельтським племенем «боїв» нічим не обґрунтоване [9].

Корені бойківської культури сягають давнини, осягнути яку відразу неможливо. Її зразки випромінюють дитячу наївність та святу простоту. Орнаменти, ідентичні орнаментам бойківських писанок, зустрічаються на скелях, об які б'ють хвилі Атлантики. Посестер бойківських церков можна розпізнати у буддійських храмах — аж до острова Хоккайдо. Можна вважати це випадковими збігами, не вартими уваги. Та коли їх набирається вдосталь, починаєш розуміти, що давні люди, незалежно від назви їхнього племені та місцеперебування, намагалися донести універсальні знання, передати вселенську мудрість, єдину для всіх. Бойки, один з найдавніших карпатських

етносів, пронесли її крізь тисячоліття — і не дозволили зовнішнім ефектам затъмарити геніальну у своїй простоті первісну форму.

Проте справжнє багатство старої Бойківщини полягає не лише у вмінні зберігати подих давнини. Раціональне використання природних ресурсів, відмова від надмірностей, осуд збагачення заради збагачення, широкі повноваження місцевих громад — ось на чому колись тримався цей старий світ. Не лише на темноті і бідності, як багато хто нині думає. Саме тому на цей світ варто озирнутися, щоб побачити сьогоднішні «здобутки» [2].

Унікальні колекції пам'яток історії народної архітектури, культури та побуту бойків зберігають сьогодні етнографічні музеї, особливо музеї просто неба — скансени. У музейних фондах зібрано зразки матеріальної і духовної культури, представлено музейні експонати, які пояснюють багато аспектів не лише культурного, але й суспільно-політичного, економічного і науково-технічного розвитку.

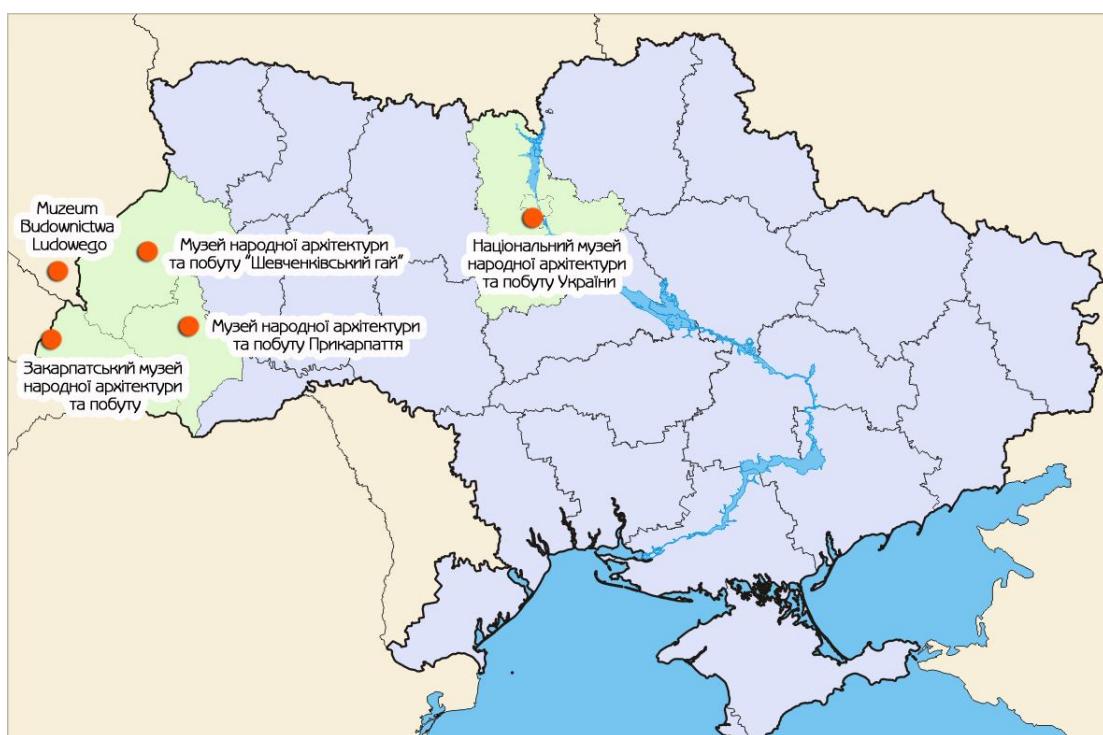
Етнокультурна спадщина бойків представлена у фондах та експозиціях п'яти скансенів, 4 з яких діють в Україні, 1 — у Польщі (рис. 1):

- Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові;
- Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» у Львові;
- Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття у с. Крилос на Івано-Франківщині;
- Закарпатський музей народної архітектури та побуту в Ужгороді;
- Музей народної архітектури в Сяноці, Польща (Muzeum Budownictwa Ludowego).

Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові — це музей під відкритим небом, скансен, архітектурно-ландшафтний комплекс, у якому представлено усі історико-етнографічні регіони України. Розташований на південній околиці Києва, у Голосіївському районі, поблизу селища Пирогів. Він гармонійно вписався в довколишній історичний ландшафт. Мальовничі краєвиди відтворюють і доповнюють історичне середовище різних регіонів України. На території музею (загальна площа — 133,5 га) можна побачити й осягнути всю Україну, якою вона була понад сто років тому. Архітектура українських етнорегіонів представлена в таких експозиціях музею: «Середня Наддніпрянщина», «Полтавщина і Слобожанщина», «Полісся», «Поділля», «Південь України», «Карпати», «Вітряки», «Ярмаркове поле» та «Сучасне село».

Архітектурні пам'ятки Бойківщини включені до експозиції «Картапи», яка займає площу близько 35 га, а за характером ландшафту нагадує природні умови місцевостей, в яких були зведені

житлові, господарські, виробничі і культові споруди з Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської та Чернівецької областей. В експозиції «Карпати» фахівці музею виділили такі регіони Буковина, Покуття, Закарпаття. І саме в експозиції «Закарпаття» (згідно даних офіційного сайту музею) об'єднано архітектурні ансамблі різних етнографічних груп населення Закарпатської області: долинян, лемків, бойків, гуцулів [8]. відтак, архітектурні традиції закарпатських бойків представляють три варіанти народного житла, зокрема хати із сіл Рекіти, Розтоки, Синевірська Поляна Міжгірського району, а також виробнича і господарські споруди: млин, стайня, пчолинок із с. Пилипець цього ж району. Тут діє постійна виставка «Різьблені та мальовані скрині Карпат», яка презентує найкращі зразки різьблених та мальованих скринь. Однак Бойківщина представлена в експозиції музею найбідніше, оскільки в секторі відбулася пожежа, внаслідок якої загорілися найцінніші пам'ятки народної архітектури з Турківщини і Сколівщини [10].

Рис. 1. Картя музеїв під відкритим небом, що містять культурно-історичну спадщину Бойківщини

Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» розташований у Львові та займає територію близько 84 га. За площею музею другий в Україні після столичного скансену, але презентує значно більше пам'яток бойківської культури. Музей вдало об'єднує

горбистий ландшафт, відновлену рослинність Карпат і дбайливо перенесені історичні споруди з різних регіонів Західної України. Територія музею умовно розділена на вісім етнографічних зон. Кожна зона — це міні-село, що складається з 15–20 пам'яток народної архітектури. Вісім таких міні-сіл мають назви: «Гуцульщина», «Лемківщина», «Рівнинне Закарпаття», «Бойківщина», «Буковина та Покуття», «Поділля», «Львівщина», «Полісся та Волинь».

Сектор «Бойківщина» є найбільш відвідуваним і репрезентативним, оскільки з нього розпочинається огляд експозиції. Більше того, початок музеєві дала бойківська дерев'яна церква Св. Миколая із села Кривки (1761 р.), яку ще в 1930 р. було розібрано, перевезено й зібрано у Львові. Кривківська церква стала візитівкою музею, вона зачаровує простотою конструкції, чіткістю форм та гармонійним поєднанням з природою.

Цінними експонатами є сільська хата 1749 р. з с. Либохора Турківського району, бойківська хата 1909 р. з с. Тухолька, Сколівського району, водяний млин кінця XIX ст. з с. Либохора Сколівського району Львівської області. У цій частині експозиції є дві церкви. Шедевр народної архітектури — уже згадана дерев'яна церква з с. Кривка Турківського району та церква з с. Тисовець, Сколівського району (1863 р.) [7]. Загалом експозиція сектору «Бойківщина» налічує 34 об'єкти: 5 — сакральні споруди, 9 — житлові будівлі, 18 — господарські будівлі, 2 — адміністративні будівлі та споруди [7].

Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття розташований у с. Крилосі (Івано-Франківська обл.), входить до складу Національного заповідника «Давній Галич». Загалом музей зберігає пам'ятки матеріальної і духовної культури населення карпатських та прикарпатських сіл та презентує відвідувачам повну картину життя у давні часи. Експозиційні сектори музею відповідають етнографічним зонам і розміщуються у послідовності, яка дає можливість оглянути скансен окремими частинами: Покуття, Гуцульщина, Бойківщина, Опілля. Бойківщину демонструє традиційна трикамерна курна хата 1878 р. із с. Поляниці Долинського р-ну. У ній виставлені куделі та прялки. В одній із кімнат оформлено експозицію, що відтворює облаштування однокласної школи-дяківки. Тут також заходяться найчисленніші збірки народних тканин, вишивок та одягу [10].

В історичному центрі Ужгорода, поруч із Ужгородським замком знаходиться Закарпатський музей народної архітектури та побуту. Це один із перших музеїв просто неба в Україні, який було відкрито 27 червня 1970 р. Планування експозиції музею відповідає географічній карті Закарпаття. Із заходу на схід розміщено житло та садиби

українців низовинних районів — долинян, етнографічних груп — лемків, бойків та гуцулів, а також по одній садибі угорського та румунського населення краю. У музеї зберігається понад 14 тис. експонатів та ряд пам'яток народної архітектури, зокрема 7 садиб, 6 житлових будівель, церква, дзвіниця, школа, кузня, млин, ступа-сукновальня, корчма. Бойківщина представлена такими об'єктами: хата із с. Гусний Великоберезянського району (І пол. XIX ст.), корчма із с. Верхній Бистрий Міжгірського району, млин із с. Пилипець Міжгірського району, хата із с. Рекіти Міжгірського району (поч. XIX ст.), хата із с. Гуцливий Воловецького району (І пол. XIX ст.) [10].

Окремі пам'ятки бойківської культури збережено не лише в українських скансенах, але й у музеях Польщі. Так, музей народної архітектури в Сяноці (Польща) — це найбільший музей під відкритим небом у Польщі і третій за площею у Європі. На 38 гектарах розташовано понад 150 об'єктів дерев'яної архітектури з Лемківщини, Бойківщини й Надсяння [6]. Першими об'єктами на терені Сяноцького Етнографічного Парку була церковна колекція з бойківського села Росолин Ліського повіту: церква св. Онуфрія 1750 р., дзвіниця 1751 р., трупарня XVIII ст. і надгробки. Також у бойківському секторі тут експонується:

- хата 1861 р. з с. Скородний, Західна Бойківщина; вона складається з сіней, хати, комори, бойща, стайні;
- друга хата, теж із Скородного, побудована 1906 р.; вона має традиційне бойківське планування (сіни–хата–комора), але в сінях тут влаштована невеличка кухня;
- садиба із с. Вовковиї, поч. ХХ ст., що складається з хати, комори, сіней, стайні;
- церква 1731 р. у бойківському стилі з с. Грозвова (північно-західна околиця Бойківщини); святиня триверха, тризуубна. Естетичність пам'ятки підкреслює галереїка, яка оперізує її бічні стіни і фасад. На внутрішніх стінах церкви збереглась поліхромія 1735 р., виконана темперою [10].

Усі охарактеризовані скансени схожі за історією, структурою та колекційними зібраними, однак їх аналіз дозволяє виділити як спільні, так відмінні ознаки (площа, сектори, колекція) (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика скансенів

	Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові	Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай»	Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття	Закарпатський музей народної архітектури та побуту	Музей народної архітектури в Сяноці, Польща
Площа	131 га	84 га	4,5 га	5,5 га	38 га
Сектори	Наддніпрянщина Полтавщина Слобожанщина Полісся Поділля Карпати Південь України Група вітряків Народна творчість в архітектурі українського села 60-70х рр.	Гуцульщина Лемківщина Рівнинне Закарпаття Бойківщина Буковина та Покуття Поділля Поділля Львівщина Полісся та Волинь	Покуття Гуцульщина Бойківщина Опілля	Долиняни Лемки Бойки Гуцули	Бойки Лемки Долиняни Погір'яни
Колекція	традиційні костюми, тканини, ікони, вишивка, килими, кераміка, вироби з металу, дерева й скла, музичні інструменти, живопис, домашнє начиння	церковний інвентар, друк, гончарство, художні промисли, інструменти, меблі, музичні інструменти, бджільництво, мисливство, прилади, писанки, речі домашнього вжитку, сільське господарство, скульптура, ткацькі знаряддя, живопис, одяг	посуд, одяг, народні тканини, опільська вишивка, народний живопис, музичні інструменти, знаряддя праці, різноманітні побутово-ужиткові речі	гончарство, ковальство, ткацтво, вишивка, лозоплетіння, різьблення по дереву	архітектура, меблі, елементи оснащення інтер’єрів, рільничі машини, знаряддя праці, порцеляна, скло, мідь, годинники, малярство, ікони, одяг, церковна утвар

Сектор «Бойківщина» у кожному з музеїв представлений по-різному: кількість об'єктів, що презентують цей етнографічний регіон коливається від 1 до 34 (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість об'єктів (сектор «Бойківщина»)

	Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові	Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай»	Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття	Закарпатський музей народної архітектури та побуту	Музей народної архітектури в Сяноці, Польща
кількість об'єктів (всього)	6	34	1	5	8
сакральні споруди		5			5
житлові будівлі	3	9	1	3	3
господарські	3	18		1	
інше		2		1	

Відповідно до масштабу та рівня популярності кожного з музеїв — коливається і цінова політика. У таблиці 3 наведено вартість вхідних квитків до кожного з музеїв та вартість екскурсійного обслуговування. Також у музеях передбачено право на безкоштовне відвідування експозиції для окремих категорій населення.

Таблиця 3

Цінова політика скансенів

ПЕРЕЛІК МУЗЕЙВ	Ціна вхідного квитка		Вартість екскурсійного обслуговування		
	повний	пільговий	для дорослих	пільговий	для дітей
Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові	30 грн.	15 грн. / 5 грн.	80-180 грн.	60-80 грн.	40-60 грн.
Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай»	20 грн.	10 грн.	50 грн.	20 грн.	—
Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття	10 грн.	5 грн.	200 грн.	—	100 грн.
Закарпатський музей народної архітектури та побуту	20 грн.	10 грн. / 5 грн.	80 грн.	—	50 грн.
Музей народної архітектури в Сяноці, Польща	14 злотих (93 грн.)	8 злотих (53 грн.)	50 злотих (330 грн.)		

Бойківщина — своєрідний заповідник найцікавіших зразків народної церковної архітектури, іконопису, музики, вишивки, духовної культури. Колоритна культурно-історична спадщина бойків сьогодні стає об'єктом особливого зацікавлення і дослідження. Музейні колекції забезпечують процес збереження та популяризації цієї багатовікової культури. А особливе місце тут належить скансенам, які є унікальними за змістом та іноваційними за суттю комплексами. Серед діючих в Україні скансенів — 4 зберігають і презентують пам'ятки бойківської культури, а найбільш масштабною колекцією володіє Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» у Львові. Okрім українських музеїв культура Бойківщини представлена і в Музей народної архітектури в Сяноці, що у Польщі.

Література

1. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. — Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2006. — 104 с.
2. Кляшторна Н. О. Байка про бойка. — Київ: ТОВ «Макрос», 2010. — 48 с.
3. Макарчук С. А. Етнографія України: навч. посібник для ВНЗ /. — 2-ге вид., перероб. та доп. — Л: Світ, 2004. — 520 с.
4. Макарчук С. А. Історико-етнографічні райони України: навчальний посібник / Степан Макарчук; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський національний університет ім. І. Франка. — Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2012. — 351 с.
5. Матвійчук М. Експозиція «Карпати» в Національному музеї народної архітектури та побуту України [Електронний ресурс] // Народна культура України: традиції і сучасність. — К., 2010. — С. 90–100. — Режим доступу: <http://etnoua.info/novyny/ekspozycija-karpaty-v-nmnapri-muhajlo-matijchuk/>
6. Музей народної архітектури в Сяноці [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://skansen.mblsanok.pl/a/stronau.php?dir=..historia&id=historiau>
7. Музей народної архітектури та побуту у Львові. Бойківщина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lvivskansen.org/pro-muzej/2-uncategorised/44-boikivshchyna>
8. Національний музей народної архітектури та побуту України. Експозиція «Карпати» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pyrohiv.com.ua/ua/regions/read/2/karpati>
9. Радеви-Винницький Я. К. Бойківщина // Енциклопедія сучасної України. — Том 3. — Київ, 2004.
10. Скасени. Бойкосвіт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bojkosvit.com/muzeji/ckanseny/>

Hbur A. M.

HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF BOIKIVSHCHYNA IN MUSEUM COLLECTIONS

The Ukrainian ethnic region Boikivshchyna (Boiky region) is described in the article. The features of this region are shortly outlined. The specifics of ethnocultural heritage is highlighted. Activity of skansens is analyzed where historical and cultural attractions of Boykivschina is preserved.

Key words: skansen, Boikivshchyna, boikos, ethnographic region, museum exposition, cultural and historical inheritance, museum exhibit.

УДК 640/4:39(477.87)

*Головко О. М., Чорій М. В.
Мукачівський державний університет*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ЕТНІЧНИХ КУХОНЬ У ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СФЕРІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Охарактеризовані особливості діяльності ряду підприємств готельно-ресторанної сфери Закарпатської області. Вказані основні тенденції та процеси, які пов’язані з використанням традицій, етнічних кухонь у готельно-ресторанній сфері.

Ключові слова: національні традиції, етнічні кухні, готельно-ресторанне господарство, сфера туризму, послуги розміщення, послуги харчування, закарпатська кухня.

Розглянути, проаналізувати та визначити особливості національних традицій і етнічних кухонь Закарпатської області та їх використання готельно-ресторанною сферою області.

Сьогодні розвиток готельно-ресторанного господарства Закарпатської області набуває все більшого значення для становлення сфери туризму у відповідності до потреб, вимог споживачів та соціально-економічного розвитку області.

Над науковою проблематикою використання традицій краю, кулінарних особливостей страв, які готуються за старовинними рецептами етнічної закарпатської, словацької, угорської, чеської та інших кухонь в сфері готельно-ресторанного господарства плідно працюють науковці різних напрямків як області так і України.

Що стосується безпосередньо досліджень використання традицій та етнічних кухонь у готельно-ресторанному господарстві Закарпатської області, то їх проводиться мало. Дослідженнями, які стосуються Закарпатської області, займається ряд науковців, серед яких Шандор Ф. Ф., Гаврилко П. П. [2], Сабадош Г. О., Міщко М. А. [5] та ін.

Мета даного дослідження полягає в аналізі використання наявних національних традицій, етнічних кухонь підприємствами готельно-ресторанного господарства, виявленні перспективних напрямків розвитку готельно-ресторанної сфери Закарпатської області.

Готельно-ресторанна сфера у всьому світі є галуззю з високим рівнем конкуренції, що має за мету максимально задовольнити потреби споживачів, забезпечити високий рівень комфорту, задовольнити

найрізноманітніші побутові і культурні запити гостей. З кожним роком вимоги до рівня цих послуг зростають. Чим вища культура і якість обслуговування, тим більший імідж готелю й ресторану, тим привабливішими вони стають для клієнтів.

Готельно-ресторанна сфера Закарпатської області, як складова сфери туризму, спрямована на задоволення потреб споживачів у вигляді надання послуг розміщення і харчування та ін.

Природні багатства Закарпатської області складають матеріальну основу соціально-економічного прогресу та добробуту. Сприятливі кліматичні умови сприяють виробництву різноманітних рослинних і тваринних продуктів харчування, а наявність великої кількості джерел мінеральних вод та дарів природи (ягоди, гриби, риба, дичина) склали основу харчування, приготування їжі та складають перспективу їх використання для розвитку туристичної і готельно-ресторанної сфери.

Складовою політики розвитку сфери туризму і рекреації, готельно-ресторанного бізнесу Закарпатської області є філософія використання природних багатств (термальних джерел, мінеральної води), національних традицій, етнічної кухні, в тому числі і закарпатської кухні.

Традиція харчування жителів області пройшла тривалий шлях становлення і розвитку. Століттями вдосконалювалося та поліпшувалося харчування жителів Закарпаття, вбираючи кращий досвід поколінь, сусідніх народів. До 1945 р. область перебувала під владою різних європейських держав — Австро-Угорщини, Чехословаччини, Угорщини, а в 1945 р. Закарпатська область у складі України входила до колишнього Радянського Союзу. Все це сприяло переселенню на територію краю народів згадуваних держав. Кожний народ зі своїм неповторним укладом життя, своїми обрядами, звичаями, піснями, легендами, проявився і в кулінарному мистецтві.

Кожна з національних меншин, що проживали на території краю, внесла в закарпатську кухню власні, відмінні від інших страви і специфіку їх приготування. Сьогодні, враховуючи міграційні процеси, які мають місце в області, в Україні та за її межами, цей вплив продовжується. Закономірно, що закарпатська кухня носить інтернаціональний характер. Однак при цьому вона багата самобутніми стравами, які дійшли з давнини, і не зустрічаються в кулінарії інших народів.

Організація оздоровлення, відпочинку, дозвілля, розваг, використання природних багатств, традицій краю, особливостей закарпатської кухні є одним із ефективних засобів привабливості Закарпатської області, підвищення іміджу та збільшення зовнішніх і внутрішніх потоків туристів, мандрівників, відпочивальників. Все це суттєво

впливає на ефективність діяльності підприємств готельно-ресторанної сфери та покращення соціально-економічного стану.

Використання особливостей побуту, традиції проведення свят, етнічної кухні сприяє пробудженню позитивних емоцій, відчуття задоволення від подорожей, відпочинку, оздоровлення та сприяє бажанню приїхати і наступного разу.

Готельно-ресторанні підприємства з національними традиціями та етнічною кухнею намагаються максимально дотримуватися етнічних особливостей населення краю, що виражається в дизайні інтер'єру, одязі персоналу, меню, музичному супроводі, у назві тощо. Тобто всі елементи, які сконцентровані, підвищують імідж готельно-ресторанного підприємства. У випадку, якщо цього не відбувається відпочивальники, туристи, мандрівники зазвичай не сприймають такий заклад як етнічний. Поряд з цим враховується і такий фактор, який має місце коли готельно-ресторанне підприємство має сучасний стиль дизайну та інтер'єра, а ставка робиться на українську або на закарпатську кухню. Таке підприємство також не можна назвати етнічним, а його концепція викликає деякий дисонанс.

Закарпатська кухня є самобутньою та унікальною, завдяки чому у відвідувачів Закарпаття виникає інтерес до вивчення традицій, побуту, розмаїття високоякісних, смачних та надзвичайно корисних страв, що відображає життєвий рівень гірського і рівнинного районів та різних верств населення. Преважна більшість закарпатських страв дійшла з давнини і не зустрічається в меню інших народів. Поряд з тим кожна з національних меншин готує власні, відмінні від інших, страви і кулінарні вироби та в кожного народу історично сформовані особливості технології приготування страв.

Про закарпатську кухню як феномен світової дієтології пише в своїй праці «Закарпатська народна цілюща кулінарія» [7] закарпатський кулінар, натураліст і організатор громадського харчування на Верховині Микола Середа. Основною ознакою закарпатських страв є їх простота, натуральність, смаковитість і оздоровчий ефект. Він стверджує, що наші предки — закарпатці володіли унікальним секретом правильного харчування, який нині відроджується.

Готельно-ресторанні підприємства з національними традиціями та етнічною кухнею сприяють вивченю культури, мають просвітницьку діяльність та високий рівень конкуренції, що має за мету максимально задовольнити потреби споживачів, забезпечити високий рівень комфорту, задоволити найрізноманітніші побутові, господарські і культурні запити гостей.

Специфічними підприємствами з національними традиціями і етнічною кухнею Закарпатської області є:

1. Корчма-музей «Деца у нотаря» — розташована у м. Ужгород, яка відома далеко за межами краю та України, і викликає великий інтерес у місцевого населення, подорожуючих та туристів. Це є етнографічний комплекс, який був створений у 1995 р. В перекладі на літературну мову це означає: «100 грамів у нотріуса». «Деца» у перекладі з місцевого діалекту означає маленька чарка (стопка), а «у нотаря» — у нотаріуса. Будівля, в якій розташований ресторан, раніше належав нотаріусу. Ця інформація має місце перед входом: «Цю будівлю спорудили землероби с. Дравці у 1940 р. для нотаріуса». По своїй сутті це незвичайний етноресторан, з незвичним дизайном інтер'єру, з особливим меблюванням, де можна скуштувати оригінальні страви закарпатської кухні та насолодитися атмосферою живого гумору та сатири, що викликає особливий інтерес у відвідувачів, піднімає настрій, викликає спогади про давні часи. Інтерес у відвідувачів викликає меню з незвичними, але поряд з цим оригінальними назвами: «Апельсиновий сік (слози майдану)», «Рис відварений (слози Хо-Ші-Міна)» та ін.
2. Етно-велнес готельно-ресторанний комплекс «Унгварський» єдиний в м. Ужгороді та Україні. Унікальною є і сама будівля. Будівля була побудована подружжям Йоганом і Ілоною Артогі в 1876 р. В 2007 р. зроблена реконструкція і пропонуються послуги розміщення, харчування та інші. Етно-ресторан готове словацькі, венгерські, румунські і чеські страви за старовинними рецептами, які залишають незабутні враження для відвідувачів закладу. Має місце дегустаційна, спортивна зали, ватра-тераса тощо.
3. Ресторан «VAROSH (Варош) оформленій у вишуканому європейському стилі в центральній частині м. Ужгорода. Ресторан знаходиться на 3-ому поверсі старої будівлі, гостей доставляє ліфт. Особливий інтерес у відвідувачів ресторану викликає хоспер-меню. Хоспер — це унікальна за своїми конструктивними особливостями закрита піч, яка дозволяє поєднувати можливості класичної печі та мангалу, який придуманий в Іспанії майже півстоліття назад. Печі хоспер працюють на основі системи регулювання тяги. Для топлення печі використовується чисте дерев'яне вугілля або вугілля рослинного походження. Висока температура, малий проміжок часу приготування страв сприяють набуванню особливого смаку, максимального збереження корисних речовин. Так, м'ясо, риба, овочі виходять соковитими, апетитними, мають виняткову структуру. Хоспер забезпечує рівномірне прожарювання, природний сік

залишається в середині, а зовні утворюється карамелізована скоринка з характерним ароматом димку від наявного відкритого вогню.

4. Курортно-оздоровчий комплекс в с. Поляна Свалявського району «Квітка Закарпаття», до складу якого входять готельний комплекс та ресторан з відповідними назвами. Сьогодні курорт «Поляна» є одним з найвідоміших курортів України. Наявні мінеральні води славляться своїми унікальними лікувальними властивостями ще з XVI ст. у всій Європі. У 1842 р. мінеральна вода «Поляна» була визнана кращою в Європі, а в 1997–1998 рр. — найкращою в СНД. Перша лікарня на базі Полянського родовища мінеральна вода карбонатного типу була побудована в кінці XIX ст. Комплекс надає максимальні можливості для оздоровлення та відпочинку, основу яких складає розміщення, харчування, і які забезпечують домашнє тепло, комфорт, затишок, пропонується дієтичні і комплексні страви, що готуються за старовинними рецептами етнічної закарпатської, словацької, угорської, чеської кухонь. Особливого задоволення дає можливість покупатися в озері, покататися на човні або водному велосипеді та половити рибу, яку приготують, враховуючи побажання гостя. Передбачається, що в майбутньому комплекс «Квітка Закарпаття» стане одним із найбільших оздоровниць Закарпаття.
5. «Chalet motel-restaurant» (Шале мотель-ресторан), розміщений в с. Ганьковиця Свалявського району, з дивовижними краєвидами, чистим гірським повітрям надає послуги розміщення і харчування. Послуги розміщення у відповідності до потреб та вимог споживачів забезпечуються наявним номерним фондом та дворівневими дерев'яними котеджами, які складаються з 2-х зон: на 1-му поверсі гостева зона (диван, шафа, душова кабіна, санузол, фен); на 2-му поверсі — спальна зона (двох спальні або два односпальні ліжка, телевізор). Створення колоритних етнічних закладів ресторанного господарства із дотриманням традицій приготування та відтворенням стародавніх рецептів закарпатських страв, збереження традицій святкування обрядових свят, способів приготування та подачі страв сприяють розвиткові в краї кулінарного туризму. Унікальним туристичним ресурсом краю може стати розвиток кулінарного туризму в Закарпатті. Закарпаття, що межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, викликає зацікавленість у туристів близького і дальнього зарубіжжя. Закарпатська кухня формувалась під впливом природних, соціально-економічних, історичних факторів. Цьому сприяло переселення в різний час на територію краю угорців, турків, татар,

німців, русинів, австрійців, чехів та тісне сусідство з іншими країнами. Характерною рисою закарпатської кухні є доступність у виборі продуктів і простота технології приготування.

Отже, унікальність природи, наявність природних ресурсів, чисте і прозоре повітря, колорит етнічних кухонь, національні традиції викликають потребу у споживачів наслідувати традиції та знаходити щось нове і при багаторазовому відвідуванні підприємств готельно-ресторанної сфери.

Готельно-ресторанному господарству Закарпаття притаманні риси використання традицій та етнічних кухонь на фоні збільшення їх кількості, збільшення кількості і високої якості послуг у відповідності до потреб споживачів, що в комплексі сприяє і забезпечує їх конкурентоздатність та сприяє соціально-економічному розвитку Закарпатської області.

Література

1. Алексеєв Д. Ресторан за інтересами // Журнал «Ресторанні відомості», № 101, 2006. — С. 12–14.
2. Гаврилко П. П. Рецепти закарпатської кухні [Електронний ресурс].
3. Головко О. М. Організація готельного господарства: Навч. Посібник / Головко О. М., Кампов Н. С., Махлинець С. С., Симочко Г. В.// За ред. Головко О. М. — К.: Кондор, 2012.
4. <http://www.eu.prostir.ua/news/246662.html?print>.
5. <http://zakarpat-rada.gov.ua/zakarpattyia/infrastruktura/turyzm-i-rekreatsiya/>.
6. Міцько М. А. Закарпатська кухня. Ужгород, 2015. — 286 с.
7. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>
8. Середа М. М. Закарпатська народна цілюща кулінарія. — Мукачево, 2012. — 16 с.

Golovko O. M., Chorii M. V.

MODERN TENDENCIES OF USING TRADITIONS AND ETHNIC CUISINES IN THE HOTEL-RESTAURANT BUSINESS OF TRANSCARPATHIAN REGION

Characterized features of enterprises in the hotel and restaurant business Transcarpathian region. Is indicated main trends and processes associated with the use of traditions, ethnic cuisine in the hotel and restaurant business.

Key words: national traditions, ethnic cuisine, hotel and restaurant management, tourism, accommodation services, food services, Transcarpathian cuisine.

УДК 338.483.13:338.48-6:502/504

Голуб М. О.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИБОРУ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕТНО- ТА ЕКО- ТУРИЗМУ

Проаналізовані основні підходи щодо визначення туристичних ресурсів в цілому. Визначені основні фактори, які мають вплив на потенціал розвитку етнічного та екологічного туризму. Охарактеризоване дослідження експертного оцінювання за допомогою методу Т. Сааті. Проведено дослідження вибору туристичних ресурсів розвитку екологічного та етнічного туризму.

Ключові слова: *етнічний туризм, екологічний туризм, туристичні ресурси, метод Т. Сааті.*

Сучасний стан туристичної діяльності України має чітко виражену орієнтацію на експорт туристичних послуг, і тому необхідно вирішувати проблему збільшення кількості в'їзних та внутрішніх туристів. Ситуація, яка склалася за останній рік, обумовлює економічну неможливість більшості громадян України виїжджати за кордон, тому актуальним постає питання дослідження ресурсної бази різних видів туризму. У свою чергу, такий симбіоз двох видів як екологічний та етнічний туризм дозволяє розвивати внутрішній туризм без великих інвестицій. Отже, для розуміння потенціалу впровадження екологічного та етнічного туризму необхідно визначити туристичні ресурси, які найбільшим чином впливають на їхній розвиток. Туристична діяльність, взагалі, належить до видів суспільної практики з яскраво вираженою ресурсною орієнтацією, аналогічно екологічний та етнічний туризм не є винятком.

Питання визначення туристичних ресурсів є предметом постійних дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Значний внесок у вирішення окремих аспектів оцінки розвитку внесли О. Любіцька, Є. Панкова, В. Страфійчук, М. Мальська, І. Смаль, Н. Антонюк, Н. Ганич та ін. Однак, проблема вибору туристичних ресурсів у розрізі їхнього використання як екологічного так і етнічного туризму в Україні не була розглянута раніше.

Метою дослідження є визначені методів вибору туристичних ресурсів України для розвитку етнічного та екологічного туризму.

Об'єкт дослідження це процес розвитку етнічного та екологічного туризму в Україні. Предмет дослідження — туристичні ресурси.

Туризм заснований на цільовому та розумному використанні туристичних ресурсів. У зв'язку з тим, що існує багато думок щодо визначення туристичних ресурсів, розглянемо деякі з підходів.

Туристичні ресурси, вважає М. Мальська [3], це специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Ресурсом є не лише пейзаж чи історична пам'ятка, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг. Там, де немає туристичних ресурсів, туризм розвиватись не може.

У свою чергу, вчена О. Любіцька [1], зазначає, що туристичні ресурси (франц. Resource — допоміжні засоби) — це об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад, за видом, сезоном та іншими ознаками.

На думку вченого І. Смаль [5], у структурі туристичних ресурсів виділяють кілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву, які, у свою чергу, розділяються на ряд компонентів, що мають свою будову (рис. 1).

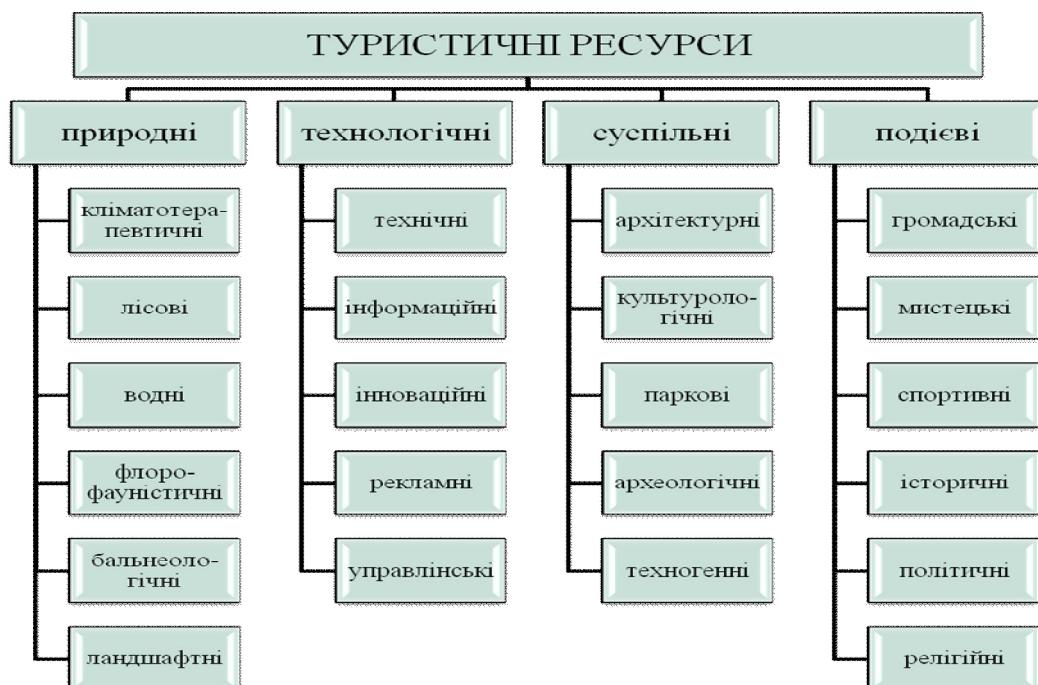

Рис. 1. Структура туристичних ресурсів

Для визначення потенціалу розвитку симбіозу таких видів туризму як екологічного та етнічного була обрана структура туристичних ресурсів І. Смаль, а також вирішено використовувати методику експертного оцінювання Т. Сааті, відповідно до якої фахівцям туристичної галузі різних регіонів України було запропоновано визначити вагу таких видів туристичних ресурсів, як природні, технологічні, суспільні та подієві. Сутність методу американського вченого Т. Сааті полягає в тому, що передбачається попарне порівняння обраних альтернатив з метою виявлення найпривабливішу з них. Він містить в собі наступні етапи:

- декомпонізація проблеми;
- побудування ієрархічної структури моделі проблеми;
- експертне оцінювання переваг;
- побудування локальних пріоритетів;
- оцінка узгодженості суджень;
- синтез локальних переваг;
- висновки та пропозиції для прийнятих рішень [2, с. 289].

Відміна представленого методу від звичайного бального оцінювання полягає в тому, що експерту пропонується віддавати перевагу кожен раз, коли він оцінює дві альтернативи, а не із загального переліку. Під час оцінки, експерт виставляє свої бали у анкету за спеціальною шкалою (табл. 1).

Таблиця 1 [2, с. 290]

Шкала оцінки альтернатив методом експертного оцінювання Т. Сааті

Ступінь переваги одного об'єкту над іншим	Міра важливості (значимості) переваги
Однакова важливість (значимість). Нема переваг	1
Слаба перевага за важливістю (значимістю). Слаба перевага.	3
Істотна або сильна перевага за важливістю (значимістю). Сильна перевага	5
Дуже сильна перевага за важливістю (значимістю). Дуже сильна перевага	7
Абсолютна перевага	9
Проміжна оцінка міри переваги між сусідніми значеннями	2, 4, 6, 8

Таким чином, дослідження має виявити думку фахівців стосовно того, які туристичні ресурси є важливішими під час оцінки потенціалу розвитку етнічного та екологічного туризму.

Перш за все, необхідно визначити, необхідну мінімальну кількість опитуваних фахівців туристичної галузі для того, щоб довести репрезентативність вибірки, за формулою [4, с. 217]:

$$n = \frac{n_0}{\frac{n_0 + (N - 1)}{N}}, \quad (1.1)$$

$$n_0 = \frac{t^2 * \sigma^2}{\Delta^2}, \quad (1.2)$$

де: n — скорегований обсяг вибірки;

N — кількість елементів генеральної сукупності;

n_0 — розрахунковий обсяг вибірки без урахування повторності відбору;

t^2 — таблична величина, що відповідає довірчій вірогідності $F(t)$, яка гарантує оцінку генеральної сукупності за даними вибікового дослідження;

σ^2 — генеральна дисперсія;

Δ^2 — допустима похибка, яка задається дослідником виходячи з необхідної точності результатів проектованої вибірки.

У разі, якщо відомі максимальні та мінімальні бали, за якими оцінюють експерти, тоді середнє квадратичне відхилення можна визначити за правилом «трьох сігм». У нашому випадку, максимальний бал — 9, а мінімальний — 1, звідси виходить, що похибка дорівнює 0,3 бали, а довірча вірогідність — 0,9802. Це вказує на те, що результати, які отримані під час дослідження скорегованого обсягу вибірки на 98 % характеризують генеральну сукупність. У свою чергу, генеральною сукупністю визначимо як кількість суб'єктів туристичної діяльності, яких було зареєстровано на 01. 01. 2014 р., що говорить про 5 346 суб'єктів туристичної діяльності [6, с. 246]. Тоді, скорегований обсяг вибірки визначається як кількість фахівців, яких треба опитати (по 1 на кожному підприємстві). Наведемо розрахунки за вищезазначеними формулами:

$$n_0 = \frac{2,33^2 * 1,3^2}{0,3^2} = 101,9422 ;$$

$$n = \frac{101,9422}{\frac{101,9422 + (5346 - 1)}{5346}} = 100,0512 = 101$$

Як видно з розрахунків, для отримання достовірних результатів необхідно опитати щонайменше 101 фахівця.

В дослідженні приймали участь 101 експерт, тому розрахунки ведуться послідовно заожною анкетою, в результаті якої отримується значення структурного аналізу. Отже, в процесі обробки первинних даних визначення критеріїв оцінки факторів, які впливають на розвиток етнічного та екологічного туризму, були скореговані згідно з принципами, які були зазначені Міжнародною екотуристичною організацією [7]. Таким чином, отримуємо наступні результати (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 2

Результат дослідження за допомогою методу Т. Сааті

Альтернативні види туристичних ресурсів	Відносна вага значимості принципів вибору критеріїв оцінки факторів				Скорего-вана відносна вага
	екологізації	гуманізації	пізнавальності	прибутковості для місцевого населення	
Лісові	0,026653	0,022705	0,025666	0,023692	0,098716
Флоро-фауністичні	0,026653	0,022705	0,025666	0,023692	0,098716
Водні	0,026482	0,022559	0,025502	0,02354	0,098083
Ландшафтні	0,022325	0,019018	0,021498	0,019844	0,082685
Історичні	0,020427	0,0174	0,01967	0,018157	0,075654
Бальнеологічні	0,019405	0,016531	0,018687	0,017249	0,071872
Археологічні	0,018054	0,015379	0,017385	0,016048	0,066866
Паркові	0,015891	0,013537	0,015302	0,014125	0,058856
Культурологічні	0,012917	0,011003	0,012438	0,011482	0,04784
Архітектурні	0,010932	0,009313	0,010528	0,009718	0,04049
Кліматотерапевтичні	0,010122	0,008623	0,009747	0,008998	0,03749
Громадські	0,010066	0,008575	0,009693	0,008948	0,037282
Мистецькі	0,008991	0,007659	0,008658	0,007992	0,0333
Інформаційні	0,007501	0,00639	0,007223	0,006667	0,027781
Рекламні	0,007031	0,00599	0,006771	0,00625	0,026042
Інноваційні	0,005974	0,005089	0,005752	0,00531	0,022125
Спортивні	0,005055	0,004306	0,004867	0,004493	0,018721
Управлінські	0,004571	0,003894	0,004402	0,004063	0,016929
Релігійні	0,003603	0,003069	0,00347	0,003203	0,013344
Технічні	0,003256	0,002773	0,003135	0,002894	0,012058
Політичні	0,002238	0,001907	0,002155	0,00199	0,00829
Техногенні	0,001852	0,001578	0,001784	0,001647	0,006861

Загальна структура розподілу альтернатив вибору представлена на рис. 2.

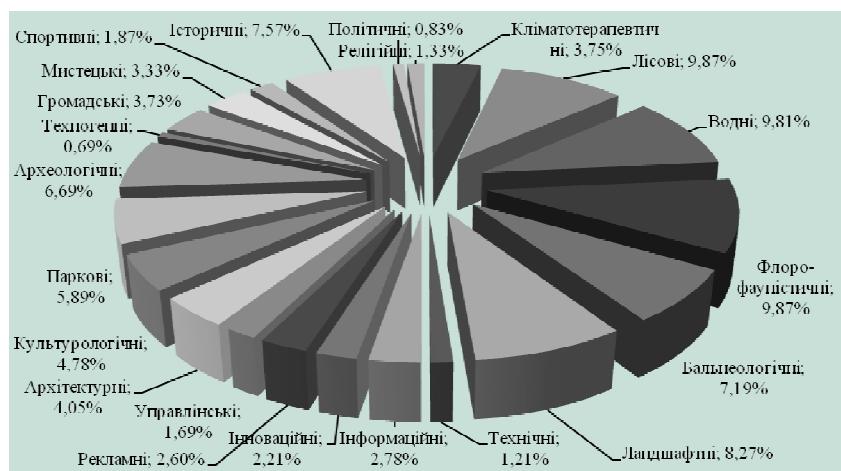

Рис. 2. Результат дослідження за допомогою методу Т. Сааті

У результаті, отримаємо низку показників, які, на думку експертів, головним чином впливають на потенціал розвитку території, а також мають своє відображення у Державній Службі Статистики України. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що з урахуванням впливу принципів, для подальшої оцінки потенціалу розвитку етнічного та екологічного туризму необхідно також використовувати метод інтегрального показника. Такий аналіз дозволить надати детальну характеристику регіонам України, що дасть змогу провести об'єктивну оцінку потенціалу розвитку екологічного та етнічного туризму.

Література

1. Любіцьєва О. О., Панкова Є. В., Страфійчук В. І. Туристичні ресурси України Навчальний посібник. — К.: Альтерпрес, 2007. — 369 с.
2. Лямець В. І., Тевяшев А. Д. Системний аналіз. Вступний курс. — 2-е вид., перероб. та допов. — Харків: ХНУРЕ, 2004. — 448 с.
3. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підруч. / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — К.: Знання, 2008. — 661 с.
4. Мармоза А. Т. Теорія статистики [Текст]. Підручник / А. Т. Мармоза. — 2-ге вид. перероб та доп. — К.: «Центр учебової літератури», 2013. — 592 с.
5. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, 2010. — 336 с.
6. Статистичний збірник «Регіони України» Частина 1. Державна Служба Статистики, Київ, 2014. — 299 с.
7. The International Ecotourism Society's website. [Internet resource]. — Access mode: <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>

Holub M. O.

BASIC METHODS OF CHOICE OF TOURISM RESOURCES FOR ETHNO- AND ECO- TOURISM DEVELOPMENT

The basic approaches to the tourism resources definition were analysed. The main factors that affect the development of ethnic and ecological tourism potential were defined. Method by T.Saaty were described. The research of choice of tourism resources for ecological and ethnic tourism development was made.

Keywords: ethnic tourism, ecotourism, tourism resources, T. Saaty method.

УДК 338.486

Дехтяр Н. А.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті наведено огляд теоретичних підходів до тлумачення терміну «етнографічний туризм», розглянуто передумови формування попиту на даний вид подорожей, представлено змістову класифікацію етнографічних турів, запропоновано елементи стратегії державної підтримки розвитку етнографічного туризму в Україні.

Ключові слова: *етнографічний туризм, національна культура, стратегія популяризації*

Етнографічний туризм в Україні ще не набув достатнього поширення. Незважаючи на велику кількість джерел, що можуть бути використані для урізноманітнення етнографічних подорожей та культурних заходів, на території країни подібні послуги надаються переважно у західних областях, хоча створено цікаві об'єкти і маршрути і в інших регіонах. Етнографічні тури та фестивалі можуть слугувати стимулом подальшого розвитку внутрішнього ринку, підсилюючи інтерес різного кола споживачів не тільки до народних традицій, а й національної культури у широкому розумінні. Але на рівні держави цей вид туризму не вважається пріоритетним. Зазначимо, що у Законі України «Про туризм» етнографічний туризм взагалі не виділяється як окремий вид.

Пласт літературних джерел, присвячених тематиці етнографічних досліджень, є надзвичайно глибоким. Для розробки етнографічних маршрутів недостатньо ознайомитися із спеціальною туристичною літературою, необхідно розумітися на особливостях побуту та історії, притаманних певній місцевості, вивчати діалекти та багато іншого. Збереженню народних традицій були присвячені праці відомого вченого В. Т. Скуратівського (серед них відзначимо [10], який вирізняється чіткою структуризацією та логікою викладення матеріалу) та багатьох інших. Сучасні дослідники етнографічного туризму привнесли багато нового у тлумачення категорійного апарату та систематизацію наявних ресурсів.

Грунтовне дослідження виникнення та становлення терміну «етнотуризм» було проведено О. Дутчак [4]. Перевагами цієї роботи є огляд праць іноземних вчених — основоположників даного напрямку.

С. М. Ілляшенко вказує на екологічну орієнтованість етнографічного туризму, проте дещо звужує його тлумачення до сільського (агро) туризму [6–7]. Це може бути справедливим у свіtlі того, що етнографічний туризм у багатьох країнах виник як засіб підтримки економічного та культурного розвитку сільських регіонів, з метою збереження культурної спадщини [9]. О. О. Бейдик дає визначення етнографічного туризму як одного з видів пізнавального, що набув поширення в сільській місцевості і передбачає знайомство з фольклором, побутом корінного населення, народними традиціями, архітектурою та іншими ментальними цінностями та стимулює розвиток інфраструктури території [1]. С. С. Галасюк доводить, що, на відміну від спрямованості етнографічного туризму до сільського (агротуризму) у Європі, в Україні його варто позиціонувати як зелений, екологічний вид туризму, адже у нашій державі більшість населення не відчуває такий розрив з сільським життям, як це спостерігається у індустріальних країнах [2].

У зарубіжних виданнях часто використовується етнографічний підхід у дослідженні туристичних потоків. У вузькому розумінні це фіксація соціокультурної динаміки певної групи населення, у широкому — сукупність методів, спрямованих на вивчення соціокультурних зв'язків та ставлення до життєвих подій корінного (місцевого) населення [12]. окремо виділяється етнографічний метод, який не має нічого спільного саме з етнографічним туризмом, а використовується для дослідження думок споживачів стосовно тієї чи іншої туристичної послуги або соціального явища, спровокованого розвитком туризму [14, 17].

В. Золотарьова виділяє поняття етнокультурної спадщини, під якою розуміються матеріальні та нематеріальні цінності, вироблені етнічною культурою і тісно пов'язані з природним середовищем, які передаються від покоління до покоління [5]. Задача організаторів етнографічних турів — ознайомлення відвідувачів не тільки з матеріальною, а й нематеріальною, у тому числі духовною, спадщиною, через залучення туристів до участі у обрядодіях. Дослідники [8] під етнографічним туризмом розуміють подорож з метою ознайомлення із певним етнокультурним середовищем, його традиціями, промислами, побутом та культурою. Якщо ж основна мета поїздки є іншою, то етнографічний туризм часто відносять до інших видів, наприклад, екскурсійного, розважального та ін. У роботі [16] виділяються такі складові комплексної стратегії розвитку етнографічного туризму у регіоні: національна кухня, місцеві народні традиції, ремесла, календар подій (бажано, щоб він охоплював усі пори року), заснування громадських організацій та асоціацій, метою яких стане

популяризація даного виду туризму. Л. М. Устименко розглядає етнографічний туризм як процес взаємопроникнення культур — культури населення території, що відвідується, і культури населення території, з якої прибув турист, що сприяє соціально-громадському, духовному взаємозагаженню людей, підвищенню культурного рівня суспільства. В основі етнографічного туризму лежить потреба в духовному освоєнні та збереженні національної спадщини [11]. Ш. Деймер пропонує проводити аналіз стану рекреаційної території з позиції розвитку етнографічного туризму за допомогою трьох складових: аутентичності (самобутності), «щирості» та «бачення туриста» [15].

Метою статті є визначення складових стратегії розвитку етнографічного туризму як одного із способів відновлення інтересу до національної культури; обґрунтувати змістовий підхід до класифікації етнографічних турів; визначити причини занепаду інтересу до національної культури; запропонувати шляхи підтримки розвитку етнографічного туризму у межах цілісної державної стратегії.

Якщо підсумувати результати розглянутих джерел, можна виділити дві протилежні тенденції саме концепції, бачення ролі етнографічних турів у формуванні сприйняття послуги у потенційних відвідувачів — це ідея ретроспективи, або повернення до стародавніх (або відносно старих) традицій, звичаїв, способу життя, та ідея «шокуючого сьогодення» — зовсім не обов'язково у негативному сенсі. І перша, і друга концепція мають на меті дещо більше, ніж ознайомлення із незвичним для сучасної людини оточенням. У обох випадках організатори подорожей, свідомо чи несвідомо, включають елемент емоційної складової. Дослідженню останньої у споживанні туристичних послуг присвячена робота [14].

Досліджуючи різні погляди на тлумачення терміну «етнографічний туризм», слід звертати увагу на особливості національного туристичного ринку. адже у кожній країні можуть існувати цілком відмінні погляди на стратегію розвитку даного виду туризму, відбір цільових об'єктів показу та визначення перспективного кола споживачів. Так, наприклад, у розвинених країнах, де майже не лишилося природних територій у їх первісному стані, населення проживає здебільшого у містах або у навіть у стандартизованих малих поселеннях, забезпечується вільний доступ до новітніх технологій, етнографічні тури носять відтінок ностальгійності: всі розуміють, що треба зберігати національну культуру і пам'ять про інший спосіб життя, проте такі умови побуту вже не повернуться, і у реальному повсякденні вони сприйматимуться як застарілі та часто гальмівні. Етнографічний туризм розглядається у сполученні з екологічним,

сільським, освітнім, історичним, фестивальним, але відвідувачі повсякчас пам'ятають, що це штучно відтворені умови, інтерес до яких проявлятиметься доти, доки існує певне покоління. Навпаки, у країнах з низьким рівнем економічного розвитку, де майже половина, а то й більша частина населення проживає в умовах, які не змінювалися протягом десятиліть або й навіть століть (дуже рідко, але відокремлення нечисленних етнічних груп зберігається і у багатьох країнах), туристи зацікавлені в ознайомленні з нетиповим для їхнього звичайного оточення досвідом. За умови належного рівня безпеки, вони готові на декілька днів поринути у «природній» спосіб життя, який інколи вимагає значних фізичних зусиль та витривалості, відпочити від засилля інформаційного простору, який пригнічує цивілізований світ, відчути на собі сильне емоційне потрясіння від зміни вражень. Відвідувачі знають, що вони досліджують явища та події у реальному вимірі часу, проте шокуючим є враження занадто різкої відмінності між високотехнологічним та аутентичним світом. Тому такі тури будуються перш за все на контрастному сприйнятті, на подиві. Існує багато як позитивних, так і негативних практичних прикладів масової організації турів до регіонів, де місцеве населення начебто зупинилися у часі. У одних країнах етнографічний туризм даного типу є доволі прибутковим заняттям для місцевих племен, які вже давно асимілювалися з більш розвинutoю частиною суспільства, і повертаються до старого укладу у туристичний сезон; у інших спостерігається швидка втрата культурної самобутності та болюче розривання зв'язків між старшим та молодшим поколінням, яке дізналося від туристів про інший, начебто легший, спосіб життя, і починає мігрувати у пошуках кращої долі. У цих країнах часто на державному рівні приймаються програми асиміляції «цивілізованого» та «корінного» населення, проте розбіжності між ними повністю не доляються.

Так чи інакше, в Україні актуальною є реалізація першої концепції, збереження культурного-історичної пам'яті, національної самобутності і традицій. На думку автора, інтерес до етнографічного туризму названого типу зростає водночас із зростанням національної самосвідомості, прагненням захиститися від надмірного впливу глобалізаційних процесів, які ведуть до усереднення та втрати непомітних на перший погляд звичок. Згадаємо, як у перші роки незалежності молоде покоління старанно відмежовувалося від усього українського, а успіх і престиж у певних прошарках залежали від можливості набуття чи то речей, чи то досвіду за кордоном. Не можна стверджувати, що подібні тенденції існували скрізь, але були особливо помітними у містах з середньою та великою чисельністю

населення. Визначальну роль у формуванні світогляду тогочасного молодого покоління відігравала масова медіа-культура. Через брак ресурсів та відсутність належного досвіду часто обиралися низькоякісні фільми й передачі, які аж ніяк не могли сформувати повагу перш за все до рідної землі, міцності родинних стосунків та інтересу до національної культури. ЗМІ, кинуті у висококонкуренте середовище, для власного виживання і збереження штату співробітників почали так звану «гонитву за сенсаціями», і на певний час був взагалі втрачений контроль над досить сильним елементом формування масової свідомості. Ті часи давно минули, але й тепер заклик купувати українське — тобто продукцію, вироблену на власній економічній території, що врешті решт є одним із чинників фінансової стабільності держави — не сприймається як належне. З іншої сторони, треба не допустити нездорових проявів національного шовінізму, адже європейська цивілізація базується перш за все на цінностях взаємної поваги і толерантного відношення до різних культур.

Етнографічний туризм є досить суттєвою складовою розвитку внутрішнього ринку, але для його популяризації необхідно докласти чимало зусиль, в тому числі і з боку держави. Спробуємо побудувати стратегію відновлення масового інтересу до національної культури (спробуємо зробити це на прикладі української, у ширшому розумінні — східнослов'янської культури, адже на території нашої держави проживає багато представників інших культур, які мають рівне право на її розвиток і так само можуть використовувати запропоновану стратегію). Вона має засновуватися на таких принципах:

1) чіткість і недвозначність ідентифікації — варто використовувати загальновідомий маркетинговий підхід, коли для просування нового товару, послуги чи у цілому бренду визначаються два-три, максимум п'ять, характерних ознак, за якими споживач може відрізняти цю продукцію від багатьох інших. Звичайно, ідею національної культури не можна викласти у одному реченні, проте такий крок є необхідним для того, щоб визначити її найсильніші позитивні риси. Коли сформоване ядро національного бренду, яке не викликає відрази або зневаги у жодного з жителів країни, легше описувати враження, які здатен отримати турист від її відвідування. Це є особливо актуальним для виведення будь-якого вітчизняного продукту на зовнішні ринки, адже іноземцю важливо спочатку отримати загальне уявлення про країну і на підсвідомому рівні сформувати асоціації, а не з самого початку розбиратися у тонкощах, на які не звертають увагу і більшість громадян. Вже потім, коли розроблятиметься більш специфічний, індивідуальний туристичний продукт, на ядро можна нарощувати інші ознаки, які

доповнюють і посилюють його;

2) системний підхід до активізації інтересу до вивчення національних традицій — бажано, щоб ознайомлення із ними починалося з дитинства, у родині та початковій школі, і тривало упродовж усього життя. У професійній сфері концепція безперервного навчання (*lifelong learning*) давно набула ствердження, проте її необхідно застосовувати і по відношенню до життя суспільства та країни — адже держава також дорослішає і змінює пріоритети, і населення повинне мати про це уявлення і не лишатися можливості критично осмислювати. Визначено, що найсильніші враження і спосіб реагування на зовнішні події закладається саме у дитинстві. Наші пращури прекрасно розуміли роль казок у формуванні особистості, і використовували їх як інструмент виховання, а не просто розважання, як це відбувається зараз. Доросла людина повинна розумітися на зовнішній та внутрішній політиці держави, школяр — знати географію та історію рідного краю, значення державних символів, а дитина — найкращі казки. Вчені доводять, що, як і в ситуації з релігійними текстами, у багатьох народів, навіть тих, що проживали на значних відстанях один від одного і взагалі не контактували, у найпоширеніших казках простежується близькість сюжету. Це є очевидним, адже моральні якості і варіанти оптимальної поведінки у тих чи інших умовах, які мала уяснити дитина, майже не відрізнялися. А національний колорит формують різні деталі, які можуть бути притаманні виключно одній місцевості (слід згадати досить цікаву роботу [3], у якій пропонується новий підхід до класифікації українських народних казок та тлумачення основних сюжетних ліній);

3) комплексність прояву на різних рівнях — держава однаково повинна підтримувати як функціонування культурних центрів при офіційних представництвах за кордоном, так і створення місцевих етнографічних музеїв та заснування творчих колективів. Народне мистецтво не є чимсь сталим, воно постійно розвивається і набуває нових рис, а при грамотній рекламі і відсутності консерватизму здатне привернути (і привертає) молодь;

4) врахування регіональних відмінностей — у країнах з великою територією додатковою перевагою є існування різних традицій святкування одних і тих же подій, проведення народних обрядів та ін. Якщо у далекому минулому вони могли ставати причинами конфліктів між сусідніми співтовариствами, то тепер таке різноманіття може примусити туриста повернутися до країни не один раз;

5) розроблення єдиної класифікації та офіційний облік наявних рекреаційних ресурсів, що можуть використовуватися як джерела

формування етнографічних турів. Названий принцип тяжіє до бюрократії, проте для системного планування необхідно чітко уявляти, скільки фестивалів, наприклад, проводиться у місті за рік, яка середня чисельність відвідувачів, їх соціodemографічний та географічний профіль;

5) залучення у дію — не важливо, чи йде мова про туристичну подорож етнографічного характеру, чи у широкому розумінні взаємозв'язок культурних устоїв із повсякденним життям. І саме на останній пункт варто звернути увагу.

Як вже говорилося раніше, традиційне сприйняття етнографічних турів обмежувалося двома способами емоційного забарвлення — тugoю за минулим («раніше було, але вже не повернеться, тому зберігаємо те, що залишилося») і сильними враженнями від контрастів («як у сучасному цивілізованому світі можна жити по-старому»), які все ж таки носять певне негативне забарвлення. Культури, які тепер відомі глобально, прийшли до розуміння необхідності створення ефекту співучасти — громадяни країни не тільки вивчають, певну послідовність дій або традиційні ремесла, а й розуміють, яке смислове навантаження несе кожна складова обрядодії. І починають вірити, що це допоможе їм у сучасному житті. Цей механізм можна пояснити наступним чином: «Я зберігаю те, що дали мені мої пращури, а мої діти з повагою ставитимуться до моїх учників. Мене оберігатиме сила моєї родини і землі, яку ми вважаємо рідною». Наприклад, у відродженні інтересу до традиційних ремесел бачимо не тільки естетичну складову, а й наповнення кожного виробу певним змістом. Завдяки детальним археологічним і етнографічним дослідженням відомо, який зміст вкладали наші пращури у той чи інший символ чи колір, що зустрічається у традиційних вишивках, архітектурі, образотворчому мистецтві та ін. Як додаткове рекреаційне заняття у пакеті етнографічного туру, можна порадити проведення різних майстер-класів, що вже практикується багатьма музеями та організаторами етнофестивалів. Переход від пасивного сприйняття до активної дії зумовив індивідуалізацію у організації туристичних подорожей — загальнопоширену у багатьох розвинених країнах є практика, коли турист сам обирає та бронює елементи подорожі. Небажання звертатися до посередника не завжди пояснюється лише економічними міркуваннями, однією з причин є прагнення відріз-нитися від широкого загалу та знайти послугу, яка відповідатиме особистим побажанням, а не нав'язаним масовим споживчим ринком.

Таким чином, для подальшого зростання популярності етнографічного туризму в Україні слід забезпечити комплекс заходів як зі сторони туристичних компаній-організаторів, так і з боку органів

державної влади та місцевого самоврядування, спрямованих на підтримку необхідної інфраструктури, виховання національної само-свідомості та систематизації наявних ресурсів, що дозволить виробити цілісну стратегію розвитку внутрішнього ринку туристичних послуг.

Література

1. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. — К.: Палітра, 1997. — 130 с.
2. Галасюк С. Можливості організації етнічного туризму в Одеській області / С. С. Галасюк // Dny vědy – 2014: Materiály X mezinárodní vědecko-praktická konference (Praha, 25.03–05.04.2014). — Díl 8. Ekonomické vědy. — С. 27–31.
3. Давидюк В. Ф. Первісна міфологія українського фольклору / В. Ф. Давидюк. — Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. — 310 с.
4. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія / О. Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — 2013. — № 23/24. — С. 318–322.
5. Золотарева В. Этнографический туризм как форма актуализации этнокультурного наследия / В. Золотарева // Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение. — 2014. — № 4 (16). — С. 28–35.
6. Ілляшенко С. М. «Зелений» туризм як один з напрямків сталого розвитку регіону / С. М. Ілляшенко, Н. С. Ілляшенко, В. О. Щербаченко // Економіка України. — 2013. — № 8. — С. 33–39.
7. Ілляшенко С. М. Аналіз потенціалу ринку туристичних послуг Сумської області / С. М. Ілляшенко, В. О. Щербаченко // Вестник національного технического університета «ХПІ». — 2012. — № 14. — С. 65–77.
8. Петрик Н. А. Становлення та розвиток етнічного туризму (на прикладі міграційних процесів Лемківщини в середині ХХ століття) / Н. А. Петрик, О. С. Чубрей // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. — Чернівці: ЧНУ, 2013. — Вип. 672/673: Географія. — С. 151–155.
9. Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / В. Рожнова, Н. Терес // Етнічна історія народів Європи. — № 39. — С. 35–44.
10. Скуратівський В. Т. Місяцелік. Український народний календар / В. Т. Скуратівський. — К.: Мистецтво, 1992. — 208 с.
11. Устименко Л. М. Культурно-освітній потенціал етнографічного туризму / Л. М. Устименко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. — 2012. — № 4. — С. 90–96.
12. Adams K. M. Ethnographic methods / K. M. Adams // Handbook of research methods in tourism. Quantitative and qualitative approaches [Eds. L. Dwyer, A. Gill, N. Seetaram]. — Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited. — Pp. 339–351.
13. Christou P. An ethnographic study of tourist psychological states: Implications for festivities and events / P. Christou // Research in Hospitality Management. — 2015. — № 5(2). — Pp. 161–170.
14. Christou P. The use of Ethnography to explore Tourist Satisfaction Antecedents / P. Christou, A. Saverides // Tourismos: an International Multidisciplinary Journal of Tourism. — 2010. — Vol 5. — № 1. — Pp. 89–100.
15. Damer S. Signifying Symi: Setting and Performance on a Greek Island /

- S. Damer // Ethnography. — 2004. — № 5 (2). — Pp. 203–228 [Electronic resource]. — Access mode: <http://eth.sagepub.com/content/5/2/203>
16. Exploiting local handcrafts, food and traditions to promote local tourism / CUSTODES — Cultural Sites and Tourism Development of European Strategies // EU European Regional Development Fund [Electronic resource]. — Access mode: www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/outputlib/Custodes_Model_Handcraft_Explotation_uploaded.pdf
17. Salazar N. B. Studying local-to-global tourism dynamics through glocal ethnography / N. B. Salazar // [Ed. C. M. Hall]. — Fieldwork in tourism: Methods, Issues and reflections, 2011. — London, Routledge. — Pp. 177–187.

Dekhtyar N.

**ETHNOGRAPHIC TOURISM IN THE CONTEXT
OF RECOVERY OF INTEREST TO THE NATIONAL CULTURE**

The article provides an overview of theoretical approaches to the interpretation of the term «ethnographic tourism», considers prerequisites for creating demand for this type of travel, presents the classification of ethnographic tours on the basis of their content, suggests the elements of the strategy of state support of ethnographic tourism development in Ukraine

Key words: *ethnographic tourism, national culture, popularization strategy*

УДК 338.48-6:2(477.83)

Дорош Ю. С.

Львівський інститут економіки і туризму

ТРАДИЦІЇ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА ЯК ТУРИСТИЧНИЙ БРЕНД М. ЛЬВОВА

У статті досліджено основні традиції святкування Різдва Христового у м. Львові. Проаналізовано наявність на туристичному ринку України спеціалізованих різдвяних турів до міста. Охарактеризовано особливості святкування Різдва у різних країнах світу.

Ключові слова: етнотуризм, традиції, свято, Різдво, колядки, бренд.

На сьогоднішній день етнотуризм є одним з найбільш перспективних видів туризму для розвитку в Україні, адже презентує автентичні етнографічні групи, регіони та їхню культуру. Ресурсна база етнічного туризму багата і своєрідна. Сюди відносять пам'ятки матеріальної та духовної культури етносу, зокрема етнічну архітектуру, тематичні музейні експозиції, фольклор, звичаї, традиції, вірування, релігійну обрядовість, архаїчну говірку, етнічний одяг, предмети побуту тощо у комплексному поєднанні з природно-рекреаційними ресурсами, притаманними для регіону проживання етносу [1, 38]. Важливим осередком розвитку етнотуризму в Україні є м. Львів із своїм патріотичним духом та давніми традиціями. Тому розвиток етнотуризму у місті має всі передумови. Вагома роль при цьому належить саме такому християнському святу як Різдво Христове.

Етнотуристична тематика викликає і жвавий науковий інтерес. Теоретико-методологічні аспекти розвитку етнотуризму протягом останніх років активно досліджують українські та зарубіжні фахівці. Це туризмознавці, історики, культурологи: О. О. Любіщева, В. І. Страфійчук, М. Л. Орлова, О. І. Дутчак та інші. В їхніх наукових працях відображені дослідження етноресурсів, теоретичні аспекти розвитку етнотуризму, здійснено характеристику різних регіонів України з позиції формування етнотурів. Попри те, недостатньо уваги приділено саме значенню українських традицій для розвитку даного виду туризму, зокрема, що стосується християнських свят.

Метою статті є дослідження традицій свята Різдва Христового як привабливого етнотуристичного продукту для гостей міста.

Багатство та унікальність нашої країни криється в різноманітті. Це стосується як природи, архітектури, так і традицій. Кожен

українець із великою шаною та повагою відноситься до стародавніх традицій своїх предків і старається передати все це в автентичному вигляді наступним поколінням. Таким чином, одним із найвеличніших і сповнених традиціями свят є Різдво.

Різдво Христове — це велике християнське свято, день народження Ісуса Христа. Значна більшість вірян на всіх континентах, котрі живуть за Григоріанським церковно-літургійним календарем, святкують Різдво 25 грудня, а ті, хто дотримується Юліанського — 7 січня. У кожному регіоні нашої країни є свої особливості святкування, які склалися історично. Насамперед, Різдво — це сімейне свято, і всі обряди стосуються дому та родини. Обов'язковим елементом є Свята вечеря із 12-ма пісними стравами. Практично всюди на святкових столах присутня головна страва — кутя. За традицією під час Святої вечері на покутті стоїть дідух — останній обжинковий сніп, у склад якого входять: овес, жито, пшениця, льон. Дідух знаходиться у хаті протягом тижня: його присутність приносить в родину гарний настрій, затишок і святковість.

Символом цього свята є також відомі усім колядки — різдвяні пісні, в яких прославляється новонароджений Ісус Христос. В Україну, а точніше в західні регіони, колядки прийшли з Європи приблизно в XVII ст., коли правобережні території були під владою Речі Посполитої та Австро-Угорської імперії. З часом колядки поширилися по всій Україні.Хоча варто зауважити, що в південно-східній частині нашої держави цей жанр народної творчості не такий популярний, як у західній і центральній. Причиною тому є багатовікове російське панування над цими землями, де традиції колядування не так розвинені.

Таким чином, Львів зберіг в собі неймовірну атмосферу справжніх українських традицій, адже саме столиця Галичини є найбільшим україномовним містом у світі та містом, з яким асоціюються найбільші українські свята — Різдво та Великдень. Тому, атмосфера святкування Різдва завжди є незвичайною. У місті продовжують панувати автентичні традиції, поруч з якими відбуваються також сучасні діїства, чому сприяє набожність та патріотичність львів'ян. Цікавим є той факт, що для промоції використовується спеціальна версія різдвяного логотипу Львова (рис. 1).

Процес приготування до свята розпочинаються на початку грудня, коли на західній стороні площі Ринок та на проспекті Свободи відкривається Львівський різдвяний ярмарок. Він є першим різдвяним ярмарком в Україні і пропонує своїм відвідувачам новорічні сувеніри, традиційні вироби з кераміки, лляні речі, авторські роботи

художників, різні смаколики, пампушки, мед, глінтвейн, вареники та гарячий шоколад [3].

Традиційно, 19 грудня, на День святого Миколая, запалюється головна ялинка міста, яка стоїть на площі перед Оперним театром, та святкова ілюмінація [3]. Крім того, одним з основних елементів свята є різдвяна шопка — зображення моменту народження Ісуса у Вифлеємську ніч за допомогою фігурок. У Львові місце встановлення шопки незмінне — площа Ринок, перед входом до ратуші. Цьогорічна шопка у місті була авторською — майстра Антона Лубія, який вирізав персонажів з тополі.

Рис. 1. Різдвяна версія логотипу Львова

До 25 грудня у місто також прибуває Вифлеємський вогонь миру, де Львів є першим пунктом у маршруті його слідування Україною. Громаді міста він передається під час урочистого богослужіння в Соборі святого Юра.

6 січня, на Святий Вечір, урочиста процесія на чолі з міським головою Львова встановлює головний дідух міста [2]. У 2016 р. дідух було встановлено на площі Яворського спільно з дитячим фольклорним ансамблем пісні «Джерельце». Львівський різдвяний дідух складався з близько 150 снопиків та сягав трьох метрів заввишки. Загалом, дідухом називають українську різдвяну прикрасу, що символізує достаток, благополуччя, багатство і безсмертя предків. Львів'яни в такому красивому ритуалі бажають віддячити Богові за хліб і кожен день нового життя. Саме тому за традицією у Святвечір Дідуха заносять до хати в знак запрошення щастя і всіх гараздів.

Львів'яни дуже шанують Святий вечір і Різдво. Жителі міста зберігають традиції організації Святої вечері з 12-ма піснями стравами на чолі з кутею, узваром та пампушками. На саме Різдво, 7 січня, містом починають ходити вертепи з колядою. Вони виступають як в центральній частині міста, так і ходять по хатах. Після завершення церковних богослужінь починаються народні гуляння.

На основі аналізу спеціалізованих сайтів зібрано найважливіші різдвяні дійства (табл. 1), що відбулися у Львові цієї зими. Вони повторюються з року в рік, тим самим привертаючи увагу щоразу більшої кількості туристів.

Таблиця 1
Програма святкувань Різдва у Львові 2016 р.

№	Подія	Дата/час	Місце проведення
1.	Різдвяний ярмарок	12 грудня — 19 січня	Пл. Ринок; просп. Свободи
2.	Винесення та встановлення Різдвяного дідуха	6 січня 11.30–12.00 год.	Пл. Ринок—вул. П. Беринди—вул. Театральна—пл. Яворського
3.	Різдвяна вечеरя просто неба	6 січня 17.30 год.	Пл. Ринок
4.	Проект «Різдво в Гаю». Свято Пампуха	7–9 січня 12.00–18.00 год.	Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай»
5.	Різдвяний проект «100 вертепів»	7–8 січня	Пр. Свободи, 28 (біля Оперного театру)
6.	Театралізована вистава «Коли ангели спускаються на землю»	7–9 січня	Дворик Ратуші, пл. Ринок, 1
7.	Х Ювілейний фестиваль «Спалах Різдвяної звізди». Парад звіздарів і вертепів	8 січня 13.00–14.00 год.	Храм Пресвятої Євхаристії (Домініканський собор), пл. Ринок, просп. Свободи
8.	Різдвяні свічкові майстер-класи	7–21 січня	Львівська Свічкова Мануфактура (пл. Музейна, 1)
9.	Ковальські дні на площі Музейній	8–9 січня 13.00–17.00 год.	Пл. Музейна
10.	Різдвяні історії в парку	8–10 січня, 14:00 год.	Парк культури та відпочинку ім. Богдана Хмельницького

За інформацією управління туризму Львівської міської ради, за період новорічних та різдвяних свят (від 19 грудня до 20 січня) Львів відвідало більше 350 тис. гостей. Туристичний збір становив понад 2,5 млн. грн., що майже у два рази більше, ніж попереднього року. За даними Центру туристичної інформації, у новорічно-різдвяний період з індивідуальними запитами до міського ТІЦу звернулися 3 148 гостей міста, що на 37 % більше, у порівнянні з минулим роком. Серед туристів значно переважала частка індивідуальних гостей з України (95 %), хоча були й поодинокі групові заїзди [2].

Географія туристів з міст України виглядала наступним чином: Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Харків, Запоріжжя, Херсон, Полтава, Вінниця, Миколаїв. Серед іноземних гостей, які завітали до Львова, були туристи з Польщі, Білорусі, Туреччини, Німеччини, Франції, США тощо. Середня тривалість перебування туриста у Львові

складала 3–4 дні. Таким чином, львівське Різдво вже стало відомим брендом як в Україні, так і за кордоном.

Варто зазначити, що більша частина святкувань цього року відбулася у Музеї народної архітектури та побуту «Шевченківський гай», де було організовано проект «Різдво в Гаю». У рамках проекту «Різдво в Гаю» проводилося Свято Пампуха. За словами директора музею Романа Назаровця [4], з 7 до 9 січня свято зібрало близько 10 500 відвідувачів. Тому, можемо із впевненістю сказати, що Різдво у Львові стає по суті брендом нашого міста. До Львова туристів на Різдво приваблюють раніше невідомі та цікаві різдвяні традиції, які практично не зустрічаються у них вдома: це і вертеп, і колядки, і ярмарок, і специфічна різдвяна кухня. Останніми роками також активізувалися зусилля туроператорів, які пропонують широкий асортимент турів до Львова на Різдво.

Що стосується самих турів, то загалом вони є подібними між собою за змістом; варіюється лише термін перебування та вартість. У табл. 2 наведено приклади різдвяних турів декількох українських туроператорів. На основі таблиці можна зробити висновки про те, що програмні заходи у більшості різдвяних турів є однаковими, тому що це етноподієві тури, тобто приурочені до певної події, у нашому випадку — Різдва Христового.

Таблиця 2

Приклади різдвяних турів до Львова

Туропе- ратор	Назва туру	Програмні заходи	Трива- лість	Вар- тість
Моноліт (м. Львів)	Різдвяна казка міста левів	Пішохідні екскурсії по місту, участь у різдвяному фестивалі «Спалах Різдвяної зірки» в музеї народної архітектури та побуту «Шевченківський Гай», Різдвяна Свята вечеря, гастрономічний тур «Від шпацеру до келішка», заміська екскурсія «Золота Підкова Львівщини»	3 дні/ 2 ночі	від 950 грн.
Круїз Пленет (м. Львів)	Різдво у Львові	Пішохідні екскурсії по місту, Різдвяна вечеря, Свято Пампуха, можливість відправити листа по Різдвяній пошті, участь у різдвяному фестивалі «Спалах Різдвяної зірки» в музеї народної архітектури та побуту «Шевченківський Гай», факультативні тематичні екскурсії.	4 дні/ 3 ночі	від 1695 грн.
Грин-Тур (м. Львів)	Різдвяна містерія Львова	Пішохідні екскурсії, участь у встановленні Дідуха, Різдвяна Свята вечеря, відвідання Лутургії у храмах, участь у фестивалі «Спалах	3 дні/ 2 ночі	від 785 грн.

		Різдвяної зірки», «Велика коляда», «Свято Пампуха», «Різдвяний ярмарок», фахультативні заходи.		
Країна Юа (м. Київ)	Різдво у Львові 2016	Пішохідні екскурсії, відвідання Різдвяного ярмарку, Різдвяна Свята вечера, відвідання тематичних ресторанів міста.	3дні/ 2ночі	від 1950 грн.
Люкс Тур (м. Полтава)	Різдвяний тур у Львів	Пішохідні екскурсії, участь у встановленні Дідуха, гастрономічні екскурсії, виїзд на гірськолижний комплекс «Плай», відвідання музею народної архітектури та побуту «Шевченківський Гай».	5дні/ 4ночі	1650 грн

Крім Львова, традиції святкування Різдва розвинені також у європейських країнах, де як правило зустрічають його 24–25 грудня. Дуже популярними серед туристів стають різдвяні ярмарки, зокрема, У Європі найвідоміші з них відбуваються у Кельні, Берліні, Дюссельдорфі, Відні та Празі. Кожна країна має свої особливості святкування, які завойовують інтерес та увагу туристів. Зокрема, у табл. 3 наведено декілька країн, які славляться своїми різдвяними традиціями.

Аналізуючи пропозиції туроператорів України по виїзному туризму, варто зазначити, що тури у Європу на Різдво також користуються чималим попитом. Зокрема, популярними напрямками є: Німеччина, Чехія, Угорщина, Франція, Нідерланди, Фінляндія, Польща та інші. Середня вартість таких турів для бюджетного туриста становить 200–300 євро. Таким чином, можна зробити висновки, що святкування Різдва у Львові для туристів обійтеться у декілька раз дешевше. Проте, для подальшого розвитку етнотуризму у Львові та залучення більшої кількості туристів необхідно враховувати світовий досвід організацій святкувань такого роду. Наприклад:

- у Брюсселі разом із різдвяними ярмарками проводяться театральні вистави, які включають в себе світлове та звукове шоу на головній площі, що триває усю ніч;
- у Кельні для дітей розгортається тематичний ярмарок за мотивами казок братів Грімм;
- у Відні працює різдвяний поштамт, що дозволяє відправити листівки в будь-яку точку світу;
- у Цюриху різдвяні кіоски розташовуються також на залізничному вокзалі [5].

Варто зазначити також, що зазвичай у європейських країнах ціни на різдвяних ярмарках є демократичними та, як правило, нижчими ніж

Таблиця 3
Особливості святкування Різдва Христового у країнах світу

№	Країна	Оригінальна назва	Дата святкування	Традиційна їжа	Подарунки	Інші особливості
1.	Німеччина	Weihnachten	24-25 грудня	Запечений гусак з яблуками і пиріг з горіхами, марципаном і родзинками, а також різдвяний кекс «Stollen».	На Різдво дітей обдаровує Weihnachtstann (німецький Миколай), який залишає свої подарунки у шкарпетках над камінном.	Неодмінний атрибут — це віночок з 4-ма свічками, де в кожен тиждень Адвенту запалюється одна із них
2.	Франція	Noël	24-25 грудня	Десерт — «різдвяне польно» (рулет з кремом або морозивом, политий шоколадом), тістечка з родзинками і мигдалем.	Під різдвяну ялинку прийнято ставити сантони — дерев'яні або глиняні фігури святих, волхвів і ангелів. Діти залишають на ніч порожні черевички, щоб Rêve Noël (французький Миколай) наповнив їх подарунками.	До святкового столу подають індичку, але найчастіше сім'я збирається не вдома, а в ресторанах.
3.	Норвегія	Jul	24-25 грудня	Лютефікс — традиційна рибна страва, що готується із триски.	Норвежці дарують один одному сірники, як знак тепла і затишку. Крім того, вони чекають Юленисс (казковий гном, який цілий рік живе в лісі і їздить на санях). У цей день гном виконує будь-яке бажання.	У дворах будинків вішують снохи вівса для птахів. Також норвежці роблять солом'яні фігури свиней, оленів, гномів і ставлять їх біля дверей.
4.	Фінляндія	Joulu	24-25 грудня	Запечений окіст, до якого як гарнір прийнято подавати тушковану моркву і брукву. Головний різдвяний напій — глинтвейн.	У Фінляндії живе Йоулупукки — дідусь, який розносить подарунки дітям на Різдво. Найкращими подарунками є солодощі, причому фінні надають перевагу домашній вищіці. Популярними є також кімнатні рослини, шоколад та фігури ангелів.	Популярна фінська традиція — так зване маленьке Різдво — ріккуюші. Його святкують всією фірмою або офісом не відходячи від своїх робочих місць.
5.	США	Christmas	24-25 грудня	Традиційна страва — запечена індичка. На Різдво американці зазвичай п'ють egg nog — це яєчно-винний напій з вершками.	Діти в різдвяну ніч отримують подарунки від Санта-Клауса й запипають їйому під ялинкою пукерки, якщо добрий лідусь зголоше. Мешканці невеликих міст на Різдво ходять одне до одного в гості і співають різдвяні пісні з вершками.	До святкового столу щелині сім'ї та гості надягають костюми Містера і Місіс Клаус, а також різьбяні ковані свистри із зображенням північних оленів.

впродовж року. У Львові ж ціни на ярмарку у Різдво дещо вищі, ніж у туристичних магазинах і сувенірних крамничках. Тому, організаторам необхідно враховувати це у своїй подальшій діяльності, задля уникнення можливих втрат контингенту туристів.

Таким чином, для туристів, охочих дізнатися про автентичні традиції святкування Різдва Христового відвідання міста Лева є обов'язковим. Львів — саме те місто, яке має свій особливий, європейський шик. Завдяки своєрідній атмосфері його часто порівнюють з Прагою та Krakowom. Тут багато атракцій, вражаюча помпезна архітектура всіх часів, найсмачніша їжа з тутешніх рестораній, колоритні люди; а на Різдво це, звичайно, споконвічні традиції: вертепи, колядки, різдвяна символіка. Кожен із приїжджих знайде у Львові щось своє.

Література

1. Кучинська І. В., Цимбала О. С. Особливості організації етнотурів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / І. В. Кучинська, О. С. Цимбала // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (25–26 квітня 2012 р.). — Львів: ЛІЕТ, 2012. — С. 37–44.
2. Львівська міська рада. Спецтеми [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/tourism/>.
3. Львівські ярмарки. Новини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yarmarok.lviv.ua/category/novini/>.
4. Музей народної архітектури та побуту у Львові «Шевченківський гай» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lvivskansen.org/>.
5. Топ-10 різдвяних ярмарків Європи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.moyaeuropa.com.ua/blog/top-christmas-markets-europe/>.

Dorosh Yu. S.

THE TRADITION OF CELEBRATING CHRISTMAS AS A TOURIST BRAND OF LVIV

In the article the main traditions of celebrating Christmas in Lviv are considered. The presence in the tourism market Ukraine specializes Christmas tour to the city is analyzed. The features of the celebration of Christmas in different countries are characterized.

Key words: ethnic tourism, tradition, celebration, Christmas, carols, brand.

УДК 379.85

Зеленко О. О., Шепелєва Н. В.

Східноукраїнський національний університет імені В. Даля

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

У статті здійснено порівняльний аналіз розвитку етнічного туризму в різних регіонах України. Виявлені переваги і недоліки стану даного виду туризму. Визначені перспективні напрями та проблеми розвитку етнічного туризму в Україні.

Ключові слова: етнотуризм, скансен, етнофестивалі, історико-культурні об'єкти.

Популяризація етнічного туризму серед українського населення та серед потенційних відвідувачів країни на сьогоднішній день — це одне з найважливіших завдань розвитку вітчизняної туристичної індустрії. Адже такий різновид відпочину сприятиме формуванню пізнавального інтересу до духовно-культурної спадщини, етнографічних та етнічних традицій виховання. Внаслідок збільшення відвідуваності історичних об'єктів можна буде вирішити соціально-економічні проблеми регіонів, покращити розвиток туристичної інфраструктури, створити умови для розширення зайнятості населення у сфері обслуговування. Тому аналіз поточної ситуації та виявлення особливостей розвитку етнотуризму в різних регіонах України є актуальним для сьогодення.

Огляд останніх публікацій за обраною темою дослідження засвідчує, що зараз даній проблематиці приділяється багато уваги як збоку вітчизняних, так і збоку закордонних вчених. Серед усіх можна окремо виділити таких авторів як: Рожнова В. і Терес Н. [1], Чередниченко О. і Чередниченко А. [2], Кулаковська І. [3], Мальська М. [4], Галасюк С. [5].

Рожнова В. і Терес Н. порівнюють розвиток українського та закордонного етнотуризму. В той час як цей вид туризму в Україні стає новим і провідним напрямом діяльності, за кордоном вже тривалий час приділяється велика увага збереженню історико-культурної спадщини і організації етнічного туризму. Основою зародження, стабільності і розвитку етнотуризму є співпраця місцевого населення з державною владою [1, с. 42].

Чередниченко О. і Чередниченко А. описують стан етнотуризму на Східній Україні. Науковці вважають, що Слобожанщина — це край з великою старовинною історією, яка нажаль мало знайома не тільки

іноземцям, а і більшості громадян України. В той же час, наведене історичне багаття і є гарним підґрунтям для розвитку етнотуризму в регіоні [2, с. 274].

Кулаковська І. у своїй статті розповідає про етнокультурний рекреаційний потенціал Полісся, його вплив та значення на розвиток регіону. Процес прискореного розвитку етнотуризму відбуватиметься в нерозривному зв'язку з розширенням сфери дій ринкових відносин [3, с. 73–76].

Мальська М. пише про ситуацію етнічного туризму на Західній Україні. На сучасному етапі культурні та історичні об'єкти потрібно забезпечити рекламною кампанією та відповідною інфраструктурою послуг, а також створити єдину програму їх використання для стабільного розвитку етнотуризму [4].

Галасюк С. цікавиться етнотуризмом на Півдні України. Автор відмічає, що саме розвиток культурного туризму у сільській місцевості дасть можливість зменшити рівень безробіття на ринку праці в Україні, буде розвивати соціальну інфраструктуру села, стане для селян додатковим джерелом фінансових надходжень [5].

Проаналізувавши наявні публікації, можна сказати, що автори насправді пропонують ефективні заходи для усунення проблем в етнічному туризмі, які існують на даний момент. Але також варто зазначити, що дослідження кожного з авторів є фрагментарним. Науковці описують розвиток етнічного туризму лише в певних регіонах, а не по всій Україні.

Метою дослідження є формування порівняльної характеристики розвитку етнічного туризму по регіонах України.

Етнотуризм стає затребуваною формою відпочинку, дає поштовх до відродження та розвитку традиційної культури, народних промислів, архітектури та мистецтва.

Етнічний туризм може бути представлений декількома різновидами:

- «традиційний», що включає відвідування існуючих поселень, які зберегли особливості культури та побуту певних народів;
- «музейний», при якому відбувається знайомство туристів з музеями народного побуту, в тому числі з тими, які розташовані «під відкритим небом»;
- «ностальгічний», особливістю якого є бажання людей побувати і дізнатися історію тих місць, звідки були родом їх предки;
- «аборигенний», який являє собою туризм з участю (залученням) представників корінного населення [5];
- «подієвий», до якого відноситься відвідування фестивалів, виставок, ярмарок, театралізованих вистав тощо;

— «еколого-етнічний», відвідування природних пам'яток, рукотворних парків, знайомство з культурою, ремеслами, традиціями, побутом, тісно пов'язаним з місцевістю та особливостями природно-кліматичної зони, із флорою та фауною регіону.

Загалом на території України нараховується близько 147 тис. пам'яток археології, історії, архітектури, монументального мистецтва. Найбільш високою концентрацією об'єктів історико-культурної спадщини виділяються Київська, Львівська, Чернігівська область, а також міста Київ, Львів, Одеса, Чернігів.

Розглянемо розвиток етнічного туризму по основних регіонах України (табл. 1.). Вся інформація щодо місць, об'єктів відвідування та різновидів етнотуризму згрупована поміж п'ятьма регіонами: північчю, сходом, заходом, півднем та центральною частиною.

В музеях Північного регіону знаходиться майже триста тисяч предметів історико-культурної спадщини, більшість з них — унікальні.

Історико-культурни комплекс в м. Острог характеризується багатою історією. Із XIV до XVII ст. цією територією володів найвпливо-віший і найбагатший рід князів Острозьких, який зробив з Острога потужний освітній, науковий та культурний центр Східної Європи. До комплексу увійшли замок князів Острозьких з Богоявленською церквою, Музей книги та книгодрукарства, Музей нумізматики, Острозька академія — перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, найстарша українська науково-освітня установа.

Ще одна видатна пам'ятка на півночі країни — Літературно-меморіальний музей Лесі Українки, заснований 1949 р. в садибі, в якій Леся Українка прожила дитячі й юнацькі роки. В експозиції представлено меморіальні речі Лесі Українки та її родини, прижиттєві видання творів поетеси та її матері, фотографії, речі побуту та етнографії Волині, відтворені фрагменти робочого кабінету і сільської хати.

Також заслуговує на увагу музей історії сільського господарства Волині — етнографічний музей і скансен в с. Рокині, розташованому за 12 км від Луцька. Експозиція, що розміщена у 8 залах музею, розповідає про історію волинського села, розвиток сільського господарства в різні періоди, про природу і екологію краю.

На Західній Україні завдяки ініціативам міжнародної спільноти, чимало культурних пам'яток та об'єктів доведено до належного стану, що якнайкраще сприяє розвитку туризму загалом та, зокрема, і етнотуризму. Розглянемо деякі з них.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика рівня розвитку етнотуризму в регіонах України

Регіони	Характеристика		
	Різновиди	Місце відвідування	Ресурсна база (найвідоміші об'єкти)
1. Північ України	музейний, традиційний	м. Острог	історико-культурний комплекс м. Острог
		с. Колодяжне	меморіальний музей Лесі Українки;
		смт Рокині (Волинська обл.)	музей Історії сільського господарства
2. Західна Україна	музейний, подієвий, ностальгічний, традиційний, еколо-етнічний	м. Львів	музей «Шевченківський гай»
		м. Ужгород	Закарпатський музей
		с. Кирилос (Івано-Франківська обл.)	музей Прикарпаття
		м. Чернівці	скансен у Чернівцях
		с. Підкамінь (Львівська обл.)	фестиваль «Підкамінь»
		с. Родатичі (Львівщина)	фестиваль «Zaxidfest»
		м. Львів	Личаківський цвинтар
3. Центральна Україна	музейний, ностальгічний, подієвий, аборигенний, еколо-етнічний	с. Пирогове (Київська обл.)	музей у с. Пироговому
		м. Переяслав-Хмельницький	музей архітектури та побуту
		м. Київ	музей архітектури та побуту, Байкове кладовище
		с. Великі Сорочинці (Полтавщина)	національний Сорочинський ярмарок
		м. Черкаси	етнофестиваль «Трипільські зорі»
		м. Канів (Черкаська обл.)	Тарасова гора та Шевченківський національний заповідник; Мотофестиваль «Тарасова Гора»
		м. Умань	Дендропарк «Софіївка»
4. Південна Україна	музейний, традиційний, подієвий, еколо-етнічний	Ізмаїльський, Кілійський, Болградський, Татарбунарський, Арцизький райони	5 найбільших садиб в Одеській обл.
		о. Хортиця	комплекс «Запорізька Січ»
5. Східна Україна	музейний, подієвий	м. Чугуєв (Харківська обл.)	музей-хатина «Осинове Плесо»;
		Печенізький район (Харківська обл.)	етнофестиваль «Печенізьке поле»
		с. Городнє (Харківська обл.)	етнофестиваль «Співочі тераси»

Джерело: сформовано автором

Державний історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар» — меморіальне кладовище у Львові. На 86 полях загальною площею 40 га тут розміщені понад 300 тис. поховань, на могилах встановлено близько 500 скульптур і рельєфів. Місце сумне, але саме сюди приходять відвідувачі, які бажають доторкнутися до минулого свого власного роду.

Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» — це музей просто неба у Львові. Експозиція налічує 124 пам'ятки архітектури, котрі об'єднані в 54 садиби. Тут функціонують 4 виставкових зали. Два з них мають постійну експозицію. У постійній експозиції та сховищах міститься близько 20 тисяч предметів щоденного побуту та ужиткового мистецтва.

Закарпатський музей народної архітектури та побуту так само як і попередній об'єкт — це музей просто неба в м. Ужгород, що містить архітектурні пам'ятки старовинного закарпатського села і зразків і найбільш розповсюджених видів народного прикладного мистецтва. У музеї зберігається понад 14 тисяч експонатів.

Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття — це ще один музей просто неба в с. Крилосі, який входить до складу Національного заповідника «Давній Галич». Музей знайомить відвідувачів з архітектурою і побутом мешканців Прикарпаття кінця XVII – початку ХХ ст.

Нарешті останній — музей просто неба в Чернівцях — наймолодший з-поміж музеїв такого типу. Музей має цінні архітектурні експонати: два вітряки «буковинського типу», церква, дзвіниця, господарські будівлі, малі архітектурні форми.

Щорічно в різних містах Західної України проводяться фестивалі.

«Підкамінь» — це грандіозний фестиваль котрий відбувається щорічно, починаючи з 2007 року в однойменному селищі Бродівського району Львівської області. Протягом трьох днів гостей розважають українські фолькові музики, а доповнюють свято різноманітні забави на фестивальному полі: майстер-класи народного ремесла, промислу [7].

Фестиваль «Zaxidfest» — це країй музичний і етнофестиваль. На цьому заході можна навчитися ремеслу гончарства, послухати пісні як відомих, так і нових груп. Також перед фестивалем влаштовують різні конкурси [7].

У Центральній Україні широко пошиrenoю є форма етнографічних музеїв-«скансен»[8]. Найяскравішим прикладом таких музеїв є музей народної архітектури і побуту в с. Пирогове на околиці Києва. За свою вже сорокарічну історію він прийняв мільйони відвідувачів. Фонди музею налічують понад 70 тисяч експонатів. На території роз-

міщено близько 300 пам'яток народної архітектури. Цей найбільший скансен Європи.

Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини — перший в Україні музей просто неба, будівництво якого було започатковано в 1964 р. Музей репрезентує українське село Середньої Наддніпрянщини XIX — поч. ХХ ст. Особливістю музею є демонстрація розвитку ремесел та основних етапів еволюції народного житла і пов'язаної з ним матеріальної та духовної культури українців.

У центральній частині поширеними також є ярмарки та виставки. Відомою щорічною ярмаркою на Полтавщині є Сорочинський ярмарок. Гості свята можуть купити тут вироби народного промислу, сучасні промислові товари, продукти харчування. У шинках можна покуштувати страви традиційної української кухні.

Велику увагу привертає етнофестиваль «Трипільські зорі», який дозволяє його відвідувачам дізнатись більше про народні ремесла та послухати якісну українську музику. Програмою передбачені найрізноманітніші майстер-класи: гончарство, вишивка, танці народів світу, гра на сопілці, виготовлення ляльок-мотанок, витинанок, лозоплетіння, виготовлення оберегів, малювання по склу, пін-хол, валяння із шерсті та гра на етно-перкусії.

Головним об'єктом ностальгічного туризму у центральній частині є Байкове кладовище. Визнане важливою пам'яткою історії та культури. Одне з найстаріших кладовищ у м. Київ.

Також неможна оминути увагою м. Умань де розташований дендропарк «Софіївка», на території якого у певних формах отримав розвиток еколого-етнічний туризм: відвідувачі знайомляться з різноманітною флорою, мальовничими рукотворними ландшафтами, протягом року тут відбувається багато мистецьких заходів, концертів під відкритим небом, працюють постійно діючі виставки різноманітних комах та метеликів.

Не варто забувати також про м. Канів із знаменитим історико-культурним комплексом «Тарасова Гора», та взагалі про Шевченківський національний заповідник, де проходять безліч літературних зібрань, і як не дивно — міжнародний мотофестиваль «Тарасова гора» (проводиться щорічно з 2003 р.).

На Півдні України етнічний туризм включений у перелік перспективних видів діяльності. Основні дестинації прийому розташовані в Одеському регіоні, призначені для любителів етнічних турів, серед них: етно-еко хата «Білочі», гостиний будинок «Куба-далеко», садиба «Бессарабське подвір'я», садиба «У Меланії», Бессарабське село «Фрумушика-Нова» [5].

Величезну культурну цінність має історико-культурний комплекс «Запорізька Січ», розташований на о. Хортиця. Це комплекс, що відтворює образ козацької столиці і атмосферу часів козацтва. Він став єдиним збірним образом всіх січей, що існували за часів козацтва. Тут зібрані воєдино найцікавіші елементи архітектури, культури, побуту запорозьких козаків. Щорічно острів Хортиця в середньому відвідує близько 200 тисяч туристів. Це свідчить про те, що цей об'єкт є одним з найцікавіших в Україні.

У Східних регіонах України етнопам'ятки XVII–XIX ст. знаходяться в таким містах як Ізюм, Вовчанськ, Куп'янськ, Валки, Зміїв, Старий Салтів [2, с. 274]. Особливу увагу привертає Печеніжське поле — унікальне місце з історичної точки зору. Тому було прийняте рішення організувати етнічний фестиваль «Печеніжське поле». Основна мета фестивалю познайомити публіку з самобутньою культурою, традиціями Східної України, популяризувати народні традиції, представляючи національні пісні і танці цього регіону.

Ще одним культурним явищем у Східному регіоні є етнофестиваль «Співочі тераси», що проходить в Харківській області з 2009 р. Музична програма фестивалю демонструє старовинні обряди та зразки «корінного співу», автентичний одяг («так званий «український стрій»), старовинні народні інструменти.

Саме вдала організація щодо проведення та зростаюча популярність етнофестивалів може стати однією із головних причин розвитку етнотуризму в регіоні. Причому, як показує досвід минулих років, проведення вказаних заходів дає поштовх до економічного та соціального відродження містечок Східної частини країни.

Систематизуючи розглянутий матеріал, можна зробити висновки, що за кількістю історико-культурних об'єктів та відвідуваністю Західна і Центральна Україна випереджають інші регіони: саме тут представлені майже всі різновиди етнічного туризму, зокрема і запропоновані автором подійовий та екологічно-етнічний. Найгірша ситуація зараз постепігається на Сході, яка, крім того, ще й загострюється наявністю воєнного конфлікту на Донбасі.

Серед усіх різновидів етнічного туризму екологічно-етнічний та подієвий туризм є найбільш перспективними, адже це чудова можливість для туристів не лише познайомитися з українською культурою, а і гарно відпочити, розважитися, відчути себе свідком минулого, або доторкнутися до природної краси. Такий висновок базується не тільки на власних спостереженнях чи на статистиці відвідувань, але й на загальносвітових тенденціях розвитку туристичної індустрії.

У кожному регіоні України наявні певні проблеми, що заважають розвитку етнотуризму. В основному, це недостатнє державне фінансування або його повна відсутність, необхідність реконструкції наявних історичних об'єктів та погана реклама. Тому за умов гострого дефіциту фінансів для підтримки у належному стані історико-культурних і природно-рекреаційних об'єктів України, перш за все маємо дбайливо ставитися до своєї історії і не завдавати шкоди наявним туристично-рекреаційним об'єктам. А задля залучення більшої кількості відвідувачів не варто забувати про маркетингові інструменти просування вітчизняного етно-туристичного продукту на національний та міжнародний ринок туристичної індустрії.

Література

1. Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / В. Рожнова, Н. Терес // Етнічна історія народів Європи. — 2013. — № 39. — С. 35–44.
2. Чередниченко О. Ю. Соціально-економічні умови розвитку етнотуризму та підготовки інфраструктури Слобожанщини до проведення ЧЄ «Євро2012» / О. Ю. Чередниченко, А. О. Чередниченко // Вісник економіки, транспорту і промисловості. — 2011. — № 33. — С. 272–276.
3. Кулаковська І. М. Етнокультурний потенціал як чинник підвищення екскурсійної привабливості регіону / І. М. Кулаковська // Вісник Державної академії керівних кadrів культури і мистецтв. — 2010. — № 3. — С. 73–76.
4. Мальська М. П. Західна Україна на ринку туристичних послуг [Електронний ресурс] / М. П. Мальська. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/malska.htm
5. Галасюк С. С. Можливості організації етнічного туризму в Одеській області [Електронний ресурс] / С. С. Галасюк. — Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=73984>
6. Особливості національного етнотуризму в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://letstravels.ru/osobennosti-nacionalnogo-etnoturizma-v-ukraine/>
7. Етнофестивалі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://melma.ru/reviews/525-etnofestivali-ukrainy.html>
8. Скансени — музей просто неба [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://etnoua.info/skanseny-muzeji-prosto-neba/>

Zelenko O. O., Shepeleva N. V.

COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF UKRAINE REGIONS IN THE CONTEXT OF ETHNO TOURISM

This article provides a comparative analysis of ethnic tourism in different regions of Ukraine. Advantages and disadvantages of this type of tourism are presented. Perspective directions and problems of ethnic tourism in Ukraine are identified.

Keywords: etnotourism, skansen, ethnic festivals, historical and cultural objects.

УДК 338.48:39

Карпенко Ю. В., Гвоздик Т. О.

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ

У статті розкрито поняття етнографічного туризму, поданий аналіз існуючої термінології. Визначені основні риси організації етнографічного туризму та проаналізовані перспективи розвитку на прикладі Державного музею-заповідника українського гончарства.

Ключові слова: етнос, етнографічний туризм, етнічний туризм, ностальгічний туризм, фольклорно-етнографічний туризм, музей-заповідник.

Туризм є невід'ємною частиною соціокультурної життєдіяльності, являє собою імпульс для пошуку і розвитку нових граней у національній, історичній та художній культурі. Культурне самовираження народу, його історія, традиції, звичаї завжди викликали і викликають інтерес у туристів. Познайомитися з культурою і звичаями якій-небудь місцевості допомагає етнографічний туризм, якому останнім часом приділяється підвищена увага. Такий інтерес пояснюється, тим, що в наш час, народ все більше прагне до самоідентифікації, пошуку і освоєння своїх етнічних коренів.

Метою дослідження є розкриття існуючих поглядів на зміст терміну «етнографічний туризм», аналіз наявних об'єктів етнографічного туризму та перспектив його розвитку в регіоні.

Дослідження наукової літератури з даної проблематики засвідчили, що термін «етнографічний туризм» є мало вживаним. Найчастіше зустрічається термін «етнічний туризм», та синоніми даного виду туризму: етнокультурний, фольклорно-етнографічний, екологічний, аборигенний. В Україні дана ситуація, на нашу думку, обумовлена відсутністю даної категорії у нормативно-правовій базі, так у Законі України «Про туризм» [1] даний вид туризму відсутній, але близькими за змістом та наповненням є культурно-пізнавальний та сільський туризм.

Теоретико-методологічні аспекти формування категорії «етнографічний туризм» широко представлені у дослідженнях вітчизняних вчених. Так, І. А. Волков наводить наступне визначення категорії «етнічний туризм»: поїздки, що організовуються до регіонів проживання нечисленних народів, які не мають власної державності або

національно-адміністративної автономії у складі інших держав [2, с. 113]. Н. А. Петрик, О. С. Чубрей під етнічний туризм розуміють «туристичну подорож, що має на меті ознайомлення та пізнання певного етнокультурного середовища з його самобутніми особливостями, традиціями, промислами, побутом, культурою» [3, с. 151]. На думку Т. С. Пархоменко, «етнічний туризм задоволяє потребу у підкріпленні національної ідентичності людини, її національної тотожності, тобто включеності в певну соціальну спільноту на підставі спільногого походження, ототожнення з певною культурою» [4, с. 63]. Тобто, ці дослідники визначають ціллю етнографічного туризму — відвідування етнографічного об'єкту для пізнання культури, побуту, архітектурних пам'яток певного етносу.

Наводячи дефініції даної категорії, М. П. Мальська та В. В. Худо зазначають, що сільський туризм це ознайомлення з народною культурою — піснями, танцями, кухнями, звичаями та обрядами, центрами народних художніх промислів та відвідування місць пов'язаних з життям та творчістю видатних людей [5, с. 30]. Дискусійним, є визначення В. Ф. Кифяка [6, с. 84], який визначає етнічний туризм, як поїздки з метою побачень із рідними та близькими, а П. Р. Пуцентейло [7, с. 79] наводячи схоже за змістом трактує його як носталігічний туризм. Вдалим, з точки зору даного дослідження, є визначення даної категорії наведене В. Ф. Кифяком: сільський туризм — тимчасове переміщення туристів у сільську місцевість задля ознайомлення з місцевим способом життя, культурою, традиціями, звичаями.

Але усі наведені означення є дефініціями одного з перших тлумачень категорії «етнічний туризм» американського вченого В. Сміта (1977 р.), який визначив мету даного різновиду туризму як «пізнання глибинних традицій екзотичних народностей та включає відвідування їх домівок та поселень, спостереження за обрядами» [8].

Найбільш точним, на наш погляд, є використання терміну «етнографічний туризм», що системно відображає сутність даного явища, оскільки розглядає не тільки можливість знайомства з історико-культурної спадщиною всіх народностей країни, але і можливості її дослідження для зацікавлених осіб. Іншими словами він є формою пізнання історико-культурної спадщини певного регіону.

«Етнографічний туризм» походить від слова «етнографія». Етнографія — це наука, що вивчає народи, їх побут і культуру. Основним методом етнографії є безпосереднє спостереження побуту і звичаїв народів земної кулі, їх розселення та культурно-історичні взаємини, з подальшим їх аналізом. Етнографія класифікується наступним чином: географічна, антропологічна, господарчо-побутова та лінгвістична.

Оскільки етнографія вивчає сучасні народи не тільки в їх існуючому, але і в їх історичному та культурному розвитку, етногенезі та історії становлення соціальних інститутів, то використовуються також і письмові та речові джерела. Якщо етнографічний туризм розглядає можливість знайомства з культурою різних народів світу, то етнокультурний туризм в даному випадку слід розглядати як різновид етнографічного туризму.

Об'єктом етнографічного туризму є культурно-історичний об'єкт, що містить інформацію про етнічні проявах традиційно-побутової культури. Етнографічний об'єкт необхідно розглядати як систему ознак, що характеризують культуру етносу в поєднанні його оригінальних і специфічних конкретних форм. Зазвичай виділяють наступні категорії об'єктів, що відносяться до етнографічних:

- пам'ятки архітектури, виконані в традиційному для етносу стилі і пов'язані з певним періодом в культурному житті етносу;
- культові споруди, що відображають конфесійну приналежність представників того чи іншого етносу;
- некрополі, кладовища з традиційними написами на рідній мові;
- традиційні житла з традиційним для даного етносу інтер'єром, оздобленням, набором традиційних предметів побуту;
- поселення, що зберегли «етнічний тип», в місцях компактного проживання представників того чи іншого етносу;
- побутові об'єкти, відповідні традиційному господарському типу;
- місця проведення народних свят за участю фольклорних ансамблів і використанням традиційного одягу;
- місця відродження народних промислів і традиційних занять;
- етнографічні музеї, виставки, комплекси етнографічних предметів;
- археологічні об'єкти, що мають етнічну специфіку [9, с. 86].

Етнографічний туризм існує в багатьох країнах. Зазвичай, етнотури включають в себе відвідування поселень, що зберегли особливості традиційної культури і побуту певних народів. Такі поселення можуть бути реально існуючими або демонстраційними, вони бувають як постійні й тимчасові. У цьому плані особливе значення набувають етнографічні музеї, у тому числі і музеї під відкритим небом, які включають в себе традиційні архітектурні будови, предмети побуту, зразки декоративно-прикладного мистецтва. На базі таких музеїв туристи можуть познайомитися з різними обрядами і народними традиціями.

Вдалим прикладом такого музею є створений у 1986 р. в смт. Опішне Полтавської обл., за дорученням Ради Міністрів України, засновано Музей гончарства. Через три роки прийнято урядову постанову про формування на його базі Державного музею-заповід-

ника українського гончарства — етномистецтвознавчого науково-дослідницького і культурно-освітнього закладу, національної гончарської скарбниці України. Нині музей-заповідник постає Всеукраїнським центром дослідження, збереження й популяризації гончарської спадщини України.

У смт. Опішному сформувався чисельний науковий колектив, інтелектуальний потенціал якого в сфері дослідження гончарства не має рівних в Україні. Зокрема, науковими співробітниками розробляються 22 наукові теми з найрізноманітніших проблем археології, історії, етнографії, мистецтва та технології кераміки. До його діяльності причетні провідні вчені в даній галузі знань. Куратором Центру спеціальних методів дослідження кераміки є відомий у світі дослідник східноєвропейського гончарства, д. і. н. О. Бобринський. Музей підтримує творчі і наукові зв'язки з найбільшими керамічними музеями США, Франції, Великобританії, Іспанії, Португалії, Нідерландів, Німеччини, Бельгії, Італії, Швейцарії та інших країн, Міжнародною академією кераміки в Женеві, Європейським центром світової кераміки в Гертогенбоші. Музей-заповідник виступив ініціатором створення Міжнародної асоціації музеїв кераміки.

Діяльність музею-заповідника спрямована на збирання польових матеріалів, формування колекцій, наукове вивчення та популяризацію українського гончарства. У даний час заклад не має постійної експозиції — новітні будівлі проектируються. 1995 р. відкрито Науково-дослідницький центр музею-заповідника, аналогів якому немає в жодному іншому муzejному закладі як України, так і поза її межами. У його складі функціонують наступні підрозділи:

- центр досліджень українського гончарства — ініціатор проведення наукових експедицій з метою вивчення гончарства, збирання творів кераміки. Здійснюються археологічні розкопки. Зібрани матеріали проходять наукове опрацювання. У даний час фондові колекції представляють здобутки гончарних осередків України від найдавніших часів до наших днів. Склалася унікальна збірка глиняної іграшки. Формується колекція зарубіжного гончарства. Опрацьовуються наукові теми, влаштовуються наукові конференції та семінари з проблем українського гончарства;
- центр спеціальних методів дослідження кераміки — у межах України унікальний осередок палеоетнографічних, фізико-хімічних аналізів кераміки з використанням комп’ютерних технологій та електронного мікроскопа. Саме тут розробляється методика технологічно-лабораторних студій археологічної кераміки. Формується комп’ютерний банк даних української керамохронології;

- центр інформації та джерелознавства українського гончарства.
Гончарська книгозбірня України — Республіканська спеціалізована бібліотека. Найбільша в Україні збірка літератури з проблем українського та світового гончарства. Багата колекція літератури поч. XIX–XX ст. Поважний фонд видань української діаспори.
- Національний архів українського гончарства — займається пошуком та збереженням писемних документів, пов'язаних з історією гончарства. Формуються персональні фонди дослідників, майстрів-гончарів та художників-керамістів; колекції періодичних публікацій, документів організацій, пов'язаних з гончарством. Спеціалізується на пошуку та збереженні аудіовізуальних матеріалів, що висвітлюють історію гончарства, особливості виробництва, форм та орнаментики керамічних виробів, традиційний побут майстрів. Найбільша в Україні збірка відеофільмів про гончарні центри України та технологію гончарного виробництва світу. Формується комп'ютерний банк даних;
- основним завданням Аудіовізуальної студії є фільмування та збереження найважливіших сучасних подій українського та світового гончарства, запис на відео- та аудіносії відомостей про життя та творчість майстрів-гончарів, художників-керамістів; фільмування виставок, виробничих процесів гончарних підприємств, навчальних закладів, майстерень окремих художників, музею;
- Національна галерея української монументальної скульптури формується на території Науково-дослідницького центру українського гончарства з 1997 р. Основу складають твори монументальної кераміки, що створюються визначними українськими гончарями, художниками-керамістами, скульпторами під час престижних щорічних Національних симпозіумів гончарства, симпозіумів монументальної кераміки;
- центр збереження мистецьких традицій (Галерея просто неба єдина в Україні. Меморіальний музей-садиба славетної гончарівни О. Селюченко, Меморіальний музей-садиба гончарської родини Пошивайлів, Меморіальний музей-садиба філософа й колекціонера опішненської кераміки Л. Сморжа, Музей мистецької родини Кричевських);
- видавництво «Українське Народознавство»;
- центр розвитку духовної культури (дискоклуб, масова бібліотека, виставкова зала, мистецька крамниця). Планується формування Гончарського етнопарку (експозиції просто неба традиційного побуту українських гончарів) [10].

На території музею-заповідника регулярно проводяться національні свята. Їх головне завдання — відтворення і збереження для майбутніх поколінь самобутньої культури населення Полтавщини, тобто актуа-

лізациія насамперед нематеріальної складової культурної спадщини.

Як бачимо, Державний музей-заповідник українського гончарства відіграє важливу роль у збереженні і трансляції традиційної культури. У музея накопичений великий досвід у розробці та реалізації етнотуристичних програм. Важливим є те, що співробітники музею актуалізують як матеріальне, так і нематеріальна культурна спадщина корінних жителів регіону. Вони проводять комплексні заходи, в яких задіяні всі види культурної спадщини та в які залучені різні категорії відвідувачів.

У зв'язку з цим актуальними є питання включення в регіональні туристичні продукти об'єктів культури та історії; організації зустрічей з носіями культурної спадщини безпосередньо в місцях їх проживання; координації діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та зацікавлених суб'єктів господарювання. Для цього необхідно провести аналіз етнографічних ресурсів регіону і встановити можливості його розвитку. Розвиток етнографічного туризму сприяє розвитку супутніх сфер послуг: виробництва сувенірів, будівництву засобів розміщення туристів, послуг харчування. У підсумку етнографічна складова внутрішнього туризму регіону позитивно позначиться на виробництві, фермерському господарстві, традиційних промислах і ремеслах.

Таким чином, просування етнотуризму в регіоні дозволить вирішити економічні та соціальні проблеми, пов'язані з:

- ефективним використанням туристичних та місцевих сировинних ресурсів;
- створенням додаткових робочих місць;
- зміцненням фінансової стабільності місцевих бюджетів, а також із збереженням і відродженням історико-культурної спадщини.

Література

1. Про туризм: Закон України від 18.11.2003 р. № 1282-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Волков И. А. Этнокультурный туризм в Крыму: сущность и факторы развития / И. А. Волков // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — Серия «Экономика и управление». — 2009. — Т. 22 (61). — № 2. — С. 111–120.
3. Петрик Н. А. Становлення та розвиток етнічного туризму (на прикладі міграційних процесів Лемківщини в середині ХХ ст.) / Н. А. Петрик, О. С. Чубрей // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. — 2011. — Випуск 672–673. — С. 151–155.
4. Філософія туризму: навчально-методичний посібник / В. С. Пазенок, В. К. Федорченко. — К.: Кондор, 2004. — 268 с.
5. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія і практика. Навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо. — К.: Центр учебової літератури, 2007. — 424 с.
6. Кифяк В. Ф. Організація туризму: навчальний посібник / В. Ф. Кифяк. — Чернівці: Книги-XXI, 2008. — 344 с.

7. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. Навчальний посібник / П. Р. Пуцентейло. — К.: Центр учебової літератури. — 2007. — 300 с.
8. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. — London: ITBP, 1996. — 134 p.
9. Киросова Т. А. Этнографическая составляющая внутреннего туризма как составляющая инновационного развития Республики Коми / Т. А. Киросова, Е. И. Шубницина // Финно-угорский мир. — 2011. — № 2/3. — С. 86–89.
10. Офіційний сайт Державного музею-заповідника українського гончарства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.opishne-museum.gov.ua/>

Karpenko Yu. V., Gvozdik T. O.

**ETHNOGRAPHIC TOURISM AS INNOVATIVE FORM
OF MAINTENANCE AND REVIVAL OF HISTORICAL
AND CULTURAL REGION HERITAGE**

The concept of ethnographic tourism, given analysis of existent terminology, is exposed in the article. Certain basic lines organization of ethnographic tourism and analyzed prospects of development are on the example of State museum-reserve of the Ukrainian ceramics.

Keywords: ethnoses, ethnographic tourism, ethnic tourism, nostalgic tourism, folklore-ethnographic tourism, tourism, museum-reserve.

УДК 379.85

Клапчук М. В.

Львівський інститут економіки і туризму

МУЗЕЇ ДЕЛЯТИНЩИНИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

На сьогоднішньому етапі становлення української держави важливе значення має висвітлення питання антропології українського народу та його етнічних груп, якою є гуцульська. Детальні дослідження Гуцульщини почали проводитися в кінці XIX — першій третині XX ст. Тривають такі дослідження і до сьогоднішнього дня.

Ключові слова: Гуцульщина, Делятинщина, етнотуризм, музей.

Територія Гуцульщини непропорційно розташована в межах трьох адміністративних областей України: Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській. Найбільша частина припадає на Івано-Франківську область, в більшій мірі на Верховинський, Надвірнянський, Коломийський, Косівський райони та Яремчанську міську раду. Основним видом діяльності гуцулів були лісовий промисл та ткацтво дещо в меншій мірі видобування корисних копалин, обробка металу, вишивальництво, обробка шкір, писанкарство, гончарство та інші.

Для дослідження було обрано частину території Гуцульщини, а саме Делятинщину — регіон який відомий своїм рекреаційним потенціалом далеко за межами нашої держави, проте в туристичному плані її сучасне досліджено не повністю. Назва Делятинщини походить від назви її найбільшої й найдавнішої місцевості, господарського, культурного й довгий час адміністративного і судового центру — Делятина.

За даними з 1658–1670 рр. на Делятинщині проживало біля 3 000 чоловік, які за національністю були українцями. В 1787–1789 рр. на 7 тис. жителів було, крім українців, 21 родина євреїв та 18 родин поляків, що в процентному відношенні складало — 97,5 % українців, 1,5 % — євреї та 1 % — поляків. З часом стан значно змінився. Внаслідок польської колонізації на Хоросненській височині і захопленням поляками та євреями ключових позицій в економіці і торгівлі, до 1 900 р. питома вага євреїв зросла до 11,9 %, поляків — до 12,7 %, проте відсоток українців зменшився до 73,5 %. Особливо багато польського елементу зосередилося в панських маєтках: поляків там було 79, а українців лише 8,6 %. Найбільше скупчення поляків відмічено в Середньому Майдані, а євреїв — в Делятині (біля 50 %) [1, с. 57].

У 1931 р. на території Делятинщини проживало 79 % українців, 11,1 % поляків та 9,9 % — євреїв. Друга Світова Війна негативно відобразилась на чисельності населення досліджуваної території, дуже змінився етнічний склад населення. На 2011 р. переважна більшість населення (95 %) це українці.

Етнографічний туризм посідає чільне місце з загальній структурі туристичних прибуттів. Культурну спадщину, історію і суспільний побут яскраво представлено у місцевих музеях. Кожен з них має свою експозицію і спеціалізацію. Серед основних музеїв Делятинщини варто виділити:

1. Музей екології та етнографії Карпатського краю. У музеї представлено постійну експозицію, присвячену I та II світовій війнам: діячам і лідерам ОУН та УПА, а також експоновано артефакти з часів українського визвольного руху і діяльності радянських партизан у Карпатському краї [4]. Однією нішею представлено предмети етнографічного побуту гуцулів. Раніше музей називався «Крайовий музей визвольних змагань», у радянські часи — «Музей партизанської слави»;
2. Музей митрополита Андрея Шептицького. У музеї представлено приватну збірку-колекцію священика Української греко-католицької церкви, отця-місіонера з діаспори Ярослава Свищука, присвячену видатній особі в історії України — митрополиту Української греко-католицької церкви Андрею Шептицькому [3];
3. Екотуристичний візит-центр в м. Яремче. Один з найкращих в Україні туристично-інформаційних центрів, споруджений у 2008 р. за підтримки Європейського Союзу. У центрі надають інформацію розміщення, харчування та туристичні атракції. Okрім цього у візит-центрі представлено експозицію природних експонатів та культурних артефактів Карпатського регіону, тут розташована сувенірна крамниця та електронний інформаційний кіоск, а також зал з найсучаснішим обладнанням для конференцій та кінопоказів [3, 4];
4. Музейна колекція «Арійська традиція Гуцулій» у Микуличині. У музеї представлено приватну колекцію п. Юрія Боберського — етнолога Карпатського національного парку м. Яремче. Експозиція яскраво представлена предметами побуту та культури Карпатського регіону, живопис та фотографії, які свідчать про етнологічне походження гуцулів. Okрім цього на виставці експонується сакральна арійська символіка, проілюстрована у вишивці, різьбі, побутових предметах і церковному декорі [3];

5. Музей «Українська старовина». Експозиція музею відтворює побут XIX й ХХ століть кількох регіонів України: Буковини, Гуцульщини, Покуття і Бойківщини. У декількох залах представлено найрізноманітніші експонати культури і побуту карпатських регіонів. Зокрема, представлена артефакти прядіння і ткацтва, кераміку, скрині, експоновано рідкісні книги (церковнослов'янською, латинською та староєврейською мовами), старі фотографії місцевих мешканців, картини та ікони на склі. Одним з унікальних експонатів є кайдани з австро-угорської тюрми [3];
6. Краєзнавчий музей Делятина. Відремонтований краєзнавчий музей відкрився в Делятині у вересні 2012 р. Свого часу у будинку, де нині музей, жив та працював відомий український письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк). Цей дім належав засновнику і керівнику української радикальної партії, послу віденського парламенту і галицького сейму Миколі Лагодинському. У його адвокатській конторі на початку ХХ ст. працював М. Черемшина.

Ідея про заснування музею виникла в середині ХХ-го ст. Так, 1957 р. члени літературного гуртка вирішили створити експозицію, яка б нагадувала людям про Марка Черемшину як відомого громадського діяча, правника. Саме тоді вдалося створити пересувну літературну виставку, яка згодом стала основою музейної кімнати [2, 3].

Сьогодні у Делятинському краєзнавчому музеї представлені експонати, які знайомлять із побутом, культурою та історією Прикарпаття. Музей знайомить відвідувачів із історією Делятина та околиць, з особливостями культури та побуту мешканців. Присутні в музеї унікальні експонати — стародавні ікони, картини та скульптури, давні знаряддя праці, національний одяг. Окрема кімната в експозиції присвячена Маркові Черемшині.

Відновлення та розвиток музею стали можливі завдяки діяльності місцевого мешканця Мисюка Андрія Івановича, який на даний момент є директором музею. Також тут відкрито кімнату-експозицію художнику Йосипу Васьківу. Готується експозиція присвячена видатному діячу історику, краєзнавцю, діячу ОУН-УПА М. М. Клапчуку;

7. Історико-краєзнавчий музей селища Ворохта. Урочисте відкриття музею відбулося 21 січня 2007 р. Музей розкриває процеси виникнення поселення, опришківський рух на околицях Ворохти, релігійне життя. Один з розділів постійно-діючі експозиції присвячено життю й діяльності забутого міністра ЗУНР та УНР, тестя Є. Коновалця та А. Мельника, мецената, філантропа, видатного громадського діяча Степана Федака (1861–1937) та його родини, висвітлюється їх зв'язок з Ворохтою. Також подано

- матеріали про розвиток лісової промисловості, спорту і туристичних послуг, санаторних закладів, біографії керівників селища, відомих вчителів школи та видатних уродженців Ворохти [3];
8. Музей Марійки Підгірянки. Створений в 1996 р. на вшанування української дитячої поетеси Марійки Підгірянки (Марії Омелянівни Ленерт-Домбровської, 1881–1963 рр.), яка народилася в селі Білих Ославах Надвірнянського повіту 29 березня 1881 р.

Загальна кількість фондів музею: 850, в т. ч. кількість експонатів в експозиціях — 600. Музей розміщений в трьох великих кімнатах будинку-резиденції священика біля Материнської церкви, пам'ятки дерев'яної архітектури державного значення, збудованої в 1746 р. Йде розширення музейного приміщення за рахунок другого поверху [3].

У Музеї зберігаються прижиттєві твори письменниці Марійки Підгірянки та її меморіальні речі. Музей розміщений в історичному будинку (1900 р.). Це перший цегляний будинок в селі і збудований з цегли, яку колись випалювали в Білих Ославах. Видано 8 книжок творчої спадщини славної краянки. З самого початку створення Музею ним завідує краєзнавець Василь Левицький, лауреат обласної просвітянської премії імені Марійки Підгірянки.

Враховуючи етнічний склад населення до II Світової Війни можна зазначити, що на території можна було б організувати музей єврейської спільноти, яка мешкала тут. Тим паче, що на просторах інтернету з'являються інформаційні повідомлення від людей, які відвідали місцевість і побували на місцевому єврейському кладовищі. З року в рік кількість таких відвідувачів зростає і це дає можливість поповнити місцеву скарбницю завдяки прямим і не прямим туристичним послугам. Декілька років тому навіть був знятий фільм про Делятин початку ХХ століття і його велику громаду євреїв на той час.

З вище наведеного переліку музеїв та їхньої специфіки можна стверджувати, що для загального уявлення і формування певних думок про місцеве населення музеїв є достатньо. Транспортне сполучення та колекції в музеях добре. Місцеве населення та наявна інфраструктура може задовольнити туристичні потреби відпочиваючих, проте задля збільшення доходів та залучення ширшого кола рекреантів слід приділити розвитку етнічного туризму більше уваги.

Література

1. Кlapчuk B. M. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга пол. XIX – перша третина ХХ ст.) / B. M. Кlapчuk / Інститут українознавства ім. I. Кrip'якевича НАН України, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. — Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. — 508 с.

2. Делятин туристичний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://deliatyn.if.ua/uk/museums>
3. Музейне коло Прикарпаття [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.museum.if.ua/>
4. Яремче, Музей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yaremche.org/district/30>

Klapchuk M. V.

**MUSEUM OF DELYATYN SHCHYNA AS A BASIS FOR DEVELOPMENT
OF ETHNIC TOURISM IN REGION**

Nowadays in Ukraine are very important issues anthropology Ukrainian people and its ethnic groups, which is the Hutsul. Detailed studies of Hutsulshchyna have been started in the late XIX — the first third of the XX century. Such studies are ongoing to this day.

Keywords: *Hutsulshchyna, Delyatynshchyna, ethnic tourism, museum.*

УДК 332.1

Костючик С. В., Герасимчук Л. В.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються основні проблеми запровадження інновацій у розвитку туризму, види та об'єкти інноваційних перетворень. Здійснено аналіз сучасних методів інвестування, з використанням міжнародного досвіду, та проаналізовано новітні, інноваційні технології для підвищення ефективності діяльності туристичних підприємств.

Ключові слова: інновації, інноваційно-інвестиційний розвиток, інноваційний розвиток туризму, інноваційно-інформаційні технології, інноваційні проекти.

На сьогодні розвиток туристичного комплексу є надзвичайно актуальним, оскільки тісно пов'язаний з функціонуванням таких сфер економіки, як будівництво, транспорт, сільське господарство, легка та важка промисловість, зв'язок, комунальне господарство, культура тощо. Зважаючи на вигідне геополітичне розташування та унікальні природно-рекреаційні ресурси, в Україні туризм може стати однією з пріоритетних галузей національної економіки.

У сьогоднішніх умовах світової економічної кризи, яка стала головним аспектом економічних негараздів в Україні, закордонний капітал є одним з важливих ресурсів розвитку регіонів. Однак криза посилила загальносвітові тенденції до зменшення інвестицій. Тому для України є важливим використання досвіду інших держав у цій сфері з одночасним пошуком нових шляхів до залучення іноземних інвестицій у регіони. Усе це вимагає проведення наукових досліджень з метою пошуку альтернативних та інноваційних рішень для пожвавлення інвестиційного руху. У сучасних умовах успішна діяльність підприємств неможлива без інновацій і вітчизняних інвестицій. Ринкові умови розвитку постійно висувають вимоги як кількісних, так і якісних перетворень. Разом з тим, розробка та ефективне використання інновацій потребує збільшення обсягів інвестування підприємств, запровадження такої інвестиційної політики, яка б визначала пріоритетність фінансування інноваційної діяльності. Таким чином, дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств

туристичної сфери та обґрунтування інноваційно-інвестиційного механізму підвищення їх ефективності є надзвичайно актуальним.

Запровадження теорії інноватики до сфери послуг відбувається здебільшого в останнє десятиріччя. Знані науковці: В. Квартальнов, А. Ігнатьєв, Д. Ушаков, Т. Ткаченко, які займаються тематикою інновацій в сфері туризму, сходяться до думки, що інновації у сфері послуг можуть бути визначені як «нові концепції сервісу, нові канали зв'язку з клієнтами, нові системи розподілу і технологічні рішення, які найчастіше спільно змінюють пропозицію послуг на ринку, оновлюють функції фірми і вимагають структурно нових організаційних, технологічних і людських можливостей», інші розглядають інновації як результат запровадження новації, або як будь-які зміни (навіть модернізація), як процес широко індентифікують інновацію закордонні та російські вчені, і як систему, що саморозвивається визначає основоположник теорії інноваційного економічного розвитку Й. Шумпетер [2, 10, 9].

Дослідженням різних аспектів інвестиційної діяльності приділяється значна увага, зокрема варто виділити наукові роботи, присвячені проблемами застосування інвестицій та формування інвестиційної політики, таких українських вчених, як: І. Бланка, Я. Жаліла, І. Лукінова, А. Пересади, Д. Стеченка, М. Чумаченка та інших.

Варто зазначити, що інвестиційна діяльність має певні галузеві особливості. Останнім часом все більше дослідників працює над проблемами інвестиційної діяльності в сфері туризму, зокрема: В. Гавран, Т. Гнатюк, О. Охріменко, Н. Свірідова, та інші [6].

Теоретико-методологічні основи інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств представлені в роботах відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: І. Т. Балабанова, І. А. Бланка, В. В. Бочарова, А. В. Гриньова, С. О. Гуткевича, П. Ф. Друкера, С. М. Ілляшенка, Н. В. Краснокутської, Т. В. Майорової, А. В. Мертенса, П. П. Микитюка, С. С. Ніколенка, С. В. Онишко, М. Є. Рогози, А. В. Суріна, Р. А. Фатхутдинова, А. В. Чепр, В. Я. Шевчука, Б. М. Щукіна та ін [8].

Метою статті є дослідження теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо функціонування та розвитку підприємств туристичної галузі на основі удосконалення інноваційно-інвестиційного механізму підвищення їх ефективності.

Найважливішим джерелом фінансування у сфері туризму є власні кошти, проте в Україні їх частка невелика. Відповідно нестача приватних інвестицій повинна доповнюватись державними інвестиціями. Проте розмір внутрішніх інвестицій в Україні є недостатнім. Тому в сучасних умовах важливим напрямом інвестування є залучення прямих

іноземних інвестицій у туристичну галузь України, які разом із внутрішніми інвестиціями генерують синергетичний ефект.

У сучасних економічних умовах вирішальну роль у підвищенні ефективності функціонування підприємств туристичного бізнесу відіграють інновації, активне впровадження яких дозволить суб'єктам господарювання забезпечити стійкі темпи розвитку та посилити конкурентні позиції на вітчизняному та світовому туристичних ринках. На сучасному етапі в міждержавних і національних системах управління туристичною діяльністю почали проходити інноваційні процеси; настав час освоєння та застосування нових технологій, удосконалюються форми маркетингу та туристичного продукту [3].

Туризм є багатовекторною та мультигалузевою сферою і тому складною для запровадження радикальних інновацій. У структурі сфери послуг є галузі, інноваційність яких не викликає сумнівів, тому що вони мають власну базу досліджень і розробок і пропонують ринку нові високі технології. Наприклад, сфера інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ), має за меті віртуалізацію частини виробничих та торговельних операцій, управління економічними процесами від мега до мікрорівня, широке застосування різновиду прикладних програм для ефективного управління й адміністрування підприємством. Іншого сектору в українській економіці, що зростав би так само швидко, як ІТ, просто немає. ІТ-індустрія дійсно перспективна, інвестиційно та інтелектуальноємна сфера економічної діяльності, яка прискорює інвестиції в людину, як основне джерело інноваційних зрушень і, дозволить вирішити проблему економічної та грошової стабільності в державі в майбутньому.

І хоч туристичний бізнес переживає бум інформатизації, вразуючи широкий інформаційний сектор, потужність та масовість інформаційних повідомлень та віртуальний сектор подорожей в глобальних мережах, фахівці-туризмознавці зауважують, що туризм є більше «споживачем інформаційних інновацій», аніж продуcentом. Новими напрямами використання ІТ для туризму є: запровадження мобільного Інтернету, електронних каталогів пропозицій, поширення on-line-бронювання не лише в роботі з рітейловими агентствами, а й безпосередньо з клієнтами. Неординарні ідеї, що просувають бізнес у сфері туризму, автоматизація і доступність довідкової інформації, розробка нових туристичних маршрутів, програмне забезпечення і програмні рішення — це тільки деякі приклади, що ілюструють інноваційну діяльність і напрям її подальшого розвитку.

Соціальна функція туризму також широко віртуалізується. Так, соціальні інформаційні мережі є потужним інструментом, який

впливає на споживання туристичних послуг. Групи туристів створюють сайти, контактні групи з обміну досвідом подорожей, думкою про готелі, курорти, роботу персоналу та рівень сервісу[4].

Зважаючи на рівень розвитку підприємств, серед яких тотальна більшість мікро- або малі туристичні підприємства, та окреслені в ЗУ «Про інноваційну діяльність» об'єкти інноваційної діяльності, в українській практиці слід виділити наступні види інновацій:

- інноваційні програми і проекти;
- виробниче обладнання та процеси;
- механізми формування споживчого ринку і збуту турпродукту;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва, обслуговування і (або) соціальної сфери;
- туристичний продукт на національному, регіональному рівні, на рівні дестинації, на рівні туристичного підприємства [1].

Той факт, що основним показником ефективності інновацій є прибутковість вкладених в них інвестицій, тобто вкладання коштів в сфері (галузі) рентабельні, з високою продуктивністю, де капітало-озброєність низька, а заробітна плата висока; в туризмі навпаки: капітало-озброєність матеріальної бази туризму висока, а заробітна плата ні.

Таким чином, до загальних факторів, що стримують запровадження інновацій в діяльності туристичних підприємств відносяться:

- недосконала національна туристична політика, яка пасивно реагує на захоплення ринку міжнародними консолідаторами;
- національні виробники-продуценти туристичних послуг та турорганізатори не мають власних коштів на розвиток еволюційних, стратегічних, радикальних інновацій, тому і не можуть вийти на «зрілі» ринки економічно розвинених країн; не здатні конкурувати з міжнародними консорціумами, а отже змушені функціонувати в сегменті низько дохідного внутрішнього туризму, або здійснювати агентську посередницьку діяльність на більш дохідному, але повністю консолідованому ринку міжнародного туризму;
- на результати економічних трансформацій суттєво впливають: кумулятивний характер інноваційних змін; низький рівень інноваційної культури; переважна більшість мікро-підприємств з невеликими обсягами виробництва та фінансовими ресурсами[7].

Ефективним способом залучення іноземних інвестицій в туристичну галузь є участь у різноманітних програмах міжрегіонального та транскордонного співробітництва. Таким прикладом може бути проект ПАУСІ «Туристичні інвестиції в Західну Україну» в

рамках польсько-американсько-української співпраці, результатом якого є розроблення конкретних інвестиційних проектів [5].

Важливим засобом презентації та інформування широкого кола громадськості, потенційних інвесторів про рекреаційно-туристичний потенціал території є участь місцевих органів влади, представників бізнесу цієї території у виставковій діяльності. Прикладом є інвестиційний форум у м. Львові «Вперед, Україно!», де місцевими органами державної влади було представлено ряд інвестиційних проектів.

Також, прикладом може бути вихід на ринок послуг України нових видів відпочинку таких як круїзи. Круїзи — представлена як стрімко розвиваючий сегмент туристичного ринку. З кожним роком кількість круїзних лайнерів тільки зростає, надаючи на борту все більш вишукані розваги для своїх гостей, а вартість настільки респектабельного вигляду відпочинку тільки знижується, що не може не радувати. На даний момент послуги круїзних подорожей майже не надаються в Україні, тому цей вид туризму є мало освоєний. Проте, можна надавати круїзні послуги по річках України (Дніпро, Дунай), та навколо берегів Чорного моря. Оскільки в світі даний вид туризму є досить популярним та розвинутим, із розвитком науково-технічного прогресу почали конструювати круїзні лайнери які вміщують 5 000 пасажирів, де на кораблях надаються всі відомі види відпочинку, тобто створюються аналоги курортів на воді.

Тому, можна сказати, що важливим чинником підвищення ефективності та конкурентоспроможності туристичних підприємств на вітчизняному та міжнародному ринках є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності. Відповідно, в процесі ефективного функціонування туристичних підприємств важливим елементом виступають інновації, які в туризмі слід розглядати як сукупність технічних, виробничих, організаційно-управлінських і комерційних заходів, що спричиняють появу на ринку нового туристичного продукту, послуги або іншого кінцевого результату інноваційної діяльності, дозволяють задовільнити плинні потреби туристів та отримати максимальний ефект (економічний, соціальний, екологічний).

Зміна економічних пріоритетів, бізнес-середовища функціонування, висока ступінь невизначеності та коливання попиту на ринку, важкотривалість наслідків криз та інших негативних факторів впливу спонукають туристичні підприємства до винайдення шляхів подальшого розвитку, які лежать в площині інноваційних перетворень як підприємницької складової ринкових змін, так і розвитку нових форм і методів управління.

Успішні інноватори туризму своїм досвідом доводять, що створення і впровадження нового — не просто бажано, але і необхідно в конкурентній боротьбі, а в період економічної нестабільності, — це повинно сприйматися як умова виживання та функціонування на ринку туристичних послуг.

Література

1. Звіт про конкурентоспроможність України 2009 // опубліковано Всесвітнім Економічним Форумом (переклад: Фонд «Ефективне Управління») [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ssrd.org.ua/content/eng/libr_final_ukr_2009.pdf.
2. Игнатьев А. В. Формирование и реализация инновационной стратегии развития туристического предприятия [Текст] / Игнатьев А. В. — Москва: УРАО, 2010.
3. Инвестиционная политика подприемства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/Sergey/Downloads/sre_2013_3_49.pdf.
4. Инновацийные технологии в туристической деятельности [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/myhajlichenko3.htm.
5. Инвестиционные проекты в галузи туризма [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008febr/7_bil.php.
6. Свиридова Н. Д. Проблемы инвестирования в сферу туризма // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2005. — № 2 (84). — Ч. 2. — С. 198–201.
7. Стимуючі фактори запровадження інвестицій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/myhajlichenko3.htm.
8. Теоретико-методологичні дослідження інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mydissert.com/en/catalog/view/10266.html>.
9. Ткаченко Т. І. Стадийрозвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу [Текст] Монографія / Т. І. Ткаченко. — К.: КНТЕУ, 2006. — 537 с.
10. Ушаков Д. С. Инновационная модернизация народнохозяйственных систем [Текст]: автореф. дис. ... докт.экон.наук: 08.00.05 / Д. С. Ушаков; Российская академия предпринимательства. — М.: 2009. — 45 с.

Kostiuchyk S. V., Herasymchuk L. V.

INNOVATIVE IS INVESTMENT DEVELOPMENT of TOURIST ACTIVITY

In the article the basic problems of input of innovations are analysed in development of tourism, kinds and objects of innovative transformations. The analysis of modern methods of investing is carried out, with the use of international experience, and the newest, innovative technologies are analysed for the increase of effective activity of tourist enterprises.

Key words: innovations, innovative is investment development, innovative development of tourism, innovative are information technologies, innovative projects.

УДК 338.48-53:745/749 (477.8)

Кучинська І. В.
Львівський інститут економіки і туризму

**НАРОДНІ РЕМЕСЛА ТА ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОNU ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ**

У статті проаналізовано та узагальнено дані щодо територіальної організації та основних видів народних промислів та ремесел у Карпатському регіоні. Сформовано перелік найважливіших осередків та визначено їх спеціалізацію. Проаналізовано туристичні продукти українських туроператорів на регіональному ринку етнотуризму. Окреслено основні проблеми та перспективи використання народних ремесел та художніх промислів у туристичній діяльності.

Ключові слова: народні художні промисли та ремесла, осередки народних художніх промислів, етнічний туризм, туристичний продукт, туроператор, Карпатський регіон.

Карпатський регіон — один із найбільш перспективних регіонів для розвитку етнічного туризму завдяки наявності на його території різноманітних етнічних груп (бойків, лемків, гуцулів), а також значний кількості етнічних ресурсів (музеїв, сакральних споруд, архітектурних пам'яток, народних звичаїв та обрядів тощо), які можна активно залучати для розвитку туризму.

Важливою складовою етнічного туризму є народні ремесла та художні промисли, які значною мірою збереглися у Карпатському регіоні. Однак, на сьогодні цей вид ресурсів ще недостатньо використовується у туризмі, що і визначає актуальність обраного нами напрямку дослідження. окремі питання географії народних промислів, їх розвитку та залучення до туристичної діяльності обговорюються в роботах О. Бордун [2], О. Пендерецького [8], Г. Гуменюк зі співавторами [4], О. Стечкевича [10] та інших авторів. З іншого боку, подальшого дослідження потребують регіональні особливості поширення та структури народних промислів, а також сучасного стану ринку етнічного туризму в регіоні.

Метою дослідження є вивчення та аналіз сучасного стану народних ремесел та художніх промислів в Карпатському регіоні, а також визначення можливостей їх застосування для розвитку етнічного туризму. Нами було зібрано та систематизовано розрізnenі дані щодо

територіальної організації та основних видів народних промислів та ремесел в регіоні, сформовано перелік найважливіших осередків у розрізі адміністративних областей та районів, а також досліджено пропозиції українських туроператорів на ринку етнічного туризму.

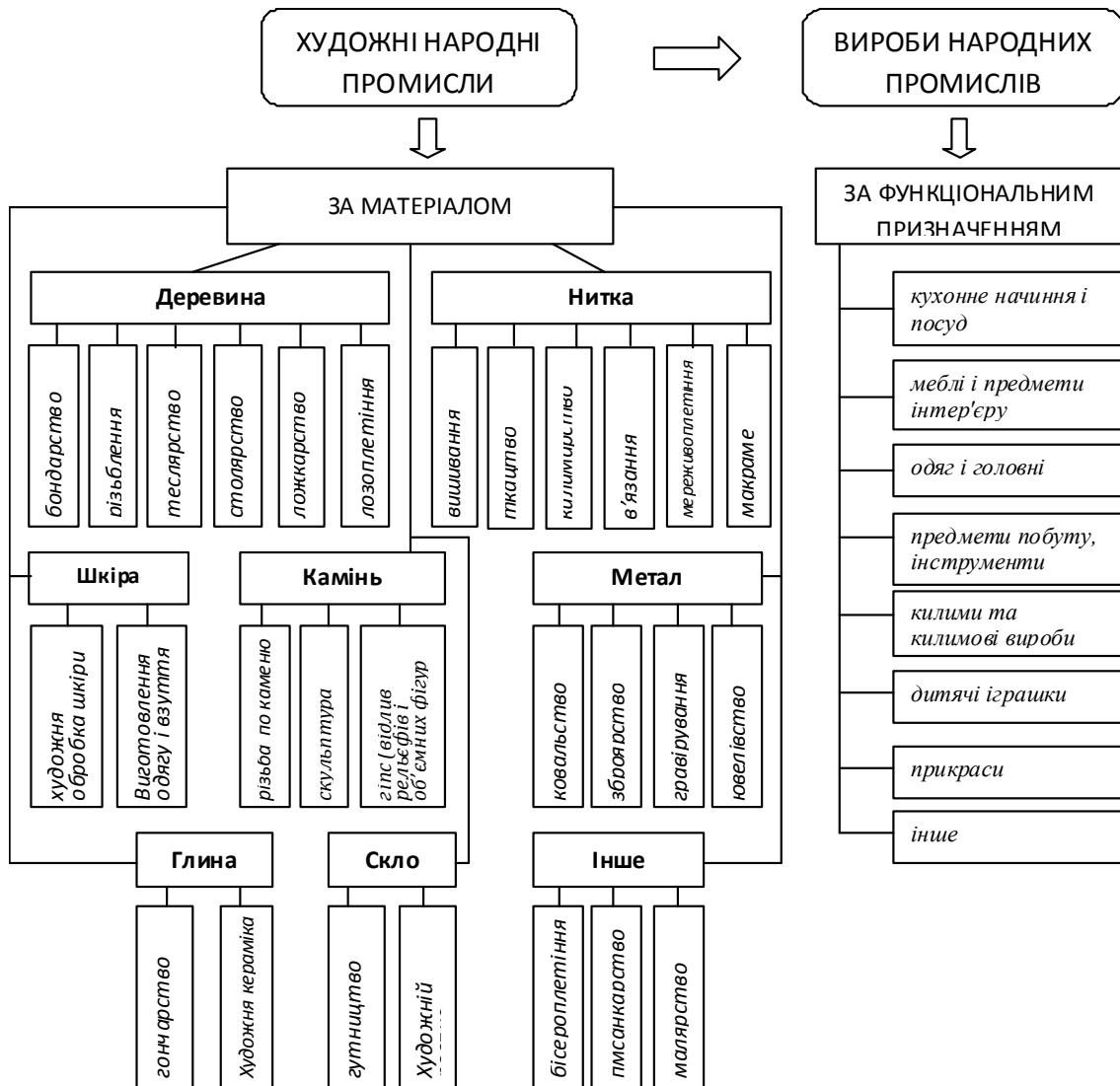

Рис.1. Класифікація народних художніх промислів та виробів

Згідно з Законом України «Про народні художні промисли», народний художній промисел — творча та виробнича діяльність, метою якої є створення художніх виробів декоративно-вжиткового призначення, що здійснюється на основі колективного освоєння і спадкоємного розвитку традицій народного мистецтва у певній місцевості в процесі творчої праці майстрів народних художніх промислів [1]

Класифікувати художні промисли на території України можна за різними ознаками, проте найбільш доцільною є класифікація за видом матеріалу (сировини), яку використовують у виробництві. У промис-

лах майстри найчастіше використовують такі матеріали, як: деревину, метал, глину, шкіру, скло, камінь, тощо. Результатом діяльності майстрів з народних художніх промислів є їх вироби, які найчастіше класифікують функціональним призначенням (рис. 1).

У результаті проведених досліджень встановлено, що до найбільш розповсюджених на території Карпатського регіону художніх промислів відносяться: вишивка (20 %), художня обробка дерева (17 %), ткацтво (11 %), гончарство та кераміка (10 %) (рис. 2, табл. 1). Вони лідирують за кількістю осередків у всіх чотирьох адміністративних областях. Поширеними є також бісероплетіння, писанкарство, килимарство, ковальство та художня обробка металу. Проте, є низка промислів, які зустрічаються лише в окремих регіонах, і часто представлені всього одним чи кількома осередками. Так, наприклад на Івано-Франківщині зустрічаються промисли з виготовлення трембіт, ложкарство, виготовлення дідухів, випічка хліба та короваїв, художнє набивання на тканині, виготовлення сирних коників. На Закарпатті більш поширене плетіння із лози та соломи, коренепластика, виготовлення дерев'яних музичних інструментів (зокрема, скрипок). У Львівській області важливе місце серед художніх промислів займає виготовлення яворівської іграшки та гутництво.

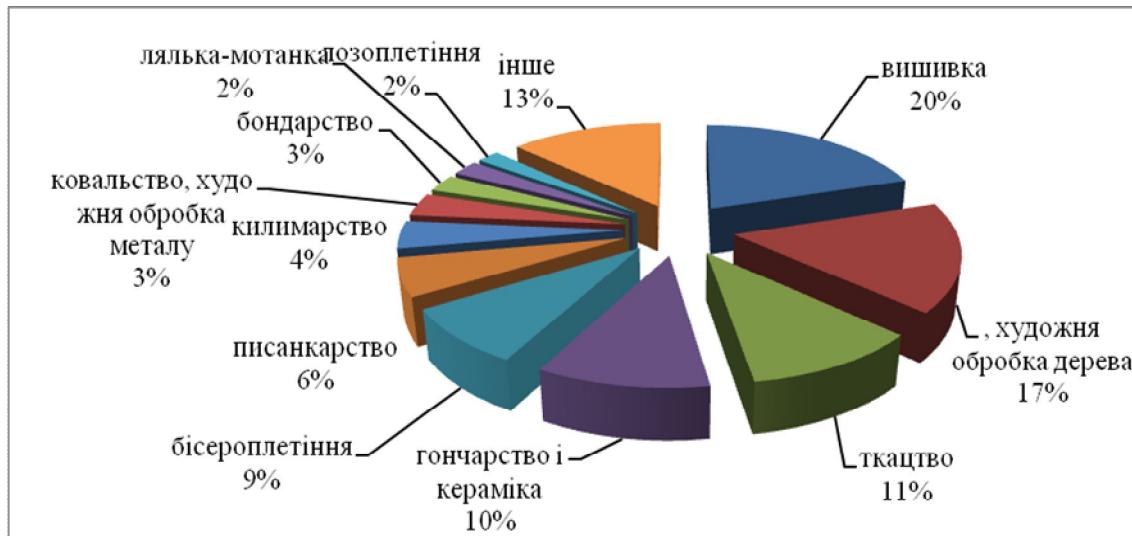

Рис. 2. Структура народних художніх промислів Карпатського регіону

Народні художні промисли нерівномірно розповсюджені по усій території Карпатського регіону. Найбільша кількість осередків, у яких добре розвинуті промисли виявлено у Івано-Франківській області (44), а найменшу — в Чернівецькій (15). Здійснено аналіз територіальної структури народних художніх промислів у кожній області Карпатського регіону. У Івано-Франківській області найбільше розвинуті народні

промисли на Гуцульщині, зокрема у Косівському та Коломийському районах. Так, у Косівському районі представлені килимарство, ліжничарство, різьба по дереву, вишивка, писанкарство, кераміка, лозоплетіння, вироби з сиру, виготовлення трембіт, ложкарство, бондарство. Найважливішими осередками народних промислів в цьому районі є Косів, Яворів, Космач, Прокурава, Нижній Березів, Шешори, Снідавка, Вербовець, Річка тощо. У Коломийському районі поширені писанкарство, вишивка, бісероплетіння, художнє оформлення фарфору, виготовлення ляльки-мотанки, а серер головних осередків — м. Коломия, смт. Отиня, П'ядики, Ковалівка, Мишин, Воскресінці.

Таблиця 1
Розподіл осередків народних художніх промислів Карпатського регіону
у розрізі адміністративних областей

Вид промислу	Загальна кількість осередків				Всього
	Івано-Франківська	Закарпатська	Чернівецька	Львівська	
вишивка	19	15	5	13	52
різьба, художня обробка дерева	18	11	4	10	43
ткацтво	9	7	4	8	28
гончарство і кераміка	7	7	3	10	27
бісероплетіння	9	3	5	5	22
писанкарство	8	1	2	4	15
килимарство	3	4	-	4	11
ковальство, художня обробка металу	2	5	-	2	9
бондарство	1	3	1	2	7
лялька-мотанка	3	-	2	1	6
лозоплетіння	3	2	-	-	5
малярство	2	-	1	1	4
художня обробка шкіри	2	-	1	1	4
ліжникарство	3	1	-	-	4
виготовлення музичних інструментів	1	3	-	-	4
художня обробка каменю	1	1	-	2	4
соломоплетіння	2	2	-	-	4
гутництво	-	-	-	3	3
витинанка	-	-	1	1	2
яворівська іграшка	-	-	-	2	2
коренепластика	-	2	-	-	2
ложкарство	1	-	-	-	1

У Закарпатській області найбільше центрів народних промислів виявлено у Рахівському та Хустському районах, а також у м. Ужгород. Рахівський район відомий ткацтвом, ліжникарством, коренепластикою, виготовленням музичних інструментів, різьбою по дереву, вишивкою, бондарством, художньою обробкою шкіри осередки яких представлені у м. Рахів, с. Кваси, Чорна Тиса, Лазещина, Великий Бичків, Росішки, Костилівка. В Хустському районі зустрічається лозоплетіння, художня обробка металу, вишивка, кукурудзоплетіння, гончарство (м. Хуст, с. Іза, Вишкове, Липовець, Драгово).

На Буковині найбагатшим на народні промисли та ремесла виявився Вижницький район (м. Вижниця, с. Вашківці, Іспас, Виженка). Тут представлені бісероплетіння, гончарство, бондарство, виготовлення ляльки-мотанки, різьба та випалювання по дереву, вишивка.

У Львівській області найбільша кількість промислів зосереджена у Радехівському, Золочівському та Дрогобицькому районах. Так, у селах Радехівського р-ну (Бабичі, Завидче, Кустин, Батиєв, Розжалів) розвивається килимарство, різьба по дереву, гончарство. В Золочівському районі поширені чорнодимлена кераміка, ткацтво та килимарство, вишивка, бісероплетіння, різьба по дереву, а основними центрами є м. Золочів, с. Гавареччина, Верхобуж та Глинняни. Серед поширених народних промислів у Дрогобицькому районі — бондарство, вишивка, різьба по дереву, кераміка, ткацтво.

Нижче проаналізуємо особливості найважливіших народних промислів, що сьогодні формують туристичний бренд Карпатського регіону.

Художня обробка дерева. Серед усіх видів декоративно-ужиткового мистецтва різьба по дереву є одним з найпоширеніших по усій території Карпатського регіону. Загалом є понад 43 осередки розвитку даного виду промислу. Найбільша кількість центрів художньої обробки деревини знаходитьться на Закарпатті та у Івано-Франківській області.

Сучасні центри художньої обробки деревини розташовані на Івано Франківщині у Косівському та Коломийському районах (у Косові, Яворові, Коломиї, Річці); на Закарпатті — у Рахівському, Мукачівському та Берегівському районах, на Львівщині — в Яворівському районі (Івано-Франкове, м. Яворів), на Буковині — Чернівцях та Вижниці тощо. Серед багатьох видів різьби, які відрізняються технікою, орнаментом та матеріалом, варто виділити косівську, яворівську та річківську різьбу [7]. Основоположником гуцульської школи народної різьби по дереву вважають Ю. І. Шкрібляка, який працював у XIX ст. у с. Яворів Косівського р-ну. Його вироби високо цінувалися у багатьох містах тогочасної Європи. На

Буковині традиції різьбярської школи Шкріблаків започаткував син Ю. Шкріблака Василь, який разом із В. Девдюком та М. Мегединюком заснував у Вижниці школу різьбярства та металевої орнаментики. Вироби гуцульських майстрів представлені в колекціях багатьох етнографічних музеїв регіону [11].

Є ціла низка народних майстрів, які надають майстер-класи з художньої обробки дерева, серед яких на території Карпатського регіону працюють: Гут С. М. (Богородчанський район); Чемерис І. І. (Коломийський район); Костюк Б. Д., Ходан Б. В., Кочержук І. С., Фартушний І. А. (Косівський район); Різун В. Ю. (Вижницький район); Семенюк М. І. (Берегівський район), Василишин Р. М. (Богородчанський район) та багато інших.

Важливим осередком художньої обробки дерева на Львівщині є смт. Івано-Франкове (Львівська обл.), зокрема художнє професійно-технічне училище № 14, яке здавна зберігає традиції народних промислів, а також створює своєрідний напрямок в народному мистецтві. Історію закладу творили талановиті люди, такі як Йосип Станько та Сава Мельник. Із іменем першого пов'язують виникнення в мистецтві терміну «яворівська різьба». При училищі діє музей дерев'яних виробів, в якому експонуються найкращі роботи педагогів, випускників та учнів закладу. Серед експонатів представлені яворівські скриньки та шкатулки, тарелі з портретами письменників, шахматні столики з вирізьбленими фігурками, численні вироби круглої станкової різьби на казкову тематику, скульптурні портрети тощо. Також у шафах демонструються зразки яворівських забавок, оздоблених яворівським розписом. Визнаними майстрами яворівської різьби по дереву є викладачі училища Бабійчук І. А., Бакалець Б. Я.

Ковальство. На території Карпатського регіону є 9 мистецьких осередків даного виду промислу. Найвідомішим серед них є кузня-музей «Гамора» — єдина діюча водяна кузня в Європі, яка розташована на річці Лисичанка в с. Лисичово, Закарпатської області. Маючи статус музею і пам'ятки ковальського виробництва, вона водночас діє і як нормальна кузня, де виготовляють різноманітні металеві вироби, а також сувеніри для туристів (найчастіше підкови). Господарем кузні є Віктор Петровці, який і проводить екскурсії для туристів. Okрім нього, тут працює ще 4 ковалі, які також проводять майстер-класи. Раз на рік, в останні вихідні червня, в кузні та на прилеглій до неї території проходить фестиваль «Гамора», на якому представляються усі напрямки ковальського мистецтва професійних колективів та окремих митців. Щороку фестиваль відвідує близько 10 тис. відвідувачів.

Гончарство та кераміка. У структурі промислів Карпатського регіону гончарство займає одне з провідних місць. Найбільшу частку цей вид промислу займає у Львівській області (14,5 %), а найменшу у Івано-Франківській області (лише 7 %). Загалом є близько 27 осередків у регіоні. Відомими центрами гончарного виробництва Карпатського регіону є Косів, Коломия, Гавареччина, Кути, Пістинь, Вишкове, Яворів, та інші. Розвиток даного виду промислу саме у цих населених пунктах зумовлений наявністю природних запасів гончарних глин поблизу цих сіл. Найвідомішими є косівська, пістинська, кутська та гаварецька кераміка.

Косівська кераміка як традиційне ремесло Карпатського регіону XVI–XXI ст. внесена до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини України і у 2012 р. була одним із номінантів Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Головним центром розвитку цього художнього промислу вважається Косівський інститут декоративно-прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Самобутня косівська кераміка вирізняється світлим колоритом, яскравим розписом, витягнутими пропорціями. Технологія її виготовлення настільки складна, що її досі не можуть підробити. У Косові традиції гуцульської кераміки продовжують сучасні майстри-гончарі. В асортименті їх виробів: тарелі, миски, вази, пічні кахлі, плитка, вжиткова кераміка, декоративно-побутові предмети, тощо. Сьогодні косівською керамікою займається близько 30 майстрів, більшість із яких працюють у керамічному цеху Косівського осередку художників, а деякі мають власні майстерні. Серед провідних майстрів: Гут С. Х., Владковський В. С. (м. Івано-Франківськ), Никорович Н. В. (Коломийський район), Бейсюк О. І., Шкром'юк У. А. (Косівський район), Цвілик І. В., сім'я Трушик (м. Косів) тощо [9]. Одною з найвідоміших у Косові є творча майстерня «Дайте спокій», у якій проводяться майстер-класи, де туристи можуть самостійно створити за гончарним кругом бажану форму виробу, а також взяти участь у розписі традиційної гуцульської кераміки. Майстрами, які працюють у цій майстерні є Ігор та Христина Троць, Роман та Людмила Якібчук, Наталя Фіцин. З метою розповсюдження та популяризації гуцульської кераміки, у м. Косові починаючи з 2014 р. в кінці вересня проводиться щорічний конкурс-фестиваль «Мальований дзбанок» [11].

У Чернівецькій області гончарство представлено у с. Коболчин, де також відкрито районний музей гончарства. Його засновником є І. І. Гончар. Музей оформлено у вигляді гончарської хати. Тут зберігаються різноманітні гончарні вироби, але найбільшою є колекція горщиків. У музеї можна дізнатись інформацію про секрети

гончарного мистецтва на практиці, оскільки є оснащене спеціальне місце де туристи можуть створити свої гончарні вироби.

В Карпатському регіоні, та й загалом в Україні, одним з найвідоміших промислів чорнодимленої кераміки вважається гаварецька кераміка, яку виготовляють у селі Гавареччина, що у Львівській області. З чорнодимленої кераміки в основному виготовляють гончарний посуд для домашніх потреб (миски, макітри, глеки, чайні сервізи, тощо). Також значно ширшим став асортимент художньо-декоративних виробів — іграшок, підсвічників, декоративних ваз. Разом з тим, слід відзначити, що справжньої гаварецької кераміки нині виробляється дуже мало. На даний час в Гавареччині діють лише 3 великі гончарні печі та працює лише декілька майстрів: Євген та Богдан Бакусевичі, Іван Луковський, Володимир Сушанський. Проте, незважаючи на нестачу майстрів Гаварецький осередок продовжує функціонувати.

У містах Червоноград та Соснівка (Львівська область) на сьогоднішній день працює понад 20 майстрів гончарного виробництва. Серед майстрів цього регіону ватро виділити Оксану Мартинович та Дмитра Каганюка.

Ліжникарство — один із видів народних промислів, галузь ткацтва, що передбачає виготовлення товстих вовняних покривал із довгим ворсом — ліжників. Ліжники ткали на доморобних верстатах з екологічно-чистої сировини (вовни овець), і вони мали як ужиткове, так і декоративне призначення. До середини 19 ст. їх широко використовували майже в усіх регіонах України. Однак нині ліжники виготовляють лише в окремих осередках Карпат. регіону (Гуцульщина, Бойківщина). Найбільше осередків ліжникарства знаходиться на Гуцульщині, зокрема в Косівському районі Івано-Франківської області (Яворів, Снідавка, Пістинь, Шешори) та Рахівському районі Закарпатської області (Кваси). Визнаною столицею ліжникарства є село Яворів. Яворівські майстрині-ліжникарки є постійними учасницями різноманітних виставок, фестивалів, пленерів та інших мистецьких заходів. Серед найвідоміших майстрів — Василіна Калинич, Анастасія Хім'як, Ганна Копильчук, Василіна Копильчуک, Марія Рибчук, Василіна Романчич, Василіна Корпанюк та інші [11]. З метою збереження та популяризації культурної спадщини гуцулів і зокрема, ліжникарства, у 2012 р. в Яворові створений центр народного мистецтва «Гуцульська гражда». З його ініціативи вже кілька років поспіль тут проходить фестиваль-вернісаж гуцульського ліжника «Барвограй», на якому народня майстрині демонструють та продають свої вироби, а також проводять майстер-класи з виготовлення

ліжників для всіх бажаючих. У 2015 р. цей фестиваль відбувся у Коломиї на базі Коломийського національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття.

Яворівські забавки — це іграшки, що майструються в основному з осики та прикрашаються традиційним яворівським розписом («вербівкою»). Цей вид деревообробного промислу розвинутий на території Львівської області у м. Яворів. Асортимент іграшок сучасних майстрів можна поділити на 7 груп: іграшки, які зображають тварин (коник); музичні інструменти (свисток, сопілка); меблі; засоби пересування (візочок); знаряддя праці; посуд та кухонне начиння; іграшки, які не мають прототипів у природі (коліщатко, чашечка з кулькою). Для розпису іграшок використовують 3 кольори: зелений, червоний та синій [3]. Відомих майстрів яворівської іграшки є дуже мало. Найвідомішими з них є Семен Тлустий, Остап Сойка та Оксана Когут, які не тільки виготовляють самобутні іграшки, а й активно просувають їх на ринок, часто бувають з іграшками на різних ярмарках та етно-фестивалях як в Україні, так і за кордоном.

Лозоплетіння — одне з найдавніших ремесел на Україні. Столицею лозоплетіння в Карпатському регіоні вважається с. Іза Хустського р-ну на Закарпатті, хоч окремі осередки зустрічаються також і на Івано-Франківщині (с. Нижнів Тлумацького р-ну с. Княждвір Коломийського р-ну, с. Химчин Косівського р-ну) та Буковині (м. Сторожинець). В селі Іза ця традиція бере свій початок ще у XVIII ст., її розвиток пов'язують з ім'ям Івана Кашка. Головним матеріалом для плетіння є вербова лоза, яку зрізають ще влітку, а потім сушать і зберігають до перших зимових морозів. З лози плетуть не лише кошики, але й інші предмети домашнього вжитку — тарелі, вази, скриньки, абажури, підставки для квітів, клітки та будиночки для тварин, а також різноманітні меблі (стільці, столики, етажерки, шафи тощо) [5]. Асортимент виробів постійно розширюється. В окремих родинах лозоплетіння передається з покоління в покоління і вже багато років поспіль є чи не єдиним засобом до існування. Вироби майстрів виставляються не лише на місцевих ярмарках, але й на різноманітних етнофестивалях по всій Україні. Село Іза включене до кількох відомих туристичних маршрутів Закарпаттям.

У закарпатському селі Вишкове розвинутим промислом є кукурудзоплетіння. Цей вид промислу можна віднести до сезонних, оскільки плетуть вироби у зимовий період. Відомими майстрами є Полтавець С. А., Кузьменко Є., Балаш С. та інші.

Коренепластика — це вид промислу, який розвинутий на території Закарпатської області у с. Великий Бичків та смт. Буштино.

Основним матеріалом з якого створюють вироби є коріння дерев та кущів. Майстер-класи з даного промислу проводять Мандзюк Марта, Бойчук Микола та інші [7].

Розвинуті художні промисли та ремесла є важливою складовою туристичної привабливості Карпатського регіону, своєрідним туристичним брендом. Найважливіші осередки народних промислів, зокрема на Гуцульщині, включені до багатьох туристичних маршрутів і активно використовуються туроператорами при формуванні етнотурів. Лідерські позиції впевнено утримує Івано-Франківщина, де найбільш відвідуваними центрами є Коломия, Косів, Космач, Яворів, Верховина, Криворівня, Шешори Яремче тощо. Такі тури, як правило, є екскурсійно-пізнавальними, характеризуються насиченою програмою, передбачають відвідування значної кількості туристичних об'єктів: етнографічних музеїв, музеїв народного мистецтва і побуту, скансенів, а також історичних та сакральних пам'яток, участь туристів у театралізованому дійстві (гуцульська забава) тощо. Часто одним із обов'язкових елементів є відвідання народних майстрів, проведення майстер-класів з одного-двох видів промислів та придбання сувенірів на одному із місцевих ринків. Як приклад, можна навести тури «Гуцулка Ксеня» (туроператор «Відвідай»), «Тіні забутих предків» («Унікальна Україна»), «Карпати етнічні» («Терра інкогніта»), «Етнотур в Карпатах», «Дивний край гуцулів Косів» («Орнамент України»), «Гуцульські коломийки» («Клуб мандрівників»), «Гуцульські мандрівки» (туроператор «Всесвіт»), «Неймовірне Прикарпаття», «В гості до гуцулів» (KarpatyTravel) і т. д. Значна кількість турів по Закарпаттю включає відвідання «столиці» лозоплетіння — с. Іза: «Сиро-винний тур Закарпаття», «10 родзинок Закарпаття» (туроператор «Відвідай»), «Закарпатські витребеньки» («Клуб мандрівників»), «Закарпатська дзигта» («Окраїна»). Окремі центри народних промислів Львівщини включені в тури туроператора «Відвідай»: еко-тур «Заповідне «Розточчя» (музей різьби по дереву Івано-Франківського художнього училища № 14, майстер-клас яворівської іграшки) та «Чорна кераміка і гора Шашкевича» (село Гавареччина — майстер-клас та купівля гаварецької кераміки). Проте спеціалізованих турів, присвячених виключно ознайомленню з народними промислами регіону, на ринку не так багато, і вони орієнтовані здебільшого на дитячу аудиторію. Як приклад, можна навести пропозиції туристичної фірми «Окраїна»: «Народна магія Гуцульщини», «Таїна народних промислів Карпат», а також низку одноденних турів Косівчиною. Вони включають зустрічі із народними умільцями, відвідання етномузей, цеху з виготовлення косівської кераміки, творчих майстерень,

майстер-класи з килимарства, ліжникарства, різьби по дереву, художньої обробки шкіри, верховинської вишивки, писанкарства, сирної пластики тощо. Єдиним в своєму роді є також шопінг-тур туроператора «Відвідай» «Передвеликодні гуцульські закупи в Кутах і в Косові», який передбачає придбання автентичних сувенірів на двох найвідоміших гуцульських базарах. З іншого боку, на сьогодні ще мало задіяні в туристичній практиці центри народних промислів Буковини, рівнинної частини Івано-Франківщини (Опілля, Покуття), а також більшості регіонів Львівщини.

Ще один поширеній напрямок популяризації народних промислів та їх використання в туризмі є проведення етнофестивалів, серед яких найвідоміші — «Черемош-фест» (Верховинський р-н), «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Бойківські фестини» (Турківський р-н), Міжнародний гуцульський фестиваль (проводиться щороку у різних містах Гуцульщини), «Полонинське літо» (с. Верхній Ясенів, м. Верховина), «Полонинська ватра» (м. Путила) тощо. Жоден із цих фестивалів не обходить без участі майстрів народних ремесел. Подієві (фестивальні) етнотури пропонує більшість туроператорів, що займаються внутрішнім туризмом. Такі тури передбачають безпосередню участь туристів у різноманітних заходах, включених до програми фестивалю, дегустації місцевих страв, майстер-класи народних промислів, придбання сувенірних виробів тощо. Однак існує низка заходів, для яких популяризація художніх промислів регіону є головною метою. Серед таких варто назвати фестиваль-вернісаж гуцульських ліжників «Барвограй» (с. Яворів, м. Коломия), фестиваль косівської кераміки «Мальований дзбанок» (м. Косів), фестиваль народного прикладного мистецтва «Карпатський вернісаж» (м. Івано-Франківськ тощо). Ці фестивалі також набувають популярності серед туристів в останні роки.

Продуктивною є співпраця осередків художніх промислів та українських музеїв, для організації етнотуризму, пошуку нових форм роботи з метою урізноманітнення туристичних послуг, підвищення їх якості й конкурентоспроможності. У цій співпраці осередки народних промислів можуть виступати постачальниками мистецької та сувенірної продукції, джерелом нових форм дозвілля та послуг. Відповідно музей може стати місцем ознайомлення і продажу творів місцевих умільців, фондом для збереження найкращих мистецьких виробів, майданчиком для проведення майстер-класів [28]. Серед найвідоміших етномузеїв, що містять значні колекції виробів народних майстрів — Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства

НАНУ у Львові, Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини, музей писанкового розпису у Коломиї тощо. Значний інтерес представляють невеликі приватні музеї та колекції (музей-садиба гуцульського мистецтва роду Корнелюків у Косові, музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика у Верховині, музей-садиба Галинки Верховинки (музей вишиванки) у селі Ільці, музей Олекси Довбуша у Космачі, історико-краєзнавчий музей «Срібна Земля» ім. Василя Тегзи) а також музеї, створені при навчальних закладах. Особливе місце займають музеї під відкритим небом (скансени), які здійснюють комплексне збереження і демонструють традиційну місцеву архітектуру, побут і культуру населення у природному середовищі. Серед інших експонатів вони містять великі колекції творів традиційного народного мистецтва. Зокрема, Львівський музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» цілеспрямовано підтримує концепцію «Живого музею», в рамках якої тут проводяться постійно діючі майстер-класи народних ремесел, таких як ткацтво (у хаті з с. Либохора 1812 р., проводить п. Любомира Шевців), виготовлення ляльки-мотанки та бісероплетіння (у школі з с. Бусовисько 1880 р., народна майстриня Любов Шльомська), прядиння (у хаті з с. Бережонка XIX ст. у секторі Буковина) тощо.

Одним із вдалих прикладів використання художніх народних промислів як туристичного бренду населеного пункту є створений у 2012 р. центр народного мистецтва «Гуцульська гражда» у с. Яворів Косівського району. Центр започаткував створення музейної експозиції, яка сьогодні налічує біля тисячі робіт місцевих майстрів. Створено Інтернет-сайт та видано рекламний буклет «Яворів мистецький і туристичний». Тут пропонується також одноденна екскурсія «Від вівці до ліжника», яка складається з кількох етапів: вихід на полонину до вівчарів та знайомство з їхньою роботою; екскурсія селом та музеєм, розташованим у школі; майстер-клас з ліжникарства у справжній хаті-гражді; огляд валила, де ліжники проходять остаточну обробку; можливість придбати ліжник безпосередньо у майстринь.

Ще один цікавий проект «Мистецька палітра Прикарпаття» впроваджувався у 2012–2013 рр. у співпраці з Івано-Франківською облдержадміністрацією за підтримки Посольства Фінляндії в Україні з метою інтеграції культури і народного мистецтва області в існуючий туристичний продукт регіону [11]. Завдання проекту полягають у створенні умов для збереження та популяризації народних ремесел Прикарпаття; покращенні можливостей самозайнятості сільського населення та його залучення до обслуговування туристів; налагоджені співпраці з

туристичними фірмами; забезпечені подальшого розвитку туризму в області. В рамках проекту сформовано базу даних, до якої увійшли 126 народних майстрів Івано-Франківщини, видано каталог, а також розроблено туристичний маршрут «Мистецька палітра Прикарпаття», нитка якого проходить через наступні населені пункти: Галич–Івано-Франківськ–Отинія–Коломия–Космач–Косів–Яворів–Криворівня–Верховина–Яремче–Солотвин–Богородчани–Івано-Франківськ (рис. 2). Сьогодні цей маршрут використовується лише частково, але має хороші перспективи. Існує нагальна потреба впровадження схожих проектів і в інших областях регіону, зокрема на Львівщині.

Аналізуючи стан розвитку традиційних художніх промислів на території Карпатського регіону, можна виокремити такі найважливіші проблеми:

- скорочення кількості осередків традиційних промислів у більшості районів Карпатського регіону;
- деградація матеріально-технічної бази державних підприємств, що виробляють сувенірну продукцію галузі;
- втрата позицій продукції народних промислів на внутрішньому ринку внаслідок суттевого скорочення реалізаційної мережі сувенірних магазинів, а також внаслідок засилля іноземної сувенірної продукції (зокрема китайського виробництва);
- втрата автентичності та художньої цінності через появу так званої «псевдо-етніки» та виробництва масового продукту «для туристів»;
- недостатнє використання осередків народних промислів у туристичній діяльності, брак рекламино-інформаційного забезпечення;
- неефективність політики державної підтримки народних майстрів, тощо;
- нездовільний стан розвитку туристичної інфраструктури, особливо у віддалених районах, де ще збереглись найбільш яскраві елементи народних традицій та ремесел.

Для відродження і розвитку центрів народних промислів потрібно виробити стратегію їх використання в туристичній індустрії, що повинна передбачати наступні кроки:

- розробка державних, регіональних та місцевих програм охорони, розвитку, відродження та збереження народних художніх промислів та забезпечення їх належного фінансування;
- створення реєстрів, баз даних та каталогів осередків художніх промислів та майстрів народного мистецтва в окремих областях Карпатського регіону;
- сприяння та забезпечення підготовки молодої зміни майстрів народних промислів на основі спадковості художньої техніки;

- розробка нових туристичних маршрутів із залученням осередки народних промислів, проведення промо-турів для працівників туристичних підприємств (українських та іноземних);
- сприяння відкриттю спеціалізованих магазинів, які б реалізовували вироби народних майстрів у туристичних центрах;
- створення мережі туристично-інформаційних центрів в місцях концентрації народних промислів, а також спеціального Інтернет-порталу інформаційної підтримки ремесел і народних промислів.
- сприяння популяризації мистецтва народних художніх промислів в Україні та за її межами за допомогою організації виставок, конкурсів, ярмарків, фестивалів, а також у засобах масової інформації;
- створення умов для міжнародного співробітництва суб'єктів народних художніх промислів
- видання рекламно-інформаційної продукції (каталогів, буклетів, фотоальбомів), а також спеціалізованих друкованих видань у галузі народних художніх промислів тощо.

Таким чином, художні промисли та ремесла є важливою складовою культурної спадщини українського народу та відіграють значну роль у формуванні туристичної привабливості Карпатського регіону. Одним із найважливіших завдань на сьогодні є їх збереження, відродження та ефективне використання в туристичній діяльності, зокрема, для створення інноваційних туристичних продуктів і послуг та розвитку етнотуризму в регіоні.

Література

1. Закон України «Про народні художні промисли» від 21. 06. 2001 № 2547-III.
2. Бордун О. Ю. Стратегія використання центрів народних ремесел як об'єктів пізнавального та культурного туризму Карпатського регіону України [Електронний ресурс] / О. Ю. Бордун // Економіка. Управління. Інновації. — 2011. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_4
3. Герус Л. М. Яворівська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми промислу / Л. М. Герус // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. — Т. 203. — Львів: 1992. — С. 176–189.
4. Гуменюк Г. Значення народних художніх промислів Гуцульщини у розвитку туризму на Прикарпатті [Електронний ресурс] / Г. Гуменюк, А. Гуменюк, В. Шикеринець // Гірська школа Українських Карпат. — № 3 (2013). — Режим доступу: [http://C:/Users/User/Downloads/gsuk_2013_10_46%20\(5\).pdf](http://C:/Users/User/Downloads/gsuk_2013_10_46%20(5).pdf)
5. Зимомря М. М. Роль кошикарства як народного промислу в естетичному вихованні молоді [Текст] / М. М. Зимомря // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. — Ужгород: Говерла, 2013. — Вип. 26. — С. 81–83.
6. Осередки народних промислів як об'єкти туризму та чинник актуалізації національної культурної спадщини. Аналітична записка // Відділ

- соціокультурних та етнонаціональних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November09/11.htm>
7. Основні тенденції розвитку народного декоративно-ужиткового та аматорського мистецтва України на сучасному етапі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tur.kosiv.info/tourism-and-culture/154>
  8. Пендерецький О. В. Географія народних промислів Західної України як об'єктів промислового туризму [Електронний ресурс] / О. В. Пендерецький // Науковий збірник Київського національного університету ім. Т. Шевченка «Економічна та соціальна географія». — 2010. — Випуск 1 (61). — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pendereckyj3.htm
  9. Симочко Г. В. Етнотуристичні ресурси як важлива складова розвитку туристичної галузі регіону / Г. В. Симочко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. — Вип. 3: Матеріали міжнародної наукової конференції «Туризм і розвиток регіону» (Івано-Франківськ, Яремче, 19–21 жовтня 2011 р.) / Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ: «Фоліант», 2011. — С. 33.
  10. Стечкевич О. О. Проблеми і перспективи народних ремесел та художніх промислів Західної України [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://lib.iitta.gov.ua/4831/1/БАР_Стечкевич_Олег.pdf
  11. Сучасні форми підтримки народних промислів України (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованих документів 2011–2013 pp). [Електронний ресурс]. — ДЗК. — Випуск 10/5. — 2013 р. — Режим доступу: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2013/nar_hud.Pdf

Kuchynska I. V.

FOLK HANDCRAFTS OF CARPATHIAN REGION AS AN IMPORTANT PART OF THE REGIONAL TOURIST PRODUCT

In the article the data on territorial organization and the main types of folk handcrafts in the Carpathian region are summarized. The list of the main folk handcrafts centers is formed, and their specialization is determined. Tourism products of the main Ukrainian tour operators on the regional ethno-tourism market are analyzed. The main problems and prospects of use the folk handcrafts in tourism industry are discussed.

Key words: folk handcrafts, folk handcrafts centers, ethno-tourism, tourism product, tour operators, Carpathian Region.

УДК 330.322:330.341.1:338.48

*Кушнірчук-Ставничча О. М., Дубецька Т. В.
Львівський інститут економіки і туризму*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

У статті розглядається інвестиційне забезпечення розвитку етнотуризму на Гуцульщині. Зокрема здійснено огляд суспільно-історичних передумов розвитку етнотуризму, зібрано і систематизовано інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток туризму загалом і етнотуризму зокрема у Галицькій, Буковинській і Закарпатській частинах Гуцульщини. Визначено рівень інвестиційної підтримки розвитку художніх народних промислів на Гуцульщині.

Ключові слова: *етнотуризм, Гуцульщина, інвестиції в туризм, інвестиційний проект, художні народні промисли.*

Сьогодні в умовах високої конкуренції на ринку туристичних послуг та великого різноманіття туристичної пропозиції, особливої актуальності набуває розвиток та відродження напрямів туризму, які мають стратегічне значення для України. Етнотуризм як напрямок, який сприяє популяризації етнокультурної спадщини, потребує уваги, державної та інвестиційної підтримки. Сьогодні найбільшим попитом серед туристів користуються масові розважальні тури, натомість етнотуризм залишається менш популярним. Між тим у туристичному бізнесі більш затребуваними і популярними є ті види туризму, які попередньо активно інвестувались. Відтак важливим є вироблення науково обґрунтованого підходу до інвестування етнотуризму на Гуцульщині.

Сьогодні більшість досліджень, присвячених Гуцульщині, проводяться довкола тематики етнокультурної спеціалізації цього краю та розвитку художніх народних промислів. Зокрема, потужну теоретичну базу за цим напрямком досліджень напрацьовано такими науковцями, як О. Бордун, К. Верес, Г. Гуменюк, О. Дутчак, В. Шикеринець, В. Рожнова, та ін. Окрім інвестиційної діяльності в туризмі присвячені праці Т. Гнатюк, О. Колесник, М. Микитюк, С. Сисоєвої, О. Храпко, проте конкретних досліджень, присвячених інвестиційній діяльності за видам туризму на сьогодні немає. Це обумовлює актуальність дослідження інвестиційної діяльності в окремих видах туризму та визначення інвестиційної активності в етнотуризмі.

Метою дослідження є дослідження інвестиційної активності в туризмі загалом та етнотуризмі зокрема.

У цій статті не ставився за мету розгляд підходів до визначення поняття етнотуризму, адже у більшості джерел зустрічається бачення цього виду туризму як такого, який поділяється на етнографічний туризм та ностальгійний туризм. Особливу увагу приділено етнографічній частині етнотуризму, зокрема питанню інвестиційної підтримки етнокультурних традицій та художніх народних промислів Гуцульщини.

На початку ХХІ ст. питання збереження народних художніх промислів постало особливо гостро, з'являється низка нормативно-правових актів, на меті яких є посилення уваги до народних промислів, етнокультурних традицій і звичаїв окремих регіонів країни.

Так, дієвим важелем стимулювання розвитку етнотуризму та популяризації етнокультурних традицій Гуцульщини стали такі державні програми: Програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007–2010 рр. (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 768); Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 р. (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р. № 389); Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 рр. (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583) [1].

У різні періоди часу етнотуризм на Гуцульщині переживав піднесення і спади свого розвитку. Це було пов’язано, передусім, із змінами соціально-економічного становища місцевого населення та з умовами праці майстрів. У другій половині ХХ ст. кількість виготовленої продукції майстрів (зокрема сувенірної) постійно зростала, а художня цінність і оригінальність виробів знижувалась [2, с. 165]. Грошові надходження від сувенірної продукції були в 70-80-х рр. головною статтею доходів більшості домогосподарств Гуцульщини.

Деякі фахівці стверджують, що такі художні промисли, як різьба по дереву, мосяжництво, вишивка, ткацтво, гончарство, писанкарство та ін., сьогодні втратили свою мистецьку цінність і не можуть вражатись мистецтвом в повному розумінні цього слова. Так, мистецькими вважають лише вироби майстрів до ХІХ ст. (до вступу Гуцульщини в систему ринкових відносин, чому сприяла прокладена в кінці ХІХ ст. трансгуцульська залізниця Станіслав-Сігет) [2, с. 166]. Проте, не зважаючи на сказане, художні народні промисли й далі залишаються об’єктом зацікавлення багатьох туристів, а майстер-класи із виготовлення гуцульських виробів є основним анімаційним елементом багатьох фестивальних подій на Гуцульщині.

У кінці ХХ ст. увага до етнографічної самобутності Гуцульщини та її традицій суттєво активізувалась, що стимулювало масове виготовлення сувенірів в цьому краї. Усе це сприяло розвитку етнотуризму та його популяризації. Сьогодні спостерігається певне сповільнення динамічності розвитку етнотуризму, дуже мало турів, присвяченим саме етнотуризму в повному розумінні цього поняття. Натомість окремі елементи етнотуризму присутні в більшості культурно-пізнавальних мандрівок по Гуцульщині.

Сказане вище підтверджує зростаючу потребу в програмній та інвестиційній підтримці етнотуризму на Гуцульщині, що, по-перше, допоможе розширити сегмент споживачів цього виду туристичних послуг, а по-друге, сприятиме становленню етнотуризму як окремого виду подорожей, не прив'язаного до загальних культурно-пізнавальних турів.

Сьогодні більшість інвестиційних коштів, спрямованих на розвиток туризму в межах Гуцульщини, скеровуються на розбудову гірськолижної та рекреаційно-оздоровчої інфраструктури. Натомість Гуцульщина славиться своїми унікальними етнокультурними традиціями і звичаями, які повинні лежати в основі туристичного бренду цього краю. Відповідно доцільним є спрямування інвестицій на розвиток і популяризацію етнокультурних особливостей Гуцульщини.

Відтак доцільним вважаємо проведення аналізу інвестиційних проектів та пропозицій на Гуцульщині. Для аналізу зібрано і систематизовано інвестиційні проекти Косівського, Верховинського, Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Вижницького та Путильського районів Чернівецької області, Рахівського району Закарпатської області.

З метою оцінювання рівня інвестиційної підтримки етнотуризму на Гуцульщині, серед усіх інвестиційних проектів виділено ті, які стоять у рекреаційно-туристичної сфері та сфері етнотуризму зокрема.

В Івано-Франківській області склалась традиція проведення щорічного конкурсу проектів з туризму. Так, щороку громадські організації Косівського і Верховинського районів беруть участь в обласному конкурсі проектів з розвитку туризму.

У 2011 р. в конкурсі проектів Івано-Франківської обласної державної адміністрації переміг проект «Розширення, вдосконалення існуючих та створення нових туристичних послуг з етнотуризму на Гуцульщині». Деякі завдання цього проекту реалізуються й дотепер [3]. Так, в рамках проекту створено Яворівський центр народного мистецтва «Гуцульська гражда», завданням якого є сприяння розвитку туризму в районі [4]. Відкриття такого центру дає унікальні

можливості для етнотуризму, адже Яворів — це відомий центр ліжникарства. Протягом останніх 20-ти років співпраця талановитих майстринь з професійними художниками сприяла відродженню яворівського ліжника.

У 2012 р. переможцем визначено проект «Збереження та облаштування астрономічно-календарного святилища з центром на г. Лисина Космацька» РГО «Спадщина Гуцульщини» [4]. Цей проект теж має безпосереднє відношення до етнотуризму, оскільки гуцульські вірування і марновірства також виступають етнографічним елементом території.

У межах Рахівської частини Гуцульщини для інвесторів розроблено 10 потужних інвестиційних проектів, сім з яких стосуються розвитку різних видів туризму. Переважно це будівництво кемпінгів, курортних комплексів, розбудова гірсько-лижних курортів, мережі баз відпочинку [5]. Із запропонованих проектів два проекти в тій чи іншій мірі можна пов'язати із підтримкою етнотуризму. Зокрема, пропонується відтворення старовинних методів транспортування деревини по р. Тиса (вартість проекту 200 тис. грн.) та проект із модернізації матеріально-технічної бази з переробки коров'ячого і овечого молока, зокрема виготовлення гуцульської бринзи (400 тис. грн). Окрім того, є багато пустуючих ділянок, проте більшість із них проектиуються під будівництво рекреаційно-туристичної інфраструктури і дуже опосередковано стосуються етнотуризму.

Протягом останніх років активізувалась діяльність із залучення інвестицій в Буковинську частину Гуцульщини. Так, у 2014 р. створено робочу групу із залучення інвестицій у Путильський район [6]. Сьогодні для зовнішнього інвестування пропонують 3 проекти вартістю 6 тис. дол. США. Один із згаданих проектів спрямований на відновлення роботи фабрики з переробки вовни СВК «Гуцульські візерунки» в смт. Путила (вартість інвестицій 600 тис. дол. США) [7].

У Вижницькому районі Чернівецької області зареєстровано три проекти в сфері туризму, зокрема це будівництво музею в с. Ланчин, облаштування вело маршруту і будівництво спортивно-оздоровчого комплексу.

Перспективною для інвестування в контексті етнотуризму є Івано-Франківська область. Особлива увага інвесторів сьогодні прикута до Косівщини. Так, Косіщина для інвесторів пропонує 9 об'єктів для інвестування, з яких два об'єкти стосуються рекреаційно-туристичної діяльності. Переважно це проекти, спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури, зокрема спортивної бази, рекреаційно-оздоровчих комплексів, школи і станції байдарок, кінноспортивного комплексу, дитячого табору тощо. Натомість підтримка

місцевих майстрів та розвиток гуцульських народних промислів залишається поза увагою.

У рамках транскордонного співробітництва Євросоюз планує залучити в Гуцульщину 700 тис. євро, зокрема у Верховинський район (с. Ільці). Кошти розраховані на розбудову об'єктів придорожньої інфраструктури та центрів короткотермінового перебування туристів [8]. Планується освоєння цих коштів до 2017 р. Сьогодні інфраструктура села Ільці є дуже слабо розвиненою. Ільці є одним із найбільших центрів писанкарства Галицької Гуцульщини, поряд з Косівським, Космацьким, Криворівнівським та іншими центрами писанкарства. Ільцівська писанка вирізняється з-поміж інших тим, що тут храктерні оранжеві та зелені кольори на чорному та коричневому тлі, а також тут зберігся звичай зображати оленя у верхній частині писанки в стилізованому гуцульському стилі. Інвестиції з Євросоюзу зможуть привернути увагу до цього поселення та його етнокультурних традицій.

Таким чином, аналіз актуальних інвестиційних проектів на Гуцульщині засвідчив надзвичайно низький рівень інвестиційної підтримки етнотуризму в цій місцевості. Проведений аналіз показав, що місцева влада Рахівського району найбільш активно працює в напрямку підтримки етнотуризму, реалізація деяких інвестиційних проектів може сприяти відродженню та подальшій популяризації певних традиційних промислів в цьому краї. Не зважаючи на велику кількість проектів, орієнтованих на розвиток гірськолижного туризму на Буковинській частині Гуцульщини, активність діяльності з залучення інвестицій в етнотуризм тут є дещо вищою, аніж в двох інших частинах цього краю.

Визначну роль в популяризації етнокультурних традицій Гуцульщини відіграє Всеукраїнське товариство «Гуцульщина», завдяки якому вже багато років поспіль підтримується високий інтерес до Гуцульщини.

Отже, можна підсумувати, що інвестиційна підтримка етнотуризму на Гуцульщині сьогодні набуває стратегічного значення як для економічного розвитку сільських територій, підвищення добробуту домогосподарств, так і для підтримки культурно-духовного життя в сільській місцевості.

Література

1. Гуменюк Г. Значення народних художніх промислів Гуцульщини у розвитку туризму на Прикарпатті / Г. Гуменюк, А. Гуменюк, В. Шикеринець // Гірська школа українських Карпат. — 2013. — № 10. — С. 171–175.
2. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. — Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. — 288 с.
3. Офіційний сайт Івано-Франківської державної обласної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/?q=snews&id=12165>

4. Газета «Гуцульський край»: Часопис Косівського району [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gk.if.ua/2012/10/04/6920/>
5. Рахівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rakhiv-adm.org.ua/rahivschyna/investytsijna-diyalnist/investytsijni-proekty/>
6. Путільська районна державна адміністрація Чернівецької області. Розпорядження «Про створення робочої групи із залучення інвестицій в Путільський район» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://putyla.bukoda.gov.ua/sites/default/files/novoselitsa/doc/no117-r.pdf>.
7. Сайт Чернівецького регіонального центру з інвестицій та розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://investchern.cv.ua/putylskyj-rajon>
8. Інвестиції в Гуцульщину [Електронний ресурс] / Сайт Івано-Франківського обласного телебачення «Галичина». — 30 вересня 2015 р. — Режим доступу: <http://galtv.if.ua/news/view/2015/09/30/6926/>

Kushnirchuk-Stavnycha O. M., Dubetska T. V.

THE INVESTMENT WAY OF ETNOTOURISM DEVELOPMENT IN HUTSUL REGION

The level of investment support of etnotourism development in Hutsul region is considered in the article. Particularly, the review of social-historical conditions of etnotourism development is carried out. Gathered and systematized the investment projects in tourism generally, and etnotourism projects in particular, in Halitska, Bukovinska and Zakarpattia parts of Hutsul region. The level of investment support of arts and crafts in Hutsul region is analyzed.

Key words: etnotourism; Hutsul region; tourism investments; investment project; arts and crafts.

УДК 379.85:39

Литовченко І. В., Ключко Є. Д.

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ АТРАКТИВНОСТІ ПОЛТАВЩИНИ

В статті розглянуті найбільш привабливі етнотуристичні об'єкти та атракції Полтавщини — гончарна столиця в Опішному, музей весілля у Великих Будищах, фестиваль церковних дзвонів у Диканці. Акцентується увага на пріоритетності розвитку етнотуризму в області.

Ключові слова: етнос, атракція, етнічний туризм, етнографічний туризм.

Останнім часом етнографічний туризм популяризується і набирає обертів, наступаючи на п'яти таким видам туризму як спортивний, екологічний, діловий та лікувально-оздоровчий. Світова індустрія туризму за останні роки відчуває радикальну трансформацію із «старої» в «нову». «Новий», або сучасний, туризм характеризується активним впровадженням інформаційних технологій, нарощуючим розвитком екологічного і культурного туризму, у тому числі етнографічного [1, 5].

Метою статті дослідження можливостей розвитку етнотуризму Полтавщини як засіб підвищення туристичної атрактивності регіону та області.

Полтавська область — привабливий туристично-рекреаційний регіон, розташований в центральній частині Лівобережної України. Полтаву здавна називають духовною столицею України. Полтавська область є унікальною за своїми туристичними можливостями, а також має сприятливі умови для розвитку сфери розваг.

Але, при вирішенні ряду нагальних проблем, у даного регіону є неабиякі перспективи для подальшого розвитку туристичної інфраструктури. Для підвищення конкурентоспроможності та покращення розвитку туристичної галузі в області більш активно розвиваються звичні напрями туризму такі як культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, екологічний та інші. В Полтавській області є дуже багато місць, де можна розвивати етнографічний туризм.

Козацьке містечко Опішне, Зінківського району. Привільно розкинулося на мальовничих пагорбах Полтавщини, сьогодні по праву іменується і Гончарною столицею України, і центром гончарства та кераміки Східної України. Опішне — одне з найбільших і найбільш

значущих центрів культурної самобутності українців, всесвітньо відома столиця українського гончарства. Тут протягом трьох останніх тисячоліть інтенсивно розвивалося гончарство. Наприкінці XIX — на початку XX ст. в містечку працювали і творили близько тисячі гончарів, вироби яких експортувалися майже по всіх континентах. Опішнянська кераміка стала своєрідним етнічним символом української культури, світовим мистецьким брендом.

Колекція Національного музею-заповідника українського гончарства налічує понад 35 000 творів народних майстрів-гончарів та художників-керамістів. Засновано Музей гончарства 11 березня 1986 р. за дорученням Ради Міністрів Української РСР, а 3 листопада 1989 р. прийнято урядову постанову про формування на його базі Державного музею-заповідника українського гончарства — етномистецтвознавчого науково-дослідницького і культурно-освітнього закладу, національної гончарської скарбниці України [2].

Нині музей-заповідник постає Всеукраїнським центром дослідження, збереження й популяризації гончарської спадщини України. Найбільша колекція кераміки в Україні, представлена творчими досягненнями творців всіх історико-етнографічних регіонів України і всіх провідних національних шкіл художньої кераміки. Особливий інтерес у відвідувачів музею викликає колекція робіт монументальної та садово-паркової глиняної скульптури подарована музею сучасними авторами з різних куточків світу (рис. 1).

Рис. 1. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному

Музей українського весілля, розташований в селі Великі Будища, Диканського району [1]. У 2008 р., в день величного християнського свята Різдва Пресвятої Богородиці, в сільському будинку культури села Великі Будища відкрито сільський музей українського весілля. До сьогоднішнього дня жителі села зберегли в своїй пам'яті місцеві народні звичаї і обряди, стародавні весільні пісні, які супроводжували урочистості весілля . В експозиції: весільне вбрання того часу (більше 50 років тому назад), меблі та предмети побуту, безліч вишитих рушників, сорочок та навіть скриня нареченої (рис. 2).

Рис. 2. Музей весілля, с Великі Будища

Рис. 3. Свято-Миколаївська церква Диканьки

Це старовинне величне біла будівля захоплює численних гостей і жителів Диканьки. Красується воно на південній околиці селища під лісом. Як свідчать не тільки народні перекази, а й архівні документи, у глибоку давнину, коли Диканський землями володів архієпископ Чернігівський Лазар Баранович, на одному з пнів в лісі поблизу Диканьки загадковим чином з'явилася ікона святителя Миколая. Здивовані парафіяни перенесли її в діючу в той час в селі церкву. Однак наступного ранку ікони в церкві не виявили, але знову побачили її на тому ж пеньку. Знахідку повертали до церкви, але щоразу вона неодмінно опинялася знову в лісі. Слава про ікону поширилася, і, щоб освятити місце чуда, вирішили там побудувати храм. Так з благословення чернігівського святителя, зусиллями простих людей і козацької старшини в 70-х роках XVII ст. була зведена Миколаївська церква. На пам'ятному пні встановили метровий дубовий хрест, а сам храм влаштували так, що ця реліквія залишилася в його вівтарної частини.

Звичайно, у новому Божому храмі самої шанованої була ікона угодника Божого, яка з часом стала невичерпним джерелом чудотворення. Навколоїшній ліс з тих пір називають Миколаївським. У 1851–1852 рр. була зроблена невелика перебудова храму і під церквою влаштована родова усипальня Кочубеїв. Цей склеп особливо приваблює і цікавить численних відвідувачів Миколаївської церкви не тільки з України, але і з інших країн світу. Покоїться там останки п'яти князів і трьох княгинь з роду Кочубеїв. У 1963 р. церква відібрали у віруючих і незабаром тут організували атеїстичний музей. А з 1985 р. Миколаївська церква як пам'ятник архітектури стала відділом державного історико-краєзнавчого музею. Під час запустіння зникло багато церковного майна: ікони XVII–XVIII ст., хрести, свічники, старовинні книги та інші цінні реліквії. 16 липня 1989 р. відбулося урочисте відкриття і нове освячення Свято-Миколаївської церкви. Стародавній пень, на якому колись сталося диво явлення святого образу, і нині знаходиться у вівтарній частині храму. А сама чудотворна ікона святителя Миколая, як вважають сучасні історики-краєзнавці, зберігається у фондах Полтавської картинної галереї, але реставрації нібито вже не підлягає [3].

Тріумfalна арка у Диканьці. Чудове архітектурне творіння, яке представляє собою візитну картку легендарного селища. Ця мальовнича пам'ятка раніше грала роль в'їзду в садибу сімейства Кочубеїв. У прекрасному стані арка збереглася і по теперішній час. Тріумfalна арка у Диканьці була споруджена у 1820 р. на честь приїзду до Диканьки імператора Олександра I (у 1817 р.) і слугувала парадним

в'їздом до садиби Кочубеїв. Автор проекту — академік архітектури Луїджі Руска (рис. 4).

Рис. 4. Тріумфальна арка Диканьки

Це єдиний в Україні пам'ятник культури, що увінчує тріумф перемоги у Вітчизняній війні 1812 р. з французами. Її прикрасили чудовими барельєфами з міді, які зображують захоплюючі сцени битв. Свідченням того, що арка була парадним в'їздом в маєтку княжого роду Кочубеїв, є табличка, розміщена верху споруди.

Тріумфальна арка у Диканьці нині є єдиною спорудою садиби, яка дожила до сучасності. Під час громадянської війни палац Кочубеїв, до якого вела арка, був розграбований і повністю знищений. Цікавим фактом є те, що дані тріумфальні ворота були створені задовго до зведення аналогічних споруд у Франції та Росії [4].

Крім того славиться Полтавщина фестивалем «Диканські передзвони», який щороку на початку вересня проводиться у Диканьці та Великих Будищах. Послухати дивовижну музику дзвонів їдуть пошановувачі не тільки з усіх куточків області, а й України. Адже з року в рік дійство набуває все більшої популярності. Дзвони Пасхальні, Різдвяні та престольні, а також традиційні дзвони православних обителей лунають над Диканькою.

Полтавщина є дуже перспективна для розвитку етнографічного туризму. Вона має велику історію, і люди різного віку приїжджають щоб насолодитися атмосферою. Етнотуризм — це не тільки цікаве проведення часу. Він сприяє збереженню традицій і культури народу, розширяє кругозір туристів і викликає патріотичні почуття.

Література

1. Люкшандерль Л. Спасите Альпы / Л. Люкшандерль; пер. с нем.; под ред. Г. И. Анохина. — М.: Прогресс, 1987. — 168 с.
2. Музей українського весілля [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dikanka-turism.inf.ua>.
3. Національний музей-заповідник українського гончарства [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://opishne-museum.gov.ua>.
4. Свято-Николаевский храм Диканьки [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.pravoslavie.poltava.ua>.
5. Триумфальная арка в Диканьке [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dikanka.glo.ua/>.
6. Mose I. Sanfter Tourismus im Nationalpark Hohe Tauern / I. Mose // Vechtaer Arbeiten zur Geographie. — Band 6, Vechta, 1988. — 183 p.

Lytovchenko I. V., Klyuchko E. D.

**ETHNOGRAPHIC TOURISM AS MEANS TO INCREASE TOURIST
ATTRACTION OF POLTAVA REGION**

The article is about the most attractive ethnic tourism objects of Poltava region — Pottery capital in Opishna, Museum of the wedding in Veliki Budischi, Festival of church bells in Dykanka. The main attention is focused on priority development of ethnic tourism in the region.

Key words: *ethnos, attraction, ethnographic tourism, ethnic tourism.*

УДК 379.85:39

Логвин М. М., Самченко Ю. В.

ВНЗУ «Полтавський університет економіки і торгівлі»

НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСЕЛЕННЯ ЄС ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуто умови становлення і розвитку етнічного туризму в країнах Європейського Союзу. Підкреслено вплив сучасних міграційних процесів на етнокультурні особливості країн. Авторами визначено вплив національно-етнічного складу населення як фактора впливу на розвиток туристичної діяльності в регіоні.

Ключові слова: *етнічний склад, міграційні процеси, мультикультурність, етнічний туризм, етнофестивалі.*

Країни Євросоюзу впливають на сучасне політичне, економічне, фінансове, суспільне та культурне життя не тільки Європи, а й усього світу. Проте за етнічним складом населення країн Європи значно відрізняються одне від одного, що зумовлено історико-культурними чинниками. На формування етнокультурних особливостей європейських народів також істотно впливають сучасні міграційні процеси з країн Азії та Африки. Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що різноманіття етносів стає основою для збереження традицій у міському середовищі, важливим чинником міжкультурного і міжрегіонального спілкування та сприяє розвитку етнічного туризму.

Проблемам дослідження етносів у різних сферах суспільного життя присвячені праці багатьох науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, в тому числі — Ю. В. Бромлей, Л. Н. Гумільов, С. А. Токарев, Н. Н. Чебоксаров, Ю. П. Грицку-Андрієш, Ж. І. Бучко та ін. Також були використані напрацювання вчених зарубіжних шкіл, зокрема, У. Альтерматта, В. Вайденфельда, Ю. Хабермаса, М. Хроха. Незважаючи на значну кількість публікацій на тему історичних аспектів формування народів Європи, культурології, впливу міграційних процесів на життя населення, розвиток етнофестивалів, нині дослідження факторів розвитку етнічного туризму в ЄС висвітлюється недостатньо.

Метою дослідження є розглянути особливості та закономірності етнічного складу населення країн ЄС та їх вплив на окремі сегменти розвитку етнічного туризму в регіоні.

В європейських країнах проживає близько 60-ти основних етносів. Найбільший з усіх народів за загальною чисельністю —

германська група, до якої належать німці, германо-швейцарці, австрійці, люксембуржці, ельзасці і лотарингці, голландці, фланандці, фризи, шведи, норвежці, ісландці, фарерці, данці, англійці, шотландці, ольстерці.

Друга за значимістю для Європи є романська група індоєвропейської мовної сім'ї: італійці, італо-швейцарці, корсиканці, ретороманці, французи, франко-швейцарці, валлони (південь Бельгії), іспанці, каталонці, португальці, галісійці, румуни, аромуні (північ Греції і Сербії).

У представників романської групи Європи основні відмінності крім мов, виявляються в особливостях національного характеру, національної кухні і національного одягу, який вдягають з нагоди національних свят. Хоч іспанці, каталонці, галісійці, португальці — правовірні католики, досі на місцях відбуваються дозволені церквою дохристиянські свята — коррида — бій биків, жартівліві похорони сардини в Мадриді, у Валенсії — фальяс зі спалюванням опудала велетнів.

До кельтської групи належить усього 4 народи і вона нечисленна: ірландці, уельсьці (валлійці), гели (північна Шотландія), бретонці (провінція Бретань).

Слов'янська група індоєвропейської сім'ї займає важливе місце в загальному списку етносів: поляки, чехи, лужичани, словаки, словенці, хорвати, боснійці, серби, македонці, черногорці, болгари, українці, росіяни, білоруси.

Два народи Зарубіжної Європи входять до складу тюркської групи алтайської мовної сім'ї: турки в межах європейської частини Туреччини і як національна меншина в Болгарії, та гагаузи в Болгарії.

Мальтійці представлені як група семіто-хамітської мовної сім'ї і проживають на острові Мальта, а їх мова — один з діалектів арабської.

До групи нечисленних народів Європи відносяться саами, що належать до фіно-угорської мовної групи. Це єдиний в Європі оленярський народ напівкочівників. Є й осілі саами, які вирощують велику рогату худобу і займаються ремеслами: шиттям хутрового та суконного одягу, різьблениям по кістці та ін. Саамів іноді називають лопарями і у них немає своєї державності. Вони проживають в країнах Північної Європи — в Норвегії, Швеції і Фінляндії і їх права захищають Саамські національні ради.

До фіно-угрів відносяться також угорці і фіни. Предки фінів з'являються приблизно в III-II тис. до н. е. із сходу, з-за Уралу. Дуже сильний вплив на фінів зробили шведи, оскільки фіни довгий період не мали власної державності. У фінів — досі самобутня народна культура: національні традиції заохочують будівництво типових фінських будинків, лазень і саун. Незважаючи на досить сувері умови фіни

прекрасні землероби і тваринники. У них підтримується давня традиція озерно-річкового рибальства та лісового промислу.

Відокремлено знаходяться баски, що населяють північно-захід Піренеїв і складають аборигенну основу Піренейського півострова, і не входять ні в одну з груп. Мову басків не вдалося віднести ні до однієї мовної сім'ї.

У країнах Європи крім корінних етносів існують інші — некорінні. При цьому, в наслідок імміграції та більш високого природного приросту, чисельність останніх постійно зростає. Населення крайніх Європи налічує кілька мільйонів вихідців з Азії, Африки і Латинської Америки. Їхня поява зумовлена злиднями, голодом і невлаштованістю життям. У другій пол. ХХ ст. мігранти заполонили Європу з надією заробити гроші для своїх сімей. Зміна чисельності неєвропейського населення значно вплинула на життя корінних європейців: вони змушені звикати до «сусідства» з великими групами людей, що відрізняються своєю культурою, релігійними звичаями, способом поведінки, стилем спілкування. У багатьох країнах ЄС приймаються закони, що мають регулювати взаємовідносини різних етнічних груп, проте найчастіше вони спрямовані на стирання національних відмінностей (наприклад, у Франції), а не на визнання полікультурності, що врешті-решт призводить до загострення міжнаціональних взаємин.

У другій половині ХХ ст. в європейських країнах посилилася імміграція, що значно ускладнило етно-конфесійний склад населення. У деяких однонаціональних країнах завдяки міграції з'явилися значні групи національних меншин (наприклад, у Німеччині — турки, албанці, Великобританії — індуси, пакистанці, Франції — араби).

У другій пол. ХХ ст. у Європі відбулось загострення міжнаціональних конфліктів між національними меншинами і центральною владою. Строкатий етнічний склад населення не раз приводив до зміни державного ладу. Саме за національною ознакою відбувся розпад Югославії і Чехословаччини, об'єднання Німеччини. У Бельгії та Іспанії спостерігався перехід від унітарної форми державного управління до федеративної. У Данії та Фінляндії національні меншини (фарерці і шведи відповідно) отримали автономію. І, навпаки, в Румунії і Болгарії проводилася політика на насильницьку асиміляцію етнічних меншин. На поч. ХХІ ст. відбувається загострення національних конфліктів між державною владою та мігрантами.

Президент Чехії М. Земан вважає, що тероризм та міграційна криза взаємопов'язані. Міграційна криза має характер організованого вторгнення. Воно добре організоване, добре оплачене і його метою є розвал європейських структур. Тому, над традиційною європейською

культурою нависла загроза пригнічення такою культурою, яка несумісна з європейськими цінностями.

Таким чином, протягом другої половини ХХ ст. відбувалося урізноманітнення етнічного складу населення регіону, але багато європейців прийшли до усвідомлення того, що без об'єднання і загальноєвропейської самосвідомості не можливе мирне співіснування. Тому етнічні процеси у зарубіжній Європі, у зв'язку з інтеграцією, перейшли на новий етап — відбувається консолідація націй в єдину європейську спільноту. Це відбувається на тлі постійної імміграції, що дає підстави для сплесків націоналізму та екстремізму, які створюють загрозу цього процесу.

Згідно з положеннями Доповіді ООН про розвиток людини за 2004 рік, у ситуації коли регіон стає все більш багатонаціональним, важливо зберегти етнічну і культурну самобутність, свободу кожної людини, як представника певної етнічної групи [9]. На нашу думку, для збереження стабільності в країнах ЄС необхідно з огляду на етнічно-культурне різноманіття народів дотримуватися рівноправ'я всіх етносів, незалежно від того чи є вони корінними або ні, титульними етносами або національними меншинами, етносами-мільйонерами або нечисленними народами. Але це має бути за умови дотримання всіх законів країни перебування.

В 1950-ті роки починає з'являтися чимало з нині відомих фестивалів. В цей час, на думку Т. Р. Кисельової, формується загальноєвропейський культурний простір, у якому мережа найбільших міжнародних фестивалів відіграє важливу інтегруючу роль в якості престижного поля для міжнародного артистичного обміну, демонстрації кращих досягнень національних культур [7].

На сьогоднішній день фестивальна діяльність стала осередком збереження традицій у міському середовищі, потужним чинником етнічного туризму, міжкультурного та міжрегіонального спілкування. Вона позитивно впливає на відновлення культури окремих етносів і народів, сприяє створенню нових джерел доходів територіальних громад. Завдяки фестивалям зберігається й актуалізується національна мистецька спадщина, популяризуються культурно-історичні традиції регіонів, розвивається етнотворчість.

В останні роки відбувається багато масових свят, фестивалів, театральних постановок, ландшафтних вистав, різних форм видовищного мистецтва, які посилюють інтерес до етнічних груп, що їх реалізують та місцевості, яку вони представляють.

Найбільш відомі музичні фестивалі — Зальцбурзький фестиваль, «Віденські музичні тижні» (Австрія), Глайндборнський і Единбурзький

музичний фестиваль (Великобританія), «Будапештські музичні тижні» (Угорщина), «Берлінські фестивальні дні», Данський королівський музичний фестиваль, «Флорентійський музичний травень», «Фестиваль двох світів», знаменитий фестиваль у Сан-Ремо (Італія), Нідерландський музичний фестиваль «Варшавська осінь» (Польща). А також Фестиваль імені Дж. Енеску (Румунія), «Тиждень Сібеліуса» (Фінляндія), Безансонський фестиваль (Франція), «Празька весна» (Чехія).

Фестивалі, як вид туристичної діяльності, є однією з найпотужніших, найбільш динамічних та творчих світових індустрій. Вона постійно змінюється, створює нові форми міжкультурного спілкування, удосконалює соціокультурні проекти, урізноманітнює їх тематику, місце проведення, тривалість. Швидка динаміка розвитку фестивалів сприяла формування спеціалізованих тематичних дійств, зумовила необхідність використання професійного підходу до їх організації та проведення. Серед тематичних фестивалів особливе місце посідають етнічні, які сприяють відродженню та впровадженню різноманітних етнічних традицій, і таким чином забезпечують збереження й розвиток традиційної культури етносів.

До етнічних фестивалів належать: різноманітні свята, пов'язані з язичницькими віруваннями (Африканські фестивалі, Івана Купала, Маланка); святкування християнських обрядів та свят (Масляна); свята, які були започатковані ще в Дохристиянські часи, але під впливом релігії дещо видозмінилися, набувши статусу християнських (Венеціанський карнавал); святкування нового року у різних народів; сучасні «збірні» етнічні фестивалі («Фольклорум» Німеччина) [4].

У світі фестивальна діяльність позиціонується як один із аспектів формування бренду та потужних джерел стимулювання розвитку територій, а, отже, всебічно підтримується органами місцевої влади. Формуються спеціалізовані фонди для підтримки фестивалів, активно залишаються різні верстви населення до їх проведення. Так, наприклад, у світі існує Європейська Асоціація Фольклорних Фестивалів (ЄАФФ). Її головна мета збереження, розвиток та популяризація фольклору окремих європейських народів шляхом організації фестивалів та використання сучасних телевізійних, комп'ютерних та інших інформаційних технологій [6].

Особлива увага приділяється збереженню автентичних традицій та звичаїв, у зв'язку з чим актуалізується проведення етнічних фестивалів у музеїному середовищі. Найбільш поширеними та масовими є етнофестивалі у музеях під відкритим небом. Так, наприклад, у Північній Ірландії зустрічаються досить своєрідні музеї під відкритим небом — невеликі відтворені комплекси, що зображують старовинні

«поселення» і побудовані в новому матеріалі поблизу, наприклад, середньовічних замків. Їх можна назвати «проектами образів минулого». Спеціально підготовлені співробітники представляють спосіб життя стародавніх кельтів, демонструють їх знаряддя праці, полювання, виробництво плетених виробів. Театралізована вистава життя і побуту стародавніх народів, які населяли цю місцевість, на думку проектиувальників, є гарним доповненням до атмосфери середньовічних пам'яток [10].

Симбіоз музеїного середовища та фестивальної діяльності дозволяє успішно реалізувати потенціал міжрегіональних соціокультурних проектів, комплексно сприяє формуванню принципово нових зразків культурного самовираження з одночасною модернізацією культурного життя суспільства.

Фестивальний рух стає все більш популярним і залучає все більшу кількість сфер культурного життя суспільства. Ця тенденція впливає на розвиток діяльності туристичних організацій, адже туристський бізнес полягає у сфері надання послуг з отримання нових вражень, емоцій, знань, почуттів. Відвідуючи нові місця, мандрівник хоче включитися в реальність іншого народу, його світогляд, відчути особливість чужої культури, познайомитися з місцевими традиціями, опинитися в незвичайній обстановці. Саме фестивалі, як найбільш наповнені активністю і культурним змістом подій, дозволяють задовольнити запити туристів, що лежать в різних сферах соціально-культурного життя відвідуваного регіону або країни.

Висновки. Країни, що входять до ЄС, займають провідне місце у світовій спільноті. Їх етнічно-культурний склад населення історично доволі різноманітний. Важлива роль у формуванні етнічних громад належить міграційним процесам, які у свою чергу викликають багато протиріч. На сьогоднішній день з огляду на етнічно-культурне різноманіття народів Європи досить важливо зберегти їх національну своєрідність та традиції. За останні роки в суспільстві підвищується увага до масових видовищних свят та фестивалів. Роль етнофестивалів у цьому контексті є неоціненою і визначальною. Вони є ключовим чинником формування національної свідомості, збереження народних традицій та розвитку туристичної діяльності.

Література

1. Бромлей Ю. В. Современные проблемы этнографии: очерки и истории / Ю. В. Бромлей. — М.: Наука, 1981. — 390 с.
2. Вайденфельд В. Новый порядок в Европе: Европейский Союз перед лицом новых вызовов / В. Вайденфельд // Актуальные проблемы Европы: сборник статей. — 2002. — № 1. — С. 40–57.

3. Гриценко Т. А. Современные фольклорные фестивали / Т. А. Гриценко. — М.: Аст, 2006. — 80 с.
4. Грицку-Андріеш Ю. П. Фестивальний туризм у системі рекреаційно-туристської діяльності / Ю. П. Грицку-Андріеш, Ж. І. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету. — 2010. — Вип. 519–520. — С. 56–60.
5. Гумилёв Л. Н. География этноса в исторический период / Л. Н. Гумилёв. — Л.: Наука, 1990. — 280 с.
6. Европейская Ассоциация Фольклорных Фестивалей [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eaff.eu/ru> (дата звернення 12. 01. 2016).
7. Киселёва Т. Г. Социально-культурная деятельность: учеб. пособие / Т. Г. Киселёва, Ю. Д. Красильников. — М.: МГУКИ, 2001. — 539 с.
8. Музичний фестиваль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vre.pp.ua/vre_muzykalnyj_festival.html (дата звернення 12. 01. 2016).
9. Резюме: Доклад о развитии человека 2004. Культурная свобода в современном многообразном мире. — М.: «Весь мир», 2004. — 28 с.
10. Севан О. Г. Музеи под открытым небом Европы / О. Г. Севан // Обсерватория культуры: журнал-обозрение. — 2006. — № 3. — С. 60–69.
11. Хрох М. От национальных движений к полностью сформировавшейся нации: процесс строительства наций в Европе // Нации и национализм; пер. с англ. и нем. Л. Е. Переяславцевой, М. Б. Гнедовского. — М.: Практис, 2002. — 416 с.

Logvyn M. M., Samchenko J. V.

NATIONAL-ETHNIC CHARACTERISTICS OF THE POPULATION OF THE EU AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF ETHNIC TOURISM

The article considers the conditions of formation and development of ethnic tourism in the countries of the European Union. The article emphasizes the influence of modern migration on ethno-cultural characteristics of the countries. The authors determined the impact of the ethnic composition of the population as a factor of influence on the development of tourism in the region.

Key words: ethnic structure, migration, multiculturalism, ethnic tourism, ethnic festivals.

УДК 012 (477.8)

Лозинський Р. М.

Львівський національний університет ім. І. Франка

НАУКОВА СПАДЩИНА АРХИПА ДАНИЛЮКА ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНИХ Й ЕТНОГРАФІЧНИХ ТУРІВ

Проаналізовано наукову спадщину відомого українського етнографа і музеєзнавця А. Г. Данилюка як джерело інформації для формування етнічних й етнографічних турів. Виділено найважливіші напрямки його дослідження. Охарактеризовано викладацьку діяльність А. Г. Данилюка в ЛНУ ім. І. Франка, її значення для розвитку туристичної освіти в Україні.

Ключові слова: етнографія, краєзнавство, музей, скансен, етнотуризм, народна архітектура.

Для розвитку в Україні етнотуризму та формування якісних і насичених етнотуристичних програм подорожей важливо, щоб вони опиралися на професійну джерельну основу, якою зазвичай є праці відомих українських науковців: істориків, географів, етнографів, краєзнавців, представників інших наук, що вивчають матеріальну й духовну культуру українців та інших етнічних спільнот України. Серед українських етнографів другої половини ХХ — початку ХХІ ст. виділяється постать Архипа Григоровича Данилюка, який впродовж багатьох років працював у Музеї народної архітектури та побуту у Львові, є автором понад 20 монографій та понад 500 статей, присвячених етнографії (особливо народній архітектурі) та краєзнавству Західної України. У березні 2016 р. виповнюється 75 років з дня його народження. Аналіз наукової спадщини А. Данилюка як джерела інформації у процесі формування етнічних й етнографічних турів сприятиме підвищенню їх професійного рівня.

Ім'я Архипа Данилюка добре відоме не лише в Україні, але й у інших країнах світу, особливо, там де проживає численна українська діаспора. Йому присвячено чимало статей, серед останніх — публікації Т. Андрієвської [1], В. Лиса [3], М. Рутинського [4]. Ще у 2002 р. працівниками Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника на чолі з О. Сапігою опубліковано бібліографічний покажчик праць А. Данилюка [2]. Проте, публікацій, у яких було б проаналізовано науковий доробок, викладацьку діяльність і життєвий шлях науковця

в туризмознавчому аспекті, немає. Основою написання цієї статті стали передусім матеріали і документи про А. Данилюка, що зберігаються на кафедрі географії України ЛНУ ім. І. Франка, на якій він працював тривалий період до дня своєї передчасної смерті.

Метою статті є ознайомлення молодих науковців — дослідників етнотуризму, а також студентів, що навчаються туризму, з науковою спадщиною українського етнографа А. Данилюка, а також його викладацькою діяльністю з підготовки фахівців для туристичної сфери.

Данилюк Архип Григорович — це відомий український етнограф, музейзнаток, географ-краєзнавець, кандидат історичних наук, доцент кафедри географії України географічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка. Він є визнаним в Україні та за її межами фахівцем з народної архітектури населення Західної України. За свої численні етнографічні дослідження він отримав звання Лауреата Всеукраїнської премії ім. П. Чубинського.

Архип Данилюк народився 13 березня 1941 р. в с. Згорани Любомльського району Волинської області. Після закінчення школи і Луцько педучилища вищу освіту отримав у 1965 р. на географічному факультеті Львівського державного університету ім. І.Франка. Трудову діяльність розпочав у Львівському музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР (тепер Інститут народознавства НАН України). З 1971 р. понад 30 років працював у відділі народного будівництва Музею народної архітектури та побуту у Львові. Був завідувачем відділу, певний час виконував обов'язки заступника директора, директора музею, до останніх днів був його провідним науковим працівником.

А. Данилюк усім серцем вболівав за рідний йому музей, долю його експозиції. У пошуках пам'яток народної архітектури для музею він відвідав майже усі райони Західної України, здійснив етнографічні експедиції до сотні сіл Галичини, Волині, Закарпаття, Буковини, Поділля, Центральної України. Значну частину експонатів Музею народної архітектури та побуту у Львові, особливо сектору «Бойківщина», сформовано ним самостійно, або за його безпосередньої участі. За висловом науковця «у тоталітарно-безбожні часи волинянин Архип Данилюк був свого роду «пожежною командою в одній особі», яка рятувала від знищення старовинні селянські хати і дерев'яні кількасотлітні древні храми» [3].

Значною є роль А. Данилюка у становленні та розвитку на географічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка кафедри географії України. З початку 90-х років ХХ ст. працював на кафедрі за сумісництвом, згодом кафедра географії України стала його основним місцем роботи. Розвивав

науковий напрям «географічне краєзнавство». На факультеті було навіть заплановано створення окремої спеціалізації з такою назвою. Проте, на жаль, реалізувати цей задум не вдалося. Помер А. Данилюк 23 січня 2008 р., похований на Личаківському кладовищі м. Львова.

Наукова і педагогічна діяльність А. Данилюка має прямий зв'язок з туризмом. Наукова спадщина А. Данилюка є безцінним джерелом інформації про матеріальну та духовну культуру різних етнографічних груп населення Західної України, а повноцінне розкриття тематики українських скансенів без вивчення його праць узагалі є неможливим. Відповідно, у розробленні етнотурів Західною Україною його праці є надійною опорою. Зрештою, його численні наукові експедиції, польові дослідження у розумінні фахівця з туризму — це науковий туризм.

У науковій спадщині А. Данилюка, яка відображена у сотнях опублікованих праць (монографій, посібників, путівників, довідників, альбомів, статей у наукових збірниках і журналах, енциклопедіях і словниках), виділяються три головних теми, які найповніше відображають його життєвий і науковий шлях.

1. Публікації, присвячені Львівському скансену — Музею народної архітектури та побуту у Львові, іншим українським та зарубіжним музеям просто неба. У цих працях відображені багатолітній досвід А. Данилюка як музеального працівника і музєєзнавця. Ці розвідки вже давно використовуються у підготовці фахівців з туризму. Особливо великою популярністю користується його монографія «Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку» (2006 р.).
2. Публікації присвячені народній архітектурі, особливо житловому будівництву. Саме у цих працях розкрився А. Данилюк як фахівець-етнограф. У дослідженнях з народної архітектури населення Західної України відображається багатогранність його наукової діяльності, адже у них розвиток народної архітектури має ґрунтовне культурологічне обґрунтування, поєднаний з аналізом історичних та географічних умов проживання населення.
3. Публікації присвячені Волині, Поліссю. З особливим захопленням А. Данилюк писав про свій рідний край. Саме у працях, присвячених рідному Поліссю, найбільше проявився його письменницький талант. Та й сам Архип Григорович був типовим представником цього краю, усі, хто був з ним знайомі, завжди відзначали його щирість, доброту, душевність.

Менш відомою, ніж наукова діяльність, але не менш вагомою, є викладацька діяльність Архипа Данилюка у Львівському національному університеті ім. І. Франка на кафедрі географії України географічного

факультету. На викладацьку роботу А. Данилюка запросив відомий український географ проф. Ф. Заставний, завдяки якому в 1990 р. було створено першу в Україні кафедру географії України.

Тут А. Данилюк працював 15 років, спочатку за сумісництвом, потім кафедра стала для нього основним місцем роботи. Впродовж тривалого періоду він виконував обов'язки заступника завідувача кафедра. Читав навчальні дисципліни «Краєзнавство», «Етнографія України», «Історико-культурні туристичні ресурси України» «Екскурсійна справа», «Топоніміка», керував краєзнавчою і навчальною практиками студентів, курсовими і дипломними роботами. Активізація викладацької діяльності А. Данилюка, коли він перейшов на основу роботу в університет, співпала із становленням на географічному факультеті спеціалізації «Менеджмент туризму». Оскільки окремий напрям підготовки туристів і окрема спеціальність «Туризм» з'явилися у системі вищої освіти лише на початку ХХІ ст., а національна економіка потребувала фахівців туристичного профілю, з 1998 р. в ЛНУ ім. І. Франка на кафедрі географії України розпочалося навчання студентів туризму в межах спеціалізації «Менеджмент туризму», спеціальності «Менеджмент». На початку 2000-их років в ЛНУ ім. І. Франка це була одна з найпопулярніших спеціалізацій. Впродовж 10 років А. Данилюк читав студентам, майбутнім менеджерам туризму, предмет «Історико-культурні туристичні ресурси». Сотні випускників спеціалізації «Менеджмент туризму», які зараз працюють у туристичній галузі Львівської й інших областей України, слухали його лекцій, проходили разом з ним навчальну практику. Студентам спеціальності «Географія» він читав предмети краєзнавчого і етнографічного профілю. Чимало колишніх студентів А. Данилюка сьогодні працюють у вищих навчальних закладах Львова викладачами туризму, серед них: О. Клапчук, А. Ковальчук, А. Манько, І. Пандяк, Н. Паньків, М. Рутинський, О. Стецюк, О. Склярська, а також автор цієї статті.

У розроблені етнічних і етнографічних турів Західною Україною, екскурсійних програм, присвячених скансенам України, важливим джерелом є наукова спадщина відомого українського етнографа, музеєзнавця, історика, географа А. Данилюка. Вивчення його праць студентами, що навчаються туристичної спеціальності, екскурсоводами, професіоналами у сфері туризму підвищить фаховий рівень етнографічних та етнічних турів, сприятиме пізнанню туристами духовної та матеріальної культури українського народу.

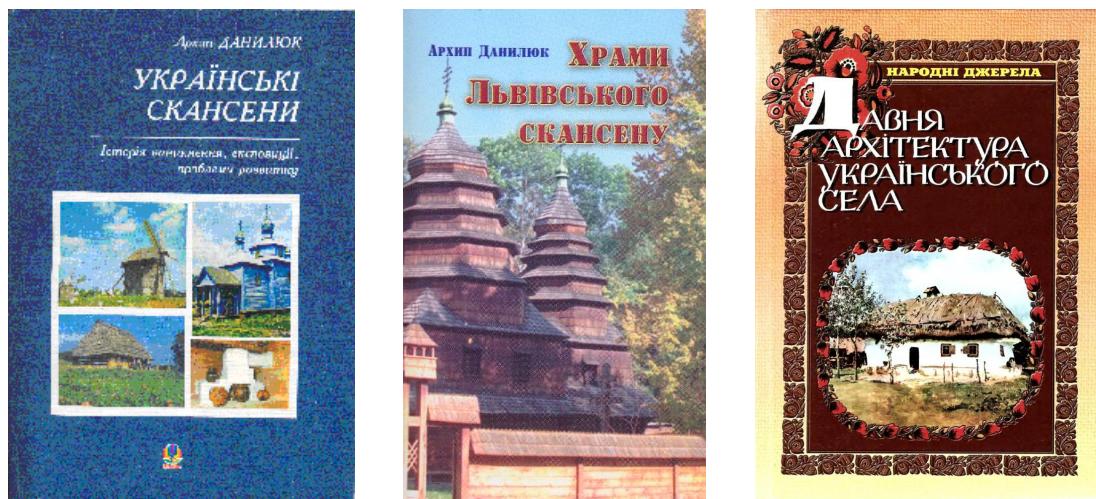
Серед найвідоміших праць А. Данилюка варто виділити:

1. Музей народної архітектури та побуту у Львові: путівник / А. Г. Данилюк [й ін.]; худож. К. В. Присяжний. — Львів: Каменяр, 1980. — 183 с.
2. Данилюк А. Г. Музей народної архітектури та побуту у Львові: путівник / А. Г. Данилюк, Б. Я. Рибак. — Львів: Каменяр, 1988. — 40 с.
3. Чарівне веретено: нариси про майстрів художнього промислу Західної України / Упоряд. Данилюк А. Г. — Львів: Каменяр, 1990. — 86 с.
4. Данилюк А. Г. Українська хата / А. Г. Данилюк. — Київ: Наукова думка, 1991. — 109 с.
5. Данилюк А. Г. Музей в Шевченківському гаї: нарис. — Л.: Вид-во «Край», 1993. — 41 с.
6. Данилюк А. Г. Наша хата: Етнографічний нарис про традиційне поліське житло: [кінець XIX – початок ХХ ст.] / А. Г. Данилюк. — Луцьк: Надстир'я, 1993. — 62 с.
7. Данилюк А. Г. Поклонися народному зодчому. Етнографічні нариси про народну архітектуру України / Архип Данилюк. — Львів: Монастир Монахів Студійського Уставу. Видавн. відділ «Свічадо», 1995. — 62 с.
8. Данилюк А. Г. Релікти давнього будівництва / Архип Данилюк. — Рівне: Видавництво «Азалія» Рівненської організації Спілки письменників України, 1995. — 80 с.
9. Данилюк А. Г. Скарби народної архітектури Гуцульщини. Етнографічний нарис / А. Данилюк. — Львів. «Логос», 2000. — 136 с.
10. Данилюк А. Г. Волинь: пам'ятки народної архітектури: Історико-краєзнавчі статті / А. Данилюк. — Луцьк: Надстир'я, 2000. — 100 с.
11. Данилюк А. Г. Традиційна архітектура регіонів України: Полісся. Монографія / А. Г. Данилюк. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 147 с.
12. Данилюк А. Г. Оповіді про експонати Львівського скансену / А. Данилюк. — Львів: Сполом, 2001. — 126 с.
13. Данилюк А. Г. Народна архітектура Волинського Полісся / А. Данилюк. — Луцьк; Рівне: Волинські обереги, 2002. — 85 с.
14. Данилюк А. Г. З глини, дерева і соломи. Пам'ятки народної архітектури Західного Поділля / А. Данилюк. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2003. — 96 с.
15. Данилюк А. Г. Історико-культурні туристичні ресурси України. Навчально-методичний посібник / А. Данилюк. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 82 с.
16. Данилюк А. Г. Шляхами України. Етнографічний нарис / А. Данилюк. — Львів: Світ, 2003. — 256 с.

17. Данилюк А. Г. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво / А. Данилюк. — Львів: НВФ «Українські технології», 2004. — 168 с.
18. Данилюк А. Г. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку / А. Данилюк. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2006. — 104 с.
19. Данилюк А. Г. Львів. Музей народної архітектури та побуту у Львові. Пори року. Альбом / А. Данилюк, І. Дикий, В. Миронюк. — Львів, 2006. — 24 с.
20. Данилюк А. Г. Музей народної архітектури та побуту у Львові. Путівник / А. Данилюк. — Львів. Українські технології. — 2007. — 40 с.
21. Данилюк А. Г. Храми Львівського скансену / Архип Данилюк. — Львів: В-во «СПОЛОМ». — 2007. — 16 с.
22. Данилюк А. Г. Давня архітектура українського села: етнографічний нарис / Архип Данилюк. — К.: Техніка, 2008. — 256 с.

Обкладинки книг Архипа Данилюка

Література

1. Андрієвська Т. Слово про музейчика / Т. Андрієвська // Поступ. — 2004. — 14 серпня. — С. 3.
1. Архип Данилюк: бібліографічний покажчик / НАН України, Інститут народознавства, Львівська держ. обласна універсальна наукова бібліотека; упоряд. О. М. Сапіга; ред. В. В. Мельник, С. Д. Чичкевич. — Львів, 2002. — 120 с.
2. Лис. В. Українська хата Архипа Данилюка / Володимир Лис // Волинь. — 17. 03. 2011. — № 1210.
3. Рутинський М. Й. Наукова етногеографічна спадщина, внесок та підходи до збереження національного енокультурного різноманіття Архипа Данилюка / М. Рутинський // Історія української географії. Всеукр. наук.-теор. часопис. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. — Вип. 17. — С. 127–134.

Lozynskyy R.

SCIENTIFIC HERITAGE OF ARKHYP DANYLUK AS A SOURCE FOR THE FORMATION OF ETHNIC AND ETHNOGRAPHIC TOURS

Scientific heritage of famous Ukrainian anthropologist and specialist in museum management A. G. Danylyuk as a source for the formation of ethnic and ethnographic tours are analyzed. The most important themes of his research are highlighted. Teaching activities of A. G. Danylyuk in Lviv National Ivan Franko and its importance for the development of tourism industry in Ukraine are characterized.

Key words: ethnography, local history, museum, skansen, etnotourism, folk architecture.

УДК 620.2:338.483.13

Луців Н. В., Караман О. М.

Львівський інститут економіки і туризму

БОРЩІВСЬКА ВИШИВАНА СОРОЧКА — ТОВАРНИЙ БРЕНД ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Досліджено історію та особливості виготовлення борщівської вишиваної сорочки, охарактеризовано її структурні елементи та визначено роль борщівської вишиванки у розвитку етнотуризму на Тернопільщині.

Ключові слова: *етнотуризм, народні художні промисли, орнамент, візерунок, сорочка, вишивка, полотно, техніка вишивки.*

Вишивана сорочка — одна із безумовних складових українського народного костюма. З відродженням національних традицій вона повертається — нині вишиванки мають у своєму гардеробі чимало українців. Борщівська вишиванка — це, свого роду, бренд вишиванок на Тернопільщині. Саме там з'явилася тенденція густо вишивати сорочки чорними нитками. Їхня надзвичайність у тому, що подібного стилю вишивання немає більше ніде у світі. Символіка цих візерунків сягає своїм корінням далеких часів Трипілля.

Про історично-культурну цінність старовинних борщівських вишиванок свідчить уже той факт, що ще в першій половині 90-х більшість із них були викуплені у власників і вивезені в приватні та музейні збірки США і Канади. Навіть у селах їх уже практично не залишилось. Вишиті сорочки передавали із покоління до покоління, від матері до доночки, а бувало, що перед смертю жінка просила разом з нею у могилу покласти вишивану сорочку [3].

Вагомий внесок у дослідження борщівської вишиванки як феномену народного мистецтва внесли Людмила та Олексій Покусінські [7], Віра Матковська, Л. Булгакова-Ситник [1; 2], Н. Рублевська [9] та ін. Українські вишиванки, в т. ч. борщівські, як об'єкт вивчення товарознавства розглядається в джерелі [8]. Проте ще мало дослідженями є товарознавчі аспекти борщівських вишиваних сорочок та проблеми ефективного застосування цих виробів народних художніх промислів в розвиток етнотуризму.

Метою дослідження є товарознавчий аналіз борщівських вишиваних виробів, та визначення можливостей їх застосування у розвитку етнотуризму.

Борщівська вишиванка — це сорочка, вишина чорними нитками, яка стала своєрідною візиткою краю Тернопільської області. Традиція вишивки чорними нитками пов'язана з давніми легендами.

За однією з легенд, у XVIII ст. після чергового набігу татарські орди знищили поселення, повбивали всіх чоловіків, деяких дівчат, жінок забрали в ясир. Ті ж, які лишилися живими, постановили впродовж семи поколінь носити жалобу за чоловіками. З того часу жінки почали вдягатися в сорочки, що вишивали лише чорними нитками. У такому одязі вони вінчалися, хрестили дітей, ішли на вічний спочинок.

За іншою легendoю, в одному з сіл над Дністром жила дуже гарна дівчина. Вона прекрасно співала, танцювала, вишивала, з усіма була щира і привітна. І от в неї закохався сільський парубок — коваль. На відміну від щирої і доброї дівчини, він був дуже пихатий і злий. Довго зустрічалися вони, вже й до весілля були готові. Але саме тоді до села приїхав панський економ зі своєю дочкою. І коваль одразу закохався в неї, хоч і не відзначалася дівчина ані вродою, ані талантами. Йому дуже хотілося бути близче до панства. Не витримала бідна дівчина такої зради і кинулася з берега у глибокий Дністер. І понесли води її тіло, ніхто не міг навіть попрощатися з нею. А сільські дівчата на знак жалоби вишили собі сорочки лише чорними нитками. Нешастливою була і ковалева доля. Економ з дочкою невдовзі залишили село, а хлопець, від якого відвернулася вся громада, довго сумував, аж поки не захворів. Невдовзі парубок помер. А траурні сорочки за його бідою нареченою стали відшивати й по інших селах — так це поступово стало традицією.

Третя легенда говорить про те, що в Борщівському краї кілька років панувала посуха, рослини гинули. Люди молилися, освячували в криницях воду, а Господь все одно не давав дощу. І от одній старій жінці наснівся сон: стойте на березі річки Божа Матір і вишиваєте полотно чорними нитками, візерунки — багаті, до них додано жовті, червоні, зелені квіточki. Пречиста Діва каже жінці: «Якщо закінчу вишивати і змахну вишивкою, скропить дощ землю і зацвітуть на ній жита і квіти». Прокинулася жінка, обміркувала сон і звернулася до односельчанок: «А давайте допоможемо Матері Божій у вишиванні. Вона землю нашу і рослинність на ній вишивала». І взялися жінки за чорне вишивання... День і ніч працювали. Потім повдягали сорочки, вийшли на подвір'я біля церкви. Піднявши руки вгору, почали просити Господа, аби послав на землю дощ. І сталося диво: вночі була злива. Відтоді вже не було у краї таких засушливих років. А чорні

сорочки — як даніна матері-землі — стали не лише сімейними реліквіями, але й оберегами.

А ще кажуть, що колись у селях краю панувала страшна хвороба, яка косила переважно жінок. І позбутися її можна було лише за допомогою чорних барв. Щоб захистити себе, жінки почали вишивати рукави, плечі та груди густим чорним. І таки зуміли від себе і від своїх нащадків відігнати біду.

Борщівські вишиванки є оригінальними, їх не сплутаєш з традиційними сорочками інших регіонів. На Тернопільщині майстри придумали свій унікальний тип вишивання, прикрашання рукавів сорочок щільною вишивкою нитками чорного кольору.

Борщівські чорні жіночі вишиванки шили з ретельно вибіленого конопляного полотна. Конопляне полотно, ретельно вибілене на придністровських берегах під лагідними сонячними променями — одна з особливостей святкових жіночих сорочок. Для полотна на сорочки брали плоскінну пряжу, яку виготовляли з чоловічих стебел конопель, які були тоншими і яснішими від жіночих. Залежно від сорту ниток, взятих за основу, розрізняли близько 20 видів полотен. Кількість пасом в основі визначала товщину полотна і давала йому назву. Тобто, чим тоншими були нитки, тим більше пасом з них вкладалося в ширину ткацького верстата, і навпаки, чим товщі нитки — тим менше. Дев'ять пасом — «дев'ятка» — товсте полотно. З «четирнадцятки» шили буденні сорочки. На виготовлення святкових сорочок йшли «п'ятнадцятка» і «шістнадцятка».

Конопляні полотна відрізнялися не тільки фактурою, а й загальною кольоровою гамою. Природний (не вибілений) колір полотна з конопляної пряжі має зеленувато-сірий відтінок. Навіть швидкий огляд крою святкових жіночих сорочок дозволяє говорити про їх унікальність і неповторність. Тільки в селях Борщівського району шили сорочки з плечовими вставками (довжиною 25 см, шириною 15 см), пришитими по основі тканини, і драпірували в глибокі й густі складки. Оскільки складки частково прикривали окремі елементи візерунка, то оптимальним рішенням побудови орнаментів було використання дрібних мотивів, які ніби з'являлися з глибини складок на поверхню. Безумовно, це впливало на візуальне сприйняття декору.

Винятковість вишигтих жіночих сорочок Борщівщини виражається в нитках і техніках, якими сорочки вишити. Тільки на Придністров'ї, зокрема, в селях Борщівщини, здавна вишивали чорними і червоними вовняними нитками. Нитки до вишивання жінки пряли самі з вовни молодих ягнят чорного окрасу. Такі нитки мали назву відваба, через це і сорочки називали відвабовими. Вони й надавали

вишивці рельєфності. Навіть на сорочках столітньої давності такі нитки при пранні не втрачають кольору, на відміну від забарвлених аніліновими фарбами, які з'явилися на ринку наприкінці XIX ст. (різокольорові нитки фабричного виробництва). Пізніше на Борщівщині поряд з доморобними нитками широко використовували нитки фабричного виробництва: бавовняні (муліне, заполоч, ДМЦ), вовняні («бавовна», «коцик»), шовкові («єдваб», «опал»), а також бісер, стеклярус, лелітки та меблеві нитки-сухозліт [1; 4].

На борщівських вишиванках разом з чорним кольором також співіснують і інші відтінки. Так, про походження борщівських вишиванок можуть розповісти і кольори, які використовували у вишивці:

- вишневий — з сіл Юр'ямпіль, Шишківці, Королівка;
- фіолетовий — з Борщева, Іван-Пустого, Стрілківців;
- зелений — з Шупарки;
- синій — з сіл Кривче, Нивра, Гермаківка.

На рукавах, густо вкритих вишивкою, можна виділити 3 зони узорів:

- верхня частина (її ще називають уставкою) найбільш щільно захищена;
- дещо нижче розташувалися на рукаві «морщинки» — смужка з інакшим вишитим орнаментом;
- зап'ястя і частина рукава, що знаходиться над зап'ястям, прикрашені ще тоншим візерунком; саме орнаменти, якими оздоблена нижня частина рукавів сорочки говорили про село, з якого походять вишивальниці.

Вишита орнаментальна композиція на уставках займає від 12 до 19 см шириною, а під уставками 5–11 см шириною. Крім того, був вишитий весь рукав і передня частина стану. Виріз горловини і краю рукавів густо закріплювали вовняними нитками чорного кольору. Край подолу підрублювали під мережку «цирку». Вишивку на рукавах і стані виконували вовняними нитками «бавна» техніками підстелений хрестик, «колодки», ланцюжок, ретязь, мережка. Всі перераховані техніки, крім «колодки», були відомі в усіх куточках України. Вишивка «колодками» — прерогатива придністровських районів Поділля, зокрема, в західній частині краю такий центр вишивання був на Борщівщині [9].

Під назвою «колодки» у селах Борщівщини побутувало два способи вишивання. В одному («колодки-1») за способом нанесення прямих стібків техніка нагадує двобічну штапівку, коли кожен наступний ряд гостроламаної кривулі вкладається один в один, утворюючи таких чином широкі смуги. При орнаментації уставок на жіночих сорочках такі смуги «ламаються», залежно від конфігурації мотивів. Фактура подібних вишивок нагадує плоску орнаментальну різьбу на

дереві. Для жіночих сорочок з Борщівського району характерний інший спосіб вишивки «колодками» («колодки-2»). З лицевого боку вишивка має вигляд килимової фактури, укладеної з косих стібків-півхрестиків. Специфічним було те, що поверхню тканини оздоблювали чергуванням двох різних за висотою прилягання до тканини рядів півхрестиків. Зворотний бік таких вишивок дає малюнок, зовсім відмінний від вишивок звичайним півхрестиком, оскільки укладений з рядів прямих поперечних і косих поздовжніх стібків, які чергаються між собою [2].

Орнамент народної вишиванки акумулював у собі багатовіковий досвід колективної творчості народу, за ним можна розпізнати також регіональні особливості. Типовими для вишивки жіночих сорочок минулого були орнаменти, скомпоновані з геометричних мотивів. У комплексі оздоблення сорочки акцент завжди робився на декорі уставки. На сорочках з XIX ст. уставки зашивалися чорними, рідше вишневими вовняними нитками техніками «колодки-1» або «колодки-2». Вишитий масив розділявся 3–7-ма поперечними чи скісними рядками, виконаними технікою «ланцюжок» або «ретязь». На утворених смугах (шириною 2–3 см) в заздалегідь залишених проміжках незашитого полотна (контурах) технікою «ланцюжок» або стебнівкою вишивалися «S», «X»-подібні мотиви («качуристі») чи стилізовані зображення «мотилів», «мух», «жабок» (місцеві назви мотивів). Мотиви розміщувалися в однаковому інтервалі між собою, іноді чергувалися у кольорах. Досить поширеними були уставки, на яких монохромна (одноколірна) вишивка «колодками» лише розділялася вузенькими рядками ретязю або ланцюжка. Деякі дослідники вважають таку орнаментацію уставок типовою для придністровсько-подільської зони. Орнамент на вишитій підуставковій частині рукава («курпінні») здебільшого сталий. Основним мотивом тут виступає великий ромб з гачками, дещо витягнутий по горизонталі за рахунок техніки «мотани». Обриси мотивів м'які, округлі. Найпоширенішим кольором, яким вишивалися ромби, був червоний різних відтінків. Власне рукав прикрашався вишивкою у вигляді орнаментальних смуг. На сорочках XIX ст. вишивка на рукавах дуже часто відсутня зовсім. Орнаменти смуг на рукавах укладалися з тих же мотивів, що і на уставках. На більш новітніх сорочках, вишитих «бавною», рукавні смуги широкі, рельєфно виступають над поверхнею тканини, досить часто в композицію узору введені рослинні мотиви, виконані технікою «колодки-2» або півхрестиком. Стан святкових сорочок обов'язково прикрашався вишивкою. Композиційно орнамент розміщувався вертикальними смугами на грудях і спинці, так звані «передні» і «задні» «погрудки».

Смуги були неширокі, укладені переважно з мотивів, які присутні на уставках, або з стилізованих рослинних мотивів. Рослинні орнаменти у вишивці жіночих сорочок Борщівщини почали набувати поширення із розповсюдженням техніки «хрестик» та різокольорових бавовняних ниток. Вже у 20-х роках ХХ ст. з народної вишивки зникають орнаменти з глибоким семантичним значенням, натомість з'являється яскраво-декоративні рослинні узори. Особливо виразно це явище простежується на святкових жіночих сорочках «хлоп'янках» (туніко-вих), які суцільно зашиті широкими гірляндами із квітів [1].

Чорні сорочки, які здавна вишивали на Борщівщині, були оберегами, прикрасою, матеріальною необхідністю і духовною потребою краян. Чорну борщівську сорочку вишивали на всі випадки: до шлюбу, на неділю і свята, на смерть, а також на будень.

На щоденних сорочках — невеликі узори на рукавах та біля шиї. Оригінальними були святкові вишиванки — рукави повністю зашивали чорними нитками. Це нагадувало ріллю на селянському полі. Її пронизували червоні, зелені, жовті та фіолетові цяточки, квіти або орнамент. Іноді використовували для узорів оранжеві та вишневі кольори.

Як не дивно, але чорне вишивання на сорочці ніколи не виглядало печальним, навпаки, — сорочка була ошатною і дуже колоритною, асоціюючись з родючими подільськими черноземами, з одвічною надією на урожай, а, отже, і на життя.

За народними уявленнями, на сорочку могли перейти властивості характеру (лінощі, сварливість, працьовитість), фізичний стан (хвороба, здоров'я) тієї людини, котра її носить. І, навпаки, сорочка могла передати бажані й небажані прикмети, тому її ніколи і нікому не позичали. Крім того, на Борщівщині існувало повір'я, що через натільну сорочку можна зняти «врокази», причарувати або заподіяти якесь зло навіть без присутності самої людини.

Вважається також, що чорні сорочки, на яких вишило червоні цяточки або яскраві квіти, були для дівчат своєрідним приворотом. Якщо хлопець, який сподобався дівчині, у танці торкався руками її вишивання, то після цього вона вдягала сорочку ще дев'ять разів і шукала приводу, щоб зустрітися з ним. Після цього він прислав до неї сватів.

Борщівська вишивка є унікальним і неповторним народним мистецтвом. Вона відома не лише в Україні, але й поза її межами. Мистецтвознавці стверджують, що на сьогодні залишились два найбільш популярні види вишивки: полтавська та борщівська, як феноменальне явище, в якому закарбовані фрагменти трипільської культури.

Щороку в Борщеві проводиться фестиваль «В Борщівському краї цвітуть вишиванки» який вражає красою вишиванок. Тут представлени

рушники, серветки, скатертини, пошивки, доріжки, інші предмети вжиткового мистецтва. Головна ж увага, безперечно, приділяється борщівській сорочці — багатій своєю вишивкою, своєрідній та неповторній серед народного одягу українців.

Крім того, перспективним є використання борщівської вишиванки у розвитку туристичної індустрії, зокрема етнотуризму. Певні крохи в цьому напрямку вже робляться. Так, деякі львівські туристичні фірми пропонують тур на Тернопільщину «Борщ’їв та парад вишиванок». У рамках цього туру можна оглянути надзвичайну експозицію борщівської вишиванки, яка виставляється з фондів краєзнавчого музею тільки один раз на рік, спеціально до свята «У Борщівському краї цвітуть вишиванки».

Таким чином, феномен борщівської вишиванки сприяє розвитку туристичної галузі, зокрема етнотуризму, збільшенню кількості туристів та знайомить вітчизняних та закордонних туристів з культурними традиціями нашої країни. Крім того, народні художні промисли, у т. ч. борщівська вишивка, можуть виконувати функцію не тільки пізнавальну, а й соціальну, залучаючи до роботи чимало людей працевдатного віку, адже попит на оригінальні народні вишиванки завжди є.

Література

1. Булгакова Л. Деякі аспекти дослідження жіночих сорочок Борщівщини XIX — початку ХХ ст. / Л. Булгакова // Літопис Борщівщини: історико-краєзнавчий збірник. — Борщів, 1993. — Вип. 3. — С. 41–45.
2. Булгакова-Ситник Л. Борщівські сорочки з колекції Віри Матковської / Л. Булгакова-Ситник. — Львів, 2008. — 256 с.
3. Крачковська З. Відвабові сорочки // Егоїст. — 2013. — № 6 (15). — С. 30–32.
4. Левицька Л. Магнетизм борщівської сорочки / Л. Левицька // Голос України. — 2010. — 13 лют. — С. 10.
5. Луців Н. В. Вироби народних художніх промислів та можливості їх використання в туристичному бізнесі // Вісник ЛІЕТ. — Випуск 2. — Львів, 2007. — С. 121–123.
6. Луців Н. В. Проблеми і перспективи виробництва товарів народних художніх промислів в контексті розвитку етнотуризму в Україні / Н. В. Луців, Г. Зварич // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи. матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, м. Львів, 2–3 березня 2011 р. — С. 367–373.
7. Покусінська Л. Борщівська народна сорочка: Матеріали. Крій. Техніки шитва. Колекція Борщівського краєзнавчого музею / Л. Покусінська, О. Покусінський. — К.: Новий друк, 2013. — 368 с.
8. Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України / І. С. Полікарпов, Є. М. Стефанюк, О. О. Тимченко. — Львів: вид-во ЛКА, 2003. — 306 с.
9. Рублевська Н. В. Борщівська вишиванка в колекції Віри Матковської // Наукові записки тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — 2010. — № 1. — С. 198–203.

10. Чайковська Л. Про культурні пам'ятки Борщівщини в музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства у Львові / Л. Чайковська // Літопис Борщівщини. — Борщів. — 2006. — С. 76–79.

Lutsiv N. V., Karaman O. M.

BORSHCHIV EMBROIDERED SHIRT — TERNOPILOV PRODUCT BRAND

There were examined the history and production characteristics of Borshchiv embroidered shirt, also described its structural elements and the role of Borshchiv embroidered shirt in the development ethnotourism Ternopil region.

Keywords: *ethnotourism, folk arts and crafts, ornament, pattern, shirt, embroidery, canvas, embroidery technics.*

УДК 327-82

Матлай Л. С.

Національний університет «Львівська політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА КУЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Основна увага у цій статті зосереджена на висвітленні сутності кулінарної дипломатії. З'ясовано, що кулінарна дипломатія є інструментом підвищення позитивного іміджу держави у світі. Розкрита важливість української національної кухні та вітчизняних кулінарних традицій у розвитку міжнародних зв'язків нашої держави.

Ключові слова: *кулінарна дипломатія, національна кухня, туризм, інвестиції, міжнародний імідж.*

Загальновідомо, що на роль країни у світі впливають не тільки її геополітичне становище, а й міжнародний імідж та репутація. Прикро визнавати, але Україна дотепер не виробила комплексної стратегії реалізації власного позитивного іміджу і не спроможна адекватно протидіяти в інформаційній війні з Російською Федерацією, яка зацікавлена у спотвореному сприйнятті нашої держави за кордоном. Крім того, ми стали свідками зневажливого ставлення до міжнародної репутації країни окремих представників правлячої еліти — постійні суперечки; зведення рахунків один з одним; нецензурна публічна лайка та відсутність етичних принципів, культури та поваги до співрозмовників. Звісно, це не сприяє позитивному іміджу держави, основи якого були закладені подіями першого та другого Майданів, справедливим прагненням української молоді жити у правовій державі.

У ХХІ ст. в глобалізованому комунікаційному суспільстві, міжнародний імідж держав потрібно створювати через комплексну та цілеспрямовану державну політику і національний брэндинг, знайомлячи світову спільноту з національною ідентичністю та культурою. На нашу думку, українські кулінарні традиції можуть стати одним із засобів формування позитивного іміджу України у світі, а кулінарна дипломатія — стимулом для зовнішньої торгівлі та туризму, покращення інвестиційного клімату, залучення більшої кількості інвесторів, підвищення економічної конкурентоспроможності держави.

Тематику національного брэндингу та публічної дипломатії досліджували — С. Анхольт, Д. Аркілл, Е. Галіон, Е. Джільбоа, М. Леонард, Я. Меліссон, Дж. Най, К. Росс та багато інших науковців.

Британський аналітик С. Анхолт дав класичне визначення національному брэндингу, як систематичному процесу узгодження дій, поведінки, інвестицій, інновацій і комунікацій держави для реалізації стратегії конкурентної ідентичності [4, с. 1]. Науковець запропонував методологію дослідження національних брендів з метою відстеження іміджу країн та змін їх позицій у системі міжнародних зв'язків. Всесвітньо відома шестикутна модель глобального бренду держави чи індекс (National Brand Index) С. Анхольта враховує управлінську політику, культурну спадщину, експорт, інвестиції, туризм та населення країни. За С. Анхольтом, основою брэндингу території залишається синтез бренд-менеджменту з публічною дипломатією, активним розвитком торгівлі, інвестицій, туризму та експорту [4]. Саме вони і є підвальнами формування та просування позитивного іміджу держави у політичній, економічній та культурній сферах. Звідси випливає, що «імідж і репутація стають стратегічним капіталом держави» [8, с. 17].

Реалізацію національно-державних геополітичних та економічних інтересів через національну кухню одними із перших почали вивчати американські, грецькі та ізраїльські фахівці у сфері міжнародних відносин — С. Чаппл-Сокол, К. Константіноу, П. Роковер. Так, С. Чаппл-Сокол визначив кулінарну дипломатію, як «...використання харчових продуктів і страв в якості інструменту для створення міжкультурного порозуміння в надії на поліпшення взаємодії та співпраці» [6]. Колишній ізраїльський дипломат П. Роковер доводить, що гастродипломатія «...поєднує форми культурної та кулінарної дипломатії з державним брэндингом і є актом завоювання умів та сердець через шлунок, використовуючи кулінарні шедеври країни та національну впізнаваність бренду» [7, с. 1].

Метою статті є розкрити роль кулінарної дипломатії у формуванні позитивного іміджу країни у світі, значення української національної кухні та вітчизняних кулінарних традицій у розбудові міжнародних зв'язків нашої держави.

Експерти Міжурядового комітету ЮНЕСКО у 2010 р. визнали важливість використання національних кухонь у міждержавних зв'язках та внесли до Списку нематеріальної культурної спадщини людства французьку кухню, мотивуючи своє рішення тим, що «В основі французької гастрономії лежить важливий соціальний аспект, оскільки найбільш значущі моменти в житті людини і суспільства у Франції нерозривно пов'язані із застіллям». Згодом, цей Список збагатився ще сімома національними кухнями та кулінарними традиціями. Серед них — мексиканська та японська (вашоку — або гармонія у їжі) кухні, Середземноморська дієта, кавова церемонія у Туреччині, виробництво

вина в амфорі (квеврі) у Грузії, хорватські коржики, корейська квашена капуста (кімчі).

Ще у Біблії, для позначення Євхаристії, прозвучала багатозначна фраза — «переламати хліб». Переламати хліб з кимось передбачає зближення людей, націй, державних утворень, або, метафорично, «завоювання сердець та умів». Їжа сприяла виникненню прийнятних моментів для виголошення тих чи інших слів, допомагала сприйняти угоди, що укладалися між племенами, кланами, державними утвореннями. Таким чином, протягом усієї історії людства продукти харчування відігравали значну роль у формуванні різноманітних зв'язків між народами, створенні торгівельних шляхів та маршрутів, які стали основою сучасного товарообігу держав світу, сформували глобальний політичний та економічний ландшафт сьогодення. В наші дні, кулінарна дипломатія увійшла в сферу державно-суспільної комунікації та прагне збільшити двосторонні та багатосторонні зв'язки між державами шляхом привабливості місцевих продуктів харчування та кулінарного мистецтва.

У 2002 р. журнал «The Economist» вперше використав термін «gastrodiplomacy» для визначення способу просування тайської ідентичності у світі в рамках Глобальної програми розповсюдження тайської їжі через міжнародну мережу ресторанів національної кухні. Цей проект був заснований на ідеї, що продукти харчування можуть стати важливим дипломатичним інструментом розбудови міжнародних зв'язків Таїланду, підтримки економіки та залучення якомога більшої кількості туристів. Досвід поширення тайських ресторанів та популяризації тайської кухні виявився дуже успішним. Згодом до реалізації проектів кулінарної дипломатії долутилися Індія, Південна Корея, Сполучені Штати, Японія, Франція, Малайзія, Тайвань, Франція, Перу, Мексика та інші держави. У 2012 р. Державний департамент США приступив до втілення програми власної кулінарної дипломатії — Дипломатичного кулінарного партнерства. Реалізація цієї кампанії відбувалася шляхом створення корпусу американських шеф-поварів, які мали співпрацювати з Держдепартаментом при виконанні формальних дипломатичних функцій як у себе в державі, так і в дипломатичних представництвах Америки за кордоном. Було відібрано 80 найкращих спеціалістів з приготування їжі. Того ж року, керівник американської протокольної служби, посол К. Маршалл організувала міжнародну конференцію співробітників протоколу із майже сотні держав світу для обміну знаннями та ідеями щодо підвищення якості та посилення ролі протоколу в дипломатичній практиці [3].

Цікавий та повчальний приклад застосування кулінарної дипломатії демонструють північноєвропейські країни. Так, королівства Швеції, Данії та Норвегії, які історично постійно боролися за вплив та контроль над Північною Європою, віднайшли спосіб пом'якшити сприйняття власної войовничої історії у новій нордичній кухні, яка передбачає діалог культур і традицій. У 1995 р. шведська провінція Скаане та данський острів Бонхольм започаткували створення Європейської мережі кулінарної спадщини. Було вирішено поєднати сільськогосподарське виробництво та рибальство з туризмом, зробивши екологічно чисті місцеві продукти інструментом туристичної галузі.

Україна також має величезні ресурси вітчизняної кулінарної спадщини. Історичні літописи часів Київської Русі багаті розповідями про численні банкети та застілля руських князів. У XI ст. донька князя Ярослава Мудрого — Анна Ярославна навчила французів користуватися столовим приладдям та премудростям придворного етикету, який запозичила при київському дворі. У народному уявленні міжно закарбувалося пригощання та обдаровування послів, описане І. Котляревським у геніальній «Енеїді». Відтак, відомий український дипломат О. Сліпченко зазначив: «Основою дипломатії одвіку було особисте спілкування. А що може краще служити цій меті, ніж спільна їжа. Ще Володимир Мономах повчав дітей своїх: «Чтите гостя, откуда бы к вам не пришел; если не подарком, то пищей и питием...»» [1]. З давніх часів відома світові українська щедрість та гостинність.

На сьогоднішній день до Європейської кулінарної спадщини долучилися 33 регіони з 22 держав Європи. Першою із українських регіонів до об'єднання приєдналася Рівненщина, область, яка започаткувала ринок натуральних продуктів. Під час проведення європейського чемпіонату з футболу у 2012 р. сотні іноземців смакували блюдами поліської кухні, такими як грибна юшка та голубці князів Острозьких. Прикарпаття стало наступним, оскільки в регіоні розвивається «зелений туризм» і традиційна галицька кухня широко представлена оригінальними стравами з екологічно чистих продуктів. У прикарпатському регіоні виготовляється чимало своєрідної кулінарної продукції. В даний час її все більше намагаються популяризувати. Для прикладу, за допомогою щорічного гастрономічного фестивалю «Галицька дефіляда», Тернопільщина прагне зробити область центром кулінарного туризму та галицької гастрономії. Екологічність та натуральність продуктів харчування приваблюють туристів. Львівщина також використовує кулінарну спадщину для заохочення гостей із інших регіонів та закордонних туристів. Слід відзначити і повчальний досвід яскравого менеджера ресторанної справи М. Поплавського,

який спромігся організувати мережу закладів громадського харчування, еко-ресторанів «Батьківська хата» у різних регіонах України. Це був чудовий приклад відмови від фаст-фудів, канцерогенної їжі та заохочення споживання національних страв, створених за стародавніми українськими рецептами. Вищезгадана мережа «Батьківська хата» об'єднала більше 20-ти готельно-ресторанних закладів: ресторани «Батьківська хата», «Кропива», «Хата Карася», «Культурний олігарх», «Сало», арт-кафе «Mix Mix», «На Одесу», мережу вареничних. Слід сказати, що вся продукція вищезгаданої мережі пройшла сертифікацію та відповідає європейським вимогам. Відтак, європейські споживачі незабаром ласуватимуть українськими смаколиками, які будуть поставлятися в Європу. У планах команди М. Поплавського — презентація страв національної кухні на конференції президентів кулінарних асоціацій європейських країн в Німеччині у квітні 2016 р., а також участь у Всесвітньому конгресі кулінарних союзів на міжконтинентальному рівні, який відбудеться цієї осені в Афінах [2].

Прикладів вдалого використання національної кулінарної спадщини можна навести достатньо, що свідчить про наявність невикористаних резервів у популяризації нашої держави.

Однак, мусимо констатувати, що в Україні дотепер не існує повноцінної державної програми кулінарної дипломатії та просування національних економічних інтересів через кулінарну спадщину. Відрадно, що у Міністерстві закордонних справ України, наприкінці 2015 р., було відкрито управління з публічної дипломатії. Сьогодні фахівці у сфері зовнішніх зносин покликані взаємодіяти з недержавним сектором та розвивати українські культурно-інформаційні центри в багатьох країнах світу, пропагуючи та розповсюджуючи національну культуру. У центрі уваги МЗС України має стати не тільки співпраця із закордонним українством, але й з іноземними споживачами нашого культурного продукту, у тому числі і кулінарного. Добра українська їжа спроможна стати інструментом міжнаціонального взаємопорозуміння та підвищення позитивного іміджу держави у світі.

Література

1. Сліпченко О. Дипломатична кухня / О. Сліпченко // Зовнішні справи. — 2014. — № 9. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/diplomatichnakukhnja/>
2. Мережа ресторанів Поплавського визнана кращою в номінації «еко». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/lnews/setrestoranov-poplavskogo-priznana-luchshey-1449678479.html>

3. Ambassador Capricia Penavic Marshall to Lunch Inaugural Global Chiefs of Protocol Conference. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/07/194418.htm>
4. Anholt S. How the world sees the world / S. Anholt // The Anholt-GMI Nation Brands Index. Third quarter, 2005. — 10 p.
5. Anholt S. Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions / S. Anholt // Basingstroke: Palgrave Macmillan, 2007. — 160 p.
6. Chapple-Sokol S. Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds / S. Chappel-Sokol // The Hague Journal of Diplomacy. — 2013. — № 8. — P. 161–183.
7. Rockower P. S. Recipes for gastrodiplomacy / P. S. Rockower // Place branding and Public Diplomacy, 2012. — P. 1–12.
8. Van Ham P. Opinion Pieces. Where is place branding // Place branding. — № 1. — Vol. 1. — P. 17–18.

Matlay L. S.

CULINARY DIPLOMACY IN CREATING A POSITIVE IMAGE OF UKRAINE

The main focus of this article is to explore the essence of the culinary diplomacy. It is found that culinary diplomacy is a tool to enhance the positive image of the country in the world. The importance of Ukrainian cuisine and local culinary traditions in the development of international relations of our country were reviewed.

Keywords: *culinary diplomacy, cuisine, tourism, investment, international image.*

УДК 338.48-611(477)

Муравська С. В.

Львівський інститут економіки і туризму

ЕТНІЧНІ ФЕСТИВАЛІ ЯК СПОСОБИ ПРОМОЦІЇ КОРІННОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Стаття є спробою на основі розмежування етнічного та корінного туризму представити розмаїття етнічних фестивалів в Україні як спосіб промоції туристичної діяльності, де беруть безпосередню участь українці з метою дослідження або споглядання атрактивних ознак власної культури.

Ключові слова: *етнічний туризм, корінний туризм, фестиваль.*

З року в рік згідно спостерігається зростання міжнародних туристичних потоків, хоча цифрові показники варіюються залежно від регіону. Економічна криза, військові конфлікти, терористичні акти, які особливо активізувалися у 2014–2015 рр., проблеми з іммігрантами часто форс-мажорним чином впливають на коливання у статистиці. Ці процеси повним чином можуть бути проаналізовані та оцінені тільки в часовій перспективі. Особливим чином це впливає на розвиток внутрішнього туризму в межах конкретної країни.

Стан неоголошеної війни, в якій перебуває тепер наша держава, змусив по-новому глянути на проблеми етнічної приналежності кожного з її мешканців, визначити своє місце з відповідного боку барикад. В середовищі людей, які пов’язують своє майбутнє з Україною, особливо мешканців Центральної та Східної України, сформувалася тенденція щодо необхідності пізнання історії та культури різних куточків української держави, причому опора на власний емпіричний досвід, а не переданий від сусіда/друга/родича є більш, ніж важливою. Незважаючи на складний період, найбільш активно з часу здобуття незалежності відбувається становлення громадського суспільства, що автоматично тягне за собою потребу вивчення минулого, співвіднесення себе з українським етносом. Реалізувати свої емоційні та культурологічні потреби в такому випадку дозволяє корінний туризм.

На думку автора статті, висловлену в ході попередніх досліджень на цю тематику, варто розмежовувати поняття «етнічний» та «корінний туризм» з огляду на те, що існують різні думки з цього приводу. Адже основним спонукальним мотивом «етнічного туриста» є бажання поринути в культуру певного етносу, незалежно в яких генеалогічних зв’язках з цією спільнотою він знаходиться. Найбільш авторитетний дослідник у світі щодо проблем етнічного туризму Лі

Янь визначив етнічний туризм як туризм, основною метою якого є пошук екзотичного культурного досвіду через взаємодію з відмінними етнічними групами [8, р. 3; 9, р. 24]. У свою чергу дослідники із туманного Альбіону Р. Батлер і Т. Хинчей окреслили суміжне поняття «корінний туризм», визначивши його як туристичну діяльність, де беруть безпосередню участь корінні етнічні групи з метою дослідження або споглядання атрактивних ознак власної культури, від якої вони відійшли з огляду на ті або інші обставини [6, р. 9].

Збільшення уваги до культури корінних народів в якості привабливого туристичного напрямку позитивним чином впливає на їхній розвиток. Індустрія туризму сприяє формуванню нових робочих місць, допомагаючи місцевим мешканцям бути економічно незалежними. На жаль, часто саме визначення «корінний народ» містить у собі вказівку на його непевне становище. За даними ООН, у світі до корінних народів належать 370 мільйонів осіб у більш ніж 70 країнах, причому багато хто з яких перебуває на межі зникнення. Суттєвою характеристикою корінних народів є також і те, що вони, незалежно від правового стану, зберігають деякі або всі свої соціальні, економічні, культурні і політичні інститути. Обов'язковою ознакою приналежності до корінних народів є самоусвідомлення самих народів як корінних на цій території [2]. Однозначно, що розвиток разом з титульною українською нацією, усього розмаїття та різнобарв'я великих і малих етносів, груп, народів є запорукою успішного розвитку та майбутньої зрілості української політичної нації.

Етнофестивалі є хорошим способом промоції корінного туризму в Україні. Поряд з ініціативою, організованою громадою і націлененою передусім на розвиток внутрішнього туризму, має бути усвідомлення на рівні державного апарату щодо важливості такої мети. Оскільки подібна сентенція (в рядку про роль держави у процесі) у пересічного читача може викликати тільки скепсис, особливо зростає вага натхнених до справи громадян, приватних підприємців, діячів культури — людей, які на ділі є державотворцями і починають зміни із себе.

Теоретичною базою для написання статті слугували розвідки Н. Габчак та М. Топорницької [1; 3]. Дослідниці звернули увагу на фестивальний туризм як явище конкретно взятого регіону та його місце у класифікаційній схемі масових видів туризму. Окремим підґрунтам виступила стаття С. Чернецької, присвячена етнічним фестивалям як способ поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини, однак емпіричним матеріалом роботи слугували передусім музичні фестивалі, в т. ч. дитячі [5]. Тому пілотне дослідження автора, покликане окреслити популярні

етнічні фестивалі України як способи промоції корінного туризму в Україні є актуальним доповненням до вже порушеній тематики.

Етнічний фестиваль — це подія, яка святкується певною громадою з акцентом на особливостях її традицій. Релігія, фольклор, кухня — часто основі складові подібних свят. Урочистості сприяють розвитку почуття приналежності для певних етнічних груп на релігійному, соціальному або географічному ґрунті, сприяючи їх згуртованості. Вони також мають елементи розваги, що було особливо важливо для місцевих громад до появи масового виробництва розваг. Фестивалі, які зосереджуються на культурно-етнічній тематиці, також прагнуть інформувати членів спільноти про свої традиції, розвиваючи усну історію та консервуючи її для наступних поколінь [7, р. 157].

Зважаючи на основну лінію в організації етнічних фестивалів, їх можна поділити на:

- фестивалі, спрямовані на відновлення традицій різних етнографічних груп¹, які складають український народ;
- гастрономічні фестивалі, які акцентують увагу на гастрономічних традиціях різних регіонів України;
- фестивалі-історичні реконструкції, основною метою яких є популяризація конкретної української пам'ятки з огляду на її славетну історію. Учасниками часто є гости з інших країн з огляду на специфічність заходу та вузьке коло майстрів історичної реконструкції.

Наведені в таблицях нижче інформаційні дані не претендують на всеохопність, швидше є спробою зробити загальний каркас фестивалів подібного напрямку як ресурсів в розвитку корінного туризму, охопивши географічне та тематичне розмаїття.

Таблиця 1
Фестивалі, спрямовані на відновлення традицій різних етнічних груп, які складають український народ [1]

Назва фестивалю	Місце проведення	Зміст
«Маланка-Фест»	січень, м. Чернівці, Чернівецька обл.	Це унікальне буковинське дійство, на якому представлена українська, бессарабська, гуцульська, молдавська, румунська маланка, традиції яких ще збережені саме на Буковині.

¹ Під етнографічною групою розуміють певну групу людей, що належить до конкретного етносу. Вона зберігає традиційні елементи побутової культури, діалектні відмінності в мові і складає історико-культурну спільність. Традиційно-побутові особливості етнографічних груп (субетносів) виявляються в одязі, житлі, звичаях, обрядах, фольклорі, народній музиці та декоративно-прикладному мистецтві.

Міжнародний гуцульський фестиваль		Фестиваль щороку відбувається в різних областях українських Карпат, але неодмінно на території проживання етнічних гуцулів. Фестиваль є міжнародним, проте, його незмінною умовою залишається використання гуцульських автенту, говірки й атрибутики.
«Петриківський дивосвіт»	вересень, с. Петриківка, Дніпропетровської обл.	Щорічно проходить в столиці українського народного живопису. Традиційно на фестивалі збираються умільці з усієї області, щоб похвалитися своїми поробками — ляльками, посудом і національним одягом в традиційному стилі, художнім куванням, плетеними кошиками.
«Проводи отар на полонину»	травень, смт. Міжгір'я, Закарпатська обл.	Проводи отар відзначають на Міжгірщині з давніх-давен. Дійство розгортається в одному з наймальовничіших куточків області — на Синевирському перевалі. Тут, на тлі гірських краєвидів, проходять масові народні гуляння.
Фестиваль гончарства	червень, с. Опішне, Полтавська обл.	Україна здавна вважається однією з найбільших гончарних держав світу, а її осередком — м. Опішне. Фестиваль є способом по популяризації національних мистецьких традицій.
«Лемківська ватра»	липень, с. Кострино, Закарпатська обл.	Лемки — найбільш західна гілка українського народу, які опинилися відділеними від решти українських територій. Фестиваль є способом промоції культури лемків та їх еднання з огляду на складу історію.

Таблиця 2
Гастрономічні фестивалі

Назва фестивалю	Зміст
Свято сала	У Полтаві Свято сала проводиться щороку у лютому, у Луцьку — у вересні проводять фестиваль «З любов'ю до сала», у Миргороді — восени влаштовують свято миргородської свині.
Свято полтавської галушки	Усі охочі мають змогу посмакувати полтавськими галушками у найширшому асортименті. Фахівці кулінарного мистецтва м. Полтава проводять майстер-класи з їх виготовлення та діляться власними рецептами та секретами приготування найсмачнішої галушки.
«Борщ’їв»	Відбувається в м. Борщів Тернопільської обл. В епіцентрі уваги борщ як основна страва української кухні.
Гастрономічний фестиваль «Галицька дефіляда»	Фестиваль популяризує Тернопільщину, як центр галицької гастрономії та органічної їжі і має на меті зробити Тернопіль центром гастрономічного туризму України та повернути традицію спільногуляння.

Фестиваль дерунів	Vідбувається традиційно в одну з субот вересня у Коростені (під Житомиром), на фестивалі демонструються і дегустуються найкращі деруни з усіх куточків України та інших країн.
-------------------	--

Таблиця 3

Історичні фестивалі

Назва фестивалю	Місце проведення	Зміст
«Середньовічний Хотин»	травень, м. Хотин, Чернівецька обл.	Серцем фестивлю є лицарські бої, які проходять під відкритим небом на спеціально підготовленому ристалищі.
«Форпост»	липень, м. Кам'янець- Подільський, Хмельницька обл.	Протягом трьох днів фестивалю всі його гості знаходяться у відтвореному середньовічному поселенні XIV–XV ст., спостерігають за середньовічними масовими поєдинками, беруть участь у різноманітних майстер-класах, спостерігають за виступами вуличних театрів вдень та вогняними шоу вночі.
«Русь пересопницька»	травень, с. Пересопниця, Рівненська обл.	Покликане популяризувати край як центр колись важливого Пересопницького князівства, де була написана найдорожча духовна святиня українського народу — Пересопницьке Євангеліє. Саме тому організатори фестивалю відроджують побут, культуру, воєнне мистецтво тих часів.
«Стародавній Меджибіж»	серпень, смт. Меджибіж, Хмельницька обл.	Один з найдавніших в Україні фестивалів, що відтворює на території древньої Меджибізької фортеці атмосферу середньовіччя.

Таким чином, етнофестивалі є хорошим способом промоції корінного туризму, що в умовах гібридної війни в Україні має неабияке значення, консолідуючи українське суспільство, наближаючи його до своїх витоків. Незважаючи на розмаїття етнічних фестивалів, кількість яких широку збільшується, їх умовно можна розділити на три групи. До першої групи відносяться фестивалі, спрямовані на відновлення традицій різних етнографічних груп, які складають український народ. Другу групу утворюють гастрономічні фестивалі, які акцентують увагу на гастрономічних традиціях різних регіонів України. До третьої когорти належать фестивалі-історичні реконструкції, основною метою яких є популяризація конкретної української пам'ятки з огляду на її славетну історію.

Література

1. 30 українських фестивалів, про які не знає 98 % українців [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://stezhkamu.com/articles/81_30_ukrainskykh_festyvaliv_pro_jaki_ne_znae_98_ukrainciv_chastyna_2
2. Butler R., Hinch T. Tourism and Indigenous Peoples / Butler R., Hinch T. — London: International Thomson Business Press, 1996.
3. Huping Ling. Asian America: Forming New Communities, Expanding Boundaries. — Rutgers University Press, 2009. — 304 p.
4. Yang L. Planning for Ethnic Tourism: Case Studies from Xishuangbanna, Yunnan, China [Електронний ресурс] / Li Yang. — Режим доступу: http://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/10012/3123/1/Thesis_Li.pdf
5. Yang L., Wall G. Planning for Ethnic Tourism (New Directions in Tourism Analysis). — Ashgate Publishing, 2014. — 304 p.
6. Габчак Н. Фестивальний туризм Закарпаття та його регіональна політика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мої%20документы/Znpviknu_2013_44_46.pdf
7. Лопушинський І. Проблема корінних народів в Україні: державна політика щодо законодавчого врегулювання питання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/2/04.pdf>. — (дата останнього звернення 1.02.2016)
8. Топорницька М. Місце фестивального туризму у класифікаційній схемі масових видів туризму [Електронний ресурс] / М. Топорницька // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. — 2012. — Випуск 29. — Частина 2. — С. 246–23. — Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мої%20документы/VLNU_Mv_2012_29\(2\)_32.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мої%20документы/VLNU_Mv_2012_29(2)_32.pdf)
9. Чернецька С. Фольклорні фестивалі в системі сучасних засобів поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини. [Електронний ресурс] / С. Чернецька // Культура України. — 2011. — Випуск 35. — С. Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura35/18.pdf>

Muravska S. V.

ETHNIC FESTIVALS AS WAYS OF PROMOTING INDIGENOUS TOURISM IN UKRAINE

The article is an attempt to present a variety of ethnic festivals in Ukraine as a way of promoting tourism activity, where Ukrainians take part with the purpose of research and view of their own culture attractive features. It is done on the basis of differentiation between ethnic and indigenous tourism.

Keywords: ethnic tourism, indigenous tourism, festival.

УДК 911.3:796.5(477)

Корнелюк С. В., Нетробчук І. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЕТНОФЕСТИВАЛІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано етнографічні передумови розвитку етнофестивального туризму в Волинській області. Розглянуто наукові підходи до вивчення фестивалів. Охарактеризовано найбільш масові етнофестивалі. Наголошено на важливість впливу етнофестивалів на відродження, збереження та популяризацію етнічної культури.

Ключові слова: *етнофестиваль, етнічна культура, фольклор, традиції, обряди, звичаї.*

Сьогодні в Україні популяризувався подієвий етнотуризм. В рамках якого відбуваються релігійно-обрядові, етнографічно-мистецькі, гастрономічні, історико-культурні фестивалі й тощо, які найяскравіше демонструють особливості української національної етнічної культури. Зокрема, фестивалі фольклорно-етнографічного спрямування покликані формувати пізнавальний інтерес до духовно-культурної спадщини, етнографічних традицій виховання молодого покоління. Згідно проведених соціологічних досліджень, встановлено, що одним із об'єднавчих чинників суспільства в регіональному просторі є культурна та історична спадщина, її збереження. Власне, етнічний туризм цілком справедливо можна вважати рушієм соціально-культурного й економічного розвитку як окремого регіону, так і держави загалом. В сучасних умовах, коли зруйнований природний механізм передачі вікових традицій нашого народу від покоління до покоління, актуальним і важливим завданням є вивчення етнофольклорних фестивалів. Останні покликані виконувати роль рятівника збереження та донесення традиційних усних скарбів до сучасників.

Значна увага науковців на сучасному етапі розвитку суспільства надається фестивальному туризму в системі туристсько-рекреаційної діяльності України. Інформація про фестивальний туризм в Карпатському регіоні подається в статтях Т. Білоцерківської [1], Ж. Бучко, В. Грицку, Ю. Грицку-Андрієш [2, 3, 4]. Питання класифікації фестивалів частково розглядаються А. Лесиком, Ж. Бучко [6]. Окремі аспекти розвитку етнофестивального туризму Карпатського регіону України (на прикладі Львівської області), а також їх місця у структурі подієвого туризму та окремі теоретичні аспекти розвитку етнічних та інших

різновидів фестивалів висвітлено в наукових працях О. Дутчак [5], А. Новик [8], М. Рутинського [9], М. Топорницької [10]. Аналіз вітчизняних фольклорних фестивалів та їх роль у системі сучасних засобів поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини здійснено в наукових доробках С. Чернецької [12]. Етнофестивалі Бойківщини розглянуто в дослідженні В. Федорак [11].

З огляду на аналіз літературних джерел етнофестифальний рух є маловивченим і малодослідженим на регіональному рівні, що вимагає подальших досліджень, в т. ч. і для Волинської області.

Метою статті є аналіз найпоширеніших етнофольклорних фестивалів у Волинській області як засіб популяризації етнічної культури.

Волинська область — це край з багатою історико-архітектурною спадщиною, автентичною культурою, самобутнім побутом, мальовничу природою для розвитку фестивального туризму. Адже етнокультура села — те, чого давно вже не побачиш в урбанізованих місцевостях, що приваблює туристів, яка може презентувати Україну в усьому світі й притягувати іноземних туристів. Крім того, етнофольклорний туризм може дати поштовх для відродження й розвитку традиційної культури: промислів, мистецтва, народної архітектури, — усього, що складає місцевий колорит, і що, поряд із природно-рекреаційними чинниками є не менш привабливим для відпочиваючих.

Волинська область знаходиться в двох етнографічних районах. Північні райони області охоплюють місцеві своєрідності різновидів і традиційно-побутової народної культури Західного Полісся як певний феномен, що комплексом притаманних рис відрізняється від інших етнографічних районів України. Південні райони області — етнографічна Волинь, що охоплює басейн верхів'я правих приток і середнього поріччя Західного Бугу [7].

Дослідники вже давно звернули увагу на багатство слов'янської архаїки, самобутні елементи у календарних і сімейних звичаях та обрядах Полісся, зокрема в проводах зими, весняних обрядах із закликаннями, співами, іграми, хороводами, ворожіннями, в троїцько-русальних, купальських, колядних традиціях, у звичаях і обрядах, пов'язаних з різними трудовими процесами, народженням дитини, весіллям, смертю, у світоглядних уявленнях, віруваннях.

Регіональною специфікою вирізняються традиційні народні знання — уснopoетична творчість, в якій особливе місце посідає обрядова пісенність, музичний фольклор, прикладне декоративне мистецтво, зокрема вироби художнього ткацтва (рушники, скатерки, покривала, килими) з різноманітністю технік і декору, неповторною поліською вишивкою, узорним тканням та ін.

Збереження реліктових архаїчних рис простежується також у волинських народних календарних та сімейних обрядах і звичаях, багатих на традиційну пісенність. Особливо характерні весняні, купальські, жнивні й обжинкові, колядно-щедрівкові цикли та позначена своєрідним волинським колоритом весільна обрядовість. У народному пісенному репертуарі помітне місце посідала історична пісня [7].

З вищезазначеного випливає, що Волинська область має значні етнотуристичні ресурси для проведення різноманітного фестивального туризму. У Волинській області проводиться до 40 найрізноманітніших фестивалів упродовж року. Передусім це мистецькі (музичні), етнічні й фольклорні, культурно-історичні (театралізовані шоу), спортивні фестивалі.

Особливої уваги в цій публікації заслуговує аналіз проведення етнофестивалів в області, приурочених до подій обрядового календаря. Останній є одним з найбільш повних відтворень культури українців, що сприяє збереженню і популяризації національних традицій, звичаїв і обрядів. Здавна майже кожен день українців супроводжувався ритуалами. Склалися ці традиції ще за часів язичництва і згодом гармонійно вплелися у християнську обрядовість. На думку Ж. Бучко, до етнічних фестивалів належать різноманітні свята, що пов'язані з язичницьким віруванням (Івана Купала, Маланка), святкування християнських обрядів та свят (Масляна), сучасні «збірні» етнічні фестивалі [3].

Зупинимось детально на розгляді більш знаних етнофестивалів у Волинській області. На наш погляд, вартий уваги щорічний етнофестиваль «Різдво у Луцьку». Фестиваль проходить у період різдвяно-новорічних свят, основними з яких є, власне, Різдво Христове (в народі називається просто Різдвом). Свято наповнене національними звичаями та традиціями, що відображають дух волинського Різдва. На нього лучани приходять сім'ями. Під час святкування лунають колядки, щедрівки, твори різдвяної тематики. Своє мистецтво демонструють колядники з різних кутів України, Волині та Луцька. Співом лучан та гостей міста віншують народні аматорські фольклорні колективи «Калина» (Іваничівський район), «Дубровонька» (Камінь-Каширський район), «Кременчанка», «Писанка» (Рожищенський район), аматорський фольклорний гурт «Журавка» (Луцький район). Кожен колектив вирізняється традиційним для району вбранням та автентичними піснями. Як розповілади участники народного аматорського фольклорного ансамблю «Василиха» з села Смолява Горохівського району, вони виконують старовинні колядки, які відомі в їхньому регіоні здавна. Різняться у волинян і назви віншу-

вальних пісень, із якими ходять у Щедрий вечір. Одні кажуть «щедрівки», інші — «щедрота», в деяких куточках Волині взагалі говорять не «щедрувати», а «когутати». Колядники показали неймовірне різноманіття звичаїв волинської Коляди. Віншували присутніх і дорослі, й діти. Особливо тепло мешканці міста зустрічали колективи, які приїхали із Павлограда та Житомира. Неповторні різдвяні композиції подарував глядачам Центр дитячої та молодіжної творчості «Диво». Під час фестивальних заходів діяли благодійні акції «З Різдвом у серці» та «Поділись святом з солдатом» [13].

Упродовж фестивальних днів функціонувала «Різдвяна майстерня», в якій можна було власноруч з допомогою майстрів створити різдвяний атрибут, навчитись автентичних колядок, виготовити оберіг із сіна в рамках арт-проекту «Дива Коляди». Також у рамках етнофестивалю проходив конкурс медоварів «Питні меди—2015». Свою продукцію презентували медовари з Миколаївщини та Волині. Упродовж всього фестивалю тривав і різдвяний ярмарок, під час якого всі охочі змогли поласувати різноманітними різдвяними стравами, солодощами, придбати сувенірну продукцію, вишиванки, глиняний посуд тощо. Завершилося дійство спільним виконанням колядки «Нова радість стала».

Заслуговує на увагу проведення етнофестивалів присвячених весняно-літньому циклу народних обрядодійств. Так, 6 травня в м. Любомль Любомльського району відбувається весняне свято народної творчості «Юріївські наспіви». В рамках фестивалю можна долучитись до давніх весняних обрядодійств. Поринути у захопливий світ звичаїв і традицій нашого народу — обряди плетіння вінків, першого вигону худоби, дівочих походів у поле, розважальні програми та конкурси українського народного вбрання. Гості свята можуть продегустувати старовинні страви весняного періоду, місцевої кухні (любомльська юшка та гомочка).

Другий тиждень травня завжди приурочений до святкування Дня матері. В цей день традиційно у м. Луцьку проходить обласне свято «Мамина колискова». Важлива ознака фестивалю — поринути у світ добра, краси і материнської любові, повернутися спогадами у дитинство. Під час свята проводяться конкурси виконавців української колискової пісні (народної, авторської, сучасних авторів), відбувається показ обрядів родин, хрестин; проходять майстер-класи з виготовлення ляльки-мотанки та дерев'яних іграшок.

Унікальним, на нашу думку, є проведення весняного фестивалю вишитих рушників, який також приурочений до Дня матері. Важливим моментом цього Всеукраїнського фестивалю «Вишиті обереги єднання» є

об'єднання всіх бажаючих для примноження давніх традицій вишивання українських оберегів. Головна мета дійства — прийти зі своїми власними рушниками (маминими, бабусиними) та долучитися до створення найдовшого спільнотного вишитого рушника єднання. В рамках фестивалю відбувається концерт за участі кращих аматорських колективів, виставка-ярмарок, весільний марафон, парад учасників з вишитими рушниками та інші заходи приурочені до Свята матері [14].

Не менш цікавими за своїм форматом є фестивалі літньому циклу. Одним із таких фестивалів є «Рожищенська Мальованка», який позиціонує розвиток зеленого туризму. Проводиться він в перший тиждень червня в с. Дубище Рожищенського району. Садиба «Мальованка» запрошує гостей із різних куточків області й усієї України, щоб представити багатство й розмаїття культурно-мистецької та туристично-спортивної Волині. Гості свята зможуть насолодитися співом кращих волинських фольклорних колективів, відвідати «Дубищенські етновечорниці», спробувати куліш по-козацьки, стати учасником майстер-класів народних майстрів, які вправно творитимуть вироби з глини та лози. Традиційно складовою цього заходу є різноманітні конкурси та розваги: «Співоча мальованка», «Рожищенські гайвки», караоке українських пісень, «Коса мальованки». Кожен з гостей свята зможе знайти собі заняття до смаку.

Унікальний за своїм колоритом є фестиваль козацької пісні «Козацькому роду — нема перевodu», що відбувається у червні в м. Берестечко Горохівського району. Дійство свята відбувається під відкритим небом, наповненого козацьким колоритом та духом української етнокультури. Гості фестивалю зможуть вшанувати воїнів, що в боротьбі полягли за рідну землю, пам'ятати славні справи козаків, загиблих у битві під Берестечком. Також поринути в атмосферу козацтва та народних традицій разом з вокально-хоровими, фольклорними колективами Волині, Рівненщини, Львівщини. В рамках фестивалю відбувається традиційна козацька забава, в якій чоловіки проявлять справжню козацьку силу, витримку і міцний дух.

Фестиваль поліського фольклору «Співає Полісся» проводиться у третій тиждень червня у смт Любешів. У рамках фестивалю можна ознайомитись з мистецьким доробком краю, розмаїттям традицій, узвичаєнimi народними ремеслами. У програмі можна почути виступи аматорів з Любешівщини та інших регіонів України, фольклорних колективів Могилевської, Мінської, Брестської областей Республіки Білорусь. Майстри і майстрині на виставці-ярмарок демонструють вироби декоративно-прикладного й образтворчого мистецтва, традиційних поліських напоїв і страв. Проводяться також конкурси та розваги.

Одним з найпоетичніших літніх свят українського обрядового календаря є свято Івана Куплала. Так, в цей день у с. Затурці Локачинського району здійснюється театрально-обрядове дійство «На Івана, на Купала у Затурцях». На учасників та гостей свята чекають обрядові театралізовані дійства, купальські забави на воді з човнами, Русалками, Водяним та іншими персонажами. Довершать програму виступи троїстих музик, фольклорних колективів, ярмарок виробів декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва.

Не менш цікавим за своїм форматом є етнофестивалі народної творчості «Пісня рідної землі» та «Мелодії і барви Старовижівщини», що відбуваються на другому тижні липня у м. Камінь-Каширському та смт. Стара Вижівка. На цьому дійстві можна послухати запальні мотиви автентичного народного співу. Вулиці представлені у давньому українському стилі, дівчата вбрані у вишиванки зі стрічками та вінками на голові, молодиці в очіпках, хлопці у шароварах створють особливу атмосферу свята. Майстри народного мистецтва представлять розмаїття традиційних ремесел, зокрема виставка декоративно-ужиткового мистецтва. Відродження обрядів і пісень при збиранні ягід, різноманітні ігри, а також конкурси на кращу страву із картоплі та чорниць, що зацікавлять кожного відвідувача свята [14].

Етнографічне свято «Поліська хата гостями й піснею багата» відбувається на третьому тижні липня в смт. Ратнівського району. Свято знайомить з традиційним народним співом, музичуванням, танцями та місцевим діалектом. Прикрасою стануть фольклорні колективи району, області, гурти з Польщі та Білорусі. Крім того, на фестивалі діятимуть етномайданчики, виставки-ярмарки ужиткового мистецтва, місцеві майстри проведуть майстер-класи з соломоплетіння, вишивки та лозоплетіння. У програмі також заплановані катання на човнах, народні ігри та забави.

Варто відзначити фестиваль мистецтв «Пісні Великої Волині», який відбувається на третьому тижні серпня у м. Луцьк. Древній Лучеськ запрошує шанувальників автентичної та сучасної української культури. Учасниками фестивальних заходів стануть окремі виконавці, вокально-фольклорні гурти, фольклорно-етнографічні ансамблі, народні музики, естрадні ансамблі. Найкраші роботи майстрів народного мистецтва представить виставка «Барви Волині», відбудутимуться майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва, діятимуть етнографічні майданчики, містечко бджолярів, працюватимуть портретисти, шаржисти, будуть розваги, конкурси, українська дискотека. Краще піznати наш край, його історико-культурні пам'ятки та мальовничу природу допоможе фотовиставка «Визначні місця Великої Волині».

Особливої уваги заслуговує проведення в м. Луцьку одного з перших фольклорних форумів незалежної України — Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня». Основний задум дійства — збереження і популяризація традиційної народної культури українців, обрядів, звичаїв, відродження народних весільних дійств, звичаєво-обрядової автентики літньо-осіннього циклу [12]. Також розширення творчих зв'язків, обміну досвідом та інформацією в царині народної творчості із зарубіжними громадами українців. Фестиваль є відкритим для учасників з усіх країн світу та аматорських колективів України, незалежно від їх відомчого підпорядкування. Фестиваль проводиться один раз на три роки. Останній раз він проходив у вересні 2013 р.

На фестиваль були запрошені фольклорні колективи від українських громад Росії, Польщі, Литви, Білорусі, Молдови, Румунії та Іспанії, а також з областей України та усіх районів і міст Волині. На всіх майданчиках і сценах у ці дні відбуватися дійства, притаманні українським традиціям, які багаті плодами збереженого автентичного фольклору і щедрості родючої землі [14].

У свою чергу весілля є одним з найбільш яскравих сімейних свят, що об'єднує покоління і родини. Весілля в Україні були дійсно урочистою драмою, що супроводжувалась музикою, співами, танцями, іграми, набуваючи характеру народного свята. Тому цікавим, на нашу думку, є фестиваль національної традиційної культури «Український коровай-сузір'я», що проходить у м. Володимир-Волинський восени. Він запрошує шанувальників автентичної та сучасної української культури, скерований на відродження національних весільних традицій. На гостей свята чекають: волинські весільні обрядодійства та атрибутики, демонстрація мистецтва коровайниць, театралізоване вуличне дійство «Весільне подвір'я», конкурси на кращий етномайданчик, коровай, весільну страву, обжинковий сніп та дідух. Кожен, хто завітає на свято, поласує смачною випічкою і знайде для себе чимало цікавого.

Таким чином, волинські етнофольклорні фестивалі виконують різноманітні культурно-мистецькі та науково-просвітні функції, що позитивно впливають на відродження та збереження однієї із важливих складових культурно-мистецької спадщини традиційної народної культури. Фольклорні свята, професійно-ремісничі ярмарки, що відображають колорит населення краю, сприяють позиціюванню регіону серед туристів самих українців та іноземних громадян. Власне етнофестивалі посідають одне із чільних місць в поширені етнографічної інформації та популяризації етнокультури.

Література

1. Білоцерківська Т. М. Значення народних звичаїв та традицій для розвитку фестивального туризму в Україні / Т. М. Білоцерківська // Сфера розваг — важлива складова у підвищенні ефективності туристичного бізнесу : зб. наук. праць. — Донецьк, 2006. — С. 224–228.
2. Бучко Ж. Народні звичаї та традиції населення Українських Карпат у контексті фестивального туризму / Ж. Бучко // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. — Тернопіль, 2006. — Вип. 2. — С. 183–185.
3. Грицку-Андрієш Ю. П. Фестивальний туризм у системі рекреаційно-туристської діяльності / Ю. П. Грицку-Андрієш, Ж. І. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету. — Чернівці, 2010. — Вип. 519–520. — С. 56–60.
4. Грицку В. Доцільність організації фестивалів для активізації туристичної діяльності в Чернівецькій області / В. Грицку, Ю. Грицку // Географія в інформаційному суспільстві: зб. наук. пр. у 4 т. — К.: ВГЛ Обрій, 2008. — Т. 4 — С. 219–221.
5. Дутчак О. І. Окремі аспекти розвитку етнофестивального туризму Карпатського регіону України (на прикладі Львівської області) / О. І. Дутчак // Сучасний соціокультурний простір 2014: мат. наук. конф. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://int.konf.org/konf092014/874>.
6. Лесик А. Фестивалі Карпатського регіону як чинник туристичної привабливості / А. Лесик, Ж. Бучко // Проблеми розвитку депресивних регіонів: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. — С. 174–177.
7. Макарчук С. А. Етнографія України: навч. пос. / за ред. С. А. Макарчука. — 2-е вид., переробл. та доп. — Львів: Світ, 2004. — 520 с.
8. Новик А. Етнічні фестивалі [Електронний ресурс] // Поступ, 9 червня 2009. — Режим доступу до джерела: <http://postup.brama.com/usual.php?what=64415>
9. Рутинський М. Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації / М. Й. Рутинський, М. Я. Топорницька // Географія та туризм: наук. зб. / відп. ред. Я. Б. Олійник. — К.: Альтерпрес, 2011. — Вип. 16. — С. 82–93.
10. Топорницька М. Я. Перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: http://collectedpapers.com.ua/wpcontent/uploads/2013/10/032_633_634_Topornicka.pdf
11. Федорак В. Етнотуристичний потенціал Бойківщини (на прикладі Івано-Франківської області) / В. Федорак // Вісник Прикарпатського університету. — Івано-Франківськ, 2013. — Вип. 23–24. — С. 472–475.
12. Чернецька С. Ю. Фольклорні фестивалі в системі сучасних засобів поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини / С. Ю. Чернецька // Культура України: зб. наук. пр. — Харків: ХДАК, 2011. — Вип. 35. — С. 155–164.
13. Етнофестиваль «Різдво в Луцьку» 2016, Луцьк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ua.igotoworld.com/ua/eventPage/1421_etno-festival-rozhdestvo-v-lucke-2016-luck.htm
14. Фестивалі — Календар творчих подій — Волинь туристична [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://www.vturym.com.ua/board/festivali/4>

Korneluk S. V., Netrobchuk I. M.

ETNIC FESTYVALS IN VOLYN REGION

Ethnic festyvals preconditions for the development and promoting festival tourism in Volyn region are analyzed in the article. The scientific approaches of festivals study are considered. The largest ethnic festivals are characterized. The importance of the impact of tourism was highlighted on renaissance, preservation and popularization of ethnic culture.

Keywords: *ethnic festyval, ethnic culture, folklore, traditions, ceremonies, customs.*

УДК 911.3

Орлова М. Л., Арабаджи В. Г.
Одеська національна академія харчових технологій

ГАГАУЗЬКИЙ ЕТНІЧНИЙ ФЕСТИВАЛЬ «ХЕДЕРЛЄЗ»: КОНЦЕПЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ

У роботі представлено концепцію проведення етнічного фестивалю «Хедерлєз» у селі Виноградівка Болградського району Одеської області. При її розробці були розглянуті чисельність та особливості територіальної організації гагаузької етнічної групи в Україні, здійснено огляд існуючих етнічних фестивалів на теренах Півдня Одеїчини, сформовано детальний план заходів і внесено пропозиції щодо організаторів та учасників етнічного фестивалю.

Ключові слова: етнічний туризм, етнічний фестиваль, гагаузька етнічна менишина України, матеріальна та духовна культура гагаузів, свято Хедерлєз.

В умовах процесу глобалізації одним з пріоритетних завдань, що постали перед світовою спільнотою, стало збереження етнічної свідомості та самобутності народів. Важливість цієї проблеми демонструє розвиток етнічного туризму — підвищувального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території. Одним з етносів, який з одного боку потребує підтримки, оскільки не має власної держави і належить до малих за кількістю представників, а з іншого боку — характеризується надзвичайно самобутньою культурою, є гагаузи. Гагаузька мова належить до південно-західної (огузької) підгрупи тюркської групи алтайської сім'ї, проте, на відміну від більшості тюркомовних народів, гагаузи сповідують православ'я. Загальна чисельність гагаузів у світі становить біля 250 тис. осіб, 60 % з них проживає на території Республіки Молдова [4]. Відповідно до даних Всеукраїнського перепису населення 2001 р. на території України проживало 31,9 тис. гагаузів, 71,5 % з яких вважали рідною мову своєї національності. В межах Одеської області мешкали 27,6 тис. осіб гагаузької національності (1,1 % від загальної кількості населення регіону). Вони становили п'яту за чисельністю етнонаціональну групу Одеїчини після українців, росіян, болгар та молдаван [5]. Збереженню етнічної свідомості гагаузів

сприяло компактне розселення на теренах кількох сучасних адміністративно-територіальних районів Одеської області (див. табл. 1).

Таблиця 1
Розселення гагаузів на Півдні Одещини [5, 9]

Адміністра- тивно- територіальний район Одеської області	Кількість гагаузів в межах району, тис. осіб	Населені пункти, у яких компактно проживають гагаузи*	Тип населеного пункту відповідно до етнічного складу населення
Болградський	14,0	с. Дмитрівка	моноетнічний гагаузький
		с. Олександрівка (Саталик-Хаджи)	моноетнічний гагаузький
		с. Червоноармійське (Кубей)	бієтнічний болгаро- гагаузький
		с. Жовтневе (Каракурт)	поліетнічний албано- гагаузько-болгарський
		с. Виноградівка (Курчі)	бієтнічний гагаузо- болгарський
Ренійський	3,2	с. Котловина (Болбока)	моноетнічний гагаузький
Кілійський	2,3	с. Новоселівка (Єнікіой)	бієтнічний болгаро- гагаузький
		с. Старі Трояни	бієтнічний гагаузо- болгарський
Тарутинський	2,7	с. Красне	поліетнічний гагаузо- болгаро-український

*у дужках зазначено історичну назву населеного пункту

Матеріальна культура гагаузів, які з XIV ст. переселилися на Балканський півострів, зазнала впливу землеробських балканських народів, передусім болгар, в той же час як духовна культура гагаузів зберегла архаїчні риси кочових тюркських племен, основним видом господарської діяльності яких було скотарство. Продемонструвати багатогранність традиційної культури гагаузького народу, передусім її духовну складову, дозволить запровадження етнічного фестивалю в одному з вищезазначених населених пунктів.

Вивченню окремих сторін етнофестивального руху в Україні присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних науковців. Зокрема, С. Ю. Чернецька проаналізувала найбільш знакові фестивалі з етнічною специфікою та визначила роль громадських організацій у їх проведенні [8]; огляд етнічних фестивалів окремих регіонів нашої держави міститься у роботах О. І. Дутчак [3], Н. Ф. Габчак [2], М. Я. Топорницької [7] та інших. У даному дослідженні етнічний

фестиваль розглядається у якості дієвого інструмента ознайомлення з традиційною культурою окремої етнічної меншини України.

Метою даного дослідження є розробка концепції проведення етнічного фестивалю у одному з сіл Одеської області, в якому гагаузи становлять абсолютну більшість у етнічній структурі населення. Реалізація цієї мети потребує вирішення наступних завдань: здійснити огляд існуючих етнічних фестивалів на теренах Півдня Одещини; визначити населений пункт, що характеризується високим ступенем етнічної свідомості гагаузького населення та зручним географічним положенням; ознайомитись з особливостями календарної обрядовості гагаузів та обрати святкове дійство, яке у найбільш повній мірі зможе репрезентувати самобутню гагаузьку культуру; розробити детальний план заходів фестивалю; запропонувати можливих організаторів та учасників етнічного фестивалю.

Попит на масові дії з етнічною специфікою підтверджує багаторічне існування деяких ярмарків та фестивалів на території Півдня Одеської області. Десяток років поспіль, наприкінці серпня — початку вересня, відбувався «Бессарабський ярмарок» у селищі Тарутине. Під час ярмарку місцеві підприємства харчової промисловості та виноробства мали змогу реалізувати свою продукцію, відбувалися святкова хода учасників, концерт фольклорних колективів, конкурси, дискотека та інші заходи. На ювілейному ярмарку гості свята могли відвідати національні садиби (українську, російську, болгарську, молдавську, гагаузьку) та познайомитись з кухнею, фольклором, музикою і танцями народів Південної Бессарабії.

Фестиваль традиційного домашнього виноробства у молдавському селі Новоселівка Саратського району проходив сім разів. Його основними складовими були конкурс вина, дегустація страв молдавської кухні, концерт етнічних колективів.

У 2013 р. у місті Рені відбувся IX міжрайонний фестиваль гагаузької культури «Буджак ілдизи», участь у якому взяли вокальні та танцювальні колективи з Болградського та Ренійського районів Одещини, міст Варна та Каварна (Болгарія), міст Вулканешти та Комрат (АТУ Гагаузія Республіки Молдова), міста Тульча (Румунія).

21 вересня 2013 р. на стадіоні «Спартак» в Одесі стартував міжнародний фестиваль гагаузької культури. Захід планували проводити щорічно — почергово в Одесі та Болграді. Складна політична та соціально-економічна ситуація, що склалась в Україні протягом наступних років, призупинила проведення цього та інших етнічних фестивалів у регіоні. Проте, вихід нашої держави з кризового стану обов'язково призведе до пожвавлення етнофестивального руху на Одещині.

Для проведення етнофестивалю пропонується бієтнічне гагаузо-болгарське село Виноградівка у Болградському районі. Згідно із статистичною інформацією наданою Виноградівською сільською радою станом на 1 січня 2015 р. у Виноградівці проживало 4 111 осіб, з яких понад 68 % гагаузи та майже 28 % болгари. Велика людність села та значна частка гагаузів у структурі населення сприяли збереженню представниками даного етносу своєї духовної та матеріальної культури. Саме у Виноградівці 1 листопада 2014 р. було відкрито Центр гагаузької культури. Географічне положення бієтнічного гагаузо-болгарського села Виноградівка є більш вигідним у порівнянні з моноетнічними гагаузькими населеними пунктами Південної Бессарабії — Котловиною Ренійського району, Дмитрівкою та Олександрівкою Болградського району. Село знаходиться на відстані 7 км від районного центру — Болграда. Автобусне сполучення між Виноградівкою та Болградом у денний час відбувається з інтервалом у 30 хвилин. Село знаходиться на відстані 2 км від міжнародної автодороги М 15 «Одеса–Рені», яка є частиною Європейського автомобільного маршруту E 87, що сполучає міста Одесу та Анталію (Туреччина). Поблизу населеного пункту функціонує міжнародний цілодобовий автомобільний вантажопасажирський пункт пропуску через державний кордон України — «Виноградівка»—«Вулкенешть», що сполучає українську територію з територією АТУ Гагаузія у складі Республіки Молдова.

Великим весняним святом, святкування якого у XIX ст. тривало протягом трьох днів, у гагаузькому календарі вважається Хедерлез, Едерлез або день Святого Георгія (Hederlez, Ederlez або Ay Görgi). Хедерлез відзначається 6 травня і є одним з двох найважливіших свят календарного року гагаузів, який традиційно ділиться на два періоди — літній та зимовий. Літній сезон починається святом Хедерлез, у яке вперше виводять худобу на літні пасовища, відокремлюють ягнят від овець, доять овець та готують перші молочні продукти. Найчастіше, саме 6 травня розриваються і укладаються господарські договори, у тому числі визначаються умови найму пастухів [6]. Важливе місце у звичаях свята Хедерлез займає обряд жертвоприношення Святому Георгію, який вважається захисником овечих отар. Для жертвоприношення задовго до Георгієва дня серед ягнят, що народилися, обирають баранчика та мітять його особливою міткою. Жертвовну тварину (*kurban*) у деяких гагаузьких населених пунктах дарують живою, у інших — заколюють. Відповідно до інформації наданої жителькою села Виноградівка Оленою Іванівною Налчаджи (1934 р. н.), у даному населеному пункті для «курбана» обирається молодий баранчик. Його заколюють, а із м'яса готують три

страви — плов, капусняк та каурму. На трапезу збирають найближчих родичів як чоловіка, так і дружини. Каурмою також частують сусідів, крім того їх пригощають солодощами — печивом та цукерками.

Значення дня Святого Георгія для жителів гагаузо-болгарського села Виноградівка підсилюється тим, що саме у цей день виноградівці святкують храмове свято. Церква Виноградівки освячена на честь Святого Великомученика Георгія Побідоносця [1]. Обов'язковою складовою храмових свят у гагаузьких селах залишається жертвоприношення тварин (биків, баранів), придбаних за кошти громади. Після закінчення богослужіння починається колективна трапеза, після якої відбуваються танці (хоро), кінні перегони, боротьба. Іноді під час таких свят влаштовуються ярмарки.

З метою збереження описаних етнічних традицій гагаузів Південної Бессарабії і ознайомлення з ними населення Одеської та інших областей України, а також Республіки Молдова, пропонується запровадити у селі Виноградівка Болградського району Одеської області етнічний фестиваль «Хедерлез». Даний захід пропонується проводити раз на два роки, у найближчу до 6 травня суботу. Програма фестивалю включатиме заходи, що багато років супроводжують храмове свято у Виноградівці, а також обряди і звичаї пов'язані із святкуванням свята Хедерлез (див. табл. 2).

Участь в урочистому богослужінні та хресному ходу навколо церкви Святого Георгія Побідоносця прийматимуть переважно місцеві жителі та вихідці з села Виноградівка. У театралізованому дійстві «Вигін худоби на літні пасовища та договір з чабанами» будуть задіяні члени драматичного гуртка (керівник С. П. Ільєва) і танцювального колективу «Киврак Ойун» Виноградівського будинку культури, вчителі та учні Виноградівської загальноосвітньої школи, місцеві жителі, справжня худоба.

Участь у змаганнях з вільної боротьби зможуть взяти всі бажаючі особи чоловічої статі. На переможця змагань традиційно чекатиме грошова винагорода. Футбольний матч відбудеться між командою села Виноградівка та командою «Кубей» з села Червоноармійське Болградського району.

На концерті фольклорних колективів можуть виступити наступні танцювальні та музично-вокальні гурти: танцювальний колектив народного танцю «Киврак Ойун» (Виноградівський сільський будинок культури); народний самодіяльний фольклорний ансамбл «Буджак» (Виноградівський сільський будинок культури); народний самодіяльний фольклорний гагаузький ансамбл пісні і танцю «Зюмбюль» (Дмитрівський сільський будинок культури); народний самодіяльний

ансамбль танцю «Кадинжа» (Червоноармійський сільський будинок культури); самодіяльний оркестр народної музики «Бессарабія» (Болградський районний будинок культури); народний самодіяльний вокальний ансамбль «Китича пъстра» (Червоноармійський сільський будинок культури); фольклорний вокальний ансамбль гагаузької пісні «Кирмизи Гюль» (Олександрівський будинок культури); народний самодіяльний фольклорний гагаузький ансамбль «Севда Гюлю» (с. Котловина Ренійського району); народний ансамбль гагаузької пісні та танцю «Дюз Ава» (муніципій Комрат АТУ Гагаузія); дитячий танцювальний колектив «Каранфіл» (с. Бешалма АТУ Гагаузія).

Таблиця 2
Програма етнічного фестивалю «Хедерлєз» у селі Виноградівка

№	Захід	Місце проведення	Час
1	Урочисте богослужіння та хресний хід навколо церкви	Церква Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	9.00–11.00
2	Театралізоване дійство «Вигін худоби на літні пасовища та договір з чабанами»	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	11.00–11.30
3	Змагання з вільної боротьби	Шкільний стадіон (ріг вулиць Комсомольської та Банєва)	11.30–13.00
4	Ознайомлення з експозицією історико-етнографічного музею	Будинок культури (ріг вулиць Комсомольської та Гагаріна)	11.30–16.00
5	Концерт фольклорних колективів	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	11.30–13.30
6	Частування курбаном та домашнім вином	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	12.00–13.00
7	Святковий ярмарок	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	11.30–13.30
8	Майстер-клас з гагаузьких танців	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	13.30–14.15
9	Танці	Майдан навколо церкви Святого Георгія Побідоносця (вул. Лиманна)	14.15–16.00
10	Катання на конях та віслюках	Початок маршруту – ріг вулиць Комсомольської та Банєва	13.30–16.00
11	Змагання з футболу	Сільський стадіон	14.00–16.00

Майстер-клас з гагаузьких народних танців проведуть учасники танцювального колективу «Киврак Ойун» Виноградівського будинку культури.

Під час святкового ярмарку гості та учасники фестивалю зможуть скуштувати гагаузькі страви (курбан, каурму, долму, гъозлямя, кивирму, гєврек), придбати місцеві продукти (бринзу, домашнє вино) та вироби декоративно-ужиткового мистецтва (ковдри з вовни, тканини, килимки).

Серед потенційних організаторів фестивалю можна зазначити Виноградівську сільську раду, Болградську районну раду, Болградську районну державну адміністрацію, Всеукраїнську громадську організацію «Союз гагаузів України», Одеське обласне гагаузьке національно-культурне товариство «Бірлік».

Перетворення загальносільського свята на фестиваль передбачає залучення ширшого кола гостей. Територія, з якої очікується основний потік відвідувачів, включає Болградський, Ренійський, Ізмаїльський, Арцизький, Тарутинський, Кілійський, Таратбунарський, Саратський, Білгород-Дністровський райони та місто Одесу, а також АТУ Гагаузія, райони Тараклія, Бесараб'яска Республіки Молдова. Відовідно до «Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про пункти пропуску через українсько-молдовський державний кордон та спрощений пропуск громадян, які проживають у прикордонних районах» (набула чинності 12 серпня 1998 року, зміни і доповнення викладені у Протоколі від 29.05.2006 року) жителі АТУ Гагаузія та районів Тараклія, Бесараб'яска Республіки Молдова мають право на спрощений порядок перетину українсько-молдавського держаного кордону.

З метою збереження традиційної культури гагаузів Південної Бессарабії і ознайомлення з ними населення Одеської та інших областей України, а також Республіки Молдова, пропонується запровадити у селі Виноградівка Болградського району Одеської області етнічний фестиваль «Хедерлез». Реалізація даного проекту сприятиме підвищенню інтересу у жителів села, особливо молоді, до вивчення та використання гагаузької мови та фольклору, виконавських мистецтв, звичаїв та обрядів; традиційних ремесел, кухні; збереженню традиційних видів господарської діяльності гагаузів — вівчарства, хліборобства, городництва, виноградарства та виноробства; ознайомленню населення України та Молдови з духовною та матеріальною культурою гагаузького народу; зміцненню культурних зв'язків між етнічними групами гагаузів, що проживають в межах України та Молдови; змістовному проведенню жителями Одеської області, інших регіонів України, Молдови «травневих» свят; отриманню прибутків місцевими жителями від реалізації національних страв, продуктів харчування та напоїв, виробів ремесла.

Література

1. Булгар С. С. Виноградовка (Курчи): история села (1811-2011 гг.) / Степан Булгар. — Одесса: ВМВ, 2011. — 434 с.
2. Габчак Н. Ф. Фестивальний туризм Закарпаття та його регіональна політика / Н. Ф. Габчак // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім. Т. Шевченка / Голова ред. колегії С. В. Ленков. — К.: ВІКНУ, 2013. — Вип. 44. — С. 256–262.
3. Дутчак О. І. Окремі аспекти розвитку етнофестивального туризму Карпатського регіону України (на прикладі Львівської області) / О. І. Дутчак // Сучасний соціокультурний простір : матеріали інтернет-конференції (17–19 вересня 2014 р. — Режим доступу: <http://int-konf.org/konf092014/874-kandidat-storichnih-nauk-dutchak-o-okrem-aspekti-rozvitku-etnofestivalnogo-turizmu-karpatskogo-regionu-ukrayini-na-priklad-lvivskoyi-obl.html>
4. Національні меншини України: історія та сучасність : науково-довідкове видання / Упоряд. Р. Марценюк, І. Винниченко; Міжрегіональна академія управління персоналом. — К.: МАУП, 2006. — 256 с.
5. Про кількість та склад населення Одеської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року/ Державний комітет статистики України. — Всеукраїнський перепис населення, 2001: офіційний сайт. — Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odesa/>
6. Сорочяну Е. С. Гагаузская календарная обрядность: этнолингвистическое исследование / Евдокия Сорочяну; Институт межэтнических исследований Академии наук Республики Молдова. — Кишинев: Гунивас, 2006. — 256 с.
7. Топорницька М. Я. Етнофестивальний туризм у Львівській обл.: тематична структура та просторово-часові особливості організації/ М. Я. Топорницька // Вісник Львівського університету: Серія географічна / гол. ред. С. П. Позняк. — Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. — Вип. 40. — Ч. 2. — С. 197–205.
8. Чернецька С. Ю. Сучасний український фольклорно-фестивальний рух: роль і місце громадських організацій у його формуванні / С. Ю. Чернецька // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : збірник наукових праць / М-во культури і туризму України ; Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К.: Міленіум, 2010. — Вип. 25. — С. 144–151.
9. Шабашов А. В. Гагаузы: система терминов родства и происхождение народа / А. В. Шабашов; Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, кафедра археологии и этнологии Украины. — Одесса: Астропринт, 2012. — С. 13.

Orlova M. L., Arabadzhyan V. H.

GAGAUZ ETHNIC FESTIVAL «KHEDERLIEZ»: CONCEPTION

The paper presents the concept of holding of ethnic festival «Khederliez» in the village Vynohradivka of Bolgrad district of Odesa region. The number and characteristics of the territorial organization of the Gagauz ethnic group in Ukraine are considered, a review of existing ethnic festivals on the territory of the South of Odesa region is conducted, the detailed action plan is formed and the suggestions concerning the organizers and participants of the ethnic festival are offered.

Key words: ethnic tourism, ethnic festival, Gagauz ethnic minority of Ukraine, material and spiritual culture of the Gagauz, feast Khederliez.

УДК 338.483.13

Паньків Н. Є.

Львівський інститут економіки і туризму

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено теоретико-методологічні аспекти розвитку етнічного туризму, сутність та складові етнотуризму. Досліджено сучасні тенденції ринку етнічного туризму в Україні та визначено перспективи його розвитку.

Ключові слова: етнічний туризм, різновиди етнотуризму, етнофестивалі, внутрішній туризм, туроператори.

Сучасний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації, однією зі складових економіки, соціальної сфери, духовної культури. Процеси, що відбуваються в туристичній індустрії світу, позначилися і на розвитку туризму в Україні. У Законі України «Про туризм» держава визначає туризм як одну з пріоритетних сфер розвитку національної культури й економіки [12].

У наш час одним з найперспективніших видів туризму є етнічний, який заснований на інтересі туристів до справжнього життя народів, до ознайомлення з народними традиціями, обрядами, творчістю та культурою. Світова практика доводить, що саме такий вид туризму здатний задовольнити низку духовних потреб людини. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями та культурою різних етносів.

Розвиток етнотуризму був спричинений особливостями розвитку суспільства, урбаністичними процесами, з їх позитивними та негативними наслідками і бажанням окремих представників цивілізації повернутися принаймні на короткий час у середовище тих громад, діяльність яких ще не була спотворена наслідками антропогенної діяльності в мегаполісах [8].

Теоретико-методологічні аспекти розвитку етнічного туризму активно досліджують українські та закордонні фахівці. Одним із перших визначень цього поняття запропонував американський дослідник В. Сміт у 1977 р., який окреслив етнічний туризм, як туризм, основною метою якого є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей та включає відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами. Інші американські вчені Р. Макінтош та С. Гольднер, переглянувши запропоноване ним визначення, окреслили етноту-

ризм як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя по-справжньому екзотичних народів.

Дослідник з Вашингтонського університету П. Ван ден Берг у 1992 р. описав етнічний туризм, як форму туризму, де культурна екзотика тубільців є основою «приманки» для туристів [15].

Науковці з Великобританії С. Харроон і В. Вайдер визначили етнічний туризм як поїздку, вмотивовану передусім як пошуком тісного контакту з людьми, етнічна приналежність і культурна специфіка яких відрізняється від подібних ознак туристів. Туристи насамперед шукають можливості проникнутися первісною культурою, не спотвореною віяннями цивілізації, саме тому об'єктами етнічного туризму стають сільські громади, які проживають у віддалених районах та по-водять себе «екзотично» [8].

Стосовно думки українських науковців щодо окреслення терміну «етнічний туризм», тут також немає одностайноті. Великою мірою це викликано тією обставиною, що у Законі України «Про туризм» не виділено його як один із видів туризму. Серед 17 запропонованих видів туризму найбільше близьке відношення до етнічного туризму мають культурно-пізнавальний та сільський. У законі запропоновано виділити за метою поїздки 13 видів туризму, зокрема пізнавальний, відпочинок та ностальгічний туризм [6].

Сьогодні туризм торкається всіх аспектів суспільного життя, докорінно впливаючи на соціум. Більшість громадян із країн-лідерів туристичного світу надають перевагу відпочинкові у своїй країні. Для таких держав туризм став об'єднуючим чинником, що згуртував націю. У туристичній практиці існує багато прикладів того, як спільними зусиллями державних інституцій, громадськості, професіоналів туристичного бізнесу запроваджувалась така національна стратегія розвитку держави. Взірцями таких інновацій стали Франція, Туреччина та Єгипет, які запропонували та успішно використовують систему відпочинку «all inclusive», Іспанія з «сонячною комунікативною стратегією». У всіх цих випадках та інших віднайдення національної ідентичності засобами туризму відбувалося шляхом виокремлення унікальності й індивідуальності — природної, історико-культурної, етнографічної, в основу якої покладено національні історичні, духовні та ментальні архетипи. Безперечно, економічна складова забезпечувала реалізацію національної стратегії розвитку туризму через матеріальні та фінансові ресурси. Законодавче регулювання пришвидшувало впровадження національних проектів. Ідеологічно-просвітницька пропаганда з використанням різноманітних маркетингових комунікаційних засобів активізувала інтерес до внутрішнього туризму.

З давніх-давен Україна приваблювала велику кількість іноземних мандрівників. Свої враження та захоплення вони фіксували в історичних хроніках, щоденниках, описах, картах, які зустрічаємо у Геродота, Еріха Лясоти, Павла Халебського, Гійома Боплана де Левассера. Такі ж позитивні емоції відчувають іноземці, відвідуючи Україну й у наш час. Українці й дотепер зберегли гостинність, відкритість, шанобливість, релігійність, духовну красу особистості та інші ментальні риси.

Інша справа — вітчизняний мандрівник. Сьогодні, з огляду на складну економічну ситуацію в країні, український турист стойте перед вибором: подорожувати Україною чи за кордон та чи подорожувати взагалі? Лише в частині українців інтерес до внутрішнього туризму підкріплений психологічно-чуттєвим бажанням встигнути побачити те, що збереглося з історичного буття Української держави. Та чи можуть ці фактори підштовхнути українців до самопізнання вітчизняних туристичних атракцій?

Етнічний туризм цілком справедливо можна вважати рушієм соціально-культурного й економічного розвитку як окремого регіону, так і держави в цілому. Через популяризацію засобами внутрішнього туризму народних звичаїв і традицій серед сучасників формується пізнавальний інтерес до духовно-культурної спадщини, етнографічних та етнічних традицій виховання. Все це сприяє вирішенню соціально-економічних проблем регіону, стимулює розвиток туристичної інфраструктури, створює умови для розширення зайнятості населення у сфері обслуговування тощо [3].

На жаль, етнічний туризм в Україні є мало досліджений, декілька тлумачень терміну «етнічний туризм» є в книзі М. П. Кляпа та у статтях українських дослідників, таких як І. О. Бочан, І. А. Волкова, І. М. Кулаковська, М. Л. Орлова та інші.

І. О. Бочан розглядає етнічний туризм як важливу складову людських цінностей, як специфічний вид людської діяльності, мотивацією якої є пізнання краєзнавчих та країнознавчих ресурсів, ознайомлення з цінностями етнографічних груп у місцях їх компактного проживання на території України. Мета етнотуризму полягає у відвіданні етнотуристичного регіону нашої держави для ознайомлення з культурою, побутом, традиціями, діалектами, кухнею, образотворчим мистецтвом місцевих жителів [1].

Етнічний туризм — це різновид пізнавального туризму, який передбачає організацію туристичних поїздок у регіони історичного проживання певного етносу для ознайомлення з його матеріальною та духовною культурою, збереженою в автентичному середовищі. Основні

центри розвитку етнічного туризму прив'язані до ареалів проживання етнічних груп, які зберігають та культивують свою етнічну ідентичність.

Етнічний туризм може бути представлений декількома різновидами:

- «традиційний», що включає відвідування існуючих поселень, які зберегли особливості культури та побуту певних народів [2];
- «музейний», при якому відбувається знайомство туристів з музеями народного побуту, в тому числі з тими, які розташовані «під відкритим небом» («Пирогово» (м. Київ), Закарпатський музей (м. Ужгород), «Шевченківський гай» (м. Львів), зібрання музей півострова Крим під загальною назвою «Кримський етнографічний музей» тощо);
- «ностальгійний», особливістю якого є бажання людей побувати і дізнатися історію тих місць, звідки були родом їх предки;
- «аборигенний», який являє собою туризм з участю (залученням) представників корінного населення [14].

Туристичні ресурси для етнічного туризму багаті і своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою народу.

Етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів.

Останній різновид часто називається ностальгійним туризмом, який отримав досить широке поширення у ряді регіонів світу — Ізраїль, Вірменія, Греція, Україна, Італія [4].

Сьогодні в Україні активно розвивається подієвий етнотуризм, втілений у найрізноманітніших формах, і кількість таких заходів постійно зростає. До прикладу, протягом 2015 року в Україні відбулось близько 50 етнофестивалів:

- Міжнародний етнічний фестиваль «Країна Мрій» на Співочому полі в Києві;
- Міжнародний фестиваль фольклору «Етновир», м. Львів;
- Міжнародний етнографічний фестиваль «Великден у Космачі» в Карпатському селі Космач, Івано-Франківська область;
- Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини» на Тернопільщині;
- Етнографічний фестиваль «Сорочинський ярмарок», с. Великі Сорочинці, Полтавська область;
- Фестиваль-ярмарок «Гуцульська бринза» — Закарпатське м. Рахів;

- Етнографічний гуцульський фестиваль-ярмарок «Захарецький Гарчик» в с. Підзахаричі Путильського району Чернівецької обл.;
- Фольковий етнофестиваль у селі Підкамінь Львівської області;
- Етнографічний фестиваль «Маланка-Фест», м. Чернівці;
- Етнографічний фестиваль «Проводи отар на полонину» смт. Міжгір'я, Закарпатська область;
- Етнографічний фестиваль гончарства, с. Опішне, Полтавська обл.;
- Етнографічний фестиваль «Забави у княжому місті», м. Теребовля, Тернопільська область;
- Етнографічний фестиваль «Лемківська ватра», с. Кострино, Закарпатська область;
- Етнографічний фестиваль «Петрівський ярмарок», м. Чернівці;
- Етнографічний фестиваль «Берегфест», м. Берегово;
- Різдво у Львові та фестиваль «Велика коляда» і багато інших етнофестивалів на теренах нашої країни [5, 9, 10].

Втім, варто зазначити недостатню державну підтримку етнофестивального руху. Більшість таких заходів проходять із ініціативи громадських рухів, організацій, територіальних громад та за рахунок спонсорських внесків і коштів із місцевих бюджетів. Давно назріла потреба на законодавчу рівні виокремити етнічний туризм як інноваційний вид туристичної практики в Україні, що має своє особливе «туристичне обличчя» на туристичній мапі світу. На державному рівні необхідно розробити та запровадити соціальні проекти популяризації етнотуризму, поклавши в основу місцеву ентоспецифіку.

Крім того, варто формувати та поглиблювати в нашій державі суспільний інтерес до відпочинку в Україні на засадах патріотизму та гармонійного розвитку особистості. Саме через активну участь у проведенні етнофестивалів відбувається процес ототожнення індивіда зі своєю етнічною спільнотою, усвідомлення відчуття колективної приналежності до конкретної історичної спільноти, що проживає на певній території, її культури, традицій, звичаїв тощо [3].

Отже, розвиток етнотуризму — це шлях збереження етнокультурних ландшафтів та відродження традицій, обрядів та звичаїв нації [13]. Етнотуризм також сприяє вирішенню соціально-економічних проблем регіону, створює сприятливе макросередовище, що проявляється в розширенні зайнятості населення у сфері обслуговування, формуванні додаткового заробітку, стимулуванні розвитку інфраструктури, зокрема транспортних комунікацій, зв'язку, мережі торгівлі, засобів розміщення, закладів харчування, відпочинково-розважальних комплексів. Таким чином, етнотуризм має бути пріоритетним напрямком у складі державних цільових програм розвитку економіки.

Для розвитку етнотуризму необхідно створювати спеціальні маршрути на основі етнографічних пам'яток та етнокультурних об'єктів, використовувати національні обряди та звичаї, місцеві культурні цінності, народні ремесла, пам'ятки історії та культури у формуванні етнотурів, які повинні бути спрямовані на тих, хто цікавиться етнокультурною спадщиною, в першу чергу — це громадяни України, учнівська та студентська молодь, а також іноземні туристи, українці з діаспори. Важливе місце в цьому процесі належить численним громадським організаціям України.

На жаль, в Україні є невелика кількість туроператорів, які спеціалізуються на внутрішньому туризмі, зокрема пропонують етнотури. Це в основному, туроператор «Відвідай», м. Львів; туроператори «Терра Інкогніта» і «Етнотур» м. Київ, туроператор «Вилково-Тур», м. Одеса, Туроператор «Окраїна», м. Тернопіль та інші.

За словами Олега Синютки керівника Львівської області, підтримки держави потребують туристичні компанії, особливо ті, які розвивають внутрішній туризм [11].

Переважна більшість етнотурів орієнтовані на Західну Україну, зокрема Карпатський регіон (Яремче, Верховина, Косів, Коломия, Рахів). Серед інших регіонів України найпопулярнішими за кількістю етнотурів є Полтавщина (Сорочинці, Диканька та ін.) та Київщина (Пирогово, Бузова та ін.). Недостатньо використовується етнічний потенціал Півночі та Півдня України [7].

Незважаючи на всі труднощі, наш час є періодом розвитку нових тенденцій у культурному житті, для більшості регіонів України орієнтація на етнічний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення. У той же час складна політина ситуація, що склалася, стала певним поштовхом, адже криза — це ще й час можливостей для готельерів, рестораторів і турагентств регіону, які переорієнтувалися на внутрішнього туриста.

Література

1. Бочан І. О. Вступне слово // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів, 2001. — С. 1.
2. Воскресенский В. Ю. Международный туризм: учебное пособие / В. Ю. Воскресенский. — М.: Юнити-Дана, 2006. — 255 с.
3. Гаврилюк А. Етнотуризм — як «захисний код» нації // Газета «День Рубрика: Суспільство Газета». — № 142, 2012.
4. География туризма: Учебное пособие / М. В. Асташкина, О. Н. Козырева, А. С. Кусков, А. А. Санинская. — М.: ИНФРА-М, 2010. — 430 с.

5. Етнофестивалі [Електронний ресурс] «See you in Ukraine!». — Режим доступу до джерела : <http://see-you.in.ua/page/etnofestivali-0>.
6. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Відомості верховної Ради України. — 1995. — № 31. — Режим доступу до джерела: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr>
7. Кучинська І. В., Цимбала О. С. Особливості організації етнотурів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (Львів, 25–26 квітня 2012) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів: ЛІЕТ, 2012, с. 37–44.
8. Муравська С. В. Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну / С. В. Муравська // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). — Львів, 2011. — С. 70–74.
9. Новицька Д., Войтенко Д., Пирч Ю. 30 українських фестивалів, про які не знає 98 % українців [Електронний ресурс] // Інформаційно-туристичний портал «Стежками України!» 20. 03. 2014. — Режим доступу до джерела: http://tourlib.net/statti_ukr/novyuscka.htm.
10. Обери свій фестиваль [Електронний ресурс] Ufest.in.ua «See you in Ukraine!». — Режим доступу до джерела: <http://www.ufest.in.ua/ua/archive?category=22>.
11. Олег Синютка пропонує надати львівським курортам статус загальнодержавних [Електронний ресурс] // Засідання парламентського комітету у Трускавці Департамент міжнародного співробітництва та туризму, Прес-служба ОДА 10 липня 2015 р., Новини. — Режим доступу до джерела: <http://loda.gov.ua/news?id=17452>.
12. Рожкова В., Терес Н. Етнічна історія народів Європи // Випуск № 39, С. 35–44.
13. Чаплінський Б. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини: риси, поділ, збереження / Б. Чаплінський, А. Кібич // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія. — 2010. — Вип. 21. — С. 259–265.
14. Чумаков К. Этно-экологический туризм в сохранении природного и культурного наследия / К. Чумаков // Новая жизнь. — 2006. — № 5. — С. 15–16.
15. Bulter R. Toutrism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. — London: ITBP, 1996. — 134 p.

Pankiv N.

CURRENT MARKET TRENDS OF ETHNIC TOURISM

In the article presents the theoretical and methodological aspects of ethnic tourism, nature and components etnoturyzmu. The modern market trends of ethnic tourism in Ukraine and determined prospects of its development.

Key words: ethnic tourism, variety etnoturyzmu, etnofestivalyu, domestic tourism, tour operators.

УДК 338.48

Підцерковна К. В.

Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки

ЕТНОФЕСТИФАЛІ ЛУЦЬКА ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано окремі аспекти розвитку етнофестивального туризму міста Луцька. Окреслено поняття «етнофестивального туризму». Охарактеризовано найбільш масові етнофестивалі. Окреслено вплив етнофестивалів на розвиток економіки та інфраструктури регіону. Визначено перспективи розвитку етнофестивального туризму. Зроблено висновки про доцільність проведення нового виду дійства — етнофестивалю та етноекофестивалю.

Ключові слова: *етнофестиваль, туризм, Луцьк.*

Сьогодні міжнародний туризм посідає одне з провідних місць у світовій економіці, що спонукає державні інституції до здійснення активних заходів реклами та промоції національного туристичного продукту. Однією з активних форм безпосереднього залучення іноземних туристів в країну або вітчизняних туристів у регіони є організація фестивальних дійств. Одним із явищ сучасності, що допомагає зберегти, акумулювати та представити на загал етноспецифіку окремої етногрупи виступає етнофестиваль. Ця праця присвячена аналізу етнофестивалів Луцька як важливого фактору розвитку та промоції туризму міста. Допитливість туриста до інших народів створює один із найбільш спонукальних туристичних мотивів, реалізація якого повною мірою уможливлюється у процесі відвідування етнофестивалів.

У такому контексті невідемною складовою процесу знайомства з культурою і звичаями іншої країни, регіону, етногрупи є етнофестивальний туризм. Луцьк зацікавлений у залученні туристів завдяки місцевим етнофестивалям, а фестивальні менеджери повинні ефективно планувати та реалізовувати спеціальні програми і заходи, які стимулюватимуть промоцію культурно-етнографічного потенціалу території.

З огляду на вище окреслене та незначну кількість досліджень з цієї тематики, дослідження сучасного етнофестивального процесу міста Луцьк, а також самих фестивалів як поля розгортання туристичної діяльності, набуває особливої актуальності, науково-теоретичної та практичної значущості.

Концептуальні засади розвитку етнофестивалів, їх місця у структурі подієвого туризму та окремі теоретичні аспекти розвитку етнічних та інших різновидів фестивалів розглянуто на сторінках спеціальних наукових праць (Новик А., Рутинський М., Топорницька М.) та досліджень ширшого тематичного діапазону (Басюк Д., Бейдик О., Любіщева О., Мальська М., Паньків Н.).

Метою роботи є показ того, що етнічна самобутність Луцька може виступати ексклюзивною туристичною конкурентною перевагою, що надасть обласному центру Волині змогу стати вагомим осередком розвитку етнографічного та етнофестивального туризму країни.

З-поміж усіх видів туризму етнофестивальний туризм суттєво вирізняється насамперед своєю метою — довести, що нам є що запропонувати унікального як пересічному туристові, так і туристові з вибагливим смаком.

Етнофестивальний туризм — це такий вид туризму, який відповідає вимогам організації фестивального туризму, але визначальною в ньому є етнографічна складова. Програми етнофестивального туризму поєднують у собі всі перелічені вище ознаки. Щоправда, вони мають дещо ширшу програму, оскільки, крім самих туристичних аtrakцій, концертів, мистецьких заходів, організатори повинні спланувати ще й розміщення та харчування туристів, пізнавальні поїздки, відвідини етнографічних музеїв і майстер-класів [10].

Ми проаналізували найвідоміші етнофестивалі Луцька, які приваблюють до міста найбільше вітчизняних та міжнародних гостей:

- Етнофестиваль «Різдво у Луцьку». З метою популяризації українських різдвяних традицій, звичаїв та обрядів, збереження нематеріальної культурної спадщини, у січні цього року було проведено етнофестиваль «Різдво у Луцьку». Під час святкування лунали колядки, щедрівки, твори різдвяної тематики. Своє мистецтво демонстрували колядники з різних куточків України, Волині та Луцька. Особливо тепло мешканці міста зустрічали колективи, які приїхали із Павлограда та Житомира. Під час фестивальних заходів діяли благодійні акції «З Різдвом у серці» та «Поділись святом з солдатом», а на різдвяному ярмарку можна було скуштувати смачної куті, питних медів, волинської шинки [3];
- Святково-обрядове різдвяне дійство «Три празники в гості». 14 січня у приміщенні Волинського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка відбулося обласне святково-обрядове різдвяне дійство «Три празники в гості». Гості мали змогу скуштувати куті, поспівати колядок, взяти участь у різдвяних заходах. Поринути у безмежний

- світ народних звичаїв, відчути атмосферу святковості допомогли обряди — «водіння Кози», «Маланка» та віншування Василів. Віншували лучан та гостей міста, даруючи колядки та щедрівки, волинські фольклорні колективи [5];
- Етнографічний фестиваль «В ніч на Купала». Продовжуючи традиції предків, на базі експозиції просто неба «Козацький зимівник» Музею історії сільського господарства Волині — скансен, що в селищі Рокині Луцького району (за 12 км. від м. Луцька) 21 червня 2015 р. відбулося традиційне фольклорно-етнографічне інтерактивне обрядодійство — «В ніч на Купала». В програмі фестивалю: плетіння віночків; міні-фестиваль Купальських пісень; загадування бажання і проходження через вогняну браму; катання на конях — верхи і на бричці; показові виступи бойових мистецтв та елементів козацького характерництва; майстер-клас гончара, ляльки-мотанки та української іграшки; ходіння босоніж по склу і розпеченному вугіллю; стрибання через вогнище; частування козацькою медовухою, кулішем і варениками [2];
  - «Вишиті обереги єднання» — VI Всеукраїнський фестиваль вишитих рушників. Під час святкування Дня Матері 10 травня 2015 р. у Луцьку відбувся VI Всеукраїнський фестиваль вишитих рушників. Організатори закликали лучан прикрасити вікна своїх осель, офісів, вітрини магазинів вишитими рушниками, а також зі своїми рушниками прийти на свято. Найменші учасники взяли участь у конкурсах тематичних малюнків на асфальті «Малюю свій рушничок мамі» та читанні віршів «Подяка мамі». Дорослі гості долучилися до ярмарку вишитих рушників та брали участь у майстер-класах від найзнаніших вишивальниць з усієї України. Найяскравішою частиною свята стала акція «Вишиті обереги єднання», під час якої гості, котрі прийшли на фестиваль зі своїми рушниками, створили спільній вишитий рушник та виклали ним слово «мир» просто на майдані [1];
  - «Мистецька вулиця». Традиційно до серпневих державних свят вулиця Лесі Українки стає мистецькою. У ці дні до Луцька приїжджають народні майстри із районів області, а також Рівненщини, Івано-Франківщини, Львівщини. Свої доробки готують й лучани. Вони пропонують учасникам свята барвисті вишиванки, віночки, різноманітні вироби з глини, соломи, лози, дерева, квіткові композиції, сопілки, свистунці, намиста, гердані, сувеніри з онікса, іграшки та інші вироби декоративно-прикладного мистецтва на найрізноманітніші смаки та вподобання. Вишиванки вражают дивовижним різноманіттям

- кольорів, орнаментів та технікою вишивання. Є тут й ошатні сорочки вишиті бісером, вишиванки ручної роботи, прості сорочки за народним мотивами. На Театральному майдані медовари пригощають лучан та гостей міста пивними медами, медівками, медовим квасом. Минулого року пасічники привезли до Луцька старовинні вулики, які зроблені з цілісних колод [8];
- Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня». Фестиваль відбувається раз на три роки та об'єднує носіїв фольклорних традицій. Сьомий Міжнародний фестиваль українського «Берегиня», який відбувся в вересні 2013 р. дотримувався важливої місії консолідації світового українства, сприяння відродженню та популяризації українського народного мистецтва. До участі були запрошені фольклорні колективи від українських громад Росії, Польщі, Литви, Білорусії, Молдови, Естонії, Румунії та Іспанії, а також із майже всіх областей України та районів Волині. На всіх майданчиках і сценах у ці дні відбувалися дійства, притаманні українським традиціям, які багаті плодами збереженого автентичного фольклору і щедрості родючої землі. Це змагання косарів і жниць, перший й останній сніп, музикування, пісні та жарти. Було багато обрядових картинок — весілля, дитячі забавленки, зажинок та обжинок, молодіжна вулиця. На масштабному, розкішному та щедрому ярмарку «Слава лине по всій Україні про ярмарок на Волині» були представлені унікальні вироби призабутого ремесла бондарів, гончарів, стельмахів, різьбярів та інших народних умільців. Були облаштовані майстер-класи, де передавалися безцінний досвід і розкривались секрети народних умільців соломо- і сіноплетіння, з виготовлення ляльок-мотанок, гончарства. Проводились і творчі майстер-класи, де охочі змогли перейняти з голосу збирачів фольклору унікальність мелодії, секрети музикування чи народного танцю. На вулицях древнього Луцька можна було побачити народне життя Волині і Полісся через призму етнографічних майданчиків. Вінцем фестивалю стало обрядове дійство «Українське весілля» на сцені Волинського академічного обласного музично-драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, де були представлені весільні автентичні обряди з усіх куточків України [12];
  - «Поліське літо з фольклором». Вперше Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором» організували в Луцьку у 1994 р. Успіх був приголомшливим, тому організатори прийняли рішення зробити свято щорічним. Мета заходу — показати красу українських традицій і обрядів, виховати в молодому поколінні повагу і любов до своєї країни. Щороку фестиваль стає

- грандіозним народним гулянням тривалістю у тиждень. В цей час до Луцька з'їжджаються представники країн усього світу. До свята місто прикрашають численними прапорами. Програма фестивалю багата подіями, такими як: парад в центрі міста; круглі столи та творчі зустрічі; конкурси та шоу-програма; навчання польщі; музичні концерти; ярмарок продукції, виконаної руками місцевих майстрів; феєричний гала-концерт [13];
- «Солом'яна птаха» — це фестиваль справжнього сімейного дозвілля, що відбувається в серпні у Луцькому замку. Протягом нього чоловіки разом з ковалями кують підкову на щастя, а жінки та діти приймають участь в майстер-класах «Скульптура з сіна», створюючи птаху — оберіг сім'ї. До творчої родини приєднуються ковалі зі Львова, Рівного, Тернополя, Червонограду, Житомира, Чернівців, Івано-Франківська та інших міст. На фестивалі відбувається ярмарок творчих робіт учасників. Попередні фестивалі залишили по собі ковані роботи, які експонуються в Луцькому замку [9];
  - «З Любов'ю... до сала» визнали найкреативнішим. Луцький фестиваль переміг у трьох номінаціях рейтингу кулінарних фестивалів та свят України «Їли-пили–2011». Рейтинг склали агентство УНІАН та інтернет-проект «Тут і там». Фестиваль любителів сала став лідером у номінаціях «Наймасштабніші фестивалі», «Найкреативніші фестивалі» та «Рекорди гурманів». Щодо останньої номінації, то тут йдеться про футбольний м'яч, виготовлений із сала, діаметром більш як 6 метрів і вагою понад 400 кілограмів та конкурс на швидкість пойдання сала, де переможець з'їв 1 кілограм сала з новим світовим рекордом — менш як за 9 хвилин. Фестиваль «З любов'ю... до сала» 2011 р. проводили у Луцьку вже вшосте. Організатори кажуть, що, проводячи такий фестиваль, вони популяризують національний продукт українців, сприяють вихованню у людей поваги до всього українського [6];
  - «Пісні Великої Волині». Мистецький фестиваль «Пісні Великої Волині» збирає учасників з різних міст та регіонів України. У серпні 2012 р. на дійство приїхали не лише фольклорні колективи та майстри народного мистецтва із етнічних волинських земель, а й гості з Рівненської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Житомирської, Хмельницької, Луганської областей, а також Польщі та Білорусі. Водночас із виступами колективів на Театральному майдані діяли декілька виставок. Одна із них — «Волинь весільна», у експозиції якої — короваї майстрів кулінарної справи з різних районів Волині. А на фотовиставці «Велика Волинь сьогодні» можна було оглянути світлини визнач-

них місць Великої Волині. В межах фестивалю дів ярмарок-продаж виробів декоративно-ужиткового мистецтва [11].

Факторами, що заважають розвитку туризму в Луцьку, та етнофестивального зокрема, експерти називають таке: відсутність аеропорту; недостатній рівень надання туристичних послуг; недостатня розвиненість туристичної інфраструктури; нерозвиненість мистецько-фестивального руху та реклами культурних заходів; відсутність туристичних фірм, які цілеспрямовано працюють на в'їзний туризм; відсутність підсвітки туристичних об'єктів, державних установ, історичних будівель, банків тощо; спотворення Центральним ринком Старого міста; наявність довгобудів та будівельних парканів на території заповідника; відсутність громадських туалетів у Луцьку загалом та Старому місті, зокрема; відсутність у Луцьку «унікальних пропозицій» для туристів (фестиваль «З'їзд європейських монархів», фестиваль меду тощо) [4].

Про фестивалі, які відбуваються у Луцьку йшлося під час робочої зустрічі на тему: «Співпраця готелів, ресторанів, туроператорів та Луцької міської ради на шляху розвитку туризму у місті у 2012 році». Начальник управління культури Тетяна Гнатів переконує, що у Луцьку потрібно розвивати подієвий туризм. Потрібно робити фестивальний продукт, який може конкурувати на ринку і давати моральні матеріальні дивіденди. Начальник управління культури Луцької міської ради каже, що потрібно розвивати культурно-туристичний кластер «Разом». Мовляв, розвивати подієвий туризм має бути корисно. Заступник Луцького міського голови Василь Байцим переконаний, що туристичний сезон має не закриватися і тривати протягом цілого року. Адже українці святкують чимало релігійно-обрядових свят, тому можна у ці дні привабити туристів національними традиціями та смачними стравами. Тетяна Гнатів не може зрозуміти, чому луцькі ресторатори кажуть, що не вигідно їм виставлятися і торгувати на відкритих майданчиках під час фестивалів, адже із інших регіонів приїздять і торгають [7].

Управління туризму та промоції Луцької міської ради представило програму розвитку туризму, на реалізацію якої витратять майже один мільйон гривень. Про це стало відомо на засіданні міської ради в листопаді 2014 р. Реалізація туристичної програми триватиме протягом 2015–2016 рр. Фінансування програми розвитку туризму здійснюватиметься за рахунок коштів із міського бюджету та інших джерел. Їх, управління туризму та промоції, планує витратити на популяризацію бренду міста Луцька, на розвиток фестивального руху

у місті, на збільшення обсягу промоційних та презентаційних матеріалів про місто Луцьк [14].

На нашу думку, етнофестивальний туризм у Луцьку постійно розвиватиметься і збагачуватиметься новими ексклюзивними туристичними продуктами, адже чільними умовами розвитку етнофестивального туризму міста є: зростання інтересу як українських, так і іноземних туристів; традиційні святкування, які можна перенести у формат масового дійства; християнські та дохристиянські свята мешканців етнічних груп; місцева кухня, яка ще не розкрила усіх своїх секретів; визнання на рівні регіональної і місцевої влади фестивального туризму одним із пріоритетних напрямків туризму; сприятлива державна політика та політика місцевого самоврядування; мальовничість міста.

Отже, аналіз вже існуючого на туристичному ринку етнофестивального продукту дає можливість позитивно оцінити перспективи розвитку етнофестивального туризму міста Луцька. На підставі даних про їх масовість та популярність можемо стверджувати, що в ринковій ніші даного виду туризму місто посідає одну з лідеруючих позицій в Україні. Фестивальний туризм виконує важливу функцію в розвитку економіки Луцька, тому що: збільшує місцеві доходи; створює нові робочі місця; сприяє розвитку галузей, орієнтованих на виробництво туристичних послуг; розвиває соціальну і виробничу інфраструктуру в місцях проведення фестивалів; створює промоцію регіону; збільшує валютні надходження в бюджет. Проте існує необхідність збільшення масштабів, якості та увиразнення жанрової специфіки існуючих фестивалів. Найбільш перспективним напрямом розвитку етнофестивального туризму є створення дійства в стилі етноекофестиваль, спрямованого на збереження, відтворення та популяризацію як етнокультурних, так і природних цінностей.

Література

1. Вишиті обереги єднання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vip.volyn.ua/articles/vyshyti-oberegy-yednannya>
2. Відбудеться етнографічний фестиваль «В ніч на Купала» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cult-voladm.com.ua/newsView/725/>
3. Волинські колективи взяли участь у етно-фестивалі «Різдво у Луцьку» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cult-voladm.com.ua/newsView/867/>
4. Для розвитку туризму Луцька бракує мільйона [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volynnews.com/.../dlia-rozvytku-turyzmu-v-lutsku-treba-milyon/>
5. Запрошуємо на обласне свяtkovo-обрядове різдвяне дійство «Три празники в гості» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cult-voladm.com.ua/newsView/862/>
6. «З Любов'ю... до сала» визнали найкреативнішим фестивалем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volynpost.com/news/2043-z-lyubovyudo-sala-vyznaly-najkreatyvnishym-festyvalem>

7. Луцьк — фестивальна столиця Волині [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/38186/>
8. Мистецька вулиця запрошує лучан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/fast-news/mystecka-vulycya-zaproshuye-luchan-0>
9. Мистецький фестиваль «Солом'яна птаха» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.visitlutsk.com/institution/ua/misteckij-festival-solom-yana-ptaha/>
10. Місце фестивального туризму у класифікаційній схемі масових видів туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?
11. На «Пісні Великої Волині» приїхали з Польщі і Білорусі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.volynnews.com/news/rest/na_pisni_velykoyi_volyni_pryyikhal_z_luhanshchyny_polshchi_i_bilorusiyi_foto/
12. Сьомий Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cult.voladm.gov.ua/newsView/174/>
13. У Луцьку — «Поліське літо з фольклором» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://infoua.org/news-123888-u-lutsku-poliske-lito-z-folklorom.html>
14. У Луцьку представили програму розвитку туризму на мільйон гривень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volynpost.com/news/42056-u-lucku-predstavyly-programu-rozvytku-turyzmu-na-miljon-gryven>

Pidtserkovna K. V.

ETNOGRAPHICAL FESTIVALS OF LUTSK AS A MEANS OF POPULARIZING ETHNIC CULTURE

In the article the certain aspects of ethnographical festival tourism of Lutsk is analyzed. The notion of «ethnographical festival tourism» is defined. The most massive ethnographical festivals is characterized. Outlined the influence of the ethnographical festival on the economy and infrastructure of the region is outlined. The prospects of ethnographical festival tourism is defined. The conclusions on the feasibility of a new type of action — ethnographical and ecological festivals is done.

Key words: *ethnographical festival, tourism, Lutsk.*

УДК 483.13

Побігун О. В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВИШИВАНКОВІ ПАРАДИ ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті розглянута історія виникнення традицій використання для святкувань і виявлення своєї національної гідності основного елементу етнічної культури — вишиванки. Розглянуті основні осередки цих вишиванкових рухів.

Ключові слова: вишиванка, вишиванкова хода, фестивалі, національна свідомість.

Вишиванкова хода — святковий парад, з метою популяризації українського одягу та українських традицій в Україні. Носіння вишиванок стало популярним явищем в українській міській культурі з початків ХХІ ст. Символізує навернення української частини суспільства до своїх національних та культурних витоків. Починаючи з 2010 р., подібні акції проводяться майже щороку в кожному обласному та районному центрах. Складова частини українських етнофестивалів чи зібрань.

Ще за часів перших етапів розвитку української державності (початок ХХ-го ст.) в суспільстві почалися національні об'єднуочі рухи-потуги. Все це стало наслідком загальноєвропейських подій — «Весни народів», коли на теренах сучасної України розпочалася культурна та етнічна самоідентифікація різних етнічних груп і національний одяг став одним з наскрізних елементів цих зрушень.

І уже з початку ХХ-го ст. українські етнічні групи мали свої чітко сформовані ознаки (як і польська, російська чи єврейська), а під натиском польської та російської етнічної експансії почалися її об'єднуочі рухи, які згодом вилилися в перші українські державні формування — УНР, ЗУНР. Але внаслідок різних політичних та суспільних обставин утримати набуте невдалося і терени України були поглинуті, в чергове, сусідською експансією. Аби придушили опірність української спільноти, завойовники вибудовували різноманітні схеми по нівелюванню української ідентичності: як жорсткими методами (пацифікація, інтервенція, цензура, атеїзм, інтернаціоналізм...) так і завуальованими діями (маскульт, кіно, преса...). І, як наслідок, левова частина українських ознак нищилася і лише крихти її залишалися острівцями в далеких селах, або ж перетікали в культурну сферу (музику, театр, народні ремесла).

Через складні ці тенденції — українське суспільство атрофувалося в безнаціональну масу, в деяких моральностійких представників української спільноти все частіше розвивалася опірність таким діям зі сторони тогочасних режимів (СРСР, Польщі, Румунії). Тому ними використовувалися всі легальні засоби щоби показати їхню українську спрямованість, а оскільки на той час середовищі (здебільшого мистецькому) лише кілька елементів притаманних українському люду — то довелося ним користати.

Особливо яскраво та успішно ці процеси проходили на Західній Україні, і та проукраїнськість сформувалася організаційно в «Просвіту», спортивно-руханкові товариства Січ, Соколи, місцеву кооперацію і в усіх цих іпостасях було основне — гуртування української громади.

Досить багато авторів, Княжинський А., Кульчицька С., Мельничук Ю. та інші, присвятили свої праці вишиванці, її особливостям, ознакам та характеристиці та саме вишиванковим ходам та фестивалям уваги приділялося досить мало.

Метою досліджень є відстеження основних зачатків розвитку цього руху, висвітлення основних подій, які були його причиною.

З часів Незалежності мешканці України поринули у вивчення та відродження призабутих українських звичаїв та традицій, і «вишита сорочка» стала ознакою невмирущості народних традицій, які невдається знівелювати та перекреслити за численими побутовими проблемами чи життєвими колізіями. Адже, майже, при забороні уживання національного одягу (в побуті, установах та в громадських місцях) — народна ментальність українця, аби оберегти свої традиції/звичаї — просунула «вишиту сорочку» та національний одяг в сферу культури, мистецтва й, таким чином, проходила ті штучні бюрократичні перевони. З тих пір (по відновленню держави) в українському суспільстві все частіше послуговуються національним одягом, і поступово він почав повертати свої позиції — перетікаючи зі сфери культури в побут.

Сьогодні спостерігається намагання витіснити продукти національної культури знеосбленим і навіть примітивним маскультом. Щоби встояти під навалою «попсі» та кічу, український суспільно-культурний прошарок почав гуртуватися й впроваджувати нові чи призабуті старі, притаманні українцям заходи. Так серед митців стало прийнято при проведенні своїх акцій популяризувати українські звичаї та одяг (особливо цим відзначаються культові музиканти та письменники Олег Скрипка, Руслана, гурт «Гайдамаки», брати Капранови, Іван Малкович).

Численні свята та фестини супроводжуються популяризацією українського вбрання та вишиванок. І коли, популяризуючи на собі українське, вони збираються в одному місці то цей гурт (в залежності від

кількості) нагадує так звані «ходи/паради вишиванок». І, особливо, ці події харктерно вирізняються в сучасному знеособленому та сірому середовищі міської агломерації — коли в сірій та одноманітній масі з'являється навіть невеличка група одягнених в різnobарвні вишиванкові візерунки — створюється якісно нова атмосфера, що оживляє все довкола.

Усвідомлюючи естетичні та звичаєві принади такої поведінки, все більше та більше українців долучаються до руху популяризаторів українських традицій та устоїв, і гуртуючись, таким чином, самоідентифікують себе — беручи участь у цих «вишиванкових парадах». Особливістю таких «вишиванкових парадів» є їх народна основа, відсутність єдиного керівного центру та примусовості, «багатопотоковість» явища, його екстериторіальність, загальність для всієї етнічної території українського народу. Беручи участь у цих «вишиванкових парадах», люди самоідентифікують себе [1].

Значний поштовх до популяризації народного вбрання в столиці України поклав міжнародний етнічний фестиваль «Країна мрій», організований рок-музикантом Олегом Скрипкою. Перший фестиваль пройшов 10–11 липня 2004 р. на Співочому полі та став традиційним щорічним заходом. У 2007-2008 рр. концертні програмі фестивалю передувала багатолюдна фестивальна хода від Андріївського узвозу до Співочого поля. Учасники ходи йшли у вишиванках та народних одностроях.

24 серпня 2005 р. рідновірські громади вперше провели акцію «Хода за Рідну Віру», яка традиційно проводилася на День Незалежності й в наступні роки. Вдягнуті у вишиванки, тримаючи у руках рідновірську та державну символіку, учасники акції проходили центральними вулицями столиці, популяризуючи народне вбрання та ідеї Рідної Віри.

Двічі на рік у Києві проходить вишиванкова хода «Мегаграндіозний марш у вишиванках», організаторами якого є студенти столичних вишів. Уперше про організацію маршу у вишиванках задумався студент київського вузу Андрій Бабінський. Реалізував він свій задум восени 2008 р. Тоді на захід прийшло всього 4 людини. З цього моменту і починається відлік історії Мегамаршу. II похід Мегаграндіозного маршу у вишиванках відбувається 12 жовтня 2008 року. На нього приходить всього двоє чоловік. Далі ж починається піднесення заходу. На III, IV та V походи приходять близько 40 відвідувачів. VI відзначається збільшенням присутніх (блізько 70 людей), присутністю преси, більшою зацікавленістю. До того часу (в різний період) до організації походу долучаються ще й інші студенти: Олена Базилівська, Влад Гаркавенко, Сергій Сірко, Ганна Письменюк, Ірина Горак, Максим Непийпиво, Марія Голяченко, Микола Шевчук.

VII похід Мегаграндіозного маршу у вишиванках відбувся 22 травня 2011 р. Він зібрав разом понад дві сотні людей у вишиванках. Цей похід набув розголосу у суспільстві. На заході були присутні письменники Сергій Пантюк та Сашко Лірник, громадський діяч Олесь Доній, представники кількох телеканалів та газет. Уперше перед початком ходи було організовано виступи запрошених гостей. Крім того, відбувся перший конкурс на найкращу вишиванку.

Чергова вишиванкова хода відбулася 18 вересня 2011 року.

Програма заходу включала: виступи організаторів та спеціально запрошених гостей на початку заходу; прохід вулицями Києва; конкурс на найкращу вишиванку та подарунки переможцям; неофіційну частину (відвідання одного з мальовничих куточків Києва (уже традиційно таким місцем став Музей національної архітектури й побуту Пирогова) для знайомства, спілкування, фотографування) [2].

28 квітня 2010 р. центральними вулицями Львова пройшов парад вишиванок, присвячений пам'яті дивізії СС «Галичина» і спрямований на пропаганду традиційного українського одягу як засобу боротьби проти русифікації молоді. Почалася хода, в якій узяли участь понад дві тисячі осіб, біля пам'ятника Степанові Бандері. Біля пам'ятника жертвам комуністичних злочинів хода зупинилася, учасники параду хвилиною мовчання вшанували загиблих та поклали квіти до монумента. Потім колона зробила коло по центральній площі Ринок і зібралася на віче біля пам'ятника Тарасові Шевченку.

7 травня 2011 р. кілька тисяч фанів «Карпат» і «Динамо» за кілька годин до матчу між цими командами провели спільну ходу у вишиванках від центру міста до стадіону «Україна». Після гри вишиванки вділи також футbolісти і головний тренер «Карпат».

24 серпня 2011 р. близько трьох тисяч львів'ян взяли участь у святковій ході з нагоди 20-ї річниці Незалежності України. Учасники ходи, одяgnені у вишиванки та футболки з написами «Степан Бандера — Роман Шухевич — Герої України!», а також в українські національні костюми, пройшли центром міста від будівлі обласної ради до пам'ятника провіднику ОУН Степану Бандері. До маршу приєдналися делегації з різних районів Львівщини, мешканці міста, а також велика кількість молодих людей з державними прапорцями в руках і жовто-блакитними стрічками на грудях [3].

В Запоріжжі перший «Вишиванковий хід» фактично відбувся в рамках святкування 500-річчя Запорозького козацтва. Тоді по місту Запоріжжю, переважно у національному одязі або з його елементами, пройшло за різними оцінками 400–500 тис. чоловік. Маршрут ходу — від Правого берега через Дніпрогес по головній вулиці (ім. Леніна) до

центр у м. Запоріжжя [4]. У подальші роки «вишиванкові зібрання» проходили у місті спонтанно і були приурочені до національних свят.

З 2009 р. в Запоріжжі сформувалася ініціативна група людей, які таким чином «протистояли втраті історичної національної пам'яті, усвідомлюючи, що навернення до традицій народу є природним механізмом самозахисту і самозбереження кожного українця». Якщо на своїх початках Артему Стельмашовавину вдалося зоорганізовувати разом з однодумцями українські молодіжні вишиванкові флеш-моби, то уже в з 2011 р. [5] цей рух отримав належну підтримку серед громадських товариств та частиною спільноти запоріжан, як акція в переддень Дня Незалежності України [6].

Крім того, низка політичних та громадських організацій використовують вишиванкові ходи-марші в своїх публічних акціях. А при проведенні українських фестивалів на острові Хортиця — їх організатори також намагаються заохочувати «вишиванковий дрес-код» серед відвідувачів тих заходів.

У рамках щорічної акції «Українська вишиванка», що відбувається з 2010 р. в День незалежності України, лучани беруть участь у вишиванкових інсталяціях, себто гуртуючись утворюють певні символи, елементи, і тим самим показують свою організаційно-творчу складову. Як і в інших містах, низка політичних та громадських організацій використовують вишиванкові ходи-марші в своїх публічно-політичних акціях. Ряд фестивалів та культурних зібрань у Луцьку супроводжуються «вишиванковим дрес-кодом» серед відвідувачів тих заходів [7].

У Полтаві перша хода відбулася 2011 р. до Дня козацтва 14 жовтня. Організаторами виступили студентська рада ПНПУ ім. В. Г. Короленка на чолі з Катериною Яременко. Студенти влаштували марш та поклали квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку.

Перший же «офіційний» марш, за підтримки місцевої влади, відбувся 23 вересня, на День міста, 2012 р. Участь у заході взяло понад 3 000 осіб. Того ж дня у Полтаві було встановлено національний рекорд: студентки ПНПУ вишили вручну найдовший рушник України, із домотканого полотна, зробленого ще у XIX ст. Довжина «найбільшого цільного рушника, вишитого вручну», склала 7,1 м, про що був зроблений відповідний запис у Книзі рекордів України [3].

Традиція проведення святкових парадів у вишиванках відродилася в новітній історії м. Харкова у 2008 р. Ініціатором таких заходів виступила Харківська обласна організація Української Народної партії, яка запросила мешканців та гостей міста разом відсвяткувати День Незалежності України і прийти до пам'ятника Тарасові Шевченку у вишиванках та з елементами української національної символіки.

Безпосередньо акції передував «круглий стіл» за участю слобожанських мистецтвознавців, майстрів, педагогів і журналістів, учасники якого дійшли висновку, що українська вишина сорочка — це не «шароварщина» і не минувшина, а красивий і модний стиль, який стає все популярнішим серед молоді та свідомих українців.

Відтепер різновиди вишиванкової ходи є невід'ємним елементом святкування в м. Харкові визначних дат в історії України (зокрема — Дня Соборності та Дня Незалежності). З кожним роком до цих заходів активно долучається молодь. Віковічні традиції доповнюються новітніми формами: все більшої популярності набуває малювання на тілі національної символіки («боді-пейнтінг»).

21 серпня 2011 р. за ініціативи «Молодої Просвіти» та Громадянської ініціативи «Оновлення країни» в м. Харкові відбулася чергова вишиванкова хода, присвячена 20-річному ювілею Незалежності. Захід був доповнений українським козацьким бойовим гопаком, бразильською капоєйрою і концертом. Загальна кількість учасників харківської «Вишиванкової ходи» — близько 200 чол.

«Вишиванковий фестиваль» 2010 — етнофестиваль, що проходив 23 серпня (День Державного Прапора України) та 24 серпня (День Незалежності України) 2010 року на Приморському бульварі в Одесі. Фестиваль присвячений 19-тій річниці Незалежності України. «Вишиванковий фестиваль» проводився молодіжною громадською організацією «Демократичний Альянс» спільно з патріотичною молоддю міста при підтримці управління молодіжної та сімейної політики Одеської міської ради [3].

5 травня 2011 р. на Центральній площі Чернівців зібралися понад 4 000 людей у вишитих сорочках. Свято «День вишиванки» зародилося на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету. За чотири роки існування «День вишиванки» переріс міський формат і став по суті регіональним буковинським святом. Це зібрання претендувало на гіннесівський рекорд. На площі в рамках свята відбувся святковий концерт [3].

20 травня 2012 р. під час ювілейної XX молодіжної пішої прощі Стрийської єпархії до Гошівської чудотворної ікони Богородиці, яка перебуває на Ясній горі у монастирі отців Василіян с. Гошів на Івано-Франківщині, встановлено рекорд України — у пішому ході взяли участь 15 027 осіб у вишиванках. Досягнення занесено до Книги рекордів України. Загальна кількість прочан за різними підрахунками склала від 20 до 25 тис. Загальна відстань маршруту — 28 км.

Вишиванка-фест — фестиваль української культури, який відбувся вперше 20 травня 2012 р. у містечку Дрогобич (Львівська обл.).

20 травня 2012 р. у містечку Дрогобич (Львівська область) вперше відбувся етнофестиваль Вишиванка-фест. Ініціатором проведення фестивалю стала молодіжна громадська організація «Український молодіжний прорив». Зі слів організатора, Парад вишиванок зібрав півтисячі учасників, а всього у «Вишиванці-фест» взяло участь більше тисячі дрогобичан і гостей міста.

Вдруге фестиваль відбувся 29–30 червня 2013 р. у Дрогобичі на території ВК «Залісся». За підрахунками організаторів участь у фестивалі прийняли більше 3 тисяч людей з усіх куточків України. Серед них були гості зі Львова, Ужгорода, Івано-Франківська, Хмельницького, Тернополя, Луцька, Чернівців, Києва і навіть закордонні гості з Білорусі, Росії, Польщі. Оновленому, дводенному фестивалю «Вишиванка-фест» передували паради вишиванок, які «Український молодіжний прорив» організував у найближчих до Дрогобича містах. Першим містом, у якому було проведено парад вишиванок стало місто Стрий, наступним Трускавець, далі Борислав і завершальний парад відбувся 28 червня у Дрогобичі.

В 2014 р. через революцію процес підготовки до «Вишиванка-фест–2014» було зірвано і організатори змушені були скасувати фестиваль.

Таким чином, вишиванкова хода чи парад вишиванок, мають на меті сомоствердність українців як нації, набувають популярності в українських містах і домагають нам усвідомити нашу українську сутність, відновити національний патріотизм та гідність.

Література

1. stadium.lviv.ua — Стадіон Львова.
2. youtube.com. — Марш вишиванок у Києві в травні 2012 року
3. wikipedia.org — Вікіпедія
4. experts.in.ua/baza/doc/download/we'regoing.pdf — Донецьке обласне Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка
5. zptown.at.ua/news — Новини Запоріжжя
6. novynar.com.ua — Новини Луцька
7. tsn.ua/ukrayina/u-lutsku-odyagli-vishivanki-i-prochitali-zapovit-desyatnamovami.html — Новини ТСН

Pobihun O. V.

EMBROIDERY PARADE AS A BASE POPULARIZING ETHNIC CULTURE

In the article the history of the traditions and celebrations for the use of their national dignity identify the main elements of ethnic culture — embroidery. The basic cell of embroidery parades.

Keywords: embroidery, embroidery parades, festivals, national consciousness.

УДК 338.48: 379.851

Ред'ко В. Є.

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

МІСЦЕ ЕТНОТУРИЗМУ У ФОРМУВАННІ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Охарактеризовано потенціал Дніпропетровської області для розвитку етнічного туризму, визначено перспективи етнічного туризму і його місце у формуванні туристично привабливого іміджу Дніпропетровської області.

Ключові слова: етнічний туризм, туристичний імідж регіону, «Петріківський розпис».

Визнання перспективності туризму в розвитку економіки Дніпропетровської області визначило завдання пошуку доступних видів відпочинку населення в індустріальному регіоні та популяризації їх на загальноукраїнському рівні шляхом формування його привабливого туристичного іміджу. Диференціація різних видів туризму в регіонах викликана рівнем їх соціально-економічного розвитку та умовами життя мешканців, особливо в умовах фінансової кризи, що вимагає оптимального використання туристсько-рекреаційного потенціалу, який характеризується вигідним географічним розташуванням і геополітичним положенням, розвиненою транспортною мережею, значними природно-рекреаційними й історико-культурними ресурсами.

Відомо, що найпривабливішим туристичним ресурсом регіону виступає його культурна спадщина, яка стає підґрунтям виникнення й розвитку різних видів спеціалізованого туризму. Одним з таких видів туризму, заснованим на використанні регіональних традицій, особливостей культури та побуту є етнічний туризм.

Аналіз основних досліджень та публікацій показав, що серед науковців немає одностайної думки щодо сутності етнічного туризму. Так, на думку І. М. Кулаковської, етнічний туризм — це вид поїздок, під час яких туристи вивчають певну етнічну групу населення, їх життя, особливості культури, побутові моменти тощо, і який має бути спрямований не лише на збагачення духовної культури, а й на виховання у молодого покоління національної самосвідомості, самоідентифікації [2]. І. О. Бочан розглядає етнічний туризм як важливу складову людських цінностей, як специфічний вид людської діяльності, мотивацією якої є пізнання краєзнавчих та країнознавчих ресурсів,

ознайомлення з цінностями етнографічних груп у місцях їх компактного проживання на території України [1]. У поняття «етнічний туризм» Т. Г. Сокол вкладає «відвідання історичних місць, пов'язаних з життям пращурів і народів» [7, с. 108]. І. О. Бочан визначає, що мета етнотуризму полягає у відвіданні етнотуристичних регіонів нашої держави для ознайомлення з культурою, побутом, традиціями, діалектами, кухнею, образотворчим мистецтвом місцевих жителів [1], а В. Рожнова та С. Терес формулюють його завдання не тільки як розширення уяви туристів про національно-культурну самобутність населення різних регіонів, знайомство з рівнем сучасної культури, але як і запобігання поширення негативних стереотипів стосовно культурної й мовної ідентичності [5, с. 36–37].

Отже, визначення «етнічного туризму» як напряму, що має яскраво виражену етномовнокультурну складову і характеризує подорожі з метою ознайомлення з архаїчними фольклором, побутом, культурою і мовами народів, а також може бути пов'язаний з відвідинами історичної батьківщини або місць народження родичів [11], потребує його розгляду як соціального явища з орієнтацією на наявні унікальні краєзнавчі та культурно-історичні ресурси, так і економічного явища, що виступає джерелом отримання прибутку суб'єктами туристичної індустрії і поповнення місцевого та обласного бюджетів. Виходячи з цього, важко переоцінити значення етнічного туризму в розвитку індустриального регіону та формування його іміджу. Однак, варто зазначити, що імідж регіону залежить не тільки від того, якими умовами й ресурсами володіє туристичний регіон, але й від того, наскільки правильно він їх використовує.

В дослідженнях Т. А. Смирнової розкривається значення бренду «Петриківка» для підвищення інвестиційної привабливості Дніпропетровської області [6], який виступає головним об'єктом етнічного туризму регіону. Відомий центр народного мистецтва «Петриківка» став першим підприємством в Україні, де народні майстри з найманіх працівників перетворилися на співвласників і популяризували свою творчість — Петриківський розпис, який в 2013 р. було включено до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. На історію та традиції Дніпропетровської області в контексті етнічного туризму звертає увагу О. Черненко [10], проте значення етнотуризму в Дніпропетровській області як складової формування її туристичного іміджу поки що досліджено недостатньо.

Метою дослідження є визначення місця етнотуризму у формуванні туристично привабливого іміджу Дніпропетровської області.

Необхідність формування туристичного привабливого іміджу регіону, що володіє значним туристсько-рекреаційним потенціалом, є очевидною. Під туристичним іміджем регіону науковці розуміють набір ознак і характеристик, які на емоційно-психологічному рівні асоціюються у широкій громадськості з конкретною територією, де можливий або й є визначальним розвиток туристичної діяльності [8, С. 164]. Слід відзначити, що одних тільки туристичних ресурсів для створення туристичного іміджу території замало. Його формування — довготривалий процес, що вимагає комплексного використання науково-технічних, природно-ресурсних, туристсько-рекреаційних, адміністративно-політичних, соціально-економічних умов функціонування регіону на засадах холістичного маркетингу, який виступає одним із механізмів реалізації комплексної програми його стратегічного розвитку. В межах Стратегії розвитку Дніпропетровської області реалізовується Програма розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014–2022 рр., одним із завдань якої визначено формування іміджу області як туристичного центру, що передбачає фінансування майже 218 млн грн [3].

Аналізуючи іміджевий потенціал Дніпропетровської області, варто звернути увагу на важливе місце етнічного туризму у його складових.

Найбільший вплив на формування туристичного іміджу області має її культурна спадщина, яка на Дніпропетровщині тісно пов'язана з етнотуризмом. Багатовікові традиції Петриківського розпису, етнографічні комплекси козацького життя привертають увагу туристів з усіх куточків України та є складовою частиною програм подорожей іноземних туристів. Найпопулярнішими серед робіт Центру «Петриківка» є вироби з дерева на токарній, столярній та ручно-різьблений основах, що виготовляються з екологічно чистих, високоякісних матеріалів на базі давніх народних традицій регіону. Поєднання етнічного й зеленого туризму характерним є для садиби «Козацька скарбниця», де розташований музей історії ремесел, проводяться майстер-класи, кінні прогулянки, що закінчуються приготуванням юшки та різними козацькими розвагами. Застосування такого комплексного підходу до задоволення потреб туристів різного рівня вимагає створення інфраструктури, здатної привернути увагу туристів, запропонувати атракції для різних контингентів гостей, забезпечити комфорт та якість надання туристичних послуг.

Заслуговує уваги молодіжний проект «Етносело Стопудівка» (с. Ракове, Дніпропетровська область), який об'єднує в собі оздоровчі, спортивні, музичні, екологічні, освітні, виставкові та інші культурно-

розважальні та культурно-просвітницькі програми в стилі «етно». Територія села повністю відтворена в етностилі та відбудована з екологічних матеріалів [9]. Сприяє зростанню туристичного іміджу Дніпропетровської області щорічне проведення етнографічно-фольклорного фестивалю «Петриківський дивоцвіт», завданням якого є популяризація стародавніх народних мистецтв регіону та розвиток зеленого туризму. Однак успішний розвиток таких заходів й проектів вимагає інформаційної та фінансової підтримки з боку інвесторів, якими можуть бути підприємницькі структури, органи влади, громадські організації, тощо.

Однією з переваг етнічного туризму визначено екскурсійний та короткотривалий характер подорожей, що забезпечує швидку організацію туристичних груп на принципи «трьох L», які враховують національні традиції, пейзаж, досуг, що найкраще відображають цінності сучасного туриста. А тому організація та програма етнотурів в Дніпропетровській області мають за короткий термін повністю задоволінити очікування туриста у пізнанні, розвагах, сервісі та безпеці.

Інформаційна іміджева складова розвитку етнічного туризму передбачає представлення в інформаційному просторі етнотуристичних об'єктів, маршрутів, турпродуктів області. Загальновідомо, що туристичний інтерес виникає тільки після отримання інформації про туристичні об'єкти та цікавинки, а тому використання всісвітньо-відомого бренду «Петриківський розпис» дозволить привернути увагу до інших етнографічних об'єктів області. Таких, як, наприклад, етнографічний хутір «Галушківка», що заснований запорізькими козаками, і сьогодні пропонує ринку повністю сформований туристичний продукт. Важливою є наявність власних сайтів етнографічних комплексів, їх презентація на сайтах туристичних підприємств області, формування етнічних турів, розповсюдження фото та відео в соціальних мережах та використання їх як ефективного інструменту маркетингу.

Маркетингова складова тісно пов'язана з інформаційною і вимагає стратегічного партнерства органів влади, підприємницьких структур та місцевого населення. Так за підтримки влади Петриківський розпис включено до нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, що визначило популяризацію та зростання цікавості туристів до селища Петриківка, де окрім розпису, практикується гончарство й лялькарство. Розвитку етнічного туризму сприяє проведення майстер-класів, реалізація сувенірної продукції в етностилі, випуск поліграфічної продукції, наприклад, розмальовок, використання елементів Петриківського розпису в оформленні транспорту, одязі. В Програмі формування позитивного іміджу й розвитку міжнародних зв'язків

Дніпропетровської області в регіоні теж приділено увагу презентації Петриківського розпису [4] та його позиціонуванню на міжнародний арені завдяки використанню активної маркетингової політики. Так на київській Міжнародній туристичній виставці «Україна — Подорожі й туризм», у якій взяли участь представники більш ніж з 50 країн, експозиція Дніпропетровської області була визнана кращою, що свідчить про значний іміджевий потенціал регіону та можливості розвитку його туристичного іміджу.

Таким чином, етнотуризму належить одне з головних місць в комплексному розвитку туризму Дніпропетровської області та формуванні її туристично привабливого іміджу. Дніпропетровська область є одним із економічно розвинених, успішних і конкурентноздатних регіонів України з рекордним обсягом залучених прямих іноземних інвестицій, що визначає її фінансовий потенціал, формує інноваційний клімат та створює можливості для розбудови туристичної інфраструктури й подальшого освоєння туристичного ринку.

Етнічний туризм поряд з індустріальним і діловим туризмом є візитною карткою регіону, а тому вимагає розширення асортименту туристичних маршрутів етнічного характеру, що потребує створення інформаційно-рекламного забезпечення, вирішення питань реконструкції й модернізації діючих етнічних об'єктів та інфраструктури, маркетингової підтримки, складання кадастру об'єктів етнічного туризму, державної підтримки малого бізнесу, розробки «Програми розвитку етнічного туризму в Дніпропетровській області».

Література

1. Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризм // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів, 2001. — С. 1.
2. Кулаковська І. М. Розвиток етнічного туризму на Житомирщині в часи становлення державності України / І. М. Кулаковська // Київський національний університет культури і мистецтв // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2012_3/26.pdf.
3. Програма розвитку туризму у Дніпропетровській області на 2014–2022 роки. від 20. 06. 2014 № 532-26/VI. — Департамент культури, туризму, національностей та релігій облдержадміністрації. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/decisions/42/1078>.
4. Програма формування позитивного міжнародного іміджу та розвитку міжнародних зв'язків Дніпропетровської області на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/region-programmes>.

5. Рожнова В. Проблеми та перспектив розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід / В. Рожнова, С. Терес // Етнічна історія народів Європи. — 2013. — Вип. 39. — С. 34–44.
6. Смирнова Т. А. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій» / Т. А. Смирнова. — 2013. — Вип. 2. — С. 32–35.
7. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: підручник / Т. Г. Сокол; за ред. В. Ф. Орлова. — К.: Грамота, 2006. — 264 с.
8. Уліганець С. І. Значення туристичного іміджу для розвитку Закарпатської області / С. І. Уліганець, Д. І. Басюк, Л. В. Мельник // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. — К.: Альтерпрес, 2013. — Вип. 24. — С. 162–173.
9. Фестиваль Етносело 100ПУДІВКА [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://artvertep.com/news/22983_Festival+Etnoselo+100PUD%D0%86VKA.html.
10. Черненко О. Найправильніший туризм / О. Черненко // «Експедиція XXI». — № 4 (71). — 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ex21.com.ua/etnoturizm/71-9.htm>.
11. Этнический туризм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

Redko V. E.

PLACE OF ETHNIC TOURISM IN THE FORMATION OF TOURIST IMAGE DNIPROPETROVSK REGION

Dnipropetrovsk region potential for ethnic tourism development is described, ethnic tourism's prospects and it's place in the formation of tourist attractive image of Dnipropetrovsk region are determined.

Keywords: ethnic tourism, tourist image of region, «Petrykivka painting».

УДК 338.48-6:39(477.54)

Родненко К. В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті висвітлено особливості розвитку етнотуризму в Харківській області. Охарактеризовані об'єкти історико-культурної спадщини Харківської області, які є ключовими туристськими ресурсами та можливі для залучення до розвитку етнотуризму. Визначені проблеми і перспективи розвитку етнотуризму туризму в області.

Ключові слова: *етнотуризм, етнофестивалі, історико-культурна спадщина, туристичні ресурси.*

Найбільш повно об'єкти історико-культурної спадщини розглядаються в туристичному аспекті — вони відіграють важливу роль у задоволенні пізнавальних потреб туристів, їх використовують у туристсько-експкурсійних цілях, включають до туристичних маршрутів. Об'єкти спадщини входять до складу туристичних ресурсів, формують історико-культурний туристичний потенціал поселення, району, області, а їх щільність та рівень пізнавальної цінності впливають на рекреаційно-туристичну значущість території. Вивчення історико-культурної спадщини та можливостей її використання у туристичній галузі є актуальною задачею та важливою і необхідною умовою планування розвитку регіонального туризму.

Етнотуризм є одним з видів туризму (на ряду з релігійним, архітектурно-історичним та іншими), заснованих на переважному використанні історико-культурної спадщини, сприяє не тільки збереженню та відродженню народних традицій і національної культури, але і популяризації та збереженню історико-культурної спадщини в цілому.

Роль та місце пам'яток історії та культури в туризмі досліджували О. О. Бейдик, Ю. О. Веденін, Т. І. Герасименко, Т. І. Катаргіна, В. А. Квартальнov, В. В Корнієнко, М. П. Крачило, О. О. Любіцька, Ю. Л. Мазуров, О. В. Нефьодова, В. І. Новикова, Ю. І. Прасул та інші. Туризмознавці розглядають історико-культурні об'єкти, які представляють інтерес для туристів, можливості співіснування спадщини та різних видів туризму. Серед підвидів

пізнавального туризму, виділяється етнотуризм, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, де матеріальною складової виступають в тому числі історико-культурні пам'ятки [4].

Етнотуризм є одним з основних засобів пізнання власної країни, рідної області, формування почуття гордості за її історико-культурну спадщину, привчає до бережного ставлення до природного середовища, пам'яток, підвищує загальний рівень культури населення, сприяє вихованню підростаючого покоління в дусі патріотизму.

Останні роки етнотури набувають все більшої популярності на території України, зростає кількість регіональних етнічних фестивалів, все більше з них стають регулярними культурними подіями. На рівні адміністративних областей ведеться активна робота з дослідження туристичних ресурсів, популяризації і збереження історико-культурних пам'яток, включення їх до туристичних маршрутів, підвищення ефективності пам'яtkоохранних заходів з метою збереження спадщини для майбутніх поколінь.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану і перспектив розвитку етнотуризму в Харківській області та виявлення ролі об'єктів історико-культурної спадщини області в етнотуризмі.

Територія Харківської області відноситься до староосвоєних і має багате історичне минуле, відображене у численних пам'ятках історії та культури. Неодноразове переосвоєння земель зумовило специфічні особливості формування культури і, як наслідок, історико-культурної спадщини області.Хоча багато що втрачено, продовжує зникати і не підлягає відтворенню, історико-культурний потенціал області залишається значним. Так, на території Харківської області під охороною держави знаходиться: 6848 пам'яток археології, 2811 пам'яток історії, 780 пам'яток архітектури та містобудування, 62 пам'ятки монументального (рис. 1) [5].

До районів, у яких сконцентровано найбільше пам'яток у розрахунку на 100 км², належать: Харківський, Краснокутський, Зачепилівський, а також м. Харків та міста обласного підпорядкування Лозова, Люботин, Куп'янськ, Чугуїв та Ізюм.

Об'єкти історико-культурної спадщини безумовно можна вінести до факторів впливу на розвиток етнотуризму, вони складають основу туристських ресурсів, є визначальними при проектуванні туристичних маршрутів та вибору місця проведення етнофестивалів та інших культурних подій. Проте, під етнічними туристичними ресурсами розглядають не всю культурну спадщину

певної територіальної одиниці, а лише ту її складову, що репрезентує її етнічну специфіку [2].

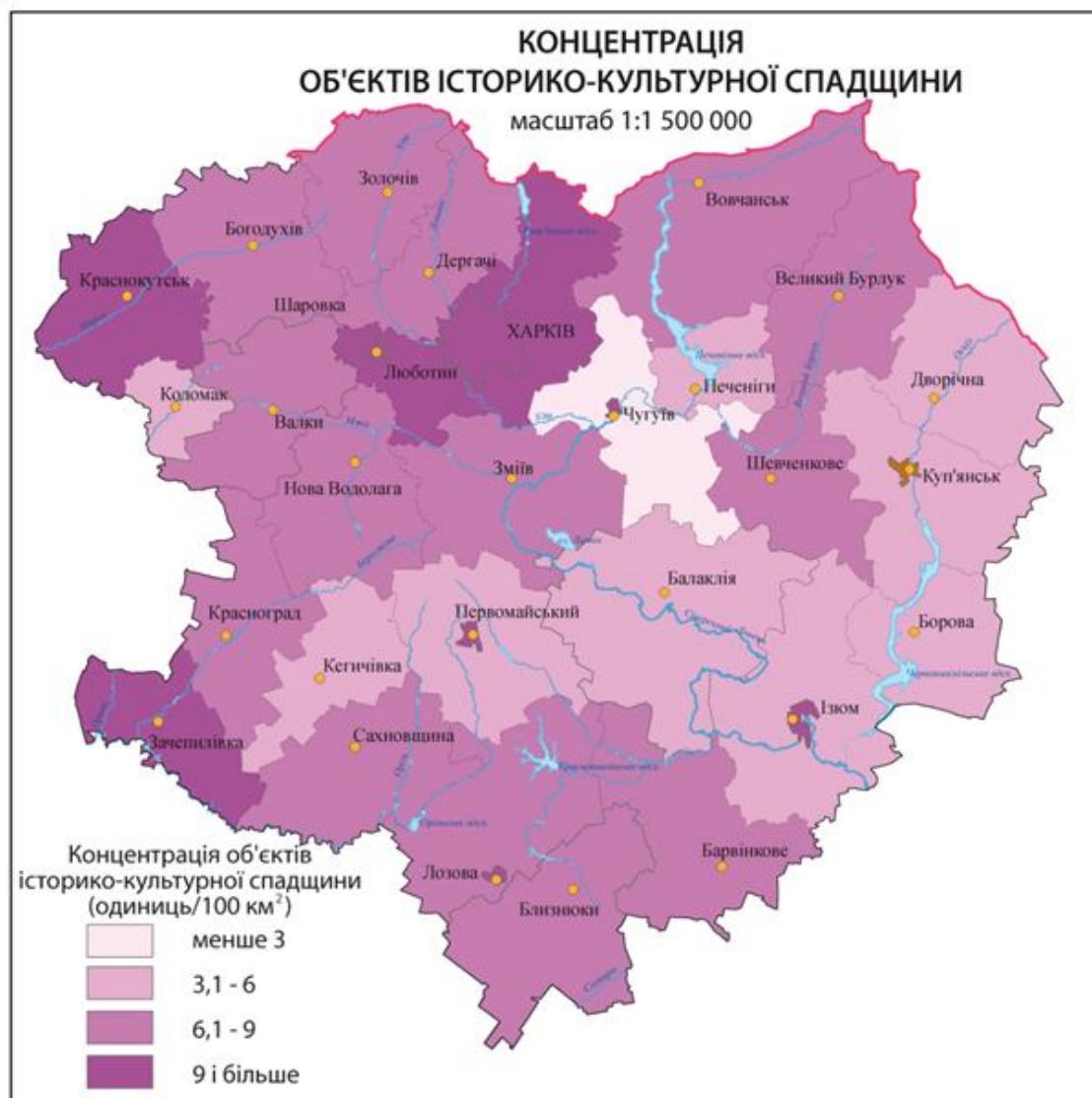

Рис. 1. Концентрація об'єктів історико-культурної спадщини Харківської області

Із цим не можна не погодитись, але можна стверджувати, що Харківська область має значний потенціал для розвитку етнотуризму і потребує детального вивчення етнотуристичних ресурсів. На сьогодні в області відсутній статистичний облік об'єктів етнічного туризму, не ведуться системні дослідження можливостей етнічного туризму, але проводиться робота з усунення цих проблем, розглядається застосування все більшої кількості історико-культурних об'єктів у різних видах туризму. Питання використання історико-культурних туристичних ресурсів були презентовані в прийнятій «Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року», в розробці якої (розділ 2

«Оцінка потенціалу соціально-економічного розвитку області», п. 2.1.4.5 «Використання культурних, спортивних, рекреаційних і туристичних ресурсів розвитку») автор приймав активну участь.

На даний час Харківська обласна державна адміністрація ухвалила Концепцію розвитку туризму в Харківській області до 2020 року та Програму розвитку культури і туризму на 2014-2018 рр., які передбачають забезпечення збереження пам'яток культурної спадщини та їх популяризацію. В Концепції зазначається необхідність розроблення інвестиційних пропозицій щодо створення на території Харківського регіону дестинацій історико-культурного туризму як великих тематичних парків, таких як: «Донецьке городище», «Харківська фортеця», «Слобожанське село» тощо. Такі парки мають стати провідниками реалізації програми з відродження, збереження та популяризації народних ремесел та промислів, патріотичного виховання молоді [3].

Етнічні тури в області формуються на базі краєзнавчих музеїв або етнофестивалів. Майже в кожному районі області діють краєзнавчі музеї з етнографічними колекціями, цінні етнографічні експонати знаходяться в Харківському історичному музеї, музеї археології та етнографії Слобідської України Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, історико-археологічному музеї-заповіднику «Верхній Салтів», Харківському приватному музеї міської садиби. Поміж інших районів області виділяється Золочівський район, де не тільки налічується значна кількість історико-культурних пам'яток, але і організовано етнографічний музей під відкритим небом «Українська слобода» (с. Писарівка) та літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди (с. Сковородинівка).

Найбільш розповсюдженою формою етнотуризму у Харківській області є етнофестивалі. Вони сприяють збереженню і популяризації історико-культурної спадщини, національних традицій і звичаїв, календарних свят і обрядів тощо. Особливістю етнофестивалів, які проводяться на території Харківської області, є те, що місця їх проведення безпосередньо приурочені до історико-культурних об'єктів, здебільшого, пам'яток національного значення.

На березі Печенізького водосховища, з 2001 по 2013 рр. проводився етнічно-мистецький фестиваль «Печенізьке поле». На свято збиралися майстри-ремісники та етно-музичні колективи з усієї України.

З 2011 р. в Первомайському районі Харківської області проводиться етнічне свято «Олексіївська фортеця», яке з кожним роком вражає своєю масштабністю та великою кількістю відвідувачів. Започаткування цієї події присвячено 280-річчю з дня заснування

Української оборонної лінії та ставить на меті відображення давньої козацької культури та звичаїв.

Фортеці Української лінії укріплень, будівництво якої почалося у 1731 р., належать до числа пам'яток Харківської області національного значення, за часом виникнення вони мають пряме відношення до історії козаччини (рис. 2).

Це була споруджена за останнім, на той час, словом європейської військової інженерної техніки система фортифікаційних укріплень, що простяглася на відстань 285 км. Із 16 фортець, з'єднаних одним спільним валом і ровом на протязі всієї лінії, 12 знаходилось на території нинішньої Харківської області: Петровська (Балаклійський район), Тамбовська (Барвінківський район), Слобідська (Лозівський район), Михайлівська, Олексіївська, Єфремівська (Первомайський район), Парасковіївська і Орловська (Нововодолазький район), Іванівська і Бєльовська (Красноградський район), Козловська і Федорівська (Зачепилівський район) [1].

Рис. 2. Карта «Пам'ятки історії українського козацтва» масштабу 1:1 500 000 (масштаб зменшено)

У селищі Бабаї Харківського району традиційно проводиться етнофестиваль «Сад пісень Сковороди», культурно-мистецький захід, присвячений видатному українському філософу. У цьому місці

фестиваль проводиться не випадково, бо саме там наприкінці XVIII ст. жив і писав свої твори Григорій Савич Сковорода.

З 2009 року в с. Городнє Краснокутського району проводиться етнофестиваль «Співочі тераси». Захід відбувається на території пам'ятки архітектури кінця XIX століття. Особливість побудови полягає в високих сходинках, у вигляді амфітеатру з унікальними акустичними властивостями за рахунок вмонтованих в стіни труб різної довжини та з різного металу. Село Городнє також має історичну цінність, бо ця територія була заселена ще в першій половині I тис. до н.е., про що свідчить велике городище скіфського часу і є пам'яткою археології. Організатори фестивалю ставлять на меті в майбутньому відреставрувати амфітеатр та найближчі споруди Наталяївського парку (Спаську церкву, підземелля Петропавлівського монастиря та інші).

З метою подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму, включаючи фольклорний та етнічний туризм, необхідно поширити проведення етнічних ярмарків та фестивалів типу «Печенізьке поле» (Печенізький район), «Весілля в Малинівці» (Чугуївський район), «Олексіївська фортеця» (Первомайський район), «Ніч на Івана Купала» (Золочівський район), «Масляна неділя» (Зміївський район), «Фестиваль борщу» (Вороння слобода), «Масляна» (Коробови Хутори) [3].

Враховуючи значну кількість пам'яток історико-культурної спадщини Харківська область є перспективною для розвитку етнотуризму. Серед районів області, в яких вже розвивається даний вид туризму можна виділити: Первомайський, Печенізький, Чугуївський та Золочівський.

В майбутньому передбачається вивчення досвіду організації етнотуризму на обласному рівні, дослідження територіальної організації етнотуризму в Харківській області, розрахунок забезпеченості адміністративних районів області етнотуристичними ресурсами та розробка пропозицій щодо використання історико-культурної спадщини як ресурсу етнічного туризму. Розробка етнічних туристичних маршрутів на базі об'єктів історико-культурної спадщини сприятиме популяризації області, збереженню історико-культурної спадщини, відродженню українських національних традицій.

Література

1. Борисенко К. Г. Пам'ятки історії українського козацтва на Харківщині [Електронний ресурс] / К. Г. Борисенко, О. Д. Івах // III Сумцовські читання: Конференція, присвячена 95-річчю XII Археологічного з'їзду. — Харків, 1997. — Режим доступу: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/1997/article.html?n=622>

2. Дутчак О. І. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія / О. І. Дутчак // Вісник Прикарпатського університету: Історія. — Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2013. — Вип. 23–24. — С. 318–322.
3. Концепція розвитку туризму в Харківській області до 2020 року: Рішення обласної ради від 05.03.2013 р. № 648-VI (XX сесія VI скликання) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=8096&base=77.
4. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Марія Леонідівна Орлова. — Одеса, 2009. — 19 с.
5. Шпурік К. В. Регіональне картографування природної та історико-культурної спадщини (на прикладі Харківської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.12 «Географічна картографія» / Катерина Вячеславівна Шпурік. — К., 2015. — 20 с.

Rodnenko K.V.

OBJECTS OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE USE FOR ETHNO-TURISM DEVELOPMENT IN KHARKIV REGION

The article deals with the special features of ethno-tourism in Kharkiv region. The objects of historical and cultural heritage of Kharkiv region, which are the key tourist resources and may be used for ethno-tourism development, were characterized. The problems and perspectives of ethno-tourism development in the region were considered.

Keywords: ethno-tourism, ethnic festivals, historical and cultural heritage, tourist resources.

УДК640.4-025.12:338.483.13(477.74)

Саркісян Г. О.

Одеська національна академія харчових технологій

РОЗРОБКА ПРОЕКТУ ЕТНОТУРИСТИЧНОГО РОЗВАЖАЛЬНОГО ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО КОМПЛЕКСУ В С. ХОЛОДНА БАЛКА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми полягає в розробці концепції для готельно-ресторанного комплексу «Хаджисебей-2005» в с. Холодна Балка, в якому пропонується створити туристично-розважальний комплекс у форматі українського села з проведенням фестивальних заходів.

Ключові слова: українська кухня, етнічний туризм, готель і комплекс ресторану, фестивалі.

В роботі пропонується запровадження нової тематичної направленості закладу (український етностиль), відкриття ресторану української кухні при туристично-розважальному, готельно-ресторанному комплексі, використання на підприємстві екологічно чистої продукції, вирощеної місцевими фермерами, удосконалення та розширення асортименту додаткових послуг підприємства, забезпечення новітньою матеріально-технічною базою, використання нових маркетингових засобів просування послуг підприємства.

Ефективність діяльності будь-якого підприємства ресторанного господарства залежить від багатьох факторів, до яких можна віднести конкурентне позиціонування підприємства, специфіку та технологію створення бренда ресторану, що забезпечить високу лояльність споживачів, визначення чітких стратегічних перспектив розвитку діяльності, проведення оптимальної фінансової та маркетингової діяльності [5, 6].

Готельний бізнес в Україні, незважаючи на кризові явища в економіці, залишається привабливим для інвесторів. Така ситуація склалася через зростаючий попит на послуги в галузі «готельна індустрія» і одночасний дефіцит пропозицій в цій же сфері.

На сучасному етапі розвитку готельний бізнес в Україні має ряд певних проблем, які є перешкодами для становлення європейський стандартів якості послуг в підприємствах готельного господарства. До основних належить:

- невелика кількість готелів міжнародного класу;
- незначні обсяги інвестування у будівництво нових готелів;

- недостатня кількість кваліфікованих фахівців у галузі управління підприємствами готельного господарства та обслуговування;
- низький рівень конкуренції на готельному ринку внаслідок відсутності корпоративних стандартів управління якістю готельних послуг;
- високий рівень податків[1, 2].

У готельно-ресторанному комплексі «Хаджибей-2005», що знаходиться в с. Холодна Балка Одеської області, пропонується розробити нову концепцію ресторану та послуг, що надаватиме заклад.

В роботі висувається питання необхідності та перспективи створення туристичних розважальних комплексів в Україні. Основою дослідження є національний ринок туристичних послуг, які реалізуються туристичними комплексами, а також передумови, що призводять до їх створення.

Актуальність дослідження полягає у тому, що сьогодні розважальні туристичні комплекси стають важомою структурною складовою економіки України, для розвитку яких є необхідні природні умови, історико-культурні, матеріальні та трудові ресурси. Люди на сучасному етапі прагнуть отримувати повний спектр послуг в одному місці.

До тенденцій розвитку підприємств індустрії гостинності, що набули розвитку за останні десятиліття, належать поглиблення спеціалізації готельної та ресторанної пропозиції, утворення міжнародних готельних та ресторанних ланцюгів, розвиток мережі малих підприємств, запровадження в індустрію гостинності нових комп'ютерних технологій [3,4].

Сучасність характеризується тим, що людина перестала бачити у закладах гостинності лише їхнє конкретне призначення, вона хоче розваг, видовищ, активно провести дозвілля, у людей змінились погляди на можливості провести час, саме тому вони почали більше коштів витрачати на відпочинок. Чим більшу суму людина здатна витрати на задоволення своїх культурних і духовних потреб, тим вищі вимоги вона ставить до організаторів її відпочинку. А так як вибір закладів ресторанного господарства є дуже різноманітним і великим, то кожен заклад намагається привабити і утримати свого клієнта. Для цього і організовуються різноманітні анімаційні розважальні програми.

Тобто, збільшити кількість клієнтів певного закладу можна не лише шляхом розширення площин залу чи додатковими місцями, а й шляхом створення комфортного, різноманітного, цікавого відпочинку, забезпечення високоякісного дозвіллєвого обслуговування.

Заклади ресторанного господарства по мірі свого класу, статусу, спеціалізації, фінансових можливостей створюють анімаційні служби, що в свою чергу займаються розробкою і впровадженням в життя розважальних дійств. Робота в цьому напрямку є необхідною і

важливою, адже відкриває нові перспективи перед підприємством: оригінальна, захоплююча програма приверне увагу клієнтів, створить у них хороший настрій, залишить приємні спогади про даний заклад. Задоволений споживач не лише приходитиме сюди знову і знову, тобто стане постійним клієнтом, а й поділиться враженнями з людьми, що його оточують.

На даний час ринок туристично-розважальних комплексів повністю не заповнений. Частіше всього подібні заклади пропонують невеликий спектр послуг, пов'язаних з проведенням дозвілля гостей в тому регіоні, який вони відвідують. Проведення таких заходів при закладах індустрії гостинності зустрічається дуже рідко. Зазвичай, туристично-розважальні комплекси пропонують розважальні заходи пов'язані з водними видами спорту (прокат водних скутерів, рафтинг, аквапарк), пейнтболом, боулінгом, кінним спортом, скалолазанням, риболовлею, полюванням, аквааеробікою та ін., передбачені також анімаційні програми для дітей. Але комплексного закладу, який, крім стандартних послуг, спеціалізується б на проведенні фестивалів, ярмарок та інших розважальних дійств, ще немає, або ж вони проводять малоефективну PR-кампанію[1-4].

Аналіз ринку послуг туристично-розважальних закладів дає змогу зробити висновок, що пропаганда фестивального руху у закладі, що розробляється, буде інноваційним підходом у розвитку послуг готельно-ресторанного господарства, адже не потребує великих фінансових витрат, як з боку продавця, так і покупця цих послуг.

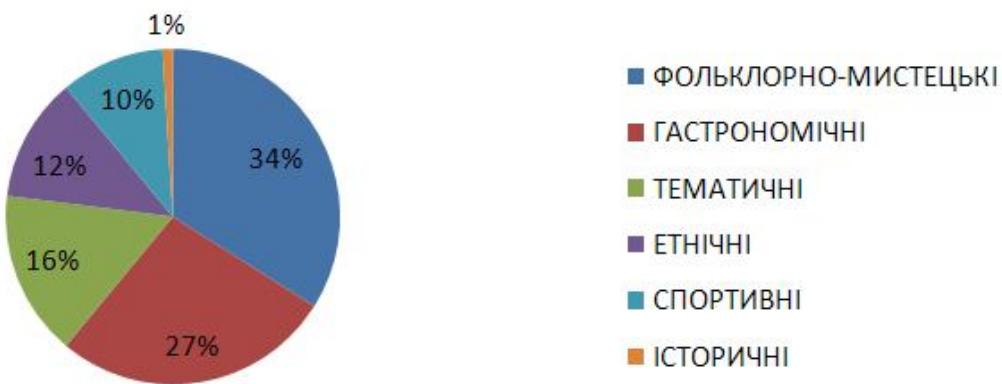
Тому варто звернути увагу на фестивальні ресурси, потенціал яких необмежений, однак є найбільш привабливим для використання в пізнавальному, молодіжному, етнічному та пригодницькому туризмі. Виникає значний інтерес до фестивального руху та інших видів туризму, на базі яких проводитимуться ті чи інші заходи, які відіграють важливу роль у формуванні туристичних потоків та позитивно впливають на розвиток туристичної інфраструктури.

Щороку в Україні проводиться понад 1000 фестивалів, а частка туристів, які беруть у них участь збільшується. Усі фестивалі можна умовно поділити на історичні, етнічні, гастрономічні, музичні, тематичні і мистецькі. Кожна група особлива, оскільки відображає різнобарв'я та багатство української культури.

Регіон, в якому проводяться фестивалі, набуває нового іміджу, а в розвиток його інфраструктури залучаються інвестиційні кошти, місцева громада отримує нові робочі місця. Крім того, проведення фестивалів є передумовою розвитку малобюджетних видів відпочинку та важливим чинником підвищення культурно-освітнього рівня населення. Тому

актуальним питанням сьогодні є визначення сучасного стану та перспектив розвитку фестивального туризму в регіонах України.

У відсотковому відношенні фестивальний туризм України поділяється на такі види, які на даний час досягли найбурхливішого розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл фестивалів України за видами

Розглядаючи стан фестивального туризму Одесської області, можна сказати, що він набув бурхливого розвитку протягом останніх двох років. Варто відмітити, що кількість цьогорічних заходів порівняно з минулим роком зросла на 20 %. У 2015 р. заплановано більше ніж 200 різноманітних фестивалів заходів різного масштабу.

Сьогодні значна кількість населення України охоче долає сотні кілометрів, щоб долучитися до фестивальних подій, бере активну участь у їх організації та проведенні. Таким чином об'єднуються однодумці, з'являється мода на фестивальний туризм. Він став затребуваною формою відпочинку, дає поштовх до відродження та розвитку традиційної культури (народних промислів, архітектури, мистецтва тощо). Врешті-решт, це фінансово вигідна можливість відпочити.

Експерти вважають, що найбільш вдалою формою є поєднання фестивального руху з винним, сільським та етнотуризмом. Проживання в оселі сільського зеленого туризму дає змогу туристам долучитися до процесу вирощування та збирання винограду, виробництва вина, культури його вживання. А екскурсійна програма регіональним туристичним маршрутом з відвіданням замків і музеїв може поєднуватись з вечірньою дегустацією вина, придбанням колекційних вин та сувенірної продукції [9-11].

У рамках ознайомлення туристів з традиціями, обрядами, устроєм, життя, побутом і ремеслами населення різних регіонів України зазвичай передбачається відвідування етноресторанів — закладів харчування, що презентують традиційну українську кухню. Практика свідчить, що туристичні потоки зростають у тих регіонах, де на основі самобутніх

традицій формуються розважальні тури, спеціалізовані інтерактивні туристичні продукти з відвідуванням фестивалів і народних свят.

Для дослідження попиту на послуги проектованого нами закладу, було проведення анкетування, що дозволило зібрати більш точну інформацію про те, чи буде популярний заклад, що розробляється серед населення. Для визначення портрета клієнта попередньо було проведено анкетування, в якому взяли участь 151 людина, різних вікових категорій та соціального статусу.

Основною цільовою аудиторією вважатимуться люди, які полюбляють відвідувати різноманітні фестивалі, ярмарки, майстер-класи, народні гуляння пов'язаними з народним традиціями та святами. Також є люди, які віддають перевагу відпочинку за містом, що зокрема, і буде пропонувати проектований нами туристично-розважальний комплекс.

Таким чином, з проведених досліджень, очевидно, що в місті є велика зацікавленість фестивальною діяльністю. Можна стверджувати, що відвідувачі та активних учасників таких заходів буде в достатній кількості. Цільова аудиторія майбутньої анімації — це забезпечені туристи з доходом вище середнього, а також компаній, що складаються з декількох пар.

Пропагування винних фестивалів нашим туристичним комплексом залучить любителів вина та еногастрономії, які зможуть дізнатись як виробляється вино від самого збору винограду до його розливання в пляшки, а також як правильно поєднати вино зі стравами української кухні. Результати анкетування чітко вказують на те, що затребуваність у фестивалях доволі висока, тому проведення такого заходу буде досить успішним.

Концепція будь-якого закладу є покроковою інструкцією щодо реалізації ідеї. Дуже часто під концепцією розуміють ідею закладу. Концепція розкриває ідею, описує всі складові діяльності підприємства.

Готельно-розважальний комплекс планується розмістити неподалік від міста Одеси в селищі Холодна Балка. Розважальний комплекс буде оформленій у вигляді українського села з урахуванням автентичності та традицій українського народу, щоб максимально наблизити гостей та відвідувачів закладу до української культури та привити любов до свого коріння та історії. При побудові даного комплексу використовуватимуться лише натуральні матеріали, серед яких переважатиме деревина, щоб гості відчували себе максимально наближеними до природи.

На території розважального комплексу планується розміщення міні-готелю на 17 номерів, ресторану на 150 місць, а також будівництво невеликого іподрому. Також на території комплексу планується

розмістити арену для проведення різноманітних свят і приміщень характерних українському ремеслу: кузні, гончарні і т.д. окрім планується побудувати приміщення для виробництва різних настоянок та підвал для енотеки.

Рис. 2. Концепція туристично-розважального комплексу

Інфраструктура ресторанного комплексу буде представлена двома залами (основний та банкетний), окремими VIP-кімнатами, літньою терасою, а також кухнею з цеховим розподілом. Готельний комплекс представлятиме собою основну будівлю з номерами та окремих будиночків у стилізованому оформленні українського житла, аби задоволити смаки різних верств населення. Кожен номер також відрізнятиметься своєрідністю оформлення в українському колориті.

Концепцію туристично-розважального комплексу розглянемо за пунктами, аби впевнитись в доцільності задуму.

1) Торгова марка

Найменування підприємства — це найважливіша складова майбутнього бренду, яка є об'єктивним відображенням суті послуги чи товару компанії. Вдала і неповторна назва торгової марки може стати важливим пріоритетом у конкурентній боротьбі на ринку і допоможе розташувати до себе смаки потенційних покупців. Крім того, такий підхід сприяє посиленню популярності продукту або послуги на сюжеті ринку. На базі вдалої торгової марки завжди простіше організувати цікаву рекламну компанію з метою збільшення споживчої аудиторії.

Перш ніж вибрати остаточну назву для проектованого туристично-розважального комплексу, проробляємо різні варіанти

назви, які так чи інакше підкреслюватимуть концепцію та виражатимуть головну ідею підприємства.

Розроблені приклади назв: «Українське село», «Гуцульський двір», «Українське подвір'я», «Український двір», «Зелений хутір», «Околиця», «Козацька садиба», «Козацький хутір». Серед запропонованих назв торгової марки обираємо назву «Українське село».

2) Місце розташування

Для того щоб досягти успіху, підприємство повинно привернути до себе увагу широкого кола споживачів, а це можна досягти лише тоді, коли він розташований в потрібному місці, пропонує потрібну їжу, атмосферу і належне обслуговування.

Заміське розташування вибрано не дарма, так як завдяки цьому підприємство зможе пропонувати якісний відпочинок подалі від місцевої метушні у повній гармонії з природою. Розташування готельно-ресторанного комплексу на березі Хаджибейського лиману дасть змогу використовувати екологічно чисті продукти фермерського господарства в діяльності ресторану, що є основою slowfood-напряму, що набирає стрімких обертів у всьому світі.

3) Оформлення та атмосфера

Оформлення туристичного комплексу, а саме готелю, буде суто в українському стилі, щоб якнайкраще передати задум та наблизити гостя до української стародавньої культури.

4) Послуги

Додатковий готельний продукт надає спеціальному продуктові додаткові переваги, сприяє виокремленню його серед конкурентних аналогічних продуктів. На сучасному етапі додатковий готельний продукт набуває все більшого значення у формуванні ринкової привабливості готельно-ресторанного підприємства. Залишаючись основною, послуга розміщення розглядається гостями як звичайне явище. Підвищений інтерес викликають послуги, котрі вирізняють певне готельно-ресторанне підприємство з-поміж інших. Здебільшого такі послуги формують додатковий продукт:

1) Так як розважальний комплекс включає в свою інфраструктуру готель та ресторан, то основними послугами вважатимуться харчування та проживання.

2) Ресторан також надаватиме послуги організації банкетів, різних заходів, кейтерінгу.

3) Вибір розташування нашого закладу в Одеському регіоні недаремний, тому що він славиться наявністю великої кількості виноградників та декількох потужних виноробних підприємств

України. Саме це створює умови для розвитку винного туризму у вибраному нами регіоні.

Для розширення цільової аудиторії, з урахуванням місця положення закладу поблизу виноробного заводу на основі ресторанного підприємства, розміщеного на території комплексу, планується проведення різноманітних гастрономічних та винних фестивалів, де гості зможуть приймати участь у зборі винограду, у процесі виробництва вина, а також закладання його в енотеку.

Також зі зростанням в останні роки культури споживання вина в Україні, вважається доцільним пропагування вживання алкогольних напоїв в поєднанні зі стравами української кухні.

4) Оформлення розважального комплексу в українському стилі дає змогу проводити ще більшу кількість фестивалів та майстер-класів, екскурсій, пов'язаних з народною творчістю, ремеслами, різноманітними святами та ін.

5) Будівництво іподрому залучить додаткову кількість відвідувачів, так як за даним проведеного анкетування, більшість жителів міста Одеса хотіли б зайнятись верховою їздою, але не мають змоги, через відсутність закладів у місті або іхню невелику популярність серед жителів міста. Надання цієї послуги у комплексі, що розробляється передбачає роботу професійних інструкторів з верхової їзи, а також, за бажанням, гості закладу матимуть змогу прийняти участь у догляді за кіньми.

6) Організація послуг трансферу являється невід'ємною складовою всього набору послуг розважального комплексу, враховуючи той факт, що заклад знаходиться за містом, і більшість потенційних відвідувачів хотіли б мати зручний транспортний зв'язок із обраним розважальним закладом.

5) Меню ресторану.

Українська кухня була створена на базі вже сформованих у кожній з регіональних частин України елементів кулінарної культури. Попри те, що ці елементи були дуже різномірні, унаслідок величезності території, що розкинулася від Карпат до Приазов'я і від Прип'яті до Чорного моря, розходження природних умов і історичного розвитку окремих частин її, сусідства безлічі народів (росіяни, білоруси, татари, ногайці, угорці, німці, молдавани, турки, греки), українська кухня виявилася на рідкість цільною, навіть трохи однобічною як по добору характерної національної харчової сировини, так і за принципами його кулінарної обробки. Тому меню закладу буде представлене у вигляді симбіозу старовинної та сучасної української кухні, яка відображатиме кращі страви різноманітних регіонів України.

Головними науковими та практичними результатами роботи є: теоретичне обґрунтування зasad створення та функціонування туристичних розважальних комплексів в етнічному стилі, а саме розкрите поняття та складові частини туристичного розважального комплексу, досліджені проблемі та переваги створення такого роду комплексів, проведений аналіз тенденцій розвитку туристичних розважальних комплексів, формування заходів з удосконалення діяльності туристичних розважальних комплексів, зокрема наведено концепцію розробки закладу та запропоновано ряд додаткових послуг, що відповідають запропонованій концепції туристичного комплексу.

При постійній зміні зовнішнього і внутрішнього середовища однією з цілей будь-якої організації є вміння приймати виклики зовнішнього середовища, актуальним є своєчасне впровадження в практику нових технологій, ідей, що є запорукою процвітання підприємства.

Література

1. Байлик С. И. Гостиничноехозяйство. — К.: Дакор, — 2009.
2. Большаков А. С., Михайлов В. И. Современный менеджмент: Теория и практика. — СПб.: Питер, 2000. — 416 с.
3. Гостиничный и туристический бизнес / под ред. проф. А. Д. Чудновского. — М., 1998.
4. Дурович А. П. Маркетинг в туризме: учеб. пособ. / А. П. Дурович, А. С. Копанев. — Мин., 1998.
5. Круль Г. Я. Основи готельної справи. Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2011.
6. Мальська М. П. Менеджмент туризму. Вступ до спеціальності: навч. посіб./ М. П. Мальська, В. В. Худо. — Л., 2002.
7. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. — К., 2004.
8. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худо. — К., 2007.
9. http://tourlib.net/books_ukr/roglev08-4.htm
10. <http://biblio.fond.ru/view.aspx?id=607175>
11. <http://uchebniks.net/book/73-gotelnj-biznes-teoriya-ta-praktika-navchальнij-posibnik-malska-m-p/46-83-golovni-tipi-primishhen-u-gotelyax.html>

Sarkisyan G.

PROJECT DEVELOPMENT ETNOTURISTIC ENTERTAINING HOTEL-RESTAURANT COMPLEX IN KHOLODNABALKA ODESSA REGION

The relevance of the topic is to develop concepts for the hotel-restaurant complex «Hadzhibey-2005» in Kholodna Balka in which it is proposed to establish the tourist-entertainment complex in the form at of Ukrainian village with festive events.

Key words: Ukrainian cuisine, ethnic tourism, hotel and restaurant complex, festivals.

УДК 338.48-53:746.3(477.53)

Семеніхіна В. В.

Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського

УНІКАЛЬНІСТЬ РЕШЕТИЛІВСЬКОЇ ВИШИВКИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розкривається сутність розвитку сучасного етнотуризму, досліджено регіональні особливості етнічного туризму в контексті розгляду народних художніх промислів як складових його розвитку.

Ключові слова: етнотуризм, історико-культурна спадщина, декоративне мистецтво, решетилівська вишивка «білим по білому».

Туризм сьогодні є головним чинником розвитку суспільства, складовою національної економіки, а також невід'ємною частиною соціальної сфери та культури. Згідно Закону України «Про туризм» (ст. 6): «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності» [1]. Особливу популярність, як вид культурно-пізнавального туризму, має етнотуризм. Таким чином, саме він здатний задовольнити духовні потреби людини, що досить актуально у наш час. Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань пращурів необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці сьогодення. Ці знання зосереджено переважно у сфері традиційно-побутової культури, яка плекалася протягом століть творчим генієм багатьох поколінь.

Питання розвитку етнотуризму досліджуються фахівцями багатьох сфер: історія, культурологія, туризмознавство, соціологія тощо. Слід відзначити праці науковців — І. О. Бочана, І. М. Кулаковської, О. І. Кузьмука та ін. Однак, такі питання, як постійне дослідження та систематизація регіональних особливостей етнотуризму за видами народних ремесел та художніх промислів, передумови та перспективи їх розвитку, досі залишаються поза увагою дослідників.

Мета статті полягає в аналізі наявного досвіду організації етнотуризму в Україні та визначенні стану та перспектив його регіонального виміру на прикладі Полтавської області.

Етнотуризм або етнографічний туризм, походить від «етнографія» — народознавство — наука, що вивчає культурні та побутові особливості різних народів світу. Етнотуризм виник як засіб

підтримки економічного та культурного розвитку сільських регіонів, надання допомоги у збереженні культурної спадщини. Вперше термін «етнічний туризм» було використано у 1977 р. В. Смітом, який визначив етнічний туризм як подорожі для вивчення культури та життя рідкісних чи екзотичних народностей. В Україні тлумачення терміну «етнічний туризм» надано в книзі М. П. Кляпа та в статтях науковців, таких як І. О. Бочан, І. А. Волкова, І. М. Кулаковська, М. Д. Орлова та ін.

З точки зору М. П. Кляпа, етнічний туризм — це різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання. Етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з фольклором, побутом, культурою і мовою), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місця народження родичів. Замовники ностальгічного туризму — в основному люди похилого віку, що раніше проживали в цій місцевості [6].

І. О. Бочан розглядає етнічний туризм як важливу складову людських цінностей, як специфічний вид людської діяльності, мотивацією якої є пізнання краєзнавчих та країнознавчих ресурсів, ознайомлення з цінностями етнографічних груп у місцях їх компактного проживання на території України. Мета етнотуризму полягає у відвіданні етнотуристичного регіону нашої держави для ознайомлення з культурою, побутом, традиціями, діалектами, кухнею, образотворчим мистецтвом місцевих жителів [2].

Вітчизняні соціологічні дослідження демонструють, що одним із об'єднуючих чинників у суспільстві в регіональному вимірі є культурна та історична спадщина, поширення знань про особливості етнічних груп. Учасники фокус-групового дослідження, проведеного у 2007 р. у різних регіонах України (м. Луганськ, м. Львів, м. Черкаси, м. Дніпропетровськ, м. Тернопіль, м. Кіровоград, м. Миколаїв, м. Харків, м. Севастополь, м. Київ) відзначали низький рівень власної мобільності, вони не могли порівняти свої міста з іншими містами України, оскільки фактично з рідних міст не виїздили. Відповідно низький рівень внутрішньої географічної мобільності населення України є чинником поглиблення регіональних відмінностей ідентичності. Водночас, респонденти наголосили, що отримати знання про громадян, які проживають у різних регіонах краще всього в ході поїздок та спілкування з місцевими жителями. Це дає більш повну інформацію про життя співгромадян в інших регіонах для подолання стереотипів та упереджень [7].

Світовий досвід засвідчує, що етнічний туризм може бути представлений двома основними видами. По-перше, це відвідування існуючих поселень, що зберегли особливості традиційної культури і побуту певних народів. Туристичні маршрути, що проходять через такі поселення, існують у багатьох країнах. По-друге, під час етнотуристичних подорожей відвідуються музеї, особливий інтерес серед яких викликають «скансени» (вперше створені у 1891 р. у Швеції, в перекладі — «музей просто неба»), так звані «живі музеї», з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища, де туристів знайомлять з традиційними ремеслами і видами діяльності, характерними для відповідної місцевості і часу, наприклад, з роботою мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, пасічника та інших. Часто і самим відвідувачам музею пропонується спробувати свої сили під керівництвом фахівця. Все готується «на очах» у відвідувачів, а іноді за їхньою участю, що надає туристам більших вражень. Такий тип музеїв сприяє відродженню народних ремесел і проведенню фольклорних свят; активізує індустрію туризму; сприяє вирішенню наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів [3].

Україна має значний потенціал для розвитку етнотуризму. На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них: 57 206 — пам'ятки археології (418 з яких національного значення), 51 364 — пам'ятки історії (147), 5 926 — пам'ятки монументального мистецтва (45), 16 293 — пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3 541). Функціонує 61 історико-культурний заповідник, в тому числі 13 національних [4].

На базі державних та приватних етнографічних музеїв України формуються сучасні етнічні тури. Сьогодні туристичні фірми пропонують безліч цікавих етнічних турів, серед яких можна виділити тур «Полтавський колорит» — занурення в загадковий і гостинний Полтавський край з відвідуванням Полтавського краєзнавчого музею (м. Полтава), Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні.

Полтавщина — духовна скарбниця України, історико-культурна спадщина якої широко використовується при розробці туристично-експкурсійних маршрутів. Перспективними є такі етнографічні маршрути: Опішня, Миргород, Пирятин — кераміка, Решетилівка — вишивка та ткацтво, з вивченням народних промислів та ремесел, організацією майстер-класів. Активно залучаються народні майстри до проведення фестивалів, свят, що традиційно проходять в містах та

районах області. Серед найвідоміших: «Пісні Бузкового гаю» в с. Диканька, «Осіннє рандеву» в м. Миргород, «Решетилівська весна» в смт. Решетилівка, Національний Сорочинський ярмарок (одна з найвизначніших культурно-мистецьких подій, відома далеко поза межами України). Під час проведення цих свят проводяться презентації, виставки-продажі виробів народних майстрів [9].

Вишивка — один з давніх, найбільш поширеніх і виразних видів декоративного мистецтва України. Цей вид народної творчості як традиційна прикраса одягу та житла розповсюдилася майже по всіх регіонах нашої країни і користується масовою популярністю далеко за її межами.

Решетилівщина — етнографічний район, у вишивці якого сконцентрувались найбільш важливі риси всієї Лівобережної України, що відобразилися у величезній кількості різноманітних технічних засобів виконання, орнаментиці. Художньо-стилістичний аналіз свідчить, що в загальній емоційно-образній системі, полтавської вишивки решетилівська виступає як своєрідний художній феномен, позначений рисами неповторної індивідуальності [8].

Решетилівка — селище міського типу, районний центр, розташований на берегах мальовничої р. Говтва. Як поселення Решетилівська слобода виникла в кінці XVI ст. Згідно легенди засновником Решетилівки був козак Решетило, який мав у цих краях свою пасіку. Вдале історико-географічне положення, наявність сировини та талановитих майстринь сприяли розвитку вишивального промислу. Решетилівка — один з найвідоміших сучасних центрів художніх промислів України.

Історія традиційної народної вишивки Полтавщини і Решетилівщини сягає у глибину століть. Свідчення цьому — зафіковані на даній території археологічні знахідки. Своє житло наші пращури будували в період мезоліту (X–VIII тис. до н.е.) з кісток та шкіри великих звірів. Спочатку шкіри накладалися одна на одну, а потім скріплювались грубими швами, що у вишивці нагадує мережку. У VII ст. до н.е. спостерігаються зачатки ткацтва, а з ним, зрозуміло, розвивалось і шиття.

Як кустарне виробництво вишивка у нашому краї почала розвиватись близько XVII ст., асортиментом в основному, який не відрізнявся від теперішнього. Майстрині виконували замовлення багатим покупцям — іноземцям, городянам, церковним служителям. Різного гатунку полотна, доріжки, ковдри, гардини, ширми з класичними українськими візерунками і технікою виконання, продавалися в Україні, експортувалися в зарубіжні країни.

Починаючи з 80-х років XIX ст. на Полтавщині, в тому числі і на Решетилівщині, побували експедиції з вивчення і колекціонування народної вишивки. У 1900-1910 рр. полтавське губернське земство видало альбоми вишивок, присвячені рушникам і хусточкам. Із ініціативи кустарного відділу Полтавського губернського земства у с. Решетилівка напередодні революції 1905 р. було відкрито зразково-показову майстерню, яка займала 23 кімнати і роздаткові пункти для видачі роботи на дім по ткацтву, і найбільше, по вишивці. Одночасно було відкрито роздавальний пункт для вишивальниць-надомниць, яких з 1905 по 1912 налічувалось 1200. Інструктором було запрошено художницею В. В. Болсунову — видатну українську майстриню ткачування і вишивки. Вона працювала в Полтаві, Решетилівці, Абазівці у 1911–1930 рр.

У 1922 р. на базі навчально-показової майстерні у Решетилівці було створено промислову артіль «Троянда», у якій був і вишивальний цех. Керівником артілі була Л. Жиглинська, художником В. Болсунова. В періодичній пресі того часу артіль згадується як «Троянда» і «Червона квітка» до 1928 р., а в кінці 20-х років перейменована в артіль імені К. Цеткін. На 1923 р. артіль об'єднує понад 800 вишивальниць і 65 учениць, з'явились нитки, полотно, обладнання; вишивались рушники, скатертини, покривала, фіранки, панно, а також плаття, блузи, сорочки. Більшість виробів — в традиційній техніці вирізування.

Старожили Решетилівки пам'ятають, як у 1934 р. в артіль ім. К. Цеткін з Америки приїхала торговельна делегація, маючи на меті ознайомитись з методами роботи вишивальниць, пересвідчитись і перевірити, що технічно досконалі, прекрасні вишивки створюють прості селянки, виконують їх руками, а не машинами.

Відомим майстром художньої вишивки з початку 50-х років була Марфа Йосипівна Маляренко, яка внесла значний вклад у розвиток традицій решетилівської вишивки. Саме у цей час майстрині почали створювати власні малюнки і виготовляти тематичні панно технікою ручного шва [8].

У процесі історичного і культурного розвитку на Решетилівщині викристалізувались характерні орнаментальні мотиви та композиції, найбільш улюблена і поширені кольорова гама, специфічна техніка виконання. Коротку характеристику найбільш поширених технік виконання решетилівської вишивки наведено у таблиці 1.

Так склалося, що саме у Решетилівці зародився унікальний і знаний у всьому світі вид вишивання — «білим по білому», або біллю. Ця вишивка створює рисунок високого рельєфу з світлотінівим

моделюванням. Залежно від напрямку світла узор по-різому то відбиває, то поглинає світло, створюючи багату гру. Вишивка «білим по білому» — своєрідний художній прийом. Вона асоціювалася у народі з красою морозних візерунків. Унікальність цього мистецтва полягає в тому, що вишивати білими нитками по білому полотну — дуже важко, насамперед для очей. Дивовижно, але досконало освоїти складну техніку такого вишивання чомусь не змогли представники інших регіонів. Важливий момент: орнамент ніколи не наносять на тканину. Спочатку майстриня має свою «картинку» на папері, а потім, шляхом складного підрахунку, переносить малюнок на полотно. Для більшої контрастності додавали небілені (сирові) нитки, або злегка підфарбовані в блакитно-попелясті відтінки.

Таблиця 1
Характеристика технік виконання решетилівської вишивки

Назва	Опис	Приклад
Вирізування	Найпоширеніша техніка — поєднання лічильної гладі, мережки та інших видів вишивки. Виконується білими або сірими нитками на сірому полотні.	
Виколювання або «солов’їні вічки»	Має вигляд ажурної сіточки. Виконують в поєднанні з гладдю, мережкою. Оздоблюють рукава жіночих блуз, чоловічі сорочки.	
Лиштва	Найдавніший спосіб шитва. Пов’язаний з точним рахунком ниток. Кожний елемент виконується самостійно, а потім створюються композиції з елементів.	
Зерновий вивід	Надає вишивці легкості і ажурності. Самостійно не застосовується, а лише як вкраплення в орнаменти, вишиті іншими швами.	

Серед багатобарвних українських вишивок решетилівські посідають особливе місце. Ніжна колірна гама, різноманітні, деталізовані мотиви — все це створює відчуття святковості, витонченості. Головний художній ефект — не в багатстві кольорів та їх поєднанні, а у вишуканому співвідношенні, м'якості відтінків пастельних барв: блакитного, зеленуватого, відтінків сірого і білого.

На початку ХХ ст. при вишиванні сорочок була спроба застосовувати контрастне поєднання червоного і чорного кольорів. Проте, ця колористика побутувала на Решетилівщині лише до 40-х років ХХ ст. З часом глибоке вивчення кращих традицій народного вишивання сприяло тому, що решетилівська вишивка повертається до класичного монокрому, поєднання м'яких відтінків.

При вишиванні білим по білому для підкреслення світлотіні додають сіру або сірувато-жовту нитку. Колористична гама орнаментальних композицій при цьому базується на поєднанні м'яких пастельних відтінків. Вся увага концентрується на декоративному вирішенні простих елементів орнаменту за допомогою переходу від світлого до темного кольорів. Така градація в одній гамі створює гармонію ритмів і насичує вишивку рухом. У роботах часто протиставляються холодні і теплі тони. Крупні частини орнаменту — вишиваються теплішими відтінками, ніби виступають на перший план, а дрібніші виконуються в холодних тонах, підкреслюючи рельєфність узору в цілому.

Сьогодні у Решетилівці існує приблизно десять приватних майстерень. Переважно, це сімейний бізнес, який приносить більш-менш пристойні статки. Виготовляють жіночі блузи із тонких прозорих тканин, не тільки з льону, маркізету, батисту, шовку. Клієнтів у решетилівських вишивальниць вистачає. Найсерйознішими серед українських любителів національної вдяганки залишаються чиновники — депутати Верховної Ради України, працівники міністерств. Беруть часто рушники і вишиті сорочки для закордонних подарунків. Усі вишиванки, щоправда, виконуються під замовлення. Знаходять майстрів самі замовники через знайомих, на всеукраїнських виставках, у яких щороку беруть участь майстри [5].

Про переваги решетилівських виробів можна сказати чимало: по-перше, це натуральні матеріали, які завжди цінуються у всьому світі, по-друге, це унікальна авторська ручна робота, яка красиво виглядає і має якісне виконання. І потім — це колосальна енергетика, що передається від тієї людини, яка виконала роботу. До того ж вишивка білим по білому, запевняють майстри, символізує чистоту людської душі, тому така сорочка допомагає очиститися від буденних негараздів.

Отже, етнотуризм є засобом пізнання власної країни, формування гордості за її культурні надбання. Перспективами розвитку етнотуризму можна вважати: вивчення світового досвіду державної політики в галузі етнотуризму; розробку туристичних маршрутів на основі етнокультурних об'єктів. Ці маршрути слід спрямовувати на специфічний сегмент споживачів, які цікавляться своєю історико-культурною спадщиною.

Незважаючи на труднощі нашого часу, для Полтавщини орієнтація на етнотуризм є можливістю економічного, соціального й культурного піднесення. Адже, Полтавська земля з її ширими господарями, самобутньою національною кухнею та виробами ужитково-декоративного мистецтва чекає гостей, зустріне їх широю піснею та неперевершеними полтавськими галушками.

Література

1. Про туризм: Закон України // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. — К., 2002. — С. 5.
2. Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризм // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів, 2001. — С. 1.
3. Кулаковська І. М. Розвиток етнічного туризму на Житомирщині в часи становлення державності України / Київський національний університет культури і мистецтв // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2012_3/26.pdf.
4. Кузьмук О. І. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.html>.
5. Офіційний сайт Решетилівської майстерні художніх промислів // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reshfabrika.com.ua>.
6. Рожнова В., Терес Н. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід // Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — 2013. — Вип. 39. — С. 35–44.
7. Спільна ідентичність громадян України: підґрунтя, виклики, шляхи формування // Національна безпека і оборона. — 2007. — № 9 (93). — С. 26.
8. Титаренко В. П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь / В. П. Титаренко. — Полтава: Інарт, 2008. — 212 с.
9. Туризм подій. Культурно-мистецькі, туристичні події Полтавщини: туристичний путівник / Упоряд.: Оніщук Л. М., Годзенко В. Д., Ковтун Л. Ф.; [Відділ з питань туризму і курортів Полтавської ОДА, Управління культури Полтавської ОДА]. — Полтава: ТОВ «ACMI», 2009. — 32 с.

Semenikhina V. V.

**THE UNIQUENESS OF RESHETYLIVKA EMBROIDERY
AS A PART OF ETHNIC TOURISM OF POLTAVA REGION**

The article deals with the study of the modern ethnic tourism essence. It has been analyzed the regional features of ethnic tourism within the context of national art crafts as components of its development.

Key words: ethnic tourism, historical and cultural heritage, decorative art, Reshetylivka embroidery «white on white».

УДК 359.09

Смирнов І. Г., Бондарчук Ю. С.,
Гладка К. М., Мішенніна Н. О.
Київський національний університет ім. Т. Шевченка

УКРАЇНСЬКЕ ЧУМАЦТВО ЯК РЕСУРС ЕТНОТУРИЗМУ (В КОНТЕКСТІ ЛОГІСТИКИ ТУРИЗМУ ТА ГОСТИННОСТІ)

Розкрито значення українського чумацтва як ресурсу для розвитку етнотуризму в Україні. Висвітлено особливості чумацтва в Україні як суспільно-економічного явища, яке змінювалось протягом століть від функцій воїна-торговця, торговця-посередника між виробником та споживачем і, нарешті, до фуришка, візника — з своїми етнокультурними особливостями.

Ключові слова: українське чумацтво, туристичний ресурс, транспортно-логістичні особливості.

Українське чумацтво є значним ресурсом для розвитку етнотуризму в Україні, оскільки це своєрідне соціально-економічне явище, притаманне господарському життю в Україні протягом Х- першої половини XIX ст., мало свої яскраві етнокультурні особливості. Воно було пов'язане з внутрішніми і міжнародними перевезеннями солі та інших товарів, тому розглядається у курсі логістики туризму та гостинності. Чумаків можна вважати першими логістами-практиками в Україні — з оригінальними етнотуристичними особливостями життя, побуту, фахової діяльності і, навіть, фольклором (пісні, оповіді, вірші).

Тема статті, на жаль, не є популярною у публікаціях, навіть в інтернет-джерелах. Крім сайтів [1; 2] більше нічого виявилось не вдалося. В історичному аспекті можна послатися на праці дослідників І. Рудченка, Ф. Щербіни, Новосельського, А. Русова, П. Рябкова (це автори XIX– поч. XX ст.) [1]. Також посилання пов'язані з працями автора [3; 4; 5; 6; 7]. Між тим чумацька тема нині отримує новий вимір в Україні, зокрема це пов'язане з зміною назв міст згідно Закону України «Про декомунізацію». Це стосується, зокрема, назви міста — обласного центру Кіровоград, який, за нашою думкою, можна запропонувати назвати (на вибір) Чумаком, Чумакоградом, Чумацьком тощо, оскільки свого часу протягом XVIII–XIX ст. це була чумацька «столиця» України.

Мета дослідження — розкрити етнокультурні особливості явища українського чумацтва та можливості їх використання для розвитку туризму в Україні.

Чумаки в Україні — це не просто фах, а цілий пласт історії та географії логістики в нашій країні. Як нині складають пісні про водіїв далекобійників, так колись про їхніх попередників — чумаків створювали оповіді та вірші. Чумацький епос стоїть обік козацького, як мистецький вираз національного обличчя України. Недарма «Чумацьким шляхом» в Україні називають скупчення галактик у Всесвіті, що російською чомусь зветься «Млечный путь» (це дослівний переклад з англ. — «The Milky Way»). Чумацький торговельно-перевізний промисел на території України виник у 2-й половині XVI ст. Люди потребували солі і чумаки взялися забезпечити цю потребу, незважаючи на усі небезпеки та труднощі подібного «бізнесу». Протягом трьох сторіч чумаки постачали в Україну сіль та рибу, а також інші дрібнороздрібні товари — зерно, картоплю, овочі, заморські фрукти тощо. Ця діяльність чумаків продовжувалась аж до появи залізниць, тобто до половини XIX ст. У ті далекі часи сіль привозили з чорноморського узбережжя, з Криму чи Галичини. Це був дуже обширний промисел, адже крім значної за обсягом торгівлі з турками, поляками, сербами, кримськими татарами чумаки вели торгівлю і всередині Запорізької Січі, предметом якої були єspanчі, сідла, стремена, шаблі тощо. Прабатьківщиною чумацтва була середня Наддніпрянщина і зокрема Запорізька Січ, через яку проходив головний чумацький (Соляний) шлях. Тому чумаки спочатку називалися солониками. Термін «чумак» у письмових джерелах вперше з'явився у 1637 р. Походження самого слова має декілька версій. Початкова назва цього фаху була «люді», потім «солоники», адже сіль була головним товаром, який перевозили з Криму в Україну. Кримські татари називали таких людей чумаками, тобто перевізниками. Це є перша версія походження терміну. Другу пов'язують з словом «чума», оскільки, оберігаючи себе від хвороби, торговці намашували свій одяг дегтем, тому цей одяг переважно був чорного кольору. Нарешті, третя версія пов'язана з словом «чум» — так називався ковш для пиття води під час переїздів. Діяльність чумаків була важливим елементом господарського життя Запоріжжя та усієї України, зародком національного українського купецтва та підприємництва, які засновувалися на артильному підході. Традиційно у похід за сіллю виrushали мешканці декількох сіл, основний склад яких становили люди, що вже мали досвід подібних поїздок. Ці фахівці своєї справи визначали кількість учасників, необхідне число

возів та волів, як основної тяглою сили. Вони ж окреслювали, що і скільки треба брати з собою у дорогу — які продукти, товари. Адже подорожі чумаків були пов'язані з значним ризиком, оскільки часто вони ставали об'єктом нападу як з боку татарів, так і місцевих розбійників (гайдамаків). Через цю причину чумаків зазвичай супроводжували охоронці, конвойні, що наймалися за особливу плату («ралець»). У випадку нападу грабіжників чумаки з метою захисту споруджували з возів укріплений табір. Кожна «валка» (такою була назва чумацької експедиції) мала виборного отамана з досвідчених чумаків. Він визначав шлях «валки», призначав денних та нічних сторожів худоби, встановлював час руху та відпочинку, врегульовував розлади та суперечки. У нього був заступник — осавул, що відповідав за постачання, маршрут та оборону. Валка, що значить обоз, була одиницею військового типу, складалася зі 100-300 возів. Кожен член валки («добрій чумак») мав рушницю, спис і запас пороху та куль. Okрім отамана кожна валка обов'язково мала у «штаті» кухаря-кашевара, який, за козацьким звичаєм, повинен був бути товстим та лисим, щоб жодна волосина не потрапила до страви, а на його возі знаходився символ його посади — залізний триніг і казан. Головною стравою у чумаків був куліш, який у Запорізькій Січі вважався основною похідною стравою. Прабатьківщиною куліша є угорська каша з пшона (угорською пшено — «къолеш» (koeles), основними компонентами класичного кулішу є пшоняна крупа і сало. Решта — що знайдеться. Всі похідні страви створені за принципом — нагодувати якомога більше людей, бажано швидко. Солоне свиняче сало, цибуля і пшено справляються з цим чудово. Запасом таких продуктів, вміщених на одному чумацькому возі, можна було годувати цілий курінь три тижні. Куліш — не каша і не суп, а щось середнє, іноді його називали «чумацькою розмазнею». У багатьох рецептах кулішу зустрічається картопля і м'ясо — це помилка, оскільки картопля в Україні з'явилась пізніше. Так само не часто чумаків та козаків балували м'ясом, вважалося що ситий воїн — поганий боєць. Ось горох іноді додавали для загустіння. Козаки в пониззі Дніпра часто використовували для приготування куліша прикорневі частини водних рослин, наприклад, рогіз. Вони соковиті, м'які, з високим вмістом крохмалів, цукрів, глікозидів та є одночасним замінником моркви і картоплі. Куліш готували переважно з пшоном, траплялося, що подекуди варили і гречаний (деякі райони Чернігівщини, Полтавщини), кукурудзяний (південне Поділля). Іноді на правобережному Поліссі пшоняний куліш варили на молоці (молочний куліш), сироватці (сироватковий куліш) і на маслянці.

Здається на перший погляд, що куліш справа не вигадлива і тому не може бути смачною. Але ви навіть не уявляєте, як це смачно!

Особлива увага в чумацькій справі приділялася транспорту, який у чумаків включав вози та рушійну силу — волів. Чумацький віз називався «мажа» та виготовлювався з дерева з мінімальним застосуванням металу. Готовий віз можна було купити, а можна було зробити на замовлення. Але особливою честю для чумака вважалося виготовити свій віз самому. Робили вони це використовуючи деревину ясеня, дубу, грабу та сосни — для кожної деталі застосовувалася окрема порода дерева. Вози могли бути трьох різних розмірів. У найбільший завантажували 1920 кг вантажу, у найменший — 960 кг. Запрягали до воза звичайно пару волів і такий віз міг подолати сотні верст з вантажем до 100 пудів солі чи інших товарів. Особливою, а можливо найпершою турботою чумака були воли, адже від них залежав успіх «валки». Купляли волів в кінці зими, щоб ранньою весною вже можна було вирушати в дорогу. Чумаки особливо цінували кремезних, могутніх волів, адже з їх допомогою не тільки перевозили тони товарів, але й орали. Доглядали чумаки за волами, як за малими дітьми, — і мили, і соломою терли, щоб шерсть була кучерява. Роги бикам для близьку чистили склом, а ті з чумаків, хто міг собі дозволити, навіть золотили їх. На шию волам вішали дерев'яні дзвоники — «калатайла». Пара волів коштувала 50-250 крб. сріблом. Зазвичай, один віл служив біля п'яти років, а потім його міняли на молодого. Рухалися воли повільно і ця швидкість не змінювалась у продовж століть, оскільки для чумаків важливішою була витривалість волів, ніж їхня швидкість. Свій перший щорічний виїзд чумацькі артелі здійснювали після Миколина дня (9 травня), коли на полях з'являлася перша трава. До їхнього прибуття сіль уже заготовлювали на кримських солених озерах так звані ломщики. Однак у холодні роки, коли сильні вітри перешкоджали видобутку солі, чумакам доводилося чекати на березі від одного до трьох тижнів. Нарешті, навантаживши фури сіллю, чумаки вирушали у зворотній шлях. У перший день перехід тривав до початку спеки, тоді візники розпрягали волів, кормили їх та надавали їм відпочинок. Як тільки спека спадала, чумаки їхали далі до темноти. Ставши на нічліг, чумаки розпалювали велике вогнище та готували вже знайомий нам куліш. У дорогу вони брали з собою обмежений набір продуктів: сухарі, пшоно, сало, бочку для води та баклагу з горілкою. На додаток до цього обов'язково брали півня, щоб щоранку будив чумаків-мандрівників. Влада підтримувала чумаків, так у Катеринославі у 1788 р. князь Потьомкін організував «обоз», що включав біля 3 тисяч

четвероволових підвід, понад тисячу волів та 1,5 тисячі візників — для забезпечення 100-тисячного війська, яке тримало в облозі Очаків. У цьому обозі брали участь в основному мешканці Єлісаветградщини (нині Кіровоград), оскільки саме там знаходився центр українського чумацтва (Єлісаветград, Олександрія, Бобринець, Ольвіопіль, Голта). У Криму чумакам доводилося відчувати брак питної води, тому в посушливі періоди вони брали з собою в дорогу на 4-5 фур під сіль одну підводу з великою бочкою питної води.

Устрій цього мандрівного купецтва був освячений і устійнений у продовж майже двох тисячоліть, тобто чумацтво як суспільно-економічне явище бере початок з дуже віддалених часів української історії. Це були традиційні купецькі форми діяльності з давніх часів, що співдіяли з державою Києва, але були старіші від цієї держави. Це до мандрівних купців і вояків одночасно звертався у 1170 р. великий князь Київський Мстислав Ізяславич із закликом боронити дороги від Києва до моря, бо «вже в нас і Гречку путь відбирають, і Соляну і Залозну». У 1352 р. українці привозили до Теодозії куниці, соболі і інші хутра в критих возах, запряжених волами. То були знані аж до половини XIX ст. чумацькі мажі. Також перші згадки про козаків (грамота міщан Києва з 1499 р.) — це передусім згадки про купців рибою, про чумаків, а пізніше вже про тих самих людей, як про військових. Після знищення Січі далеко не всі запорожці переселилися на Кубань та до Туреччини — значна частина їх залишилась у межах сучасної південної України та значною мірою зайнлялася чумацтвом. Чумаки були прив'язані до свого устрою, мали освячені віками звичаї майже для кожного свого «посуву»: чумак повинен був виїздити з дому «по закону», їхати дорогою «по закону», навіть зупинятися в дорозі, щоб пасти волів, теж «по закону». Чумаки суворо доглядали за дотриманням своїх законів, артіль завжди була не задоволена, коли хто-небудь «ламав» чумацький звичай. Чесне слово, раз зложеня обіцянка, предківські обичаї, поважання старовини — були у чумаків позитивним законом, з нього логічно випливали всі формальні людські взаємовідносини. Повне тривог, напівосіле — напівмандрівне буття накладало відбиток і на сувору зовнішність чумака: «чумак — переважно неговіркий, замкнений, дивиться на життя з певним презирством; у його поведінці повно самоповаги; у ньому завжди є іронія і він готовий розважити товариство жартом, не втрачаючи власної гідності; лице його горде і веселе або задумане» [1]. Чумаки були прикладом взаємовиручки та товариських відносин. Приміром, як що у когось з них хворів та помирає віл, то на артільні кошти купувався інший. Подібну поведінку чумаки виявляли у

моменти небезпеки: вони стояли один за одного горою, демонструючи найкращі якості чумацького характеру. Чумацька дружність була потрібна і у важких дорожніх умовах, і в сутичках своїми розбійниками та чужинцями, оскільки лише на території Запорозької держави чумацькі магістралі були під охороною запорозьких бекетів. Не дивно, що похорони загиблого в сутичках чумака відбувалися часто з воєнними почестями та музикою. Загалом вивезти сіль було можливе протягом 130-150 днів у році — з травня до жовтня. За ці кількамісячні подорожі чумаки набували доброго фізичного гарту, здатності витримувати будь-які труднощі. Потужне економічне значення мали не тільки чумацькі артілі — ватаги, але й окремі чумаки, які в селах за звичай були кредиторами грішми, збіжжям та продуктами («до нового хліба»). Чумацтво мало не тільки історичне та економічне значення, але й соціально-виховне, оскільки послужило підготовчим матеріалом до розвитку селянської співпраці, а відтак — розвитку української споживчої, кредитної та інших видів кооперації. Так само як колись українське чумацтво допомогло визвольній боротьбі України в XVII ст., українська кооперація допомогла українській революції 1917-1920 рр. Саме з середовища чумаків вийшли значні українські підприємці — купці, промисловці, землевласники тощо, такі як Терещенки, Харитоненки, Ханенки. Це були найкращі представники нації, що залишили великий слід в історії України, в розвитку та географії її господарства, в архітектурі та культурі Києва та інших міст та містечок України, а нині їхня спадщина може слугувати потужним ресурсом для розвитку різноманітних видів туризму (пізнавального, музейного, історико-патріотичного), музейної справи, екскурсознавства тощо. У цьому контексті цікавим для туристів і корисним для України, за нашою думкою, на додаток до експозиції про чумацтво у відділі «Україна XIV – поч. ХХ ст. Національного музею історії України в м. Києві, було б створення Музею чумацтва у Кіровограді з експозиціями «Історія чумацтва в Україні», «Географія чумацтва в Україні», «Логістика чумацтва в Україні», «Транспортне забезпечення чумацтва в Україні» та іншими. А на цій основі можна запропонувати пейзажну дорогу — авторалі «Чумацько-винний шлях» від Кіровограда до Херсону та Миколаєва з відвіданням туристами місцевих виноградників та «винокурень», з відповідною анімацією, дегустацією тощо [2].

Чумацтво — це унікальний та споконвічний український промисел, котрий століттями формувався в Україні і являв собою своєрідну автономію з власними законами, ієрархією влади, субкультурою з своїми етнокультурними особливостями. Значення

чумацтва в історії та географії українського господарського розвитку зводиться до наступних положень:

- в історичному вимірі — чумаки породили козацтво, підприємництво, сільську кооперацію в Україні; складність їхньої праці полягала в тому, що вони не просто перевозили товар на відстані тисяч кілометрів, а й захищали його від численних розбійників; саме зі старих чумаків сформувався стрижень козацтва, як суспільного шару, а пізніше — українського підприємництва (Терещенки, Харитоненки, Ханенки), що було стрижнем соціально-промислового та архітектурно-культурного розвитку України кінця XIX – поч. XX ст.
- в міжнародному вимірі — чумаки були дипломатами і укладали міждержавні економічні угоди незалежно від військово-політичної ситуації земель, на яких здійснювали свою діяльність; це дозволяло чумакам не боятися армії сусідів, між якими постійно точилися війни, а стабільно займатися своєю справою та відкривати для себе нові ринки збуту і імпорту. Так у XVI – XVII ст. чумацтво знаходилося під захистом турків і татарського хана, з одного боку, і Запоріжжя та Польщі — з іншого; так в угоді польського короля Сігізмунда Августа з кримським ханом у 1540 р. сказано, що польським і литовським торговцям (чумакам) надається право вільно брати сіль в Кичибеї (Хаджибеї), Перекопі і Кафі «після сплати мита по старовині»; сіль була одним з основних джерел прибутків татарів, тому чумаки були їх бажаними гостями і бралися ними під захист. У XVIII–XIX ст. чумацтво отримувало підтримку з боку російської влади, так у Катеринославі 1788 р. Потьомкіним був організований «обоз» з 3 тис. чотириволових фур для постачання стотисячної армії, що тримала в облозі Очаків;
- в транспортно-логістичному вимірі — чумаки заклали основу для створення сучасної дорожньої мережі в Україні, оскільки майже всі шляхи загальноукраїнського значення сьогодні засновані саме чумаками; у безкраїх степах півдня України більшість доріг виключно з'єднувала між собою найближчі села; чумакам було невигідно втрачати час, подорожуючи через поселення, тому вони прокладали власні маршрути, прив'язуючись лише до річок — задля орієнтації на місцевості та постійного доступу до прісної води.

Література

1. Все про чумацтво [Електронне джерело]. — Режим доступу: <http://chumactvo.info/>
2. Ралі «Чумацький шлях» [Електронне джерело]. — Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search>.

3. Смирнов І. Г. Українське чумацтво як перспективний ресурс для розвитку туризму: логістичний аспект / І. Г. Смирнов // Вдосконалення механізмів активізації економічних процесів та формування конкурентоспроможності національної економіки, регіону, підприємства в умовах глобалізації: Тези доповідей Міжн. наук.-практ. інтернет-експозиційної та вербально-демонстраційної конференції. — Ужгород: ДВНЗ Ужгородський нац. ун-т, 2015. — С. 157–159.
4. Смирнов І. Г. Українське чумацтво як ресурс для розвитку туристичного бізнесу (в контексті логістики туризму та гостинності) / І. Г Смирнов // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: Матеріали І Міжн. наук.-практ. конференції. — Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. — С. 80–83.
5. Смирнов І. Г. Українське чумацтво в контексті української національної ідентичності: логістично-туристичні аспекти / І. Г. Смирнов // Диверсифікація міжнародної торгівлі та активізація інвестиційного співробітництва: Збірник матеріалів XVIII Міжн. наук.-практ. конференції. — К.: УДУФМТ, 2015. — С. 465–468.
6. Смирнов І. Г. Українське чумацтво як туристичний ресурс (в контексті регіональних аспектів логістики туризму та гостинності) / І. Г. Смирнов // Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи: Тези III Міжнар. наук.-практ. конференції. — К.: КНЕУ, 2015. — С. 38–41.
7. Смирнов І. Г. Військова логістика як туристичний ресурс (на прикладі українського чумацтва, пам'яток козацької доби, бою під Крутами та Лінії Арпада / І. Г. Смирнов // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: Матеріали Всеукр. наук.-прак. інтернет-конференції / Збірник наук. праць. — Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 2015. — С. 40–47.

Smyrnov I., Bodnarchuk Yu., Gladka K., Mishenina N.

**UKRAINIAN CHUMAC AS A RESOURCE OF ETHNIC TOURISM
(IN CONTEXT OF LOGISTIC OF TOURISM AND HOSPITALITY)**

Showed significance of Ukrainian Chumac life as a resource for development of etnotourism in Ukraine. Exposed the peculiarities of Chumac life in Ukraine as a socio-economic phenomenon, which for centuries was changing from the functions of warrior-merchant, then merchant intermediary between producer and consumer, and finally to cab — with their ethno-cultural characteristics.

Keywords: Ukrainian Chumac, tourist resource, transportation and logistical features.

УДК 069.02:338.48

*Стахів О. З., Цимбала О. С.
Львівський інститут економіки і туризму*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗЕЇВ ПІД ВІДКРИТИМ НЕБОМ (на прикладі діяльності скансенів у країнах Північної Європи)

У статті проаналізовано сутність поняття «скансен», окреслено історію становлення та розвитку музеїв під відкритим небом. Розглянуто актуальність створення, функціонування та збереження таких музеїв у сучасному світі. Окреслено особливості роботи скансенів у наш час. Проаналізовано роль і місце музеїв під відкритим небом у сучасній туристичній індустрії. За основу взято діяльність найвідоміших скансенів країн Північної Європи.

Ключові слова: музей під відкритим небом, скансен, етнокультурна спадщина, автентична пам'ятка, етнографічний експонат, майстер-клас, музейна послуга.

Час зупинився, а життя триває

В умовах глобалізації особливої актуальності набуває проблема збереження архетипів етнічної самоідентифікації. Одним із шляхів у вирішенні цього питання є вивчення суспільством своєї культурної спадщини. Етнографічні музеї спрямовують свої зусилля на збирання і вивчення пам'яток архітектури, побуту, матеріальної і духовної культури народу чи окремої етнічної групи. Це робить їх важливим засобом збереження історичної та етнокультурної спадщини будь-якої країни. Цим викликам сучасності повною мірою відповідають експозиції скансенів або музеїв «просто неба». Вони є інноваційними за свою суттю, а максимальне наближення відвідувача до реальності попередніх епох робить їх привабливими для широких верств населення.

Скансен — це розповсюджена форма етнографічних музеїв під відкритим небом, що формуються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини. У них проводиться комплексна реконструкція минулого, історичні будівлі є не просто окремими експонатами, а створюють взаємозв'язаний комплекс. Таким чином, відвідувачі мають можливість побувати в реконструйованому населеному пункті минулого, отримати загальне уявлення про історію відповідної країни або місцевості [2].

Основна мета і завдання при створенні та функціонуванні музеїв під відкритим небом полягає у:

- збереженні найцікавіших автентичних пам'яток архітектури;
- створенні умов для вільного доступу до цих будівель широких верств населення, підвищенні їхнього культурного рівня;
- показі народної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва, тобто створенні моделі автентичного ландшафтного середовища;
- відроджені народних ремесел і проведенні фольклорних свят;
- сприянні розвитку індустрії туризму;
- вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів [6].

Скансени виконують низку функцій, а саме культурно-просвітницьку, комунікативну, компенсаторну, рекреативно-оздоровчу, еколо-гічну та соціальну.

Існують дві концепції створення музеїв просто неба. Перша передбачає формування території «паркового типу», коли будівлі розташовують без взаємозв'язку. Кожна споруда представлена окремо, як картини у музеї. Друга — «збирального типу», відповідно до якої будівлі презентують у сільському або міському ансамблях, до яких вони належать. Ця концепція лежить в основі створення та роботи більшості скансенів.

За способом формування скансени поділяються на:

- переміщені (складаються з перевезених у розібраним вигляді на певну територію архітектурних експонатів);
- стаціонарні (організовуються на основі існуючих на окремій території пам'яток: садиб, вулиць, цілого села чи міста);
- змішаного типу (включають місцеві та перевезені пам'ятки) [2].

Музеї під відкритим небом (скансени) є одним з найцікавіших явищ у культурному житті Європи. Історія їх виникнення сягає рубежу XIX–XX ст. і налічує вже 120 років. Саме у час бурхливого розвитку промисловості та початку світової ідустріалізації у Північній Європі винikли музеї під відкритим небом. Першу спробу організувати такий музей здійснили норвежці у 1867 р.: декілька селянських будівель та церква були перенесені на спеціальну територію поблизу Осло. А перший у світі повноцінний музей просто неба створений 1891 р. у Стокгольмі (Швеція) вченим-етнографом Артуром Газеліусом. Вчений спостерігав за наступом цивілізації і урбанізації, які швидко змінювали темп і стиль життя народу; як наслідок — зникали цілі пласти традиційної культури. Щоби запобігти цьому, вчений придбав ділянку землі на острові Юргорден і зібрав з усієї країни

етнографічні експонати. Оскільки ця ділянка землі межувала зі старою фортецею (на шведську мову фортеця перекладається як «*skans*»), то зрештою новий музей під відкритим небом назвали «скансен». Цей музей став першим у світі етнографічним музеєм просто неба. А ідея отримала досить швидкий розвиток. У кінці XIX ст. виникла ціла мережа схожих музеїв, які теж одержали назву «скансени», а саме слово набуло загального змісту як синонім поняття «музей під відкритим небом». У 1918 р. в Північній Європі існувало вже 50 музеїв, при чому в Швеції таких музеїв у цей час нарахувалося близько 30. Ініціаторами їх створення були або приватні особи, або наукові чи культурні товариства, іноді — місцеві адміністрації [1].

Активізація створення музеїв просто неба була відображеня в діяльності Міжнародної ради музеїв (ICOM — International Council of Museums). На першій конференції в Парижі (1948 р.) заслухали доповідь, присвячену музеям просто неба. Проблеми їх розвитку розглядали і на Генеральній конференції ІКОМ, що відбулася 9 липня 1956 р. в Женеві. Діяльність таких музеїв отримала високу оцінку, була визнана необхідність організації спеціальної наукової конференції для обговорення проблем розвитку музеїв цього типу. Через рік ця конференція відбулася у Копенгагені і в Стокгольмі, де зустрілися представники 13 держав (в основному західноєвропейських). Конференція прийняла Декларацію, в якій були сформульовані цілі музею просто неба, дана його наукова дефініція. А створення таких музеїв відкрило якісно новий етап в історії музейного будівництва і водночас новий напрям музейного туризму [2].

Зараз у Європі нараховується понад 2000 музеїв просто неба. Найбільше скансенів у скандинавських країнах (Швеція, Норвегія, Фінляндія), чимало розташовано й на території Данії, Німеччини, Чехії, України, Латвії, Естонії, Литви, Грузії, Білорусі. Парки культурної спадщини створюються в країнах Азії та Америки.

Для представлення особливостей роботи музеїв під відкритим небом у наш час нами було обрано три музеї, що розташовані у країнах Північної Європи. Це саме той регіон світу, де музеї цього типу почали формуватися і на сьогодні мають найдовшу історію діяльності. Для аналізу обрано шведський Скансен, данське «Старе місто» в Орхусі та музей «Майхауген» у Норвегії.

Шведський Скансен — це перший в світі етнографічний музей під відкритим небом, заснований ще в 1891 р. Сьогодні Скансен — масштабний етнографічний комплекс, що включає в себе більше 150 будинків, садіб і маєтків XVI–XX ст., звезених сюди з усієї Швеції. Основне тло скансену — відтворення середньовічного живого міс-

течка. Тут знаходяться цікаві міські квартали з майстернями склодування, середньовічна гончарня, кузня, пекарня; маєток Скогахольм (Skogaholm) і красива дерев'яна церква Сеглур (Seglora), а також ринкова площа Болльнесторьєт (Bollnastorget). Всередині будинки зберігають дух свого часу, повністю занурюючи відвідувачів в атмосферу минулого. У садибах, дбайливо перенесених на територію музею, можна ознайомитися зі способом життя шведських селян, міщан і знаті. Більше того, практично кожен дім «населений мешканцями» (це музеїйні працівники та волонтери, вони одягнені у стилізовані костюми, проводять невеликі екскурсії у межах відповідних частин музею) [5]. Так, у будинку рибалки пані плете сіті, у пекарні — жінка місить тісто, розкачує і пече плескачі, і тут же можна їх скуштувати з маслом. На головній площині музики грають національні мелодії, а танцюристи вчать усіх охочих народним танцям. Вулицями гуляють люди у традиційному одязі минулих епох; вони живуть там — перуть білизну, вирощують городину, годують тварин. Така картина повертає відвідувачів на кілька сотень років, а музейна атмосфера стирає межі часу та створює ілюзію реальної давнини.

Для тих, хто цікавиться традиційними ремеслами, відкритий невеликий магазин з ремісничими товарами. На території парку побудовані тераріум, мавпятник і зоопарк, де можна побачити представників фауни Швеції: лося, ведмедя, рись, вовка, росомаху і тюленя.

Скансен — не просто музей, це ще й місце розваг. Як правило, більшість свят шведи та гості країни проводять саме у Скансені. Практично кожен житель Стокгольма обов'язково відвідує Скансен під час різдвяних канікул. У цей час в музеї облаштовують ярмарку, атракціони і різдвяний шведський стіл. У теплу пору року проходять численні заходи — танці навколо вогнища, виступи джаз-бендів і фолк-гуртів, фестивалі пісні і танцю. Також у святкові дні тут працюють численні ремісники, відбуваються майстер-класи. Дітям безсумнівно припадуть до смаку майданчик з гойдалками, а також можливість здійснити екскурсійну поїздку територією музею на паровозику. Більшість продукції, яку виготовляють працівники музею (керамічні вироби, ручну вишивку з мотивами природи та архітектури Скансена, іграшки зі скла, також солодощі: булочки з корицею, карамельні цукерки, мигдалеве печево) можна купити одразу ж у майстерні або у крамниці музею. Також у Скансені діють ресторани і кафе, в яких готують найкращі шведські кухарі. Окремі заклади розмістилися у старовинних громадських будівлях.

Музей працює цілий рік. Вартість вхідного квитка у Скансен залежить від пори року та святової програми. У між сезоння (осінь,

зима і рання весна) — дорослий квиток коштує у межах 100 крон (10,75 євро). Влітку ціна квитка доходить до 180 крон (19,5 євро); квитки для пенсіонерів коливаються в межах 80–160 крон, а дитячі квитки (від 6 до 15 років) цілий рік продають за 60 крон (6,5 євро) [5] (табл. 1).

У сусідній Данії від 1909 р. діє етнографічний музей «Старе місто», що розташований у місті Орхус, другому за розмірами місті Данії. Щороку цей музей відвідують 360–450 тис. осіб, з них близько 25 % — це іноземні гості. «Старе місто» відкрили невдовзі після автентичного шведського Скансену. Втім, самі данці вважають свій музей просто неба першим у світі у своєму роді. Бо тут головний акцент — саме на міській культурі та міських будівлях. У цьому чудовому музеї під відкритим небом знаходиться більше 75 відреставрованих старовинних споруд, зібраних практично зі всієї Данії. Тут діє 27 житлових приміщень, 34 майстерні і магазини, аптека, школа, пошта, храм та ін. Музей відомий колекцією доісторичних артефактів [3].

На території цього музею відвідувачі мають змогу побачити різні майстерні — капелюшну, шевську, іграшкову, покуштувати смачну випічку в кондитерській, відвідати аптеку, будинок кравця і винороба, а також подивитися предмети кухонного начиння давніх часів. Прогулюючись територією музею під відкритим небом, можна милуватися старовинними будівлями, які зібрані зі всієї країни, побачити, як вулицями проїжджають упряжки, кінні екіпажі, а «мешканці» ходять у старовинних національних костюмах. Також тут працює кілька магазинів, кузня, відкритий театр. Навіть поліцейські тут носять старовинну форму. Okрім манекенів у скансені працюють професійні актори та волонтери. Вони готують їжу, рубають дрова займаються рукоділлям і обслуговують покупців у своїх магазинах та майстернях. Щоби вповні відчути дух епохи, відвідувачі мають змогу не просто спостерігати за процесом, а й поспілкуватися з ними та допомогти у роботі.

Музей «Старе місто» має необхідну інфраструктуру для задоволення потреб відвідувачів, зокрема ресторани та крамниці. Спробувати традиційні данські рецепти можна у прекрасному «чайному саду» (Simonsen's Tea Garden) і в стильному кафе Entrance; також облаштовано спеціальні місця для пікніка (The Lunch Box), де відвідувачі можуть смакувати власною їжею і напоями.

Музей «Старе місто» працює щодня, зазвичай, з 10:00 і до 16.00–17.00–18.00 години (залежно від сезону). Середня вартість вхідного квитка до музею коштує 15 євро, однак вартість змінюється залежно від періоду року, святової програми, вікової категорії відвідувачів.

Так, вартість для дорослих відвідувачів коливається в межах від 10 до 18,5 євро, для студентів — 5,5–10 євро; відвідувачі в екскурсійній групі (за умови, що група включає не менше як 20 осіб) оплачують в різний час від 8 до 15 євро. Для дітей віком до 17 років вхід — безкоштовний [3].

У норвезькому місті Ліллехаммері знаходиться унікальний етнографічний музей під відкритим небом «Майхауген». Основою його експозиції стала приватна колекція, яка належала Андерсу Сандвінгу. У цьому музеї представлено зібрані Андерсом стародавні предмети побуту та культури. Тут зібрано безліч дерев'яних споруд долини Гудбраннсдален. На 2000 кв. м. під дахом і 30 гектарах під відкритим небом можна побачити автентичний будинок норвезького селянина, садибу священика, рибальську хижу, музей пошти, школу, залізницю тощо. Приходячи сюди, відвідувачі мають можливість на кілька годин перенестися на 3–4 століття назад та поринути у побутове життя людей XVII–XVIII ст. На території музею Майхауген працюють майстерні, де можна побачити технологію виробництва деяких речей (вироби з металу), що передавалась з покоління в покоління, купити оригінальні сувеніри, створені місцевими ремісниками (ретро іграшки, тканини, гобелени, кераміку) [5].

Не забули творці музею і про дітей: у «живому куточку» можна погодувати домашніх тварин. Також є можливість навчитися старовинних ігор та забав. Майхауген пропонує безліч сімейних заходів в Ліллехаммері. У дитячий зимовий день діти різного віку можуть взяти участь у веселих зимових розвагах: стрибки, біг, біатлон, катання на санях, прогулянки на снігоступах, вікторини та інші ігри в снігу. Також можна відвідати табір дроворуба на відкритому повітрі. Дитячий літній день проводиться щороку в кінці серпня і пропонує більше 40 заходів для дітей різного віку. Вони можуть взяти участь у пошуках золотого скарбу, виготовленні виробів з дерева, скелелазінні, випасанні телят, стрільбі по мішенях, пожежогасінні, риболовлі, їзді на канатній дорозі, кінному «таксі», каное та в інших цікавих заходах.

На території музею під відкритим небом знаходиться сувенірний магазин. Асортимент подарунків і сувенірів — в різних цінових категоріях. Серед іншого тут можна купити цукерки, виготовлені за давніми технологіями. На території музею цілий рік працює кафе на 120 гостей. У деякі будинки облаштовані спеціальною системою для використання аудіогідів. Цікавою альтернативою знайомства з експозицією музею може стати прогулянка різними епохами з театралізованими музичними виставами.

З травня до серпня Майхауген працює щодня з 10:00 до 17:00. В інший час року музей працює з 11:00 до 16:00, а в понеділок та деякі святкові дні — закритий. Ціна вхідних квитків для дорослих влітку складає 170 крон (18 євро), взимку — 130 крон (13,7 євро). Вхідна оплата для дітей від 6 до 15 років також коливається з огляду на сезон: літо — 65 крон (6,8 євро), зима — 85 крон (9 євро) [4].

Музей під відкритим небом «Майхауген» міста Ліллехаммер четвертий рік співпрацює з Музеєм народної архітектури та побуту у Львові. Співпраця відбувається за підтримки Директорату збереження культурної спадщини Норвегії. Працівники музеїв обмінюються досвідом у збереженні національної та культурної спадщини. Зокрема, у музеї «Майхауген» в норвезькому місті Ліллехаммер проводилася виставка давнього національного одягу із колекції Музею народної архітектури та побуту «Шевченківський гай». На виставці було представлено вбрання 10 етнографічних зон з фондів українського музею, зокрема: чорно-білу графічну вишивку з Сокальщини, Яворівщини, Жидачівщини, жіночий та чоловічий святковий одяг і аксесуари [8].

Важливою складовою роботи сучасних музеїв, і скансенів у тому числі, є не лише створення якісного «музейного продукту», але і його успішна реалізація на ринку туристичних послуг. Окремим аспектом цього питання є цінова політика музею, яка впливає на рівень відвідуваності закладу. Для наочності нами представлений аналіз цін на вхідні квитки до проаналізованих скансенів Швеції, Норвегії та Данії (табл. 1).

Середня ціна вхідного квитка для дорослого у проаналізованих музеях становить близько 13–14 євро, але вона коливається залежно від сезонності та особливостей діяльності музею, святкових програм. Наприклад, влітку ціна вхідного квитка, зазвичай, вища ніж взимку. Також у цих музеях діє система пільгових знижок на вхідні квитки для окремих вікових груп. Так, вхід для дітей є безплатним у данському музеї Старе Місто, а у шведському Скансені та норвезькому «Майхаугені» є наполовину дешевшим. Діють знижки для студентів, пенсіонерів, учасників організованих груп. Okрім цього, музеї звичайно мають розвинену систему додаткових музейних послуг.

Для скансенів завжди було актуальним питання «оживлення» статичної музейної експозиції та створення динамічного музейного середовища. Важливою тенденцією сучасних музеїв під відкритим небом є «оживлення» експозицій не лише шляхом відтворення святкових церемоній та обрядів, але й запровадженням постійно діючих пекарень, водяних млинів, гончарних майстерень, крамниць, збереження інших традиційних ремесел. Характерним прийомом показу

народного побуту стала присутність в історико-етнографічних музеях-скансенах доглядачів-аніматорів, включення в експозиції об'єктів нематеріальної спадщини, застосування прийомів театралізації, проведення фестивалів народних ремесел (із майстер-класами для туристів), календарно-звичаєвих та сімейних свят із залученням професійних та аматорських творчих колективів.

Таблиця 1
Цінова політика скансенів (на прикладі країн Північної Європи)

	Сезонність	Ціна квитка для дорослих	Ціна квитка для студентів	Ціна квитка для дітей	Ціна квитка для учасників екскурсійних груп
Скансен, Швеція	січень–березень (низький сезон)	100 крон 10,75 євро		60 крон ¹ 6,5 євро	80 крон 8,50 євро
	червень–серпень (високий сезон)	180 крон 19,5 євро			160 крон 17,25 євро
Старе Місто, Данія	січень–березень ² (низький сезон)	75 крон 10,35 євро	40 крон 5,52 євро	0 ⁴	60 крон 8,28 євро
	29 березня–29 грудня (високий сезон) ³	135 крон 18,63 євро	70 крон 9,66 євро		110 крон 15,18 євро
Майхауген, Норвегія	січень–14 червня 16 серпня–грудень (низький сезон)	130 крон 13,8 євро	95 крон 10,10 євро	65 крон ¹ 6,9 євро	не зазначена вартість для учасників груп, однак діє сімейний квиток
	15 червня–15 серпня (високий сезон)	170 крон 18 євро	115 крон 12,25 євро		

¹ діти від 6 до 15 років

² окрім періоду з 13 до 21 лютого, коли вартість підвищується до 110 крон

³ окрім окремих періодів, коли ціна дещо зменшується до 110 крон

⁴ діти віком до 17 років

Отже, у ХХІ ст. музеї просто неба перетворюються на «живі» музеї з насиченими анімаційними програмами у відтвореному історичному середовищі. Як наслідок — туристів приваблюють не лише окремі споруди, предмети старовини, а й професійні працівники-аніматори, які своїми заняттями відтворюють побут, поведінку, матеріальну і духовну культуру попередніх епох. Музей просто неба, зазвичай, багатофункціональні. Вони є науково-дослідними установами, збирачами пам'яток матеріальної і духовної культури, а також

підтримують своєрідний зв'язок між поколіннями народу шляхом організації виставок, фестивалів, відродження народних промислів. Отже, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що скансени за час свого існування не тільки не втратили актуальності, але й стали важливою складовою збереження етнічної культури людства.

Література

1. Башкатов Ю. Ю., Терпиловський Р. В. До історії скансенів у Європі / Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. — К.: ІА НАН України, 2011. — Вип. 5. — С. 7–16.
2. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 104 с
3. Офіційний сайт данського музею «Старе місто» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dengamleby.dk/the-old-town/>
4. Офіційний сайт музею під відкритим небом «Майхауген» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://maihaugen.no/>
5. Офіційний сайт шведського Скансену [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.skansen.se/en/kategori/english>
6. Пінчук О.Є. Сучасні технології організації сімейного дозвілля в музеях просто неба [Електронний ресурс] : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля» (Київ, 2004). — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pinchuk.htm
7. Севан О. Г. Музеи под. открытым небом Европы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecovast.ru/images/europmuseum.pdf>
8. Швед О. У норвезькому музеї показали давній український одяг [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. — 12 липня 2013 р. — Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/culture/_u-norvezkomu-muzeyi-pokazali-davnij-ukrayinskij-odyag/506661?mobile=true

Stahiv O. Z., Tsymbala O. S.

MODERN TRENDS OF MUSEUMS UNDER OPEN AIR DEVELOPMENT (on the example of activity of skansens in the countries of North Europe)

The essence of concept «skansen» is analysed in the article, history of becoming and development of museums under open air are outlined. Topicality of creation, functioning and preserving of such museums in the modern world are considered. The peculiarities of work of skansens nowadays are outlined. A role and place of museums under open air in modern tourist industry is analysed. The activity of well-known skansens in countries of North Europe is taken into consideration.

Key words: museum under open air, skansen, ethnic and cultural heritage, authentic monument, ethnographic exhibit, master-class, museum service.

УДК 911.3

Тертична Ю. В.

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕТНОЕКЗОГЕННОГО ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (за результатами соціологічного дослідження)

Етноекзогенний туризм — новий вид туризму, який може розвиватися в Україні. Значний потенціал для його розвитку має Закарпатська область. За допомогою соціологічного дослідження з'ясовано його привабливість для жителів України.

Ключові слова: етноекзогенний туризм, етнос, етнічний.

Сфера послуг складає в економічно розвинутих країнах основну частину економіки. В даний час індустрія туризму є однією з найбільш розвинутих форм міжнародної торгівлі послугами, яка активно розвивається. Виникає потреба в урізноманітненні туристичного продукту, розвитку нових видів і форм туризму. Одним із напрямів, перспективних в Україні, є етноекзогенний туризм.

Вивченню та аналізу етнічних ресурсів та особливостей окремих регіонів України присвячені дослідження таких вчених як: І. І. Винниченко, С. А. Антонович, М. Л. Орлова, І. О. Бочан, Т. В. Каравасильєва та інших.

За допомогою соціологічного опитування оцінити туристичну привабливість етноекзогенного туризму в Закарпатській області. Авторське дослідження, проведене шляхом соціологічного опитування населення Закарпатської області і всієї України на предмет сприйняття туристичної привабливості етноекзогенного туризму.

Винниченко І. І. дає визначення етноекзогенному (грец. етнос — народ, група, плем'я; англ. екзогенетик — зумовлений зовнішніми причинами) туризмові як такому, що передбачає відвідання місць в певній країні (регіоні), у той чи інший спосіб пов'язаних з некорінними (нетитульними) етносами [1].

Методика суспільно-географічного дослідження розвитку туризму в регіоні передбачає отримання інформації про стан регіонального ринку шляхом проведення соціологічного опитування населення щодо оцінки привабливості нового виду туризму (етноекзогенного); оцінка жителями України і Закарпатської області туристичних можливостей Закарпаття.

Застосування соціологічного методу є етапом збору первинної інформації про стан розвитку туризму і основою для подальших досліджень організації туризму в регіоні.

Дослідження проводилось в соціальних мережах. Загальна кількість опитаних становить: Закарпатська область — 1 757 осіб, Україна — 2 501 особа. У опитуванні взяли участь 24 області України, окрім дослідження присвячене Закарпатській області.

Опитування, що проводилося в межах всієї України має наступну структуру респондентів за статтю: 1 125 опитаних (45%) — чоловіки, 1 376 (55 %) — жінки. Результати по Закарпатській області: жінки (58 %) — 743, чоловіки (42 %) — 1 014.

Вікова структура респондентів: до 18 років — 201 особа (8 %); 18–25 років — 950 осіб (38 %), 26–45 років — 803 особи (32 %), понад 45 років — 552 особи (22 %). Закарпатська область: до 18 років — 194 особи (11 %); 18–25 років — 737 осіб (42 %), 26–45 років — 510 осіб (29 %), понад 45 років — 316 осіб (18 %).

За родом діяльності респонденти мають наступну структуру: учні, студенти — 1 202 опитаних (48 %), службовці — 299 (12 %), робітники — 222 (9 %), підприємці — 502 (20 %), пенсіонери — 204 (8 %), безробітні — 72 (3 %). Закарпатська область: учні, студенти — 667 опитаних (38 %), службовці — 281 (16 %), робітники — 193 (11 %), підприємці — 281 (16 %), пенсіонери — 211 (12 %), безробітні — 124 (7 %).

Сімейний стан опитаних респондентів має наступну структуру: одружений/заміжня — 852 опитаних (34 %), не одружений/не заміжня — 1 437 (57 %), в громадянському шлюбі — 212 (9 %). Закарпатська область: одружений/заміжня — 807 опитаних (46 %), не одружений/не заміжня — 723 (42 %), в громадянському шлюбі — 227 (12 %).

Респонденти з України проживають переважно в місті — 1 782 особи (71 %), в селі — 719 осіб (29 %). Респонденти з Закарпатської області проживають переважно в селах — 1 008 (57 %), в містах — 749 осіб (43 %).

Рівень доходів за місяць: до 2 000 гривень — 1201 опитаних (48%), 2001–5000 гривень — 725 осіб (29 %), більше 5 000 гривень — 575 осіб (23 %). Рівень доходів за місяць жителів Закарпатської області: до 2 000 гривень — 685 опитаних (39 %), 2 001–5 000 гривень — 633 особи (36 %), більше 5 000 гривень — 439 осіб (25 %).

Рівень освіти опитаних респондентів має такі показники: вищу освіту мають 885 опитаних (35 %), неповну вищу — 1 184 (47 %), середню спеціальну — 128 (5 %), середню — 279 (11 %), початкову — 25 осіб (1 %). Жителі Закарпатської області: вищу освіту мають 474

опитаних (27 %), неповну вищу — 738 (42 %), середню спеціальну — 141 (8 %), середню — 369 (21 %), початкову — 35 осіб (2 %).

У результаті дослідження було виявлено, що 1 325 осіб (53 %) обізнані з пам'ятками, створеними іншими етносами на території Закарпатської області. На території Закарпатської області 1 124 осіб (64 %) обізнані, 633 (36 %) не обізнані.

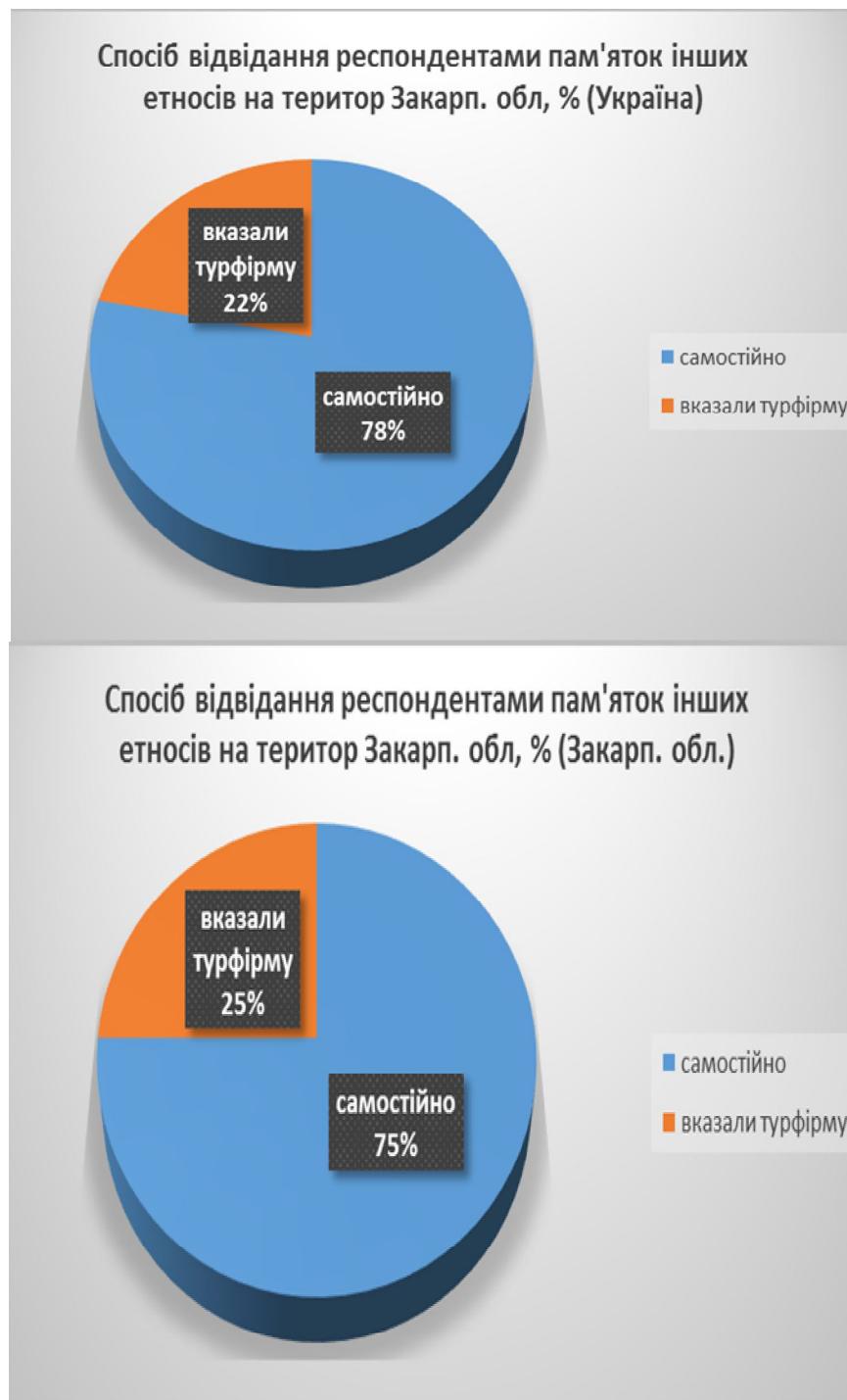
Рис.1. Обізнаність респондентів з пам'ятками, створеними іншими етносами на території Закарпатської області

Серед респондентів, які знайомі з цими пам'ятками 66 % їх відвідували, серед жителів Закарпатської області 59 % відвідували пам'ятки.

Рис.2. Відвідування респондентами пам'яток, створених іншими етносами на території Закарпатської області

Більшість з них — 78 % (респонденти з України), 75 % (жителі Закарпатської області) відвідували їх самостійно, а інші — 22 % і 25 % (жителі Закарпаття) вказали турфірму.

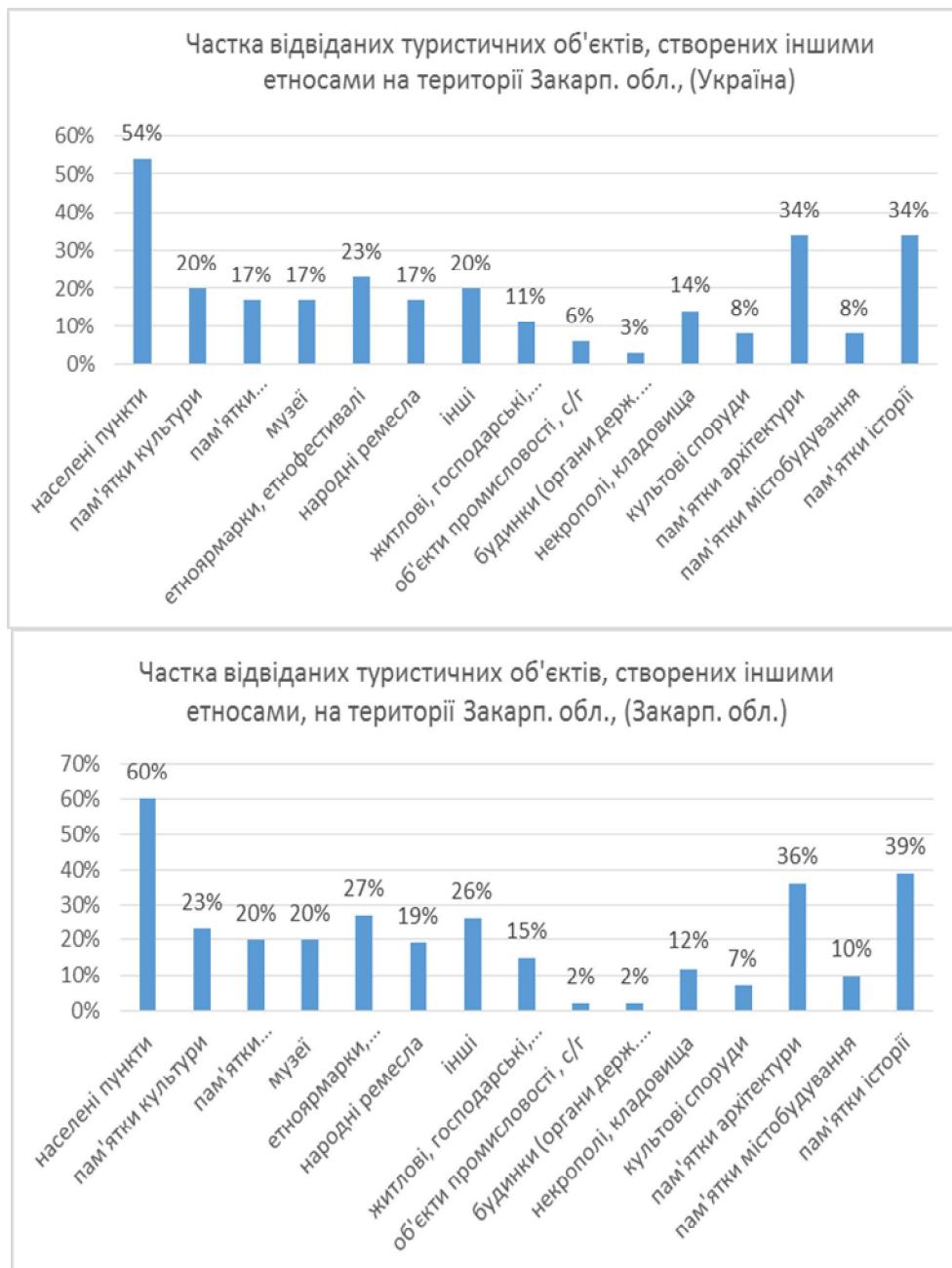
Рис.3. Спосіб відвідання респондентами пам'яток, створених іншими етносами на території Закарпатської області

З тих респондентів, що користувалися послугами турфірм 73 % задоволені рівнем обслуговування, 27 % — не задоволені. По Закарпатській області: задоволені — 69 %, не задоволені — 31 %.

Рис.4. Задоволеність рівнем обслуговування турфірм на території Закарпатської області

Найбільш відвідуваними об'єктами на території Закарпатської області жителі України визначили: населені пункти 54 %, пам'ятки архітектури 34 % і пам'ятки історії 34 %. Жителі Закарпатської області часто відвідували населені пункти 60 %, пам'ятки історії 39 %, пам'ятки архітектури 36 %, етноярмарки та фестивалі — 27 %.

Рис.5. Частка відвіданих туристичних об'єктів, створених іншими етносами на території Закарпатської області

Найбільш бажаними для відвідування є етноярмарки та етнофестивалі — 60 %, пам'ятки культури — 47 %, культові споруди — 45 %,

пам'ятки архітектури — 41 %, народні ремесла — 40 %. Для респондентів з Закарпаття: етноярмарки та етнофестивалі — 45 %, пам'ятки архітектури — 45 %, народні ремесла — 43 %, пам'ятки історії — 42 %, музей — 41 %, культові споруди — 39 %.

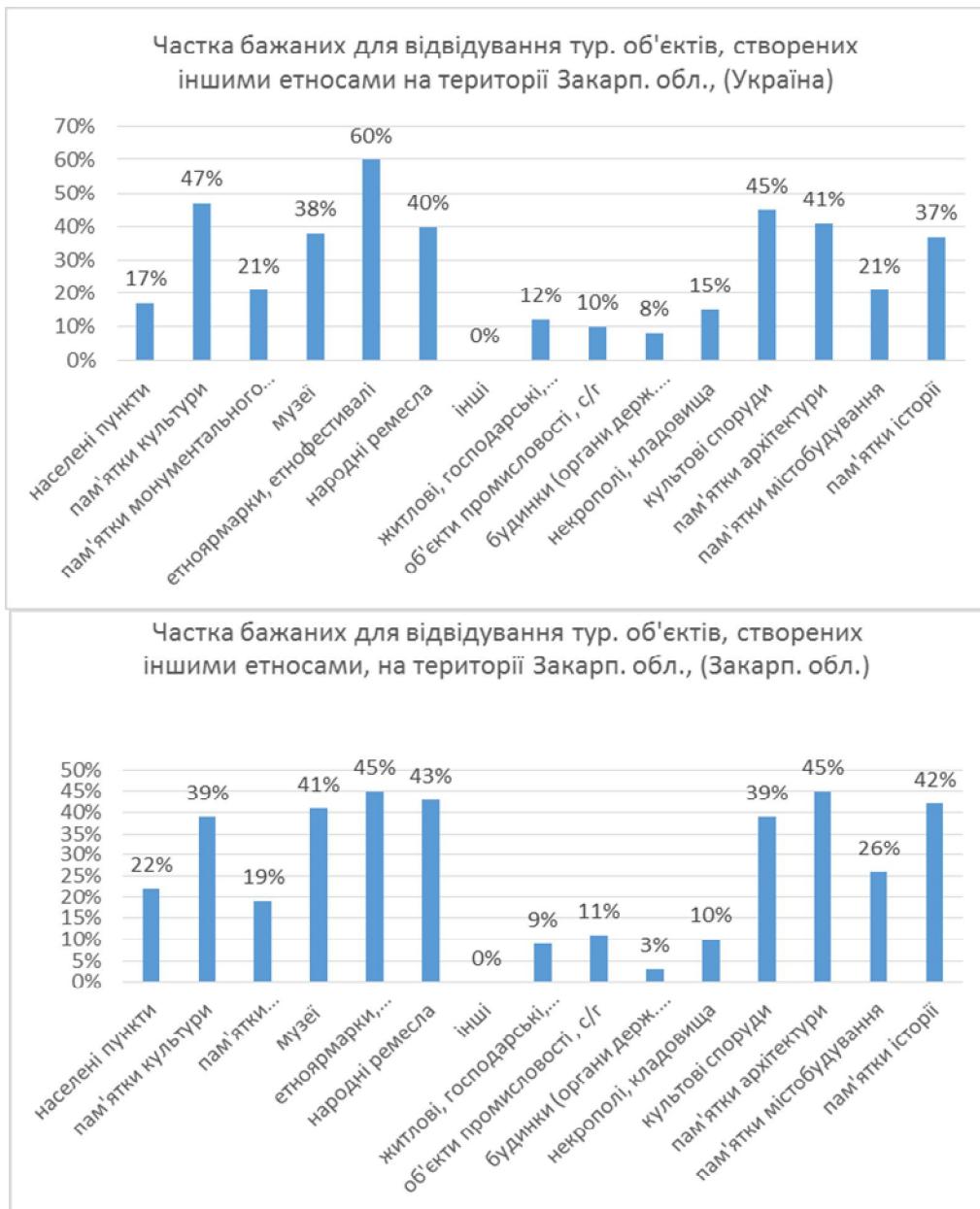

Рис.6. Частка бажаних для відвідання туристичних об'єктів, створених іншими етносами на території Закарпатської області

Найбільш вагомим фактором, що сприятиме розвитку етноекзогенного туризму, опитані респонденти визначили соціально-культурний (традиція подорожувати, система життєвих цінностей, ставлення до відпочинку) — 71 %. На другому місці соціально-економічний (життєвий рівень населення, економічна стабільність) —

45 % опитаних. На третьому місці — політичний (політична ста більшість, сприятливий інвестиційний клімат, імідж країни) — 38 %. І лише незначна кількість респондентів — 3 % вважає правовий фактор (законодавчу систему) визначальним для розвитку етноекзогенного туризму. Жителі Закарпатської області вважають найбільш значними соціально-культурний фактор — 67 % і соціально-економічний — 55 % фактори. Менш вагомими здалися політичний (33 %) і правовий (8 %) фактори.

Рис.7. Роль факторів для сприяння розвитку етноекзогенного туризму на території Закарпатської області

Ставлення до розвитку етноекзогенного туризму загалом позитивне і в жителів України — 79 %, і в жителів Закарпатської області — 82 %. Для Закарпатської області це є ще й нові можливості

для розвитку — нові робочі місця, інвестиції, розвиток малого і середнього бізнесу.

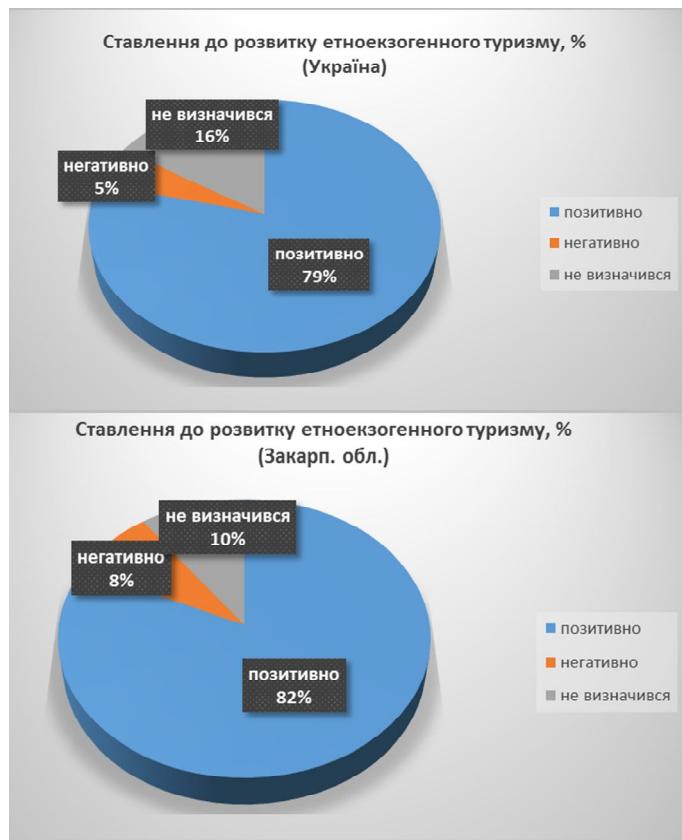

Рис.8. Ставлення до розвитку етноекзогенного туризму

Респонденти оцінюють стан туристичної інфраструктури наступним чином: 2 % вважають, що вона в відмінному стані, 33 % — добре, 47 % — задовільно, 18 % вважають, що вона знаходиться в незадовільному стані. Більшість (60 %) жителів Закарпатської області вважає, що туристична інфраструктура знаходиться в задовільному стані, 25 % визначає, що вона в добром стані, 7 % схиляється до того, що стан незадовільний і 8 % вважають його відмінним.

На питання: «Що б Ви хотіли покращити в рівні обслуговування?» більшість респондентів відповідали, що хочуть більше уваги до клієнтів, урізноманітнення пропозиції турпродукту, покращення інформаційної частини екскурсій, пропонують вводити інновації під час проведення екскурсій. Були й такі, яких все задовільнило і вони хочуть, щоб рівень обслуговування не падав, а залишався на тому ж рівні.

Рис. 9. Стан туристичної інфраструктури

Результати соціологічного дослідження свідчать про перспективність розвитку етноекзогенного туризму в Закарпатській області та зацікавленість в ньому жителів України.

Література

1. Винниченко І. Єдність через різноманітність // Урядовий кур'єр (Київ). — 2010. — 9 лютого. — С. 9.

Tertychna Yu. V.

TOURIST ATTRACTION OF ETNOEKZOGENNY TOURISM OF ZAKARPATTIA REGION (according to the survey)

Etnoekzogenny tourism — new type of tourism that can develop in Ukraine. Significant potential for its development has Zakarpattia region. Using sociological research revealed attractiveness for residents of Ukraine.

Keywords: etnoekzogenny tourism, ethnic group, ethnic.

УДК 338.48-53:745/749(477.83)

*Цимбалюк М. Ф., Цимбалюк В. М., Вихопень Т.
Львівський інститут економіки і туризму*

*Фесюк Г. Ю.
Відділ культури і туризму Жовківської РДА*

ВИШИВАНКОВИЙ БРЕНД В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ — ВАЖЛИВА УМОВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ЖОВКІВСЬКОГО РОЗТОЧЧЯ)

У статті подається вишивка, як бренд певних територій та її застосування для виготовлення подарункових сюжетів, портретів, сувенірів та туристичних марок з позиціюванням окремих сільських гостинних будинків, як об'єктів сільського туризму.

Ключові слова: вишиванки, бренд, сюжет, сувенірні товари, використання в туризмі.

Українське село в останні роки пореформного періоду переживає складні обставини, зумовлені появою і поширенням агрохолдінгів. Вони стали першою причиною появи і зростання олігархії на селі, агробаронів у веденні сількогосподарського виробництва. Таке явище зумовлює монополізм у сількогосподарському виробництві, зменшення занятості населення, знищення соціальної сфери села і самих сіл, торгівля сировиною та витіснення дрібних товаровиробників.

Протидіяти їм можуть лише малі і середні підприємці та фермери, кооперативи та малий бізнес на селі при підтримці держави. В останньому випадку певне значення у формуванні підприємництві на селі може стати туристична діяльність у формі надання послуг туристам у сільській місцевості шляхом оренди гостинних будинків або окремих кімнат, виготовлення туристичного спорядження та сувенірів, надання різноманітних послуг туристам, розширення музейної справи і відновлення традицій на селі, розвивати етнічні особливості окремих громад, тобто сприяти гуманізації суспільства та стверджуванні національної української держави.

Питанню розвитку сільського туризму приділялась велика увага багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими в плані розвитку підприємництва та етнічного туризму на селі [6, 8]. Нами досліджувалась вишиванка як елемент сільської культури окремих областей та регіонів України [7].

Метою нашої статті є використання вишиванкового сувенірного бренду для оформлення сувенірів, туристичних марок, гарнітури для оформлення житла, а також ремісництва як реклами сільського побуту та туризму.

У науковій літературі зустрічаються не однакове тлумачення суті бренду, сувеніру, торгової марки. Є різні дефініції поняття бренду. Бренд — це комплекс понять, які узагальнюють уявлення людей про відповідний товар чи послугу. Або бренд — це сума почуттів, спогадів, образів та емоцій, які виникають у людини, якщо вона з ним стикується [1]. Він може проявлятися у різних символах, предметах та об'єктах.

Сувенір — це предмет, що призначений нагадувати щось [2]. Він може нести інформацію про країну, місто, предмет, товар чи послугу. Тобто бренд та сувенір часто асоціюються і виконують однакові функції. За даними Панасюк К. А. та Зайцевої Г. О [6] сувенірний бренд — це предмет, що призначений нагадувати про певну територію, об'єкт чи споруду і узагальнює уявлення подорожуючого про них. Вони узагальнили літературні дані і згрупували сувенірні бренди в наступні групи: напої та продукти споживання, одяг та предмети особистого вжитку, коштовності, посуд, предмети народного промислу.

За кордоном у якості сувенірів є різноманітні товари, предмети, зображення, вироби, продукти і навіть маленькі куски берлінської стіни. У нашій країні для розвитку в'їзного туризму, і зокрема сільського, певне значення матиме виробництво сувенірних брендів і в першу чергу вишиванкових. Нами встановлено різноманітність вишиванок одягу, кольорів та техніки вишивання, яка притаманна певній області [7]. Не зменшуючи значення української вишивки, як бренду України, хочеться підкреслити значення виробництва дрібних вишиванкових брендів, наприклад рушники для образів і портретів, весільні рушнички, рушники під коровай, пасхальні рушнички, лицеві та орнаментні покровці, сорочки для окремої статі та віку, натюрморти з вітчизняними ягодами та фруктами, квіти та літери.

На нашу думку, цінним вишиваним брендом для сільської гостинної квартири в сільському туризмі може бути зображення на орнаментованому покровці силуету гостинного будинку з калиною, яка є брендовим кущем на подвір'ї сільської садиби, з літерою або ініціалами власника сільського будинку та кодом і номером телефону. Такий вишиванковий бренд має вигляд вже туристичної марки. Виготовлення такого бренду нескладно і до того є розроблена техніка вишивки в ряді методичних посібниках бісером [3, 4, 5].

Буйна М. І та Гущак О. М. [1] зробили огляд літературних даних та характеристику різних методів з техніки вишивання нитками.

Певний досвід з виготовлення і збереження вишиванкових брендів має Жовківський район. На його території розміщено 15 музеїв: Жовква — Музей під відкритим небом, музей першої світової війни, Жовківський замок, музей Степана Бандери, Маркіяна Шашкевича, Євгена Коновальця, Михайла Возняка, села Гійче, меморіал Першої світової війни, села Куликів, Агати Турчинської, Музей борців за волю України, «Мамина спідниця», музей села Любеля, Музей Львівського національного аграрного університету. У кожному із них є окремі експозиції вишиванок, одягу, рушників, салфеток для серванту та тумбочок, рушники різних епох, декоративне оформлення житла тощо [2].

Нами пропонуються вишиванкові сувеніри у вигляді окремих сюжетів, портретів, пасхального рушничка, натюрморти квітів, тварин тощо у виконанні бісером майстринею Цимбалюк М. І.

Рис. 1 (а)

Рис. 1 (б)

Рис. 1 (а, б) Сувенірні рушники

Рис. 2. Весільний рушничок

Рис. 3. Натюрморт квітів

Рис. 4. Культовий портрет Діви Марії

Рис. 5. Пасхальний рушничок

Цікавою може бути пропозиція, як вишиванкового бренду, туристичної марки для сільського гостинного будинку, що представлений на рисунку 6.

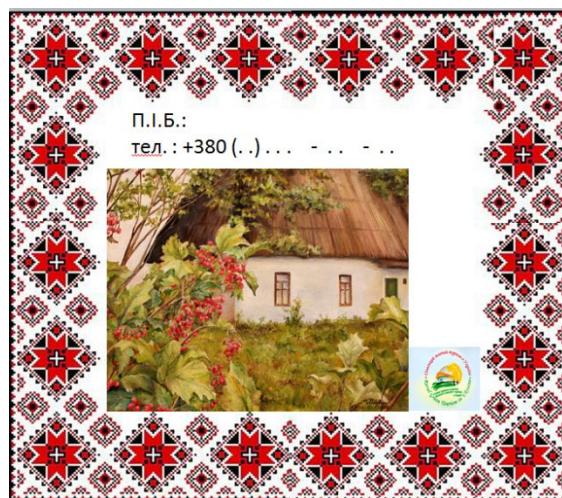

Рис.6. Туристична марка сільського будинку

Загальний вигляд туристичної марки гостинного будинку для туристів може мати наступні складові елементи:

- 1) фігура квадрата;
- 2) по всіх сторонах квадрата розміщається орнамент вишивки як бренду території;
- 3) у середині квадрату по низу або у верху розміщується інформаційне поле для ідентифікації власника будинку: код, номер телефону;

- 4) у середині квадрату над інформаційним полем розміщується силует будинку;
- 5) біля будинку (збоку) розміщується емблема категорії будинку;
- 6) у середині квадрату, над інформаційним полем, з лівої сторони поряд з будинком розміщується калина як бренд сільської оселі.

Такий вишиванковий бренд слугуватиме і як торгова марка, і як реклама сільського гостинного будинку для туристів на селі. У туристичній діяльності використання вишивки, як виду культури, ужиткового мистецтва та вишиванкового бренду можна ще використати наступні заходи:

- збирати етнокультурну спадщину і ретельно формувати нові експозиції в музеях. До кожного твору в експозиції формувати певні історичні міфи, що на думку багатьох учених виступають концептуальною основою в організації туризму та підвищення конкурентної здатності туристичного продукту в цілому;
- у тематичні тури окремим питанням поряд із відвідуванням екскурсійних об'єктів включати самостійне відвідування закладів з ужиткового мистецтва. При цьому рекомендується форма маршруту так звана гірлянда або квітка. Суть моделі гірлянди заснована на подорожуючих власним транспортом, які відвідують місця маршруту, зупиняючись на ніч у запропонованих об'єктах. Модель квітка передбачає зупинку в одному туристичному центрі, а потім здійснювати денні подорожі власним чи громадським транспортом, пішки або поєднання всіх способів переміщення [8];
- організація спеціалізованих мистецьких турів з відвідування майстерень з народних промислів, сувенірів та ремесел;
- проведення фестивалів вишивок.

Нами пропонується наступна організаційна карта проведення його, що представлена наступною таблицею (власна розробка).

Організаційна карта проведення фестивалю вишиванок

Назва етапу організації	Технологічні операції
Опрацювання концепції фестивалю	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчення досвіду окремих способів вишивки, школи її, вибір потенційного центру фестивалю. 2. Розсылка листів до окремих осередків культури та школи вишивання, центрів їх, окремих особистостей, збір матеріалів та пропозицій до складання програми фестивалю. 3. Створення комісії по підготовці до фестивалю. 4. Визначення попередньої дати проведення фестивалю і розсылка листів у відділи туризму та культури органів місцевого самоврядування

Розробка положення з проведення фестивалю та його обговорення та затвердження на розширеному засіданні штабу	Положення про проведення фестивалю повинне мати такі розділи: 1) мета і завдання; 2) час і місце проведення; 3) керівництва та функції окремих посад; 4) програми та план фестивалю; 5) порядок визначення та преміювання кращих робіт; 6) джерела фінансування; 7) час і місце подання заявок на участь та проведення наради представників; 8) час і порядок прибуття учасників.
Розробка детального плану проведення фестивалю	План складається по днях, годинах та хвилинах, звернувши особливу увагу на тренінги, фестивальні заходи, концертну програму, театрально-видовищні заходи
Визначиться з координаційним складом штабу фестивалю	До складу штабу можуть входити начальник та його замісники, комендант, головний судя, голова конкурсних журі, лікар, відповідальні за масову та агітаційну роботу, за тренінги, за харчування та розміщення
Відкриття і проведення фестивалю	1. Урочисте відкриття фестивалю. 2. Проведення запланованих заходів (майстер-класи, виставки тощо)
Закриття фестивалю	1. Урочисте закриття. 2. Вручення нагород та подяк. 3. Проведення театрально-видовищних заходів, передбачених положенням.

Отже, крім вишиванки, як бренд одягу України, можна розширити асортимент її іншими дрібними товарами, наприклад круга на волосся голови, кулони, браслети, поясу до кофта та спідниць тощо. Нами пропонується виготовлення туристичних сувенірів, подарунків, натюрмортів квітів, тварин, окремих сюжетів та портретів, які можуть прикрасити кімнати гостевих будинків для туристів та подарунків для гостей і дітей.

На нашу думку, важливим брендом для рекламиування сільського гостинного будинку для туристів може бути туристична марка для окремого сільського будинку. Ескіз його поєднує силует будинку, калину як бренд сільської садиби, інформаційне поле для коду області та номер телефону суб'єкту надання послуг туристу, а також символ сільського туризму та категорії сільського будинку.

Вишиванкові товари можуть слугувати предметом для проведення фестивалю і на цій основі підвищувати атрактивність сільської місцевості для розвитку сільського туризму.

Література

1. Буйна М. І. Українська вишивка як бренд в етнотуризму. Використання зарубіжного досвіду щодо формування сувенірних брендів [Текст] / М. І. Буйна, М. Гущак // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи:

- зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених (2–3 березня 2011 р.). — Львів. — 2011. — С. 379–381.
2. Музей Жовківщини / Автор тексту та світлини Г. Фасюк // Відділ культури та туризму Жовківської РДА. — Жовква. — 2010. — 17 с.
  3. Наниашвили И. Н. Вышиваем цветы и букеты [Текст] / И. Н. Наниашвили, А. Г Соцкова. — Харьков-Белград: Изд-во «Клуб семейного досуга». — 2012. — 62 с.
  4. Наниашвили И. Н. Вышиваем натюрморты с ягодами и фруктами [Текст] / И. Н. Наниашвили, А. Г. Соцкова. — Харьков-Белград: Изд-во «Клуб семейного досуга». — 2012. — 62 с.
  5. Наниашвили И. Н. Вышиваем рушники, покровцы, сорочки [Текст] / И. Н. Наниашвили, А. Г Соцкова. — Харьков-Белград: Изд-во «Клуб семейного досуга». — 2012. — 62 с.
  6. Панасюк К. А. Використання зарубіжного досвіду щодо формування сувенірних брендів [Текст] / К. А. Панасюк, Г. О. Зайцева // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: зб. матер. Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених (2-3 березня 2011 р.). — Львів. — 2011. — С. 353–356.
  7. Цимбалюк М. Ф. Вишиванка як елемент культури в сільській місцевості [Текст] / Цимбалюк М. Ф., Вихопень Т., Оленчин Ю. // Зб. матр. III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історико-культурні пам'ятники Прикарпаття та Карпат — важливі об'єкти в розвитку туризму». — Львів, 2015. — С. 301–310.
  8. Igo Tjth Z. Sjme aspects of sustainabilitu in thematice tourism // Екотуризм і сталій розвиток у Карпатах: матеріали міжн. наук-практ. конф. (10–12 жовтня 2007) — Рахів: Карпатський біосферний заповідник, 2007. — С. 132–141.

Tsimbalyuk M. F, Tsimbalyuk V. M., Vyhopen T., Fesyük G. Yu.

BRAND VYSHYVANKOVYY IN RURAL AREAS, AN IMPORTANT CONDITION OF RURAL TOURISM (ON THE EXAMPLE ZHOVKIVSKA ROZTOCHCHYA)

The article submitted embroidery, as a brand specific areas and its use for the manufacture of gift scenes, portraits, souvenirs and tourist stamps with positioning of individual rural guesthouses as objects of rural tourism.

Keywords: embroidery, brand story, gift products, use in tourism.

Щербань О.

ЕкоАгросадиба салон-студія «Лялина Світлиця»; Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму України у Полтавській області

**ЕТНОСТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО
ТУРИЗМУ У ПОЛТАВЩИНІ (НА ПРИКЛАДІ
ЕТНОФЕСТИВАЛІВ «БОРЩИК У ГЛІНЯНОМУ ГОРЩИКУ»)**

В умовах сьогодення особливо актуальними видаються пропаганда та реклама своїх, регіональних особливостей традиційної культури. Одним із ефективних шляхів, яким може скористатися власник особистого селянського господарства — тобто садиби в селі, де він разом із своєю родиною надає послуги гостинності, є організація фестивального туризму, що передбачає проведення культурно-мистецьких масових заходів на базі своєї садиби з метою популяризації місцевих традицій харчування, промислів та ремесел, фольклору, звичаїв та обрядів.

Оскільки моя ЕкоАгросадиба салон-студія «Лялина Світлиця», що в Полтавщині, (Опішня) (заснована і діє з 19 грудня 2010 р.) окрім послуг гостинності, виконує функцію першого в Україні живого (всі експонати знаходяться у відкритому доступі) музею ляльки-мотанки та українських старожитностей. Враховуючи також сферу моїх професійних наукових зацікавлень (українська традиційна культура та побут), ми разом із партнером і колегою Олександром Куденцем (власник садиби «Старий Хутір» (Опішня, Полтавщина)) обрали пріоритетним етнонапрямок розвитку опішнянського сільського зеленого туризму. Тому вся наша діяльність спрямована на:

- дослідження та виявлення (ми проводимо АвтоВелоКонеПіші польові етнографічні експедиції);
- вивчення (беремо участь у наукових конференціях, готовуємо радіо та телепередачі, співпрацюємо з науковими установами Полтави, Харкова, Сум, Києва);
- реанімацію та відродження (реставруємо та відновлюємо старі зразки ткацтва, вишивки, деревообробки, гончарства, ковальства, технологію та рецептуру приготування народних страв та напоїв), а також широку популяризацію українських традицій та обрядів, зокрема полтавських (організовуємо календарні свята (Івана Купала, Різдво, Новий Рік, Маковея, Вериги, вечорниці, дівочі посиденьки), обрядові — етновесілля, пострижини). Проводимо широкий спектр майстер-класів на етнооснові: тканинна лялька-мотанка, мотузяний коник, різдвяний дідух, різдвяні пряники,

прикраси на весільний коровай, ліплення з глини, «гончарювання» на гончарному крузі, писанкарство, лозоплетіння, вишивка, плануємо запустити проект «народне ткацтво», а також маємо авторські екскурсійні програми, розроблені і марковані веломаршрути.

З метою інформаційної підтримки садиб сільського зеленого туризму Полтавщини на базі «Лялиної Світлиці» у 2015 р. було засновано «Осередок Відродження українських традицій в Лялиній Світлиці» (Опішня, Полтавщина), паніматка осередку — Олена Щербань. До нас можуть звернутися власники садиб сільського зеленого туризму не лише з нашої області, але й з інших, і ми поділимось практичним досвідом і теоретичними напрацюваннями проведення заходів на етнооснові.

Останні два роки в серпні, на базі наших садиб ми проводимо Етно гастрономічний Фест-Квест «Борщик у глиняному горщику». Основною метою якого є: вивчення традицій, правил та технології приготування, рецептури, регіональних особливостей борщтворення, популяризація і реанімація культурних традицій Полтавського регіону. Наші фестивалі популяризують насамперед Полтавщину як осередок народної гастрономії та органічної їжі і мають на меті зробити полтавський край осердям гастрономічного туризму та повернути традицію спільногуляння — толоки. Візитівкою української народної кухні без перебільшення можна назвати червоний, затовчений сальцем пахучий борщ. А якщо пригадати борщик бабусин — щойно з печі, з глиняного горщика... Правдиво відтворити атмосферу минулих епох можна в сільських зелених садибах етнічної стилістики. Отож ми й використовуємо наявну базу.

Є дуже важлива родзинка чи то «фішка» наших фестивалів — ми маємо ідею, яку неухильно впроваджуємо і впроваджуватимемо впродовж наступних подібних заходів. Окрім того, що під час заходу готуються смачні і надзвичайно поживні, унікальні своєю рецептурою борщі, які готували бабусі наших бабусь, для яких використовують лише органічні, місцевого виробництва, продукти. А також пропонуються на вибір туристу такі прості, на перший погляд, популярні в давнину страви як борщ, каша качана, галушки, вареники, гречаники, шулики, але які приховують в собі традицію та культуру предків наших. Лунає народна пісня у виконанні місцевих (районних) фольклорних ансамблів народної пісні «Криниченька» (Опішня), «Надвечір'я» (Велика Павлівка), «Берегиня» (Бобрівник), «Покрівщанські молодички» (Покрівськ), «Калина» (Проценки), «Калина» (Тарасівка).

Організуються майстер-класи, міні-ярмарок, де продають свої рукотвори місцеві майстри, проводяться обряди (зокрема в 2015 р. проводили обряд «розчісування Спасової бороди», у 2016 р. запланована реконструкція весільного обряду). Основною ідеєю залишається привернення уваги до необхідності розвитку сільського зеленого туризму в нашому регіоні на науковій етнооснові.

У 2015 р. ми здобули вже другий досвід проведення етномасового заходу в Опішні. Другий всеукраїнський гастроно-мічний народний фестиваль-квест «Борщик у глиняному горщику» 2015 відбувся 15 серпня 2015 р. на базі ЕтноАгроСадиби салон-студія «Лялина Світлиця». Захід відбувся за сприяння Громадської організації Всеукраїнська Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні та ГО «Туристичне село Полтавщини». Особливістю цьогорічного фесту-квесту стало те, що в рамках заходу ми провели круглий стіл «Сільський зелений туризм як фактор розвитку села» з участию уповноважених представників усіх областей України. Після урочисте відкриття Другого всеукраїнського гастрономічного народного фестивалю-квесту «Борщик у глиняному горщику» відбулася презентація хлібної закваски від Любові Григорівни Мовчан (Котельва, Полтавщина), члена клубу органічного землеробства, майстрині із виготовлення бездріжджового ХЛІБА. Згодом відбувся майстер-клас від призера конкурсу «Волонтер року 2013» у номінації «Мистецтво та культура» вчителя Віри Андріївни Аннусової (Царичанка, Дніпропетровська область) із організації особливого святково-обрядового дійства «СПАСОВА БОРОДА». Туристи були в захопленні від цього обряду: вчилися її скрутити, завити-прикрасити, кожен бажаючий взяв участь у обряді «розчісування» та «відмивання» Спасової бороди від меду. Гуртом обрали дівоньку-маківоньку, молодицю-жартівницю, ласували шуликами по-опішнянськи, співали пісень про криницю, мак, городину та провели обрядові дії з маком, квітами та водою. В часі фестивалю також відбулася презентація та дегустація. Під завершення заходу відбулися урочистості: оголошення переможців, вручення призів, підведення підсумків фестивалю-квесту.

Впродовж всього свята відбувалися майстер-класи (виготовлення тканинної ляльки-мотанка, мотузяних коників, ліплення з глини, гончарювання), кухарські конкурси; а також надана можливість дегустації 6 різновидів конкурсних борщів, приготованих у глиняних горщиках за стародавніми рецептами і технологією у печі; участь у майстер-класах з приготування борщу; можливість спілкування з надзвичайно цікавими інформаторками стосовно традиційно- побутової культури українців; можливість почути та побачити цікаві

моменти стосовно традиційної культури харчування українців; доступна рецептура автентичних борщів; «фото-полювання» фестивалем.

Під час фесту-квесту гості мали унікальну нагоду поласувати борщами, приготованими на кабиці, та іншими традиційними для Полтавщини стравами і напоями, як от: борщик з карасиками, борщик з галушечками, борщик із грушками, вареники з капусткою до сметани, вареники з картопелькою до сметани, галушечки полтавські, каша качана, вергуни, гречаники, шулики з маком та медом, сирівець, узвар.

На території фестивалю працювала координаційна група волонтерів з компанії «СлоуФуд», яка інформувала і допомагала гостям фестивалю-квесту. А також працювала група волонтерів, яка відповідала за безпеку та порядок гостей.

16 серпня в Диканьці відбувся круглий стіл «Сільський зелений туризм як фактор розвитку села» з участю уповноважених представників усіх областей України під егідою Міністерства аграрної політики та продовольства України; ВГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні»; ЕкоАгроСадиби салону-студія «Лялина Світлиця»).

Підсумовуючи, зазначу, що організовувати подібні заходи надзвичайно складно фінансово і енергетично. Але, окрім морального задоволення, поки що невеликого фінансового, від проведення таких заходів, ми отримуємо три найбільших, на мою думку, вигоди:

- популяризація власної садиби і діяльності;
- знайомство з новими партнерами і потенційними спонсорами;
- неабиякий стимул підремонтувати, підрихтувати, а значить — причепурити свою садибу.

Подібна дефіляда відбулася в суботу 16 серпня 2014 року (на базі двох садиб — «Лялина Світлиця» та «Старий Хутір»), 15 серпня 2015 р. на базі лише «Лялиної Світлиці», оскільки «Старий Хутір» відновлював ресурси після минулого року. Захід, безумовно, має право на життя і заслуговує на рівень міжнародного. Тож наступного року тримаємо носи і носики за вітром, і як тільки чуємо запахи полтавської народної кухні зі сторони гончарської столиці України, вирушаємо на дегустацію традиційних полтавських страв 13 серпня 2015 р. в Лялину Світлицю. Третій всеукраїнський гастрономічний фест-квест «Борщик у глиняному горщику 2016» відбудеться 13 серпня 2016 р. на базі «Лялиної Світлиці». У програмі заходу: дві учасниці готовуватимуть по три різновиди борщу в трьох глиняних горшиках одночасно:

- 1) борщ скромний (з м'ясцем, звичний для родини даної учасниці, в чомусь «удосконалений» нею);

- 2) борщ пісний (такий, що готують для родини часто);
- 3) борщ особливий (за маминою, свекрушиною, бабусиною, тобто апробованою часом, технологією приготування).

Орієнтовне «Борщове МЕНЮ 2016»:

- учасниця № 1: борщ із м'ясом; борщ червоний з грушками; борщ із полуницею;
- учасниця № 2: борщ із м'ясом; борщ з рибою; борщ із секретним інгредієнтом.

Паралельно з приготуванням борщів ($8^{00} - 13^{00}$) відбудуватиметься реконструкція опішнянського весілля: етнодійство в особах, в ролях (з відповідними костюмами, антуражем, танцями, піснями, музиками). Учасником етновесілля може стати кожен бажаючий. Повністю покажемо обряд випікання весільного короваю по-нашому! Також у програмі заходу передбачено презентацію хлібної закваски від Любові Григорівни Мовчан (Котельва, Полтавщина), майстер-клас із організації особливого святково-обрядового дійства «Спасова борода», презентація борщів, оголошення переможців, вручення призів, підведення підсумків фестивалю-квесту.

Під час фесту-квесту ви також матимете унікальну нагоду поласувати борщами, приготованими на кабиці, та іншими традиційними для Полтавщини стравами і напоями.

Наши гості, які відвідали фестивалі-квести «Борщик у глиняному горщику» 2014–2015 рр. залишали переважно схвальні відгуки: було цікаво, смачно, весело. Ми, як організатори, в цілому задоволені тим, що заплановані заходи відбулися, вдалося витримати лінію основної ідеї — відтворити кулінарний процес приготування борщу в печі за бабусиним рецептром, а деякі прорахунки, ми, сподіваємося, вправимо під час проведення Третього фестивалю-квесту «Борщик у глиняному горщику» 2016.

Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яка діє вже 18 років, має чималий досвід роботи і напрацювання. Нині ГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» (Спілка СЗТ України) ставить за мету використати досвід країн ЄС для нормативно-правового врегулювання діяльності в цій сфері власників сільських домогосподарств, формування ринку сільського туризму шляхом подальшого впровадження систем якості «Українська гостинна садиба», екомаркування «Зелена садиба», створення інформаційно-дорадчих та агротуристичних осередків на базі об'єктів сільського зеленого туризму тощо, що стане підґрунтям для формування державно-приватної політики у сфері сільського зеленого туризму. Ці та інші питання передбачені Планом заходів про

імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (розпорядження КМУ №847-р від 17. 09. 2014 р., стаття 403, Планом КМУ щодо імплементації Угоди п. 360).

У зв'язку з цим, а також з метою інформування зацікавлених осіб про стан розвитку сільського зеленого туризму та можливостями щодо впровадження такого виду діяльності в Полтавській області; наданню рекомендацій по започаткуванню та ефективному веденню діяльності в галузі сільського зеленого туризму для господарів — власників садиб; для популяризації сільського розвитку та сільського зеленого туризму Полтавщини уповноваженим представником Спілки СЗТ України у Полтавській області Щербань Оленою, вперше в Полтавській області зініційовано і організовано відкриття Першого обласного інформаційно-консультативного центру з питань розвитку сільського зеленого туризму «ЕтноТрадиції гостинності Полтавщини» на базі ЕкоАгроСадиби «Лялина Світлиця» (вул. Партизанська, 19, Опішня, Полтавська область). Відкриття відбулося 21 листопада 2015 р. Також нам вдалося відкрити Друге в Полтавщині ІКАТО «Гостинна Хатинка» 13 грудня 2015 р. на базі садиби Надії Михайлової «Кантрі-Хауз» у селі Чечелево (Полтавщина).

Пріоритетними визнано наступні напрями діяльності ІКАТО «ЕтноТрадиції гостинності Полтавщини» та «Гостинної Хатинки»:

- створення сприятливих умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних комплексів та об'єктів;
- сприяння розвитку сільської туристичної інфраструктури;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи;
- пропаганда природоохоронних знань, історичних та культурних цінностей Полтавщини;
- створення туристичної карти, сітки вело-маршрутів Полтавщини;
- об'єднання зусиль громади, державних комерційних і некомерційних організацій у сфері сільського зеленого туризму;
- інформаційна підтримка власників садиб сільського зеленого туризму Полтавщини та України;
- популяризація туристично-привабливої культурно-історичної спадщини Полтавщини;
- організація наукових експедицій з метою вивчення традиційної культури та побуту населення регіону;
- відродження і популяризація забутих страв народної кухні Полтавщини, промислів та ремесел;
- відновлення давніх обрядів, звичаїв та інтер'єрів та архітектоніки;

- здійснення видавничих етно-культурно історичних проектів;
- сприяння розробці стандартів та підвищенню якості послуг у сфері сільського зеленого туризму;
- сприяння міжнародній співпраці у сфері сільського зеленого туризму;
- відстоювання права на безпечне й сприятливе для здоров'я природне середовище та всебічне сприяння збереженню флори та фауни;
- встановлення фактів національної і місцевої історії та активний історичний діалог про інтерпретацію цих фактів в суспільній пам'яті.
- всеохоплююча стратегія для створення, підтримки та розвитку співпраці між групами активістів, журналістів, держслужбовців, мешканців місцевої громади;
- широке включення громадян в обговорення і розробку напрямків місцевого регіонального розвитку.

Це наш шлях, наш досвід, який вже успішно апробовано не лише в межах Полтавщини, а також у Сумщині та Харківщині.

УДК 379.85

*Яковишина М. С., Семенюк Д. С.
Національний університет
водного господарства та природокористування*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ НА РІВНЕНЩИНІ

У статті наводиться характеристика туристичних природних та етноресурсів Рівненщини. Етнофестивалі розглядаються як основні форми етнотуризму регіону. Підкреслюється важливість розвитку етнотуризму в Рівненській області.

Ключові слова: етнотуризм, туристичні ресурси, етноресурси, екотуризм, етнофестиваль.

Особливістю сучасного етапу розвитку туризму є його масовість. У країнах Заходу більше половини населення є споживачами туристських товарів і послуг. Туризм є важливим джерелом прибутків державного бюджету. Тому необхідно повною мірою залучати природні та історико-культурні ресурси усіх регіонів України для розвитку різних видів туризму. Для України одним з пріоритетних напрямів є етнотуризм. Рівненська область має значний природний, історичний і етнокультурний потенціал, який необхідно залучати для формування туристичного іміджу нашої держави у світі.

Проблемою розвитку етнотуризму в регіонах України нині займаються багато фахівців. Заслуговують на увагу праці Орлової М. Л., Дутчак О. І., Муравської С. В., Бочана О. І., Кулаковської І. М. та інших [3, 5, 7, 9, 11, 14].

Мета статті — аналіз існуючого природного та етнокультурного потенціалу ресурсів Рівненської області для розвитку туризму та розробка шляхів для збільшення ефективності його використання.

Розвиток туристської галузі регіону визначається значною мірою туристичною привабливістю території, що формується завдяки наявності туристичних ресурсів, їх атрактивності та стану збереження. Туристські ресурси для етнічного туризму багаті і своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музеїні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою народу [17].

Рівненська область має високий рекреаційний потенціал як завдяки своєму фізико-географічному розташуванню — на території наявні і поліські, і лісостепові ландшафти, так і завдяки багатій

історії — міста і села Рівненщини мають свою тисячолітню історію. Більшість туристів надають перевагу природним ландшафтам, туристська привабливість яких залежить від стану їх збереження. Загально відомо, що найбільш збереженими у природному стані є ландшафти і природні комплекси територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Мережу територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) Рівненської області станом на 01.01.2016 р. складають 310 територій та об'єктів (ПЗО) загальною площею 181,5 тис. га, у тому числі — 27 ПЗО загальною площею 64,9 тис. га мають статус загальнодержавного значення [6, 12]. На частку заповідного фонду припадає майже 9 % площі території області, що створює передумови для ведення активного екотуризму. Найбільшого розвитку еко- та етнотуристська діяльність набула в національних природних і регіональних ландшафтних парках.

На території області функціонує другий в Україні за величиною природний заповідник — Рівненський. Заповідник має площу 47046,8 га і займає частину Володимирецького, Дубровицького, Рокитнівського і Сарненського адміністративних районів. Природним заповідникам належить особливе місце в етнотуристській еколого-освітній діяльності.

Особливу цінність Рівненського природного заповідника становлять унікальні природні поліські ландшафти. Так, «Торфово-болотний масив Переброди» включено до переліку водно-болотних угідь міжнародного значення згідно Рамсарської конвенції. Масив «Сира Погоня» отримав міжнародний статус IBA — території, важливої для збереження птахів у світовому масштабі [1, 6, 12]. Проте найбільшою популярністю серед туристів користується Білоозерська ділянка. На березі Білого озера організовується щорічний Всеукраїнський молодіжний мистецький соціально-екологічний фестиваль «Біле озеро», під час якого проводиться концерт, а також різноманітні майстер-класи, виставки декоративно-прикладного мистецтва.

У с. Володимирець (поліській частині Рівненщини) проводиться щорічний туристський етнофестиваль «Бурштиновий шлях», основним елементом якого є вузькоколійна залізниця «Антонівка-Зарічне» відстанню 106 км. Це найдовша у Європі діюча вузькоколійна дорога, ширина колії якої майже удвічі вужча за стандартну. У селі Млинок поїзд перетинає унікальний міст через річку Стир — єдиний великий дерев'яний залізничний міст в Україні, побудований ще у 1906 р. Його довжина 153 м. У цьому ж селі є ще одна унікальна споруда — єдина на Рівненщині річкова переправа. [10, 13, 15].

Серед природно-заповідних категорій, які відіграють велику роль у розвитку туристської галузі Рівненщини, варто також виділити Дермансько-Острозький національний природний парк та регіональні ландшафтні парки (РЛП): «Надслучанський», «Прип'ять-Стохід» і «Дермансько-Мостівський», оскільки їх основною метою крім заповідання є туризм і рекреація. У перспективі в області існує можливість створення на території Зарічненського району ще одного національного природного парку — «Нобельський». Озеро Нобель, площа якого складає 510 га, є найбільшим озером Рівненської області. В селі Нобель щорічно відбувається Всеукраїнський фестиваль гумору «Лауреат Нобельської премії». Створення національного природного парку «Нобельський» стане поштовхом для більш активного розвитку інфраструктури, еко- та етнотуризму.

«Прип'ять-Стохід» — перший регіональний ландшафтний парк у Рівненській області, який був створений на площі 21600 га в 1995 р. на території Зарічненського району. Цей парк створювався і на території Волинської області, його загальна площа складає 44958 га. Регіональний ландшафтний парк «Прип'ять-Стохід» являє собою болотно-лісовий природний комплекс, розташований у заплаві річок Прип'ять і Стохід в поєднанні з унікальними заплавними озерами, болотами та заплавними луками. [1, 4, 6, 12]

Розвитку еко- та етнотуризму на території регіонального ландшафтного парку «Надслучанський» сприяє наповнена реальними подіями та легендами історія даного краю. РЛП «Надслучанський» створений на території Березнівського району у 2000 р. загальною площею 17 211 га. Для залучення туристів на території парку проводився молодіжний фестиваль «Горлиця», під час проведення якого відбувались виступи етногуртів, проведення майстер-класів із народних танців, гри на музичних інструментах, народних ремесел, дегустація оригінальних поліських страв тощо. Останнім часом досить активно на даній території розвивається такий вид активного туризму, як сплав річкою Случ на катамаранах чи байдарках. Сплав річкою кілька разів відбувався під час проведення етнофестивалю. Варто підкреслити позитивні сторони такого поєднання активного і етнотуризму, оскільки це допомогло залучити кілька тисяч туристів. На території парку знаходитьться також Преображенська дерев'яна церква та дерев'яна дзвіниця у с. Маренин, які мають велику історико-культурну цінність, їх можна віднести до значних пам'яток українського бароко [1, 2, 4, 12, 13, 15].

Велике значення для розвитку етнотуризму на Рівненщині має відкриття в селі Маринин етнопоселення в автентичному поліському

стилі ХХ ст.: у цьому музеї-садибі представлені майстерні гончарства й ткацтва, кузня, корчма та селянська хата. Ця етносадиба розташовується на території школи, що дозволить проводити уроки з історії чи краєзнавства. Відкриття етносадиби відбулося у рамках проекту «Розвиток сільського зеленого та екологічного туризму як планомірна складова економічного розвитку Березнівського району», що фінансирується за кошти ЄС [16].

У 2002 р. на території Здолбунівського району створений Дермансько-Мостівський регіональний ландшафтний парк загальною площею 19 837 га. Своєрідність та мальовничість ландшафтів, багатство флори і рослинності, обумовлені розташуванням парку на межі природних регіонів, а наявність історико-краєзнавчих пам'яток підвищує його значення у розвитку етнотуризму регіону. Саме у зв'язку із розташуванням парку на межі Волинського лесового плато, Малого Полісся та Кременецьких гір територія РЛП «Дермансько-Мостівський» відзначається значним ландшафтним і біологічним різноманіттям. На території парку знаходитьться старовинне село Дермань, яке було великим історико-культурним осередком Волині періоду XVI–XVII ст. [4, 6, 12].

«Дермансько-Острозький» — на даний час поки що єдиний на Рівненщині національний природний парк, який створений в 2009 р. на території Здолбунівського та Острозького районів Рівненської області. Парк, який має площа 5448,3 га, розташований у Острозькій прохідній долині, в заплаві річки Збитинка, що протікає між мальовничими пагорбами Волинської та Подільської височин. Завдяки своєму географічному положенню територія національного парку виявилась на перетині кордонів різних фізико-географічних областей, що зумовлює різноманіття ландшафтів та багатство рослинного та тваринного світу. Мальовничі краєвиди парку приваблюють туристів, особливою популярністю користуються джерело «Ринва», яке знаходиться неподалік від с. Мости, і заповідне урочище «Зіньків камінь», який знаходиться за кілька кілометрів від урочища «Турова Могила», і являє собою нагромадження великих каменів, висота найбільшого з яких — понад два метри [6, 8, 12].

Територія національного парку цікава не лише з природничої точки зору. Довкола розташовані такі визначні історико-культурні пам'ятки, як Остріг — місто-фортеця, родове гніздо князів Острозьких, монастир, заснований ними у Межирічі (Свято-Троїцький Межиріцький чоловічий монастир); руїни замку у Новомалині; селище Дермань, де народився відомий поет, публіцист, громадсько-політичний діяч Улас Самчук. На території парку збереглись

археологічні пам'ятки трипільської, городоцько-здовбицької, тишнецько-комарівської культур, залишки поселень доби бронзи та заліза. Недалеко від села Буша знаходиться урочище «Пекло» з дев'ятьма печерами, в котрих знаходили закопчені вогнищами місця, жорнові камені, старовинні крем'яні, кам'яні вироби — свідки перебування тут людей. У деяких селах збереглися надзвичайно цікаві історичні раритети, зокрема водяний млин в с. Мости Здолбунівського району, глибоченні криниці (більше 60 м) в селах Мала Мощаниця і Буша, викопані на відрогах Волинської височини ще на поч. ХХ ст. [8, 10, 13, 15]. Серед заходів, які організовує національний природний парк, користуються популярністю майстер-класи по виготовленню етносувеніру «лялька-мотанка».

Отже, можна стверджувати, що для етнотуризму туристські ресурси національного природного парку «Дермансько-Острозький» дуже багаті і своєрідні, і включають в себе не лише історико-архітектурні пам'ятки, але й мальовничі природні місця.

Крім того, ця місцевість тісно пов'язана з історією визвольних змагань українського народу проти багатьох поневолювачів. Поряд з територією парку знаходиться місце великого бою УПА з військами НКВС — урочище Гурби. Це все становить потужний рекреаційний та енокультурний потенціал національного парку, адже такі історико-культурні об'єкти та подієві туристичні ресурси можна використовувати незалежно від сезону. Щороку на початку травня у лісовому масиві між селами Антонівці та Гурби відбувається спортивна-патріотична гра «Гурби-Антонівці», яка вивела дану територію на міжнародний рівень. Популярність гри з кожним роком зростає.

Досить цікавими природними об'єктами Рівненщини, які приваблють численних туристів можуть бути ботанічні пам'ятки природи — рідкісні віковічні дерева: Юзефінський дуб, Угілецька тополя тощо. Юзефінський дуб — найстаріше дерево Полісся — занесений у Книгу рекордів України. Юзефінський дуб має вік 1000 років, відомий також як Дуб князя Ігоря або Ігорів дуб — росте неподалік від кордону з Білоруссю (с. Глинне Рокитнівського району Рівненської області).

Угілецька тополя — дерево заввишки 27 метрів та майже 10 метрів в обхваті стовбура, росте у Гощанському районі у селі Угільці. Ця біла тополя найстаріша з усіх, що ростуть на території Європи. Їй більше 400 років [6, 13, 15].

Нині має місце тенденція до збільшення туристичних потоків як в цілому по Україні, так і по Рівненській області зокрема. Цьому сприяє

поширення інформації про історико-культурні туристичні ресурси регіону в мережі інтернет.

Проведення різноманітних фестивалів та розважальних заходів, особливо етнокультурного характеру, сприяють розвитку туристичної галузі Рівненщини. Зокрема на берегах ріки Ікви у м. Дубно під мурами Дубенського замку (замку князів Любомирських) проходить щорічний Всеукраїнський молодіжний рок-поп фестиваль «Тарас Бульба», який спрямований на розвиток та популяризацію вітчизняної молодіжної культури та естетики. Цей фестиваль покликаний сприяти піднесення української національної ідеї серед молодих творчих сил, зростанню професійного рівня українських виконавців, пропаганді вітчизняних виробників та товарів.

Зважаючи на те, що в останні роки великою туристичною популярністю в регіоні користується «Тунель кохання», на нашу думку варто організувати в околицях с. Клевань щорічний етнокультурний фестиваль. Даний об'єкт являє собою щільний коридор із заростей дерев точної арочної форми, розташований на відрізку залізничної колії, і є місцем паломництва українських і іноземних туристів. Японський режисер у 2014 р. зняв романтичну драму «Клевань: Тунель Кохання», сюжет якої безпосередньо пов'язаний з цим рівненським дивом природи [13, 15].

Великий потенціал для організації етнотуризму мають українські свята. Зокрема на свято Івана Купала у м. Корець за участю фольклорних та фольклорно-етнографічних колективів, народних музик та майстрів народного мистецтва проводиться щорічний фестиваль народної творчості «Зелене Купало в літо упало». В період різдвяних свят у культурно-археологічному центрі «Пересопниця» відбувається Слов'янський фольклорний фестиваль «Коляда».

У «Пересопниці» регулярно проводяться різноманітні науково-просвітницькі заходи етно-фольклорного характеру, які наповнені енергетикою старовини та християнської духовності. Заслуговує уваги той факт, що саме Рівненщина подарувала світу Пересопницьке Євангеліє, на якому присягають на вірність українському народу президенти України.

Великий етнокультурний і історичний потенціал мають і такі об'єкти Рівненської області, як Тараканівський форт, заповідник «Поле Берестецької битви», Свято-Троїцький Корецький жіночий монастир тощо.

Екологічний та етнічний туризм є потенційним джерелом отримання значних фінансових коштів. Досвід показує, що доцільно поєднувати активний і етнотуризм. Отже, пріоритетним завданням має бути розробка міжнародних туристичних маршрутів. Перспективними

можуть бути веломаршрути, що проходитимуть територією Українського Полісся (найбільш вагомими транскордонними країнами виступатимуть Білорусь та Польща).

Отже, можна стверджувати, що туристичні ресурси Рівненщини мають великий потенціал для розвитку етнотуризму в регіоні. Основні цілі еко- та етнотуризму найбільш ефективно й повно реалізуються на рекреаційних територіях Дермансько-Острозького національного природного парку, і регіонального ландшафтного парку «Надслучанський». Ефективним засобом збереження етнокультурної спадщини та збільшення туристських потоків в регіоні можуть бути етнофестивалі. Етнічний туризм необхідно розглядати як рушійну силу соціально-культурного та економічного розвитку як Рівненської області, так і України в цілому.

Література

1. Андрієнко Т. Л. Екологічна мережа Українського Полісся та її біорізноманіття / Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко, М. Л. Клєстов // Створення транскордонного біосферного резервату та регіональної екологічної мережі в Поліссі: Збірник наукових статей. — К., 2008. — С. 122–153.
2. Біорізноманіття проектованого Надслучанського регіонального ландшафтного парку / Андрієнко Т. Л., Грищенко Ю. М., Прядко О. І. // Актуальні проблеми створення Надслучанського регіонального ландшафтного парку та шляхи їх вирішення. — Рівне: РДТУ, 1999. — С. 44–57.
3. Бочан І. О. Вступне слово про етнотуризм // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: Зб.матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 2–3 березня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів, 2001. — С. 1.
4. Грищенко Ю. М., Якимчук А. Ю. Яковишина М. С. Мартинюк А. М. Регіональні ландшафтні парки Рівненської області // Екологічний вісник, 2003, вересень–жовтень. — С. 26–30.
5. Дутчак О. І. Окремі аспекти розвитку етнофестивального туризму Карпатського регіону України (на прикладі Львівської області) [Електронний ресурс] / О. І. Дудчак // Сучасний соціокультурний простір 2014: матеріали наукової конференції. — Режим доступу: <http://int-konf.org/konf092014/874>.
6. Заповідні об'єкти Рівненщини [Електронний ресурс] // Державне управління охорони навколошнього природного середовища в Рівненській області. — Режим доступу: <http://www.ecorivne.gov.ua/reserve/>
7. Муравська С. В. Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну / С. В. Муравська // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). — Львів, 2011. — С. 70–74.
8. Національний природний парк «Дермансько-Острозький» [Електронний ресурс] // Україна Інкогніта. — Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/rivnenska-oblast/ostrozkyi-raion/ostrog/natsionalnyi-pryrodnyi-park-dermansko-ostrozkyi>.
9. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня канд. геогр. наук : спец. 11. 00. 02 «Економічна та спеціальна географія» / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009. — 19 с.
10. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство / Навчальний посібник. — К.: Альтпрес, 2003. — 352 с.
  11. Петранівський В. Л. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика / В. Л. Петранівський, А. С. Лисик // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). — Львів, 2011. — С. 28–41.
  12. Природно-заповідний фонд Рівненської області / Під ред. Ю. М. Грищенка. — Рівне: Волинські обереги, 2008. — 216 с.
  13. Рівненщина туристична [Електронний ресурс] // Відділ культури і туризму Рівненської РДА. — Режим доступу: http://cultura.rv.ua/?Page_id=578.
  14. Рутинський М. Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації / М. Й. Рутинський, М. Я. Топорницька // Географія та туризм: Наук. зб. / Відп. ред. Я. Б. Олійник. — К.: Альтерпрес, 2011. — Вип. 16. — С. 82–93.
  15. Туризм Рівненщини [Електронний ресурс] // Видавничий дім «ОГО». — Режим доступу: <http://www.ogo.ua/rivnenschina/tourizm>.
  16. Українське етнопоселення у Маринині — нова туристична перлина Рівненщини [Електронний ресурс] // ГО ІА «Рівнєінформ», 2005–2015. — Режим доступу: <http://www.rivne1.tv/Info/?id=55087>.
  17. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. — К.: Знання, 2013. — 334 с.

Yakovychyna M.S., Semenyuk D.S.

THE PERSPECTIVES OF THE ETHNIC TOURISM DEVELOPMENT IN RIVNE REGION

*Ethnic resources and nature resources of Rivne region are analyzed in the article.
Ethnic festivals are studied as the main forms of ethnic tourism of the region.
Importance of the ethnic tourism development in Rivne region is emphasized.*

Key words: ethnic tourism, touristic resources, ethnic resources, ecological tourism, ethnic festival.

«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 17. 02. 2016 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс Нью Роман».
Друк офсетний.
Наклад 100. Замовлення № 16-2/16.

Львівський інститут економіки і туризму
79007, м. Львів, вул. Менцинського, 8
Тел.: (032) 255-45-47, (032) 255-75-11
тел./факс: (032) 255-46-94
e-mail: lebk@org.lviv.net; nviddil@i.ua

Друк ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
79008, м. Львів, вул. Руська 16/3
Тел./факс: (032) 235-51-40